

*JORNADES PER
A LA COOPERACIÓ EN
L'ESTANDARDITZACIÓ
LINGÜÍSTICA*

SECCIÓ FILOLÒGICA

sèrie jornades científiques ∞

9

sèrie jornades científiques

Jornades de
l'Institut d'Estudis
Catalans

SECCIÓ FILOLÒGICA

*Jornades per a la Cooperació
en l'Estandardització Lingüística*

Editor

Isidor Marí

Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística

Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística. —
(Sèrie jornades científiques ; 9)

Bibliografia

ISBN 84-7283-552-9

I. Marí, Isidor, ed. II. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica

III. Col·lecció: Sèrie jornades científiques ; 9

1. Català — Ús — Congressos 2. Català — Normalització — Congressos
804.99 (061.3)

Aquest treball ha comptat amb el suport de la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT) i de la Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i de la Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears.

Disseny: Maria Casassas

© dels autors de les conferències

© 2000, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2000

Tiratge: 1.000 exemplars

Text revisat lingüísticament pel Servei de Correcció de l'IEC

Compost per Altés, SL

Carrer de Cobalt, 160. 08907 L'Hospitalet de Llobregat

Imprès a Limpergraf, SL

Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-552-9

Dipòsit Legal: B. 48387-2000

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Organització	9
Participants	11
Introducció: <i>Cooperar en l'estandardització del català</i> Isidor Marí i Josep M. Mestres	17
1. INAUGURACIÓ	
<i>Salutació</i> Joan Melià	25
<i>Salutació</i> Lluís Jou	29
<i>Parlament inaugural</i> Joan A. Argenter	33
2. LA SECCIÓ FILOLÒGICA	
2.1. LES ACTIVITATS I ELS PROJECTES DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA	
<i>Els treballs de la Secció Filològica</i> Joan A. Argenter	39
2.2. LES JORNDES TERRITORIALS DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA	
<i>Les visites de la Secció Filològica a través de les terres de llengua catalana</i> Antoni M. Badia i Margarit	47

*Les Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans de 1998
a Elx i a la Universitat d'Alacant: el civisme al sud del País Valencià*

Joan Carles Martí 53

3. L'ÀMBIT EDUCATIU

3.1. LA LLENGUA EN EL SISTEMA EDUCATIU

Entorn del procés d'estandardització a les Illes Balears

Joan Miralles 61

L'actualització de la tasca de codificació lingüística

Antoni I. Alomar 69

3.2. NOVES POSSIBILITATS TECNOLÒGIQUES: EL CREL I ELS RECURSOS LINGÜÍSTICS PER AL MÓN EDUCATIU

El projecte de constitució de recursos lingüístics per a les escoles.

Plantejaments inicials

Toni Badia 75

El Centre de Referència en Enginyeria Lingüística

M. Teresa Cabré 81

3.3. Debat: LA COOPERACIÓ EN L'ÀMBIT EDUCATIU

Els papers respectius dels professionals de l'ensenyament, de l'Administració educativa, de les universitats i de l'autoritat acadèmica

Vicent Pitarch (moderador) 87

4. L'ÀMBIT DE L'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

4.1. LA DIVISIÓ DE FUNCIONS EN L'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

L'Oficina de Consultes de la Secció Filològica: reflexions sobre el present i el futur de la col·laboració en l'assessorament. L'Oficina de Consultes i els serveis lingüístics

Roser Vernet 91

La complementarietat en la prestació del servei

Marta Xirinachs 97

4.2. LA REVISIÓ DE TEXTOS

La identificació i la resolució de dubtes durant el procés d'edició de les publicacions de l'Institut

Josep M. Mestres 117

El corrector i el «seu» autor

Albert Jané 123

4.3. LA QUALITAT LINGÜÍSTICA EN ELS GRANS MITJANS

La qualitat lingüística a les emissores de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió

Francesc Vallverdú 131

L'experiència d'El Periódico de Catalunya: un pas més en l'estandardització

Ricard Fité 139

4.4. Debat: LA COOPERACIÓ EN L'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

La cooperació en l'assessorament lingüístic des de la perspectiva de les llistes de distribució

Joan Vilarnau 145

La cooperació en l'assessorament lingüístic i les institucions que hi participen

Josep Gifreu (moderador) 151

5. L'ÀMBIT DEL LÈXIC I L'ONOMÀSTICA

5.1. L'ADMINISTRACIÓ I L'ONOMÀSTICA

Els treballs de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC

Josep Moran i Joan Anton Rabella 155

L'onomàstica i la Generalitat de Catalunya

Francesc Vilaró 159

5.2. LA NORMALITZACIÓ TERMINOLÒGICA

Rellevància del llenguatge especialitzat en el procés de normalització lingüística

Joan Martí 169

La terminologia i les noves realitats

Ester Franquesa 177

5.3.	LA IDENTIFICACIÓ I EL TRACTAMENT DELS NEOLOGISMES	
	<i>L'Observatori de Neologia</i>	
	Judit Freixa i Elisabet Solé	187
5.4.	CORPUS I LEXICOGRAFIA	
	<i>El Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana i l'activitat lexicogràfica de l'Institut. Aspectes descriptius i aspectes normatius</i>	
	Joaquim Rafel	197
5.5.	EL LÈXIC ESPECIALITZAT EN LA SEGONA EDICIÓ DEL DIEC	
	<i>Lèxic comú i lèxic d'especialitat en el DIEC</i>	
	Carles Miralles	209
	<i>El lèxic científic en la segona edició del DIEC</i>	
	Josep Vigo	215
5.6.	Debat: LA COOPERACIÓ EN LA NORMALITZACIÓ DEL LÈXIC I L'ONOMÀSTICA	
	<i>La normalització del lèxic i l'onomàstica</i>	
	Joan Veny (moderador)	227
	<i>La normalització de la terminologia</i>	
	Ester Franquesa	229
6.	Debat: PARLAR I ESCRIURE: ESTIL I NORMATIVA	
	<i>Parlar i escriure: estil i normativa</i>	
	Isidor Marí (moderador)	233
	<i>La competència lingüística dels escriptors i els comunicadors</i>	
	Jaume Cabré	235
	<i>Parlar i comunicar</i>	
	Joan F. Mira	239
	<i>La llengua com a instrument dels mitjans de comunicació</i>	
	Joaquim M. Puyal	245
	<i>L'estil i la normativa</i>	
	Josep Lacreu	251
7.	BALANÇ I CONCLUSIONS DE LES JORNADES PER A LA COOPERACIÓ EN L'ESTANDARDITZACIÓ LINGÜÍSTICA	257

Organitzadora i patrocinadora:

Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya

President:

Joan A. Argenter

President de la Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

Coordinador científic:

Isidor Marí

Secretari de la Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

Coordinador tècnic:

Josep M. Mestres

Cap del Servei de Correcció

Institut d'Estudis Catalans

Antoni I. Alomar i Canyelles

Departament de Filologia Catalana i Lingüística General
Universitat de les Illes Balears
Palma

Joaquim Arenas i Sampera

Servei d'Ensenyament del Català
Departament d'Ensenyament
Generalitat de Catalunya
Barcelona

Joan A. Argenter i Giralt

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Toni Badia i Cardús

Àrea de Filologia Catalana
Departament de Traducció i Filologia
Facultat de Traducció i Interpretació
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona

Antoni M. Badia i Margarit

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

M. Teresa Cabré i Castellví

Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona

Jaume Cabré i Fabré

Escriptor
Matadepera

Ricard Fité i Labaila

Edició
El Periódico de Catalunya
Barcelona

Ester Franquesa i Bonet

TERMCAT
Barcelona

Judit Freixa i Aymerich

Observatori de Neologia
Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona

Josep Gifreu i Pinsach

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Albert Jané i Riera

Corrector i publicista
Barcelona

Josep Lacreu i Cuesta

Lingüista
València

Isidor Marí i Mayans

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Universitat Oberta de Catalunya
Barcelona

Joan Carles Martí i Casanova

Associació cívica El Tempir d'Elx
Elx

Joan Martí i Castell

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Consell Supervisor del TERMCAT
Barcelona

Josep M. Mestres i Serra

Servei de Correcció
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Joan F. Mira i Casterà

Secció de Filosofia i Ciències Socials
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Escriptor
Castelló de la Plana

Joan Miralles i Monserrat

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Departament de Filologia Catalana i Lingüística General
Universitat de les Illes Balears
Palma

Carles Miralles i Solà

Comissió de Lexicografia
Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Josep Moran i Ocerinjuregui

Oficina d'Onomàstica
Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Vicent Pitarch i Almela

Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Castelló de la Plana

Joaquim M. Puyal i Ortiga

Comunicador
Barcelona

Joan A. Rabella i Ribas

Oficina d'Onomàstica
Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Joaquim Rafel i Fontanals

Oficines Lexicogràfiques
Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Elisabet Solé i Solé

Observatori de Neologia
Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona

Francesc Vallverdú i Canes

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió

Barcelona

Joan Veny i Clar

Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

Barcelona

Roser Vernet i Anguera

Oficina de Consultes

Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

Barcelona

Josep Vigo i Bonada

Secció de Ciències Biològiques

Institut d'Estudis Catalans

Barcelona

Joan Vilarnau i Dalmau

Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra

Llista de distribució Zèfir

Sant Esteve de Palautordera

Francesc Vilaró i Casalinas

Departament de Política Territorial i Obres Públiques

Generalitat de Catalunya

Barcelona

Marta Xirinachs i Codina

Direcció General de Política Lingüística

Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya

Barcelona

Introducció

Cooperar en l'estandardització del català

Isidor Marí

Josep M. Mestres

Coordinadors de les Jornades

En aquests darrers anys la llengua catalana ha pogut recuperar una certa presència en els àmbits d'ús públic en què es consolida la varietat comuna que anomenem *estàndard*. Cal reconèixer, tanmateix, que hi ha fortes desigualtats territorials o sectorials en aquesta recuperació gradual de l'ús públic: pensem només en la distància, en l'ús oficial del català, entre les administracions d'Andorra i Perpinyà, o en la diferència que hi ha entre sectors com el sistema educatiu i el cinema.

Sigui com sigui, el context actual del procés d'estandardització presenta noves possibilitats, al costat de noves necessitats i problemes també nous. Ens trobem, per exemple, davant d'una perillosa compartimentació de nostre espai lingüístic en territoris administratius de dinàmiques divergents. Tot i això, disposem d'una quantitat considerable de persones que s'ocupen professionalment d'algun aspecte decisiu per a l'estandardització —ensenyants, locutors, assessors lingüístics, terminòlegs, traductors...

Són professionals que, en l'exercici de la seva activitat, han d'afrontar noves necessitats expressives i contribueixen decisivament a perfilar i a difondre les solucions que encara no eren disponibles per al conjunt de la comunitat lingüística. La seva tasca es fonamenta en la normativa acadèmica de la llengua, s'hi enllaça i la complementa, però arriba a molts aspectes d'especialització o elaboració estilística que queden fora de l'abast de l'acció normativa.

La diversitat o la complexitat de tots els processos d'adaptació funcional que viu la llengua catalana no fa més que aguditzar la necessitat d'aconseguir un sistema satisfactori de cooperació de tots aquests professionals amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquesta cooperació s'havia reclamat en diverses ocasions —i a voltes amb un to crític i veherent— des d'algun dels sectors de professionals de la llengua. Val a dir que la Secció Filològica i l'Institut —arran de l'aprovació a Catalunya de la Llei sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans (1991)— havien difós una declaració en què expressaven el propòsit de promoure «una àmplia col·laboració de la societat per mitjà de les institucions, entitats i professionals que més intervenen en la identificació de les necessitats d'orientació normativa

i en l'aprenentatge o la difusió de la varietat comuna o estàndard de la llengua [...] per tal de garantir conjuntament la plena disponibilitat dels criteris i recursos lingüístics necessaris perquè el català pugui ser usat en totes les funcions socials amb la màxima adequació, flexibilitat i qualitat».

Així mateix, feia temps que la Secció Filològica havia desplegat diverses formes de cooperació territorials o sectorials, algunes de les quals podien ser experiències vàlides i extensibles a més gran abast. Calia admetre, però, que en conjunt no s'havia aconseguit encara un marc prou complet i funcional per a canalitzar aquesta cooperació dels professionals de la llengua.

Aquesta fou la raó de la convocatòria de les Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, que tingueren lloc els dies 25 i 26 de novembre de 1999 a l'Institut d'Estudis Catalans, amb el suport de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. El seu propòsit era reunir una àmplia representació territorial i sectorial dels professionals de la llengua, analitzar les formes de cooperació que s'havien donat i, sobretot, preveure les que podien ser més convenients en el futur.

Doncs bé, trenta-tres ponents dels diferents àmbits professionals i territorials de la llengua catalana van intervenir en aquestes Jornades i van contribuir a assolir-ne el principal objectiu: donar a conèixer les activitats de col·laboració de la Secció Filològica en tots els àmbits professionals relacionats amb la llengua en els diferents territoris de llengua catalana i valorar-ne l'eficàcia, a fi d'establir, sobre aquesta base, un marc adequat que facilités i sistematitzés la participació dels sectors socials més directament implicats en el procés d'estandardització i elaboració funcional de la llengua, i d'aquesta manera garantir la disponibilitat de criteris i recursos lingüístics necessaris perquè el català pugui ser usat en totes les funcions socials.

Les Jornades van comptar amb tres-cents dotze participants, gairebé tots provinents d'arreu dels Països Catalans: el 80,5 % dels participants provenien de Catalunya; un 9,9 %, del País Valencià; un 8,3 %, de les Illes Balears; un 0,7 %, de la Catalunya Nord; un 0,3 %, d'Andorra, i un altre 0,3 %, d'altres orígens. Per la dedicació professional, els percentatges eren els següents: els lingüistes i lexicògrafs en general estaven representats amb un 19,6 %; els assessors lingüístics i/o correctors, amb el 44,9 %; els traductors i intèrprets, amb un 7 %; els professors universitaris i d'ensenyament mitjà, amb un 19,6 %; els altres professionals, amb un 7 %, i els estudiants universitaris, amb un 1,9 %. Finalment, segons les entitats en què treballaven, tenim els següents percentatges: el personal de les administracions públiques hi era representat amb un 28,5 % (les administracions autonòmiques són les que van comptar amb un major nombre de participants, 19,2 %; l'altre 9,3 % correspon a treballadors de les administracions locals, sobretot); les universitats i altres centres d'ensenyament, amb un 27,2 %; les altres entitats, amb un 32,4 % (inclou el TERMCAT, amb un 3,2 %; el Consorci per a la Normalització Lingüística, amb un 4,2 %; els mitjans de comunicació públics i privats, amb un 5,1 %; institucions privades, amb un 7,4 %, i l'Institut d'Estudis Catalans, amb un 12,5 %), i els professionals autònoms, amb un 11,9 %.

Tal com recullen aquestes actes, el programa de les Jornades s'inicià amb les intervencions dels directors generals de Política Lingüística de Catalunya i de les Balears i de la president de la mateixa Secció Filològica, que, a manera de preàmbul, va fer una breu presentació de les activitats i projectes en curs en l'elaboració de la normativa.

A continuació, en apartats successius, es van donar a conèixer les activitats de col·laboració de la Secció Filològica en els diferents àmbits professionals i territorials de la llengua catalana, a fi de considerar-ne la idoneïtat i l'aplicabilitat futura en altres sectors o zones. S'hi van exposar experiències referents a les visites anuals de la Secció Filològica a diversos indrets del territori lingüístic, al sistema educatiu i els recursos lingüístics que poden ser-hi d'utilitat, a l'assessorament lingüístic i la revisió de textos, a la qualitat de la llengua en els mitjans de comunicació, a l'onomàstica, a la terminologia i la neologia, a la lexicografia i a la tasca dels escriptors i comunicadors.

Cadascun d'aquests apartats comptà amb el doble punt de vista d'algun membre de la Secció Filològica i d'algun dels professionals que hi havia col·laborat, i culminà en un debat centrat específicament en les propostes de cooperació amb vista al futur.

Gràcies a totes aquestes aportacions, les conclusions de les Jornades —incloses també en aquest volum— no sols pogueren fer-ne un balanç altament positiu, sinó que, d'una banda, puntualitzaren alguns dels criteris en què s'ha de fonamentar la cooperació i, de l'altra, suggeriren camps concrets i formes específiques i efectives de dur-la a la pràctica.

Va ser especialment aclaridora la consideració que l'establiment de la normativa, la consolidació social de l'estàndard o l'elaboració i especialització funcional són tres camps distints, si bé complementaris, en el desenvolupament de la llengua comuna. Així, en el primer, és evident que la responsabilitat correspon a l'autoritat acadèmica, per bé que l'aportació dels professionals de la llengua pot ser-hi extraordinàriament útil. En el darrer, són sens dubte els diferents professionals i especialistes de la comunicació els que hi han d'intervenir primordialment, encara que (a la inversa del que succeïa en el primer) l'articulació amb l'autoritat acadèmica hi pot resultar altament efectiva, com és el cas de la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu. Finalment, les Jornades subratllaren que és sobretot, i d'una manera central, en la consolidació de la llengua estàndard on la cooperació entre professionals de la llengua i autoritat acadèmica pot ser més eficaç i profitosa. Aquest va ser, consegüentment, l'àmbit de cooperació entorn del qual es van fer més propostes concretes d'actuació.

La Secció Filològica, en les reunions posteriors a les Jornades, assumint amb el màxim interès les expectatives que les Jornades van suscitar, va prendre aquestes propostes en consideració, en la mesura que es referien a les seves pròpies actuacions, amb la voluntat de promoure'n activament la realització.

Així, la Secció acordà de continuar les seves visites anuals a diferents territoris de llengua catalana i tractar-hi els aspectes més específics de la situació lingüística directament amb els professionals de cada lloc. L'any 2000, concretament a primers de juny, ha tingut lloc la visita anual, en aquest cas a l'Alguer, arran de les recents disposicions legislatives que hi obren perspectives interessants per a l'ensenyament i l'ús del català.

Recollint una altra de les conclusions, la Secció Filològica va decidir també que donaria continuïtat a les mateixes Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística i que començaria a preparar la constitució d'una comissió organitzadora per a la propera edició, a la qual es preveu que s'incorporin alguns dels participants en les passades Jornades.

Partint d'altres demandes exposades en el curs dels debats, la Secció Filològica va elevar al Consell Permanent de l'IEC un informe sobre l'Oficina de Consultes, que cal dotar dels mitjans necessaris perquè accomplixi les seves funcions i, especialment, perquè pugui tractar amb rapidesa les consultes dels mitjans de comunicació sobre novetats de llenguatge en les quals hi ha d'haver una solució comuna. D'altra banda, aquesta Oficina ha d'estar en condicions de canalitzar les consultes que requereixen la intervenció d'altres oficines o comissions de la Secció Filològica i donar-hi resposta en un termini raonable. La creació recent del Servei de Relacions Exteriors de l'Institut (SEREIEC) comença a donar resposta a aquestes aspiracions.

Així mateix, a fi de donar curs a les propostes relatives a l'àmbit educatiu, la Secció ha previst d'activar la comissió de treball establerta en el conveni que van subscriure el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans i de promoure acords semblants amb les altres administracions educatives del nostre àmbit lingüístic, a fi de treballar conjuntament en l'establiment de criteris satisfactoris sobre la unitat i la diversitat de la llengua estàndard, especialment en els llibres de text.

Entre els camps de col·laboració proposats per les conclusions de les Jornades, tenia una transcendència especial l'organització d'un sistema conjunt de seguiment de la qualitat lingüística en els usos públics, en el qual participin les administracions i els diversos serveis lingüístics sectorials. En l'opinió dels participants, aquest projecte hauria de començar per acordar uns criteris que donessin operativitat al concepte de qualitat lingüística i permetessin d'identificar, per mitjà de sondeigs representatius, quins són els punts que mereixen més atenció en el perfeccionament i l'elaboració de l'estàndard. La Secció Filològica ha considerat també plenament vàlida aquesta forma de cooperació i es mostra disposada a prendre-hi part activa.

Hi havia encara moltes altres propostes de caràcter específic, que van ser igualment acollides favorablement per la Secció Filològica. Algunes, per exemple, suggerien una representació més àmplia dels diversos sectors d'especialistes en les tasques del Consell Supervisor del TERMCAT o demanaven que la nova gramàtica normativa presti una atenció especial i aclaridora a les variants territorials de la llengua estàndard. Es tracta d'actuacions que ja han estat iniciades per la Secció Filològica, igual com han estat encetades les que sol·licitaven més contactes amb departaments universitaris, a fi d'estudiar les formes de cooperació en la recerca relacionada amb l'estandardització.

Amb tot, una de les accions que poden arribar a resultar més efectives és la decisió de preparar, com a experiència pilot, l'inici d'un fòrum virtual sobre l'estandardització, vinculat a les formes telemàtiques de coordinació existents entre professionals de la llengua, com la llista de distribució Zèfir. Cal confiar que aquesta modalitat d'interrelació oferirà una facilitat d'accés i de participació que resultarà molt profitosa, tant per a fer arribar a la Secció Filològica el punt

de vista dels professionals de la llengua sobre aspectes del llenguatge que mereixen la seva atenció, com, inversament, per a recollir el parer més detallat d'aquests professionals entorn dels mateixos treballs que les oficines o comissions de la Secció Filològica estiguin elaborant.

El cas és que, a partir de les Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, sembla que podem entrar en una etapa de relacions més assídues i satisfactòries entre l'òrgan responsable de la normativa i els professionals que més contribueixen a la implantació social d'aquesta: una acció de conjunt imprescindible per al desenvolupament de la llengua comuna.

1

Inauguració

Salutació

Joan Melià

Director general de Política Lingüística del Govern Balear

Per començar, no puc deixar d'expressar la meva satisfacció per representar, en la inauguració d'aquestes Jornades, el nou Govern de les Illes Balears, la qual cosa, juntament amb la presència i el discurs —fa uns mesos— del president en aquesta mateixa sala, és un indicador dels canvis que a les Illes, pel que fa a l'actitud en relació amb la llengua, s'han produït, i, alhora, esperem que —ambdues coses— siguin un bon auguri del futur que ens espera.

No hi ha dubte que, a les Illes, els temps estan canviant; el català ha accedit a funcions socials que durant molt de temps, i fins no fa gaire, li havien estat prohibides, i aviat es farà evident el nou impuls que li pretenem donar. D'altra banda, la intercomunicació entre els ciutadans dels diversos territoris de parla catalana, gràcies als avanços en els mitjans de comunicació i en el transport, pot fer-se cada dia més quotidiana, la qual cosa és essencial, perquè aquesta interrelació és el factor principal que pot garantir la cohesió de la llengua catalana a tot el domini lingüístic. Però alguns dels factors que permeten els canvis positius que s'estan produint també tenen caires negatius, perquè, de manera creixent, la nostra societat es veu interferida des de l'exterior per poders polítics, econòmics, culturals, etc., que dificulten enormement l'eficàcia de les accions d'autogovern.

Amb aquestes novetats que ens imposen els canvis que vénen amb els nous temps, caldrà ser molt hàbils perquè els catalanoparlants no siguem engolits pel darrer grup dels factors esmentats i ens dissolguem com a comunitat lingüística i cultural diferenciada. Davant aquests perills, la coordinació d'actuacions, en diversos nivells i àmbits, entre els territoris dels Països Catalans és un antídote imprescindible, encara que no sigui suficient.

L'Institut d'Estudis Catalans —i més concretament la Secció Filològica— ha estat des de la seva creació una de les principals eines de cohesió de la llengua catalana i, per això, exigeix el compromís de suport i col·laboració de les institucions polítiques de tota l'àrea lingüística.

La incorporació del català als mitjans de comunicació, a l'escola, a les noves tecnologies, etc., i la conveniència d'incrementar les relacions comunicatives entre tot el territori català, han provocat unes necessitats en relació amb la llengua catalana que fan que, en aquests mo-

ments, un dels grans reptes que l'IEC ha d'afrontar, inevitablement, sigui el d'actuar com a motor i guia en la construcció de l'estàndard català i en l'actualització de la normativa.

Pel que fa al tema que ocuparà aquestes Jornades, és una gran sort que, a pesar dels llargs períodes de prohibicions en els usos formals i en l'ensenyament, la llengua catalana s'hagi mantingut prou unitària perquè sigui possible plantejar-se l'establiment d'un únic model d'estàndard per a tot el territori. Però, també, convé tenir presents les circumstàncies sociolingüístiques de la nostra societat a l'hora de prendre decisions al voltant del model comú de llengua. Aquestes circumstàncies, i la situació política, fan que la comunitat lingüística catalana no disposi de bona part dels instruments de què disposen altres comunitats per consolidar i generalitzar el model de llengua que impulsen des de les institucions. La principal via de consolidació de l'estàndard de la llengua catalana continua essent la de l'adhesió dels qui parlen aquesta llengua; i perquè es produeixi aquesta adhesió, és necessari que s'hi puguin reconèixer tots els parlants (no sols distints per la seva procedència geogràfica, sinó també pels altres factors que originen la diversitat lingüística) i les diverses sensibilitats al voltant de la flexibilitat de la normativa. La llengua catalana, ja ho hem dit, és prou unitària perquè el model comú pugui acceptar amb calculada generositat diverses opcions en, per exemple, els casos més emblemàtics de la tradició literària de les principals àrees. Cal tenir present que, de vegades, les interferències forasteres no sols es manifesten en la incorporació d'elements fonètics, morfològics o lèxics, sinó que també poden reflectir-se en concepcions excessivament monolítiques de la unitat de la llengua.

Això no vol dir, però, haver de recórrer a models territorials excloents i provocar l'aparició de fronteres lingüístiques allà on només n'hi ha d'administratives (determinades concepcions de la funció dels llibres de text i dels mitjans de comunicació poden, malauradament, construir aquesta falsa imatge). És evident, ens sembla, la conveniència que la diversitat de formes compreses en el model de llengua comuna no quedin confinades a una àrea del territori, sinó que recorrin en un sentit i en un altre —amb els mitjans de comunicació, les produccions culturals i les persones— el conjunt de les terres de parla catalana, perquè, a partir del contacte freqüent, aquests mots i construccions puguin sentir-se com a propis de tots els catalanoparlants.

Des de les institucions públiques (i també des de les organitzacions de la societat civil) es pot impulsar la percepció d'unitat lingüística i la consolidació del model estàndard a través de les opcions lingüístiques que escullin, però també mitjançant el foment de la intercomunicació (directa o a través dels mitjans de comunicació) entre els ciutadans dels distints punts dels Països Catalans.

Des de les Illes, crec que estam en condicions de superar el període en què la UIB, que tan transcendental ha estat a l'hora d'evitar vel·leïtats secessionistes dels governs illencs, era l'únic enllaç institucional entre les Illes i l'Institut d'Estudis Catalans. És un bon moment, i fets com els que hem esmentat al principi ho demostren, perquè les relacions entre l'IEC i el Govern de les Illes Balears siguin normals, amb la naturalitat que correspon a una institució acadèmica i a un govern que coincideixen en l'objectiu d'assegurar la normalitat de la llengua que comparteixen.

Així mateix, entre tots hem de ser capaços de demostrar, amb paraules i amb fets, que també la col·laboració entre les institucions polítiques de tota l'àrea lingüística és possible, benefi-

ciosa i enriquidora per a tots. En aquest sentit, volem expressar la satisfacció per la manera com hem començat a establir contactes i compromisos entre les direccions generals de Política Lingüística de Catalunya i de les Illes Balears.

Des de les institucions polítiques, a part de fomentar l'avanç del procés de normalització lingüística de les nostres societats, hem de fer possible, i incentivar, l'establiment de canals fluids de comunicació entre tots els territoris; des d'institucions com l'IEC i les universitats s'ha d'afavorir poder disposar d'una normativa i d'un model de llengua a través dels quals tots els parlants de la llengua catalana puguin sentir-se identificats.

Fa unes setmanes vaig rebre, gairebé al mateix temps, el programa d'aquestes Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística i la traducció catalana del llibre de George Steiner *Errata*. En aquest darrer vaig llegir un paràgraf que me'ls va fer relacionar. Diu: «Les controvèrsies filològiques poden engendrar odis purs i duradors. Les polèmiques entre lexicògrafs o gramàtics exhibeixen un *odium* tan vehement, tan personalitzat com l'atribuït als teòlegs.»

És cert que les controvèrsies filològiques generen odis duradors? No em sembla prudent opinar sobre aquesta qüestió des de fora del món de la filologia, però podem admetre que les disputes existeixen i que, com passa amb els teòlegs, els filòsofs, els científics o els juristes, les raons tècniques en les quals es fonamenten tenen moltes vegades rerefons personals i col·lectius, sovint constituïts en eina o munició d'estratègies o ideals polítics.

En qualsevol cas, atès que la lliure opinió, la controvèrsia o la disputa en moltes matèries que afecten les funcions, i pel que avui ens ocupa, també la forma de la llengua catalana, existeixen i són vives en la nostra societat, en el mateix moment en què el president de la Secció Filològica de l'Institut, el doctor Argenter, em va parlar de la idea encara abstracta de celebrar unes Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística i va oferir a la Direcció General la possibilitat de participar en el seu finançament, vaig considerar-les necessàries i em va semblar que podien ser útils. Que ho podien ser especialment si les convocava l'Institut, perquè podien afavorir un punt de trobada entre els lingüistes i escriptors de la Filològica i els qui no en formen part. Es tractava d'organitzar una trobada entre l'IEC i la universitat, la premsa, els escriptors de tots els gèneres, els traductors, els editors i en general els professionals de la llengua i la comunicació que permetés un diàleg en relació amb diverses qüestions que afecten alguns aspectes puntuals, puntualíssims m'atreviria a dir, sobre la forma i el corpus de la llengua catalana. Desitjo sincerament que siguin útils per a aquesta finalitat.

Des de fa vint anys, a Catalunya es realitza una política lingüística de suport i de promoció de la llengua catalana que pretén fer-li recuperar el paper i les funcions que, com a llengua pròpia, li corresponen. L'objectiu últim d'aquesta política és que el català deixi enrere l'etapa de minoritat a la qual s'havia vist sotmès en els darrers segles i, de manera molt especial, en el segon terç

del segle xx. Cal que tothom en tingui un nivell de coneixement oral i escrit adequat a les exigències de la societat actual i que el sistema educatiu el faci possible, que les institucions pròpies del país l'emprin de manera habitual, que els mitjans de comunicació orals i escrits s'editin en català, que la comunicació empresarial, que té un ventall tan ampli de manifestacions, es faci en català amb normalitat, que el català sigui la llengua de les activitats culturals i la creació literària i científica, que la informàtica i les aplicacions lingüístiques que hi són associades obrin camins i no siguin barreres per al seu ús, i que siguin catalanes la veu i la imatge del país i els seus ciutadans.

Amb aquesta finalitat, el Parlament de Catalunya, com també els de les Illes Balears i el País Valencià, han aprovat amb amplíssimes majories lleis que preveuen diverses mesures de política lingüística que afecten específicament les funcions i l'estatut del català. Aquestes mesures en pressuposen d'altres de prèvies: les que afecten la forma de la llengua.

I és que les decisions que afecten la forma de la llengua són en certa manera prèvies a les que n'afecten l'ús i les funcions. És evident que sense una normativa unívoca, clara, estandarditzada, no és possible una política per a promoure l'ús d'una llengua i dignificar-ne les funcions socials. Per això nosaltres, els catalans, tant de temps desproveïts d'escoles i d'universitats en les quals s'ensenyés la nostra llengua i en la nostra llengua, tant de temps privats d'institucions polítiques que l'empessin en les tasques legislatives, administratives i judicials, tant de temps forçats a llegir els diaris i els llibres en una altra llengua, tant de temps convençuts que, com deia Torres i Bages, ni el testament és vàlid en català, comptar amb una normativa acceptada socialment era, i és, imprescindible, perquè no és possible imaginar ni escola, ni mitjans de comunicació, ni llibres, ni administració, ni comunicació empresarial, ni documentació de cap tipus en català sense l'esmentada normativa.

Per això, podem considerar providencial la tasca dels escriptors de la Renaixença ençà i, sobretot, l'obra de normalització de l'ortografia i la morfologia, del lèxic i de la sintaxi realitzada per Pompeu Fabra, primer tot sol i després a l'empara de l'Institut d'Estudis Catalans. Sense la normativa depurada que Fabra ens deixà, la política de difusió del coneixement i de recuperació de l'ús del català que es du a terme des de 1980 i, sobretot, des de 1983, no hauria estat possible, com tampoc no ho hauria estat, amb seguretat, la resistència cultural dels anys de la dictadura.

Precisament, el fet de comptar amb una normativa clara i acceptada és una de les característiques (una entre tantes) que diferencien la situació actual de la llengua catalana de la d'altres llengües habitualment considerades minoritàries, com són l'occità, el bretó, el sard o el gal·lès. Més propers a la nostra circumstància política, bascos i gallecs han hagut d'estudiar, de discutir, de polemitzar pel model de llengua, per la seva unificació, per la seva normativització, i encara ara ho fan, tot entorpint processos de difusió de l'ús. El cas de Noruega és també simptomàtic. Des de 1905, any de la independència del país, el Parlament noruec ha votat almenys onze reformes ortogràfiques que oscil·len, pendularment, entre els partidaris del bokmaal, més urbà i proper al danès, i del nynorsk, més rural i dialectalitzat, sense que ni filòlegs ni escriptors ni po-

lítics siguin capaços d'arribar a un consens. Així s'afebleix el prestigi de la llengua entre els parlants i se li fa perdre el respecte dels veïns. Així resulten estèrils tots els esforços de dinamització de l'ús. La llengua catalana, gràcies a l'obra de Pompeu Fabra i al llegat del Noucentisme, té feta una part important del camí que l'ha de situar en el lloc que li correspon entre les grans llengües d'Europa i, en particular, entre les llatines.

Perquè sabem la importància de comptar amb una normativa lingüística científicament depurada, territorialment unificada i socialment acceptada, des del Govern de Catalunya, en el marc de la política lingüística, es valora i encoratja la tasca de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual, per llei, és reconegut com a institució encarregada d'establir i actualitzar la normativa lingüística del català, i al qual, per convicció política, es garanteix el finançament.

La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans és, doncs, una de les peces de la política lingüística de Catalunya que repercuteix més que cap altra, no solament dins dels nostres estrictes límits administratius, sinó també en totes les terres de parla catalana. Aquest paper institucional li correspon com a acadèmia de la llengua, i no el tindria com a conjunt d'acadèmies d'altres branques científiques per molt reconeguts que fossin els seus membres, per molt respectables que fossin els seus estudis i treballs, per molt present que fos a la societat, per molt brillant que fos la seva història.

Respectem i valorem la tasca de l'IEC, i li reconeixem l'autoritat en el seu paper d'acadèmia de la llengua, d'institució encarregada d'establir i actualitzar la normativa del català. Una normativa que cal establir i actualitzar amb precisió científica, amb rigor acadèmic i amb cura metodològica, tenint en compte la repercussió econòmica i la utilitat pràctica de les formes i amb el benentès que autoritat lingüística no equival a monopoli de la recerca, ni a concentració dels recursos lingüístics, ni a privilegi d'edició en exclusiva. Ben al contrari, hem de veure com un signe de fortalesa i de normalitat i com una mostra de riquesa l'existència d'autors, d'institucions i de grups de recerca en les diverses àrees de la lingüística, i també la de grups empresarials que inverteixen en l'edició de diccionaris generals i especialitzats i altres obres sobre la llengua catalana.

L'Institut, i la Secció Filològica en particular, han de cercar i mantenir en l'exercici de les competències que li corresponen en relació amb la forma de la llengua un consens social bàsic que li permeti afermar la seva autoritat, de la mateixa manera que l'han de buscar el Parlament i el Govern en el disseny i l'aplicació de la política que afecta les funcions i l'estatut de la llengua. Corespectivament, la societat, i de manera molt especial els escriptors, els lingüistes, els professionals de la llengua i la comunicació i les administracions públiques, han d'acceptar, per interès personal i col·lectiu, la normativa establerta i seguir-la, si més no els usos formals, animats per aquell esperit de col·laboració i disciplina que l'any 1915 reclamava, com a deure patriòtic, Pompeu Fabra, i que Carles Riba exigia als anys cinquanta al pròleg de la primera edició del diccionari, apareguda a la postguerra.

Des del Govern de Catalunya, es reconeix i respecta l'autoritat de l'Institut i es garanteix l'aplicació de la normativa a l'Administració i als mitjans de comunicació i, òbviament, al sistema

educatiu, i es col·labora amb il·lusió en tasques d'assessorament al públic general i especialitzat que en faciliten la difusió. També s'hi col·labora en alguns àmbits específics, com són el de la toponímia i el de la terminologia, tal com hi haurà ocasió de constatar més específicament en el decurs d'aquestes Jornades.

Com a director general de Política Lingüística, em fa goig veure que la Secció Filològica treballa amb la voluntat declarada d'escoltar a tothom, de mantenir contactes amb les universitats, els estudiosos, les administracions, els ensenyants, els assessors i els escriptors i que busca una relació fluïda i uns canals de comunicació àgils. Estic segur que serà en benefici de la seva autoritat i en profit del prestigi i de l'ús de la llengua d'aquest país.

És el meu propòsit, en aquesta breu al·locució inicial, esclarir el sentit d'aquestes Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, iniciativa de la Secció Filològica de l'IEC a la convocatòria de la qual heu acudit tots els qui sou aquí, i d'altres ho haurien fet si no els ho hagués impedit llur disponibilitat o les limitacions d'espai de la casa.

Entenc que tots els mots d'aquell títol fan el seu sentit, però jo voldria destacar-ne ara el terme *cooperació*, 'acció i efecte de cooperar', o, encara més, 'acció col·lectiva que persegueix un benefici comú', segons que llegim en el diccionari normatiu. Aquestes Jornades volen ésser d'antuvi això, una «acció col·lectiva» —dels organitzadors, dels participants, dels assistents— amb l'objectiu de treure'n un «benefici comú», professionals com sou tots vosaltres de l'àmbit de la llengua catalana i agents, per tant, de la seva elaboració formal i funcional, de la seva difusió social, del seu ensenyament i estudi, garants de la seva integritat i genuïtat en els usos públics, i responsables com som els membres de l'IEC de la seva codificació gramatical i lexicogràfica, i també de vetllar per la coherència del procés de normalització.

Aquest «benefici comú» no pot ésser altre, doncs, que dotar-nos i dotar alhora la comunitat lingüística de tots aquells recursos expressius que una societat moderna demana, combatre la inseguretat lingüística que durant tant de temps ens ha afligit com a col·lectivitat, i també establir canals que garanteixin la fluïdesa de la comunicació entre la primera institució acadèmica i els diversos sectors professionals implicats en la ingent tasca de la recuperació i la modernització, la conservació i la innovació, la fixació i l'elaboració del patrimoni lingüístic que ens ha estat llegat i que volem plenament operatiu arreu i per a tothom —sense ometre el desenvolupament d'aquells recursos, aplicacions i eines tecnològics que la viabilitat d'una llengua exigeix en l'actual societat de la informació i del coneixement.

Invocar la vostra professionalitat és, ara com ara, tant una constatació com un reconeixement de justícia. Invocar la responsabilitat sancionadora i normativa de l'acadèmia és posar damunt la taula la qüestió de l'autoritat lingüística i —m'afanyo a afegir— assumir-la inequívocament per part nostra. Posar-la damunt la taula, ben entès, no pas per a negociar-hi, sinó per a reflexionar-hi. Moltes coses s'han dit i s'han escrit recentment arran d'aquesta qüestió, i no

serà pas l'última vegada que això es faci. Entre aquestes coses, hi ha una varietat de categories: opinions, anàlisis, propostes, desigs i —per què no dir-ho— judicis d'intencions. En manifestar-se sobre l'autoritat lingüística, hi ha qui es mostra indiferent i qui l'entén sobrera, hi ha qui, en canvi, la vol veure exercida i qui en reivindica la redistribució i la reubicació. Altrament, voldria que em creguéssiu si us dic que la Secció Filològica de l'IEC mai no ha pretès —contra allò que se li ha atribuït— encastellar-se a l'empara de la llei de reconeixement de l'autoritat lingüística de l'IEC, que el Parlament de Catalunya aprovà al seu dia, però sí que ha assumit la responsabilitat que se'n derivava, en la mesura de les seves capacitats i disponibilitats.

Dit això, fóra ceguesa no adonar-se que, més enllà dels reconeixements i responsabilitats formals, avui com sempre la legislació, tot i ésser important, no és la sola font d'autoritat. Així mateix —contra el que creu un amic i col·lega, que sol dir-me (no sé si retreure'm): «Vosaltres teniu el poder»—, no s'han de confondre l'autoritat i el poder, i molt menys el poder absolut. En la nostra complexa societat d'avui, en aquesta societat de la informació i la comunicació, si ho voleu dir així, l'autoritat i el poder lingüístics estan força més distribuïts que no pas dóna a entendre la jerarquia institucional. És bo, doncs, que cadascú assumeixi les responsabilitats que li pertoquen i que, des d'aquest supòsit, treballem concertadament amb la mirada posada en el «benefici comú» que, sens dubte, hem de saber treure d'aquest concert.

I, doncs, aquestes Jornades volen ésser una passa important en aquesta direcció. En el passat, la Secció Filològica de l'IEC ha mantingut contactes i ha col·laborat amb estudiosos de cadascun dels territoris de llengua catalana, amb les administracions públiques, amb els assessors lingüístics, amb els ensenyants, amb institucions diverses. D'aquestes relacions, algunes han fruit més que altres, tot i que no sempre el fruit l'hagi trobat prou saborós tothom. És propòsit d'aquestes Jornades fer balanç de les col·laboracions hagudes i analitzar-ne serenament els encerts i les limitacions; també, si molt convé, les fallades. Encara més, però, ho és explorar les vies de col·laboració que poden obrir-se d'una manera realista en el futur immediat, ja sigui de manera conjunta o sectorialment. Convé que hi hagi una interacció constructiva entre la Secció Filològica de l'IEC i els professionals de la llengua catalana en nom d'aquell «benefici comú» que ha d'ésser l'objectiu de tota cooperació.

Al llarg de les sessions d'avui i demà, els companys de la Secció i els ponents externs us exposaran aquestes experiències i hi faran suggeriments de millora. A la fi de les Jornades, espero que estarem en condicions d'acordar unes conclusions i dissenyar una proposta d'organització i de treball per a elevar-la a coneixement i consideració de la Secció Filològica i els diversos col·lectius professionals. A l'avançada, us en dono les gràcies.

També em cal ésser agraït, i vull manifestar-ho aquí, envers totes aquelles persones que han col·laborat activament i amb dedicació a fer aquest esdeveniment possible. Als companys de la Secció Filològica, en primer lloc, per l'acord amb què van acollir la iniciativa general fa poc més d'un any i la proposta concreta més ençà, i molt especialment al senyor Isidor Marí, que se'n féu càrrec per designació de la Secció. A Josep M. Mestres, pel seu treball impagable de coordinació, organització material de les Jornades i difusió de la convocatòria. A les persones que han ac-

ceptat participar-hi com a ponents, tant si són membres de l'IEC com si no ho són. Al personal administratiu de la Secretaria Científica i de la Secretaria Administrativa de l'IEC, i també de la Secretaria de la Secció Filològica. A les personalitats que han volgut honorar-nos amb llur presència en aquesta sessió inaugural; també, molt especialment, a la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, que hi ha contribuït econòmicament i ens ha encoratjat en aquesta iniciativa. I, en fi, a tots vosaltres, que amb la vostra assistència i, encara més, amb la vostra voluntat de col·laboració, sou la garantia que aquestes Jornades compliran el seu objectiu.

2

La Secció Filològica

2.1

Les activitats i els projectes de la Secció Filològica

Joan A. Argenter

President de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

L'objectiu d'aquesta exposició és de donar a conèixer algunes de les activitats i els projectes més rellevants que actualment ocupen la Secció Filològica, i també els objectius que es proposa en dur-los a cap. Sé que em sabreu perdonar si algunes d'aquestes informacions ja us són conegudes a bastament.

Un dels objectius prioritaris de l'Institut d'Estudis Catalans és, d'acord amb els seus estatuts, «tenir cura de l'estudi de la llengua, fixar-ne la normativa i vetllar perquè el seu procés de normalització sigui coherent arreu del seu àmbit lingüístic». La Secció Filològica a compleix un rol directiu en la funció d'acadèmia de la llengua catalana que l'IEC té encomanada, amb la col·laboració de totes les altres seccions. Aquesta funció, però, no s'exhaureix ni comença amb la fixació de la normativa lingüística, sinó que en pressuposa l'estudi científic i el seguiment de l'aplicació de la normativa en l'àmbit d'actuació que li és propi, això és, el «de les terres de llengua i cultura catalanes», segons que estipula el Reial decret 3118/1976, del 26 de novembre, pel qual s'atorga reconeixement oficial a l'IEC. La Secció Filològica de l'IEC entén que, fins ara, no s'ha produït cap fet intern ni extern que n'hagi modificat les atribucions que li són reconegudes estatutàriament.

La Secció Filològica es reuneix en plens mensuals, però els membres s'integren en comissions permanents de treball que es reuneixen entre els plens per a l'elaboració de les propostes, documents, informes i dictàmens que han d'ésser elevats al ple de la Secció. Aquestes comissions, formades sempre per membres, són les següents: la Comissió de Lexicografia, la Comissió de Gramàtica, la Comissió d'Onomàstica, la Comissió de l'Estàndard Oral —actualment subdividida en dues subcomissions: la que s'ocupa del lèxic i la que ho fa de la sintaxi—, la Comissió de Transliteració i Transcripció de Llengües Estrangeres i la Comissió de Publicacions. A algunes d'aquestes comissions s'associen les oficines corresponents de la Secció Filològica, que cal entendre com a unitats de treball permanents de la Secció, amb una determinada dotació de personal i que són: les Oficines Lexicogràfiques, dirigides pel senyor Joaquim Rafel; l'Oficina d'Onomàstica, dirigida pel senyor Josep Moran, i l'embrionària Oficina de Gramàtica, dirigida

pel qui us parla; existeix, d'altra banda, l'Oficina de Consultes, dirigida pel senyor Joan Veny. Aquestes oficines, constituïdes per personal de plantilla de l'IEC i eventualment per personal contractat o becari d'un determinat projecte, tenen com a objectiu l'elaboració de materials per a les comissions respectives i el treball quotidià per a la preparació dels projectes normatius de l'IEC i l'acompliment dels serveis que aquest presta a altres institucions o organismes i al públic en general, mitjançant l'elaboració de dictàmens o l'atenció de consultes diverses, i també l'execució de projectes específics.

Els projectes principals en què aquestes oficines treballen són el seguiment del DIEC i la preparació de la seva segona edició, l'elaboració d'un diccionari manual, el manteniment d'una base de dades lexicogràfica (BDOL), els treballs de participació en el CREL o Centre de Referència en Enginyeria Lingüística de la Generalitat de Catalunya —centre virtual que aplega diversos grups de recerca de les universitats catalanes i dos grups de l'IEC (el del DCC i el de les OL), i del qual centre l'IEC és, a més, l'entitat gestora—, la nova gramàtica de l'IEC i el *Nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya* —que l'IEC elabora juntament amb altres institucions per encàrrec del Parlament de Catalunya. Ultra aquests treballs, en general de caràcter normatiu, la Secció Filològica treballa en la compleció de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*.

D'altra banda, la Secció Filològica participa en els treballs d'elaboració i normalització de terminologia del TERMCAT, que actualment és un consorci entre la Generalitat de Catalunya i l'IEC, en el Consell de Direcció del qual participen representants de diversos departaments i organismes de l'Administració autonòmica i de l'IEC, sota la presidència del director general de Política Lingüística. Ultra aquests aspectes administratius, pertoca estatutàriament a la Secció Filològica la presidència del Consell Supervisor del TERMCAT i la participació en els seus treballs amb la presència d'altres representants institucionals i l'aportació personal d'especialistes de la casa. Aquest Consell vetlla per la bona marxa dels treballs de normalització terminològica mitjançant l'establiment dels criteris lingüístics d'aplicació general i l'examen d'aquells casos concrets que són avaluats com a més problemàtics per la direcció del centre i pels terminòlegs que hi treballen. Atesa la importància creixent que ha adquirit la terminologia en el cabal lèxic comú de les societats complexes com la nostra i les necessitats objectives que genera en els àmbits científics i professionals més diversos, no cal encarrir la importància d'aquesta comesa.

Una cosa semblant pot afirmar-se pel que fa al desenvolupament del llenguatge administratiu. En aquest àmbit, la Secció Filològica participa també en la CALA o Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu, organisme assessor de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, i n'ocupa la vicepresidència primera.

Com ja he dit, la Secció Filològica no solament té encomanada la fixació de la normativa, sinó també l'estudi científic de la llengua. En aquest àmbit cal inserir els projectes següents, alguns de gran abast:

a) El Diccionari del Català Contemporani o DCC, dirigit pel senyor Joaquim Rafel. Es tracta d'un projecte dividit en dues fases. La primera ha estat la fase prelexicogràfica, que bàsicament ha consistit en l'elaboració del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC), el qual, iniciat a mitjan dècada dels vuitanta, va completar-se el 1997, i consisteix en un corpus digitalitzat, lematitzat i marcat categorialment de formes lèxiques extretes d'una mostra representativa del català escrit —llengua literària i no literària— entre 1832 i 1988. Aquestes formes són recuperables d'acord amb llur grafia original, tant si és normativa com si no ho és, i amb llurs contextos d'ocurrència. Aquest corpus constitueix, doncs, una infraestructura de recerca que pot permetre l'estudi d'aspectes diversos del català modern; el primer producte lexicogràfic que n'ha sortit és el *Diccionari de freqüències* (3 vol. i 2 CD-ROM). També se n'han explotat les dades en l'elaboració del diccionari i de la gramàtica de l'IEC. La segona fase del projecte, la pròpiament lexicogràfica, en la qual hom ha començat a treballar i la duració de la qual és prevista en vuit anys, té com a objectiu l'elaboració d'un diccionari descriptiu de la llengua catalana moderna, entès d'antuvi com un diccionari electrònic, que eventualment donarà lloc a una publicació convencional, elaborat a partir del CTILC i d'una base de dades lexicogràfica, d'acord amb els criteris metodològics de la lexicografia moderna. Posteriorment, la Secció Filològica té prevista l'elaboració d'un nou diccionari normatiu, que hauria de basar-se en un coneixement més aprofundit del català escrit al llarg del període prefixat.

Endemés, l'equip del DCC ha participat en el projecte PAROLE (Preparatory Action for Linguistic Resources Organisation for Language Engineering) de la Unió Europea. L'objectiu d'aquest projecte era la constitució de recursos lingüístics per a diverses llengües de l'àmbit comunitari. Concretament, es va constituir un corpus de 20 milions d'ocurrències i un lèxic computacional de 20.000 mots, codificats morfològicament i sintàcticament. En aquests moments, el mateix equip participa en el projecte SIMPLE, també de la UE, el qual té l'objectiu de codificar semànticament el lèxic constituït en el marc de PAROLE.

b) L'Atlas Lingüístic del Domini Català (3a fase: 1999-2008). La idea d'aquest projecte fou llançada en la dècada dels cinquanta, el treball de camp es dugué a terme en els seixanta i els setanta, i a hores d'ara s'ha conclòs la transcripció i informatització de les dades aplegades. El projecte, codirigit per Joan Veny i Lídia Pons, presenta dues línies de recerca: l'elaboració de l'atles, pròpiament dit, a partir de l'explotació de la base de dades dialectològica, i l'edició d'uns etnotextos del català oriental i del català occidental, a partir de material enregistrat en el treball de camp. També és prevista la publicació de materials procedents de l'arxiu fotogràfic. La base de dades està formada per les respostes a un qüestionari de 2.452 preguntes que es va aplicar a informadors de 190 localitats de tot el domini lingüístic. Actualment consta de 469.623 registres, que corresponen a un total de 131.890 respostes diferents. L'arxiu fotogràfic està format per aproximadament 2.500 fotografies completament ordenades i classificades segons el nom de la localitat i el número de pregunta del qüestionari. N'ha aparegut ja el volum dedicat al qüestionari i el volum corresponent als etnotextos del català oriental, amb un document sonor

que aplega una selecció dels textos publicats. Actualment s'està treballant en la part introductòria i en la presentació cartogràfica dels primers tres-cents mapes.

Part dels materials d'aquest atlas ha servit per a l'elaboració de l'*Atlas linguarum Europae* en la seva part catalana (se n'han publicat sis fascicles), i també de l'*Atles linguistique roman*, del qual és a punt de sortir el segon volum. El senyor Joan Veny ha estat nomenat recentment president de l'*Atles linguistique roman*.

c) El Diccionari d'Antropònims Catalans, contribució catalana al projecte panromànic europeu Patronymica Romanica (PATROM), inicialment coordinat des de la Universitat de Trèveris i actualment des de la de Lovaina la Nova. Aquest projecte, dirigit per a l'àmbit català per A. M. Badia i Margarit, ja ha donat a llum el *Repertori d'antropònims catalans I (RAC I)*, a cura de Jordi Bolós i Josep Moran, i el *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, de Joan Miralles.

d) El Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae, projecte dirigit fins fa ben poc pel senyor Joan Bastardas des del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), en la naixença del qual sota el patrocini de la Unió Acadèmica Internacional tingué, però, una intervenció decisiva l'IEC, per obra de Lluís Nicolau d'Olwer, i al qual contribueix anualment i modestament la Secció Filològica per un conveni entre el CSIC i l'IEC. El seu objectiu és l'estudi del llatí vulgar a la Catalunya dels segles IX, X i XI i l'emergència del romanç català. S'han publicat els fascicles que comprenen les lletres A-D, s'ha acomplert la informatització dels articles corresponents a la lletra F i s'està ultimant la de la lletra G. Aquesta obra és important no solament per al coneixement de la història lingüística del país, sinó també per al coneixement de la història de les institucions, els costums, la cultura, etc., més remots de les seves gents.

e) L'Observatori de Neologia és un projecte de la UPF dirigit per la senyora M. Teresa Cabré, al qual contribueix també la Secció Filològica. El seu objectiu és detectar i inventariar els neologismes emprats per mitjans de comunicació escrits en català. Tot i el seu caràcter descriptiu, la influència d'un projecte d'aquesta mena en l'establiment d'eventuals orientacions —o reorientacions— normatives futures no pot passar inadvertida a ningú. Recentment ha aparegut el *Diccionari de paraules noves*.

f) Treballs de Sociolingüística és un programa de recerca que s'ha centrat en el projecte *Trià de llengua, discurs i identitat entre joves de barris obrers de Barcelona*, el qual té dues fases. La primera o fase qualitativa ha consistit en una recerca etnogràfica en dos grups de joves de barris obrers de Barcelona. Deliberadament, hom ha triat grups de joves que no s'han constituït com a resultat de l'acció institucional —esplais, escola, etc.—, sinó que són grups espontàniament formats al carrer. Aquest és un dels seus aspectes innovadors en relació amb recerques anteriors. També en alguns aspectes metodològics és innovador. El treball de camp ens ha fornït tot d'informació sobre les varietats lingüístiques, els gèneres verbals, les veus i els

registres emprats per aquests grups —català, castellà, accent andalús, argot, etc.— i llur significació social en termes «èemics», és a dir, la significació que adquireixen en el context sociocultural en què són construïts, emprats, mantinguts i transformats pels membres d'aquests grups en llur interacció en les activitats de lleure. Hom s'ha centrat en les formes de construcció de la identitat de gènere mitjançant l'ús d'aquests recursos verbals en la interacció social. La segona fase, o fase quantitativa, ha consistit en l'elaboració d'un qüestionari i en la realització d'una enquesta a una mostra de cinc-cents joves barcelonins d'entre divuit i vint-i-cinc anys, amb independència de llur extracció de classe i ubicació urbana.

g) Treballs del Laboratori de Fonètica. Per acord de la Secció Filològica, el doctor Daniel Recasens dirigeix un projecte que té com a objectiu l'estudi de les característiques articulatòries i acústiques i de les tendències de canvi fonològic del català dialectal. La investigació en curs permetrà d'elaborar una fonologia experimental i històrica del català en el marc de les llengües romàniques, de proposar una millora del sistema de transcripció de sons aïllats i en contacte en aquesta llengua i d'aprofundir en els mecanismes de producció de sons i en la relació entre fonètica i fonologia.

Fins aquí, pel que fa als projectes normatius i de recerca. Quant a les activitats, són múltiples i diverses, i en sentireu a parlar al llarg de les sessions d'avui i demà. Ara voldria destacar-ne dues per la repercussió que han tingut en els darrers anys. D'una banda, les jornades que la Secció Filològica organitza cada any fora de la Ciutat Comtal, amb l'objectiu de difondre la seva activitat i de mantenir contactes estrets amb els estudiosos i les autoritats locals, i també amb la societat civil en general. Aquestes jornades, realitzades sempre amb la col·laboració i la participació de persones externes a la Secció, permeten als seus membres obtenir un coneixement de primera mà i sobre el terreny de la realitat lingüística i sociolingüística, i també dels interessos i neguits que es desvetllen entorn dels problemes de la llengua, normatius o no. D'altra banda, la participació activa en el programa de les Jornades Científiques de l'IEC. Com en altres iniciatives de la institució —per exemple, els debats en els plens de l'IEC—, la Secció Filològica en fou capdavantera i n'inicià la sèrie amb unes Jornades sobre el Llenguatge i el Cervell (1996) —les actes de les quals s'han publicat aquest 1999— i la continuà amb el Simposi Pompeu Fabra (1998). Enguany, la Secció ha volgut concentrar-se en aquesta iniciativa de les Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, de caràcter diferent de les anteriors quant als continguts, l'orientació i els objectius.

2

La Secció Filològica

2.2

Les jornades territorials
de la Secció Filològica

Antoni M. Badia i Margarit

Membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

«La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans havia dut a terme una sèrie de visites a diversos indrets del domini lingüístic català. Potser encara assaigs, com escau a qualsevol activitat quan s'inicia sense existir-ne precedents, els nostres primers canvis d'impressions tinguts a Palma de Mallorca, Perpinyà i València amb institucions i persones interessades per qüestions de lingüística catalana o per la situació de la llengua foren granment útils i eficaços. En efecte, aquests contactes anaren preparant entre els membres de la Secció la convicció que calia organitzar sortides fora de Barcelona d'una manera sistemàtica. És cert que la Secció Filològica ha estat capdavantera a l'hora de proveir les seves places amb membres numeraris del País Valencià i de les Illes. No és menys cert que llur presència a la Secció no sols no impedeix que aquesta es desplaci de tant en tant allà on sembli convenient i oportú d'estrènyer-hi relacions amb aquelles persones interessades, sinó que fins i tot ho fa més necessari.»¹ Així m'expressava l'any 1992, quan la visita anual de la Secció a poblacions foranes ja feia dos anys que era una activitat establerta amb caràcter regular. Em proposo, en això que segueix, de donar compte de les visites realitzades i del balanç que en podem fer d'una manera objectiva.

En efecte, tenint en compte els assaigs al·ludits, «la Secció prengué l'acord, a començos de 1990, d'institucionalitzar formalment les visites periòdiques, anuals en principi, a poblacions de les terres de llengua catalana en les quals fos previsible que els contactes sobre el terreny amb escriptors i erudits ajudessin a l'acompliment de la seva comesa respecte a la llengua».² Els objectius que ens proposàvem d'aconseguir eren els quatre següents: 1) donar a conèixer a persones cultes i interessades de les contrades visitades els treballs de la Secció Filològica; 2) escoltar llurs opinions sobre vocabulari i qüestions gramaticals dels parlars locals, amb vista a eventuais decisions nostres sobre la normativa de la llengua; 3) establir o reforçar relacions personals amb homes de lletres (escriptors, erudits, docents i altres professionals de la llengua), i, per

1. Amb aquestes paraules jo encetava la presentació del llibre *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*, Barcelona i Lleida, 1992, p. 7.

2. Presentació del llibre *Jornades de la Secció Filològica...*, p. 7.

fi, 4) complimentar, si era possible, autoritats de l'Administració o personalitats destacades en el món de la cultura. D'ençà de l'acord al·ludit, la Secció Filològica no ha deixat escolar-se cap any sense organitzar una reunió d'aquesta mena en un indret o altre del domini lingüístic (i sempre comptant amb la col·laboració del sabut nucli de la població escollida). La Secció elegeix el lloc, després de sospesar els pros i els contres de les propostes presentades pels seus membres, i ateses raons de conveniència o d'oportunitat.

Arran mateix de l'acord pres, la Secció Filològica decidí d'estrenar la sèrie amb una visita a Eivissa i Formentera, ja en el mateix any 1990. Aquesta tingué lloc, en efecte, els dies 6 i 7 d'octubre. Els nostres amfitrions foren l'Institut d'Estudis Eivissencs, alguns professors d'ensenyament secundari i l'escriptor Marià Villangómez, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans. No cal dir que entre els expedicionaris de la Secció figurava l'eivissenc Isidor Marí, que n'és membre numerari. El dia 6 celebràrem una sessió acadèmica al dit Institut i l'endemà, diumenge, un acte públic a can Berri Vell de Sant Agustí des Vedrà, amb simpàtiques manifestacions populars. No hi mancaren les recepcions al Consell Insular ni als ajuntaments d'Eivissa i Formentera. Així iniciàvem un hàbit que, exercitat cada any sense excepció, ja forma part de la vida de la Secció Filològica.

Els dies 1 i 2 de juny de 1991 ens adreçàrem al Segrià. En aquest cas, la Universitat de Lleida i l'Institut d'Estudis Ilerdencs auspiciaren, respectivament, una sessió acadèmica el dissabte i un acte cultural el diumenge al migdia, que fou molt concorregut. En aquella foren tractats aspectes teòrics (com la codificació, la pressió legal en la substitució lingüística, la normalitat lingüística i l'autoritat acadèmica); en aquest, qüestions relatives als parlars nord-occidentals (pel que fa als usos formals, a la *Proposta per a un estàndard oral*, a la didàctica de la llengua i als escriptors de les noves generacions). De fet, així es començava a desdibuixar el perfil originari (que distingia entre ambdues sessions, quant al nivell científic dels continguts), cosa que s'anà accentuant, fins al punt que avui fem simplement dos actes, amb una participació compartida de membres de l'Institut i persones del lloc que ens acull. A Lleida era Josep Vallverdú, membre de l'Institut, qui feia el pont entre visitants i visitats. Hi hagué els actes socials de rigor: recepció a la Paeria i passeig per la ciutat vella. Del balanç que férem, ja a Barcelona, dels actes celebrats sorgí una conclusió obligada: calia publicar-ne els textos. Amb prou feines havia transcorregut un any i ja sortia de les premses el llibre de les Jornades Lleidatanes, en coedició entre l'Institut d'Estudis Catalans i les entitats locals afectades (Institut d'Estudis Ilerdencs i Universitat de Lleida). Així quedava establert un model de visita de la Secció Filològica, que hem anat aplicant fins a la d'enguany, tot adaptant-nos a les circumstàncies de cada indret.

L'any següent s'esqueia el seixantè aniversari de les *Normes* de Castelló, signades el 1932 pels intel·lectuals valencians, com a signe d'acceptació de l'ortografia comuna. No podíem trobar una manera més apropiada de fer acte de presència al País Valencià. I ho dic així perquè la visita, que formalment fèiem a Castelló, a través de la seva Universitat Jaume I, en realitat es convertí en una visita a tot el País: els departaments universitaris de Filologia Catalana de València i d'Alacant hi foren molt ben representats, als actes acadèmics hi participaren tant professors de Castelló

com de València, etc. I ja és sabut que la Secció Filològica compta amb una bona representació de membres numeraris valencians. El dia 16 celebrarem una sessió pública a l'Aula Municipal, al cor de la ciutat. L'endemà, una nova sessió a la Universitat Jaume I (campus de la carretera de Borriol), acabada la qual férem lliurament, a la seu del Rectorat, d'un lot de publicacions de l'Institut. Els temes tractats en ambdues sessions giraren, com és natural, sobre la normativa i la unificació ortogràfica al País Valencià, sobre el valencià en la *Proposta per a un estàndard oral* i en el *Diccionari* de l'Institut, i sobre diversos aspectes polítics, culturals i administratius de la història recent i de l'actualitat. Quant a les nostres relacions amb persones i institucions, visitarem la venerable Societat Castellonenca de Cultura, al peu del canó de 1920 ençà, fórem rebuts a l'Ajuntament i obsequiats per la Diputació. Més, encara: per un felix atzar, la Secció Filològica es pogué afegir al sopar anual dels escriptors castellanencs, els quals en aquesta ocasió homenatjaven Enric Soler Godes. Els textos de les Jornades de Castelló aparegueren el 1993. En foren els editors l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat Jaume I.

Menorca prengué el relleu. Així, els dies 8 i 9 d'octubre de 1993 la Secció Filològica visitava aquesta illa, anomenada etimològicament *la menor*. L'organització es féu d'acord amb l'Institut Menorquí d'Estudis. La visita fou repartida entre Maó i Ciutadella: el dia 8, la Biblioteca de Maó, i el dia 9, la Casa de Cultura de Ciutadella, allotjaren sengles sessions acadèmiques, amb una elevada participació de ponents menorquins. Ultra una ullada retrospectiva als gramàtics i lexicògrafs menorquins que podríem anomenar «històrics», el contingut d'ambdues sessions fou pràctic i aplicat: les *Normes ortogràfiques* i el diccionari normatiu a Menorca, el procés de normalització des de la transició política, la proposta de l'estàndard oral de les Illes Balears i els estudis de toponímia a Menorca. El primer dia fórem rebuts al Consell Insular de Menorca i a l'Ajuntament de Maó i, el segon, al de Ciutadella. També ens acollí magníficament la Fundació Rubió i Tudurí, a Montgofre Nou. Ja de retorn, encara tinguérem ocasió de passar una estona a l'Ateneu de Maó. Les ponències foren publicades el 1994, en coedició amb l'Institut Menorquí d'Estudis.

Un dia de primavera de 1994, la Secció Filològica travessava l'Albera i, per tant, la frontera entre dues llengües estatals. En efecte, la reunió d'aquest any es descabdellà a Perpinyà, els dies 20 i 21 de maig. La sessió de la tarda del dia 20 tingué lloc a la Universitat i fou presidida pel seu president (o rector), qui, no catalanoparlant, s'expressà en català. Cinc col·legues rossellonesos presentaren sengles comunicacions. Com de costum, celebrarem una segona sessió acadèmica l'endemà, aquesta vegada al Palau de Congressos, amb una nombrosa assistència. La temàtica versà sobre la normalització lingüística a la Catalunya Nord, l'ensenyament del català (tant en la resistència al segle XVIII com a través de la muralla del segle XX), el repte de l'ús de les llengües en la televisió per satèl·lit a Europa, antroponímia i dialectologia, i literatura catalana a la Catalunya Nord als segles XIX i XX. La Secció Filològica, conduïda per Joan Becat i Pere Verdaguer, membres numeraris de l'Institut, fou rebuda al Consell General i a l'Ajuntament. Visitarem el Museu de la Casa Pairal, els arxius departamentals i la biblioteca de la Universitat i el seu fons català. Les actes de les Jornades foren publicades el 1995 per l'Institut i la Universitat de Perpinyà.

L'any següent la Secció Filològica tornà a travessar una frontera política, per més que no es pugui comparar amb la de l'Estat francès. Vull dir Andorra. Hi fórem els dies 2 i 3 de juny de 1995. Feta la reforma constitucional de 1993, que conferí al petit país pirinenc un paper rellevant en el concert dels estats del món, estàvem interessats a conversar amb els responsables de les institucions del Principat i amb els de la normalització lingüística (sense oblidar aspectes històrics, dialectals, sociolingüístics i educatius). Com d'habitud, dues sessions foren dedicades a sociolingüística i ensenyament, la primera, i a història, lingüística i filologia, la segona. Cal posar en relleu el canvi d'impressions amb el cap del Govern andorrà i amb el ministre d'Afers Socials i Cultura. Fórem rebuts a la Casa de la Vall i al Centre de la Cultura Catalana i obsequiats per la ministra d'Educació. També visitàrem l'Arxiu Històric Nacional. El volum de les Jornades aparegué el 1996, editat per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut d'Estudis Andorrans.

Els dies 18 i 19 d'octubre de 1996, la Secció Filològica completava el cicle balear amb la visita a *la major* de les Illes. També ací hi havia raons externes que aconsellaven de desplaçar-nos a Mallorca, amb vista a la política de la llengua. No oblidem que la Universitat de les Illes Balears és, segons l'Estatut d'autonomia, la institució consultiva del Govern Balear en aquest camp. Per això cal subratllar la presència del rector de la Universitat. Joan Miralles i Aina Moll (i, per extensió, Isidor Marí i Joan Veny, illencs no residents, però perseverants) feien el pont amb la societat i la cultura mallorquines. Les dues sessions tingueren lloc al Centre Cultural de La Caixa (l'antic Grand Hotel). La temàtica que s'hi exposà versava sobre la *Proposta per a un estàndard oral*, l'aportació balear al diccionari normatiu i a la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans, dialectologia i toponímia, l'Administració i la normalització lingüística, l'ensenyament de la llengua a l'escola i el paper dels escriptors en la conformació de la llengua literària. La Secció Filològica fou rebuda pel batlle de Palma. Les relacions institucionals compregueren encara visites al Consell Insular i a la Presidència del Govern (president, conseller d'Educació, Cultura i Esports i director general de Cultura i Política Lingüística). Una vegada més, els textos de les sessions de Palma foren editades el 1997 per l'Institut d'Estudis Catalans i la Universitat de les Illes Balears.

Un altre indret atreia l'atenció de la Secció Filològica per la situació de la llengua, tan delicada pels condicionaments politicoculturals, com esperançadora per l'enteresa dels militants: la Franja d'Aragó. Això explica que la Secció Filològica hi fes la seva visita anual a l'octubre de 1997, amb sessions celebrades a Calaceit (el dia 17) i a Fraga (el dia 18). El primer dia fórem rebuts, a Calaceit, per l'Ajuntament de la localitat i a la Fundació Noesis, on es descabdellà l'acte acadèmic corresponent. La sessió de l'endemà se celebrà al Palau Montcada de Fraga, amb una assistència nombrosa i enardida. L'Ajuntament de Fraga, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i el Museu Etnogràfic de Fraga foren testimonis del clima que es creà respecte a la situació de la llengua en aquells encontorns. Pel que fa al contingut de les reunions, hom hi tractà especialment de la variació dialectal, que acusa la proximitat de la frontera lingüística, i dels seus aspectes històrics. També qüestions d'actualitat, com la vida literària, l'ensenyament del català i la política lingüística, segons que és enfocada a les Corts d'Aragó. El volum que aplega les ponències

de les Jornades de la Franja acaba d'aparèixer aquest mateix mes de novembre de 1999, editat per l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació Cultural del Matarranya.

Bé calia reprendre les visites al País Valencià, que, com hem dit, havien estat iniciades el 1992 a Castelló. La segona correspongué a la Universitat d'Alacant. La Secció Filològica es desplaçà a Elx els dies 16 i 17 d'octubre de 1998. En realitat, el dia 16 fou dedicat a la dita Universitat. Acompanyats dels membres valencians de l'Institut, la Secció Filològica fou rebuda, de moment, al Rectorat de la Universitat. Després, a l'Ajuntament de Sant Vicent del Raspeig (dins el terme municipal del qual es troba emplaçada la Universitat d'Alacant). A la tarda celebràrem la primera sessió acadèmica, com sempre, amb intervencions de membres de l'Institut i professors universitaris valencians. Hi foren tractats temes gramaticals (variació morfològica), lexicogràfics (el canvi lèxic entre els segles XVI i XX) i sociolingüístics (la situació de la llengua a la ciutat d'Alacant). El dia 17 la Secció Filològica s'uní a la lectura contínua del *Tirant lo Blanc*, que es feia en una plaça pública d'Elx durant vint-i-quatre hores. Després se celebrà la segona sessió acadèmica a l'Ajuntament d'Elx, amb una nombrosa concurrència. Entre altres temes (de lexicografia i de geolingüística), hi sobresortí la qüestió crucial de l'actitud de Fabra davant el redreç del valencià. Tant la mesa com els assistents vibraren amb les mostres d'adhesió a la llengua de tots. Les actes de les Jornades alacantines i il·licitanes es troben en preparació i esperem que ja no trigaran gaire a sortir a la llum pública.

La darrera visita de la Secció Filològica ha tingut lloc enguany, els dies 4 i 5 del passat mes de juny, a Tortosa. Les dues sessions acadèmiques es descabdellaren als Reials Col·legis de Tortosa. El primer dia foren estudiats diversos aspectes d'ús de la llengua d'avui (els escriptors, la llengua oral, variació i aprenentatge, la premsa escrita). L'endemà l'atenció dels ponents es concentrà en la llengua d'ambdues riberes de l'Ebre, des de textos medievals fins als parlars de transició dels nostres dies. La Secció Filològica fou rebuda per l'Ajuntament de Tortosa i se sentí atesa sens parar pels serveis culturals de l'Ajuntament, pel Consorci de Normalització Lingüística i per la Delegació de Cultura de la Generalitat de Catalunya. L'edició dels textos de les Jornades tortosines ha entrat en la fase de preparació.

La Secció Filològica, convençuda que la política de visites científiques i de contactes institucionals i personals que ha practicat de cap a cap del domini lingüístic durant deu anys és d'eficàcia provada, es proposa de prosseguir-ne la realització. En aquest sentit, podem anunciar que ja té previst d'anar a l'Alguer els dies 2 i 3 de juny del proper any 2000.

Per acabar, permeteu-me de dir que, vista des de diversos angles, la feina duta a terme, de 1990 ençà, per la Secció Filològica de l'Institut, amb els seus desplaçaments geogràfics s'assembla a una llavor que germina sense fer soroll i que avui explica bona part de les presents Jornades per a la Cooperació.

Joan Carles Martí

President de l'associació cívica El Tempir d'Elx

Abans de tot, ens perdonareu el to distès perquè, al cap i a la fi, no haurem de desenvolupar cap de les intervencions que escoltareu per tal que el català tinga l'espai que li pertoca, en una Europa que assisteix al desplaçament i l'extinció accelerada de moltes llengües sense estat, totes d'una originalitat pregona i alguna (l'occità n'és l'exemple més paradigmàtic) d'una importància cabdal en la història del continent. El que diré tot seguit, doncs, no és cap bajanada: no hi ha llengua viva sense comunitat lingüística ni (per relació commutativa) comunitat lingüística sense llengua viva.

Això no obstant, haurem de convenir (per una senzilla regla de tres casolana) que Catalunya representa poc més de la meitat del territori i dels usuaris potencials del català si l'oficialitat fos plena i compartida. La macrocefàlia tan discutida i discutible de Barcelona s'ha de trencar i d'enriquir, tot i que ens sembla que la Catalunya d'aquest final de segle no veu més enllà de Sant Carles de la Ràpita. Us remetem, doncs, per manca de temps, a l'extensa bibliografia que tracta la importància d'un mercat on poder distribuir els productes lingüístics; uns beneficis, en definitiva, imprescindibles per assegurar la supervivència dels qui ens apleguem ací. Així i tot, haurem d'admetre, amb resignació i ràbia, que ni la tramuntana ni el migjorn bufen com caldria; i així ens rutlla als defensors d'aquest petit mercat comú i als patriotes de la mata de jonc.

Proseguiré, amb la vostra benevolència, per tal de llegir-vos una nota de premsa (*El Tempir*, núm. 14) que no haureu trobat a cap diari:

El 26 i 27 d'octubre de 1998, amb l'objectiu de conèixer la realitat sociolingüística i cultural de les comarques més meridionals de llengua catalana, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans visità Elx i la Universitat d'Alacant amb un atapeït programa d'activitats, visites protocol·làries, sessions acadèmiques, col·loquis amb intercanvi d'opinions i parers entre els integrants de la Secció Filològica i destacades persones del món cultural, social i polític d'Elx i de les comarques del baix Vinalopó, les Valls del Vinalopó i l'Alacantí.

Aquesta notícia breu (acompanyada potser d'alguna fotografia) hauria estat l'espai mínim que la premsa hauria dedicat a una visita que entraria plenament en la normalitat acadèmica i cul-

tural de qualsevol país. No hem pogut comprovar si la notícia aparegué als quioscs de Barcelona perquè la premsa en català no ens arriba a l'Altet, uns quaranta-cinc minuts més avall del Prat. A TV3 no hi hagué res i aquesta sí que l'escoltem perquè abonàrem, igual que milers de valencians, una part ínfima del repetidor. De Canal 9 més ens valdrà no parlar-ne.

Això no obstant, per a la ciutat d'Elx aquesta visita comportà conseqüències molt favorables. L'Ajuntament obrí les portes de la Casa de la Vila i la premsa i les televisions locals se'n feren ressò. Aquell dia, a més, els catalanoparlants del baix Vinalopó, de l'Alacantí i de les Valls del Vinalopó (el territori de l'antiga governació foral d'Oriola on encara podem enraonar amb fluïdesa catalana almenys un quart de milió de persones) ens sentírem més a prop que mai d'aquest casalicí i de Catalunya. És clar que l'Institut d'Estudis Catalans ha d'eixir per tot el territori. En el cas nostre, amb més motius, perquè hem de servir una doble fidelitat que practiquem en un territori fronterer, sovint oblidat; menys castellanitzat del que es pensa, potser per una bibliografia que no cospa ben bé la realitat. L'Institut d'Estudis Catalans, com a entitat normativa dels Països Catalans, no ha de renegar de la seua funció docent i protocol·lària; ni pot dimitir a causa de situacions polítiques enrarides, perquè els moleste doblement, als qui ja sabem, que es parle català fora de la Catalunya estricta. Ja sabem que s'oblida sovint, entre els catalans més encogits, que, de Guardamar del Segura ençà, el país dels valencians s'enfila per uns tres-cents cinquanta quilòmetres de llengua catalana, cosa que ens agrada aclarir cada vegada que algú ens diu amb fonètica oriental condescendent: «Oi que *bustè* és de *Balència*?» Sense continuïtat política reconeguda, és trist haver d'afegir que ens costa sovint menys temps, esforç i diners apropar-nos aquí que a la capital que ens pertoca segons deixà tractat a Elx-Torrelles el rei Jaume II el Just.

D'altra banda, aquesta nació policèfala fa que es confonguen espais i mites; perquè lamentem haver de trencar esquemes en afirmar que aquestes tres comarques catalanoparlants extremes, que tenen les populoses ciutats d'Alacant i Elx com a capitals, no tenen la mateixa radiografia sociològica que altres territoris allunyats de la plaça de Catalunya. Hi convivim unes sis-centes mil persones amb una agricultura de passat gloriós, una industrialització força avançada i una terciarització que no s'atura. Així, la xarxa de ciutats i de pobles que ocupem el migjorn del límit lingüístic formem una realitat socioeconòmica que no és diferent de la que puguem trobar a altres indrets de l'Europa més arriscada.

Que afirmem, ací i ara, sense ambages, que la composició no siga diferent de la de l'àrea barcelonina o tarragonina no implica, tanmateix, que no siga més intricada. Sóc d'un país català amb comarques vigoroses, una o dues capitalitats febles i assetjat *in saecula saeculorum* per Castella, tant endins com enfora; i ens volen condemnar, a més, a resoldre els problemes sense comptar amb la família més solidària i pròxima. De fet, ens volen negar fins i tot els cognoms i una patent que ens pertany a parts iguals. Què diferenciaria, si no és això, les ciutats de Vic i d'Alcoi: uns petits trets significatius que poden menar els valencians a l'oblit més absurd?

El desconeixement mutu afecta fins i tot els més erudits. A tall d'exemple, em referiré al neologisme *alacantinització* com a sinònim d'abandó accelerat de la llengua del país. Els més entesos, els qui hi vivim, us diem que la castellanització interna afecta molt Alacant; que Elx (malgrat

ser una gran ciutat industrial) coneix una fidelitat renovada i un percentatge de catalanoparlants pròxim al 50 %, i que la llengua és molt majoritària, en totes les generacions, a la major part del territori que us dibuixaré més endavant. És clar que ens preocupa, i força, la situació del català, i és per això que hi som les cíviques. L'erosió és evident, les polítiques no hi posen fre i el temps no passa debades. Hem de ser nosaltres, els usuaris, els qui salvem un i cada un dels mots, des del vocabulari més bàsic i entenedor.

En el cas que m'ocupa ara, els qui millor coneixem el territori som els qui encara somiem amb la funció d'una capitalitat forta i valenta, un autèntic bastió cosmopolita, perquè als dipositaris compromesos del català no ens esglaiem les cruïlles on conflueixen totes les parles i tots els pobles. No us enganyeu pel que fa als militants valencians; tan sols el possibilisme, que moltes vegades es referma en la bona fe d'algunes facultats, ens fa apostar dubitativament per una Acadèmia Valenciana de la Llengua sense nom; un fetus davant el qual tremolem i desconfiem dia rere dia.

Així, els 550 quilòmetres que separen la plaça de Baix d'Elx del carrer del Carme de Barcelona no són cap distància en aquesta era d'Internet. Som molt lluny, gràcies a la providència dels homes, dels tres dies que Antoni Maria Alcover prengué el 1906 per anar de Lleida a la Vall d'Aran. «Més temps que per anar a Berlín, Londres o Viena», es queixava amargament el venerable mossèn, tot recordant-nos que això pujava fins a 150 pessetes «sens el menjar». No serem, doncs, nosaltres, els qui venim de més avall, els qui despatxarem aquesta capitalitat tan bella i urbana, que ens permet, si més no, aplegar-nos, veure'ns la cara, discutir sobre les coses que ens neguitegen i enriquir l'àlbum familiar.

Tal com ha anat la progressió d'aquesta oratòria, comprendreu el nostre atordiment quan el doctor Argenter ens telefonava per informar-nos que Elx havia estat elegida seu de les jornades que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans realitza cada any a un indret del territori reconegut al Reial decret de novembre de 1976, que ara es vol negar, amagar o camuflar. El programa consistia en una primera jornada a la Universitat d'Alacant, a Sant Vicent del Raspeig, i l'endemà el passarien a Elx. Recaptava, doncs, el nostre suport, i així és com «tempirers» i «tempireres» ens posarem tots a funcionar, amb penes i treballs, una vegada més i al marge de tota obligació acadèmica o professional.

La xarxa d'associacions cíviques per la normalització del valencià a l'Alacantí, el Vinalopó i la gola del Segura som un fenomen únic en els nostres objectius. Partim d'una realitat viva, sovint menyspreada i eclipsada pel problema de la ciutat de València i pel veïnatge de la connexió Madrid-Alacant. Una realitat que pateix una indiferència duplicada, la de Barcelona i la de València. Així i tot, el moviment de represa i conscienciació lingüística de les comarques més meridionals té el seu origen a l'Elx de l'al·luvió dels cinquanta i seixanta del segle xx, quan passarem de tenir cinquanta mil habitants a tenir-ne cent vint mil, fins a assolir els dos-cents mil actuals. Un moviment que s'articulà al voltant de la figura il·lustrada de l'advocat Antoni Bru (a qui he de retre homenatge patriòtic obligat) mentre una jove generació tornava de València, de Barcelona o de Prada del Conflent.

La primera cívica, però, naixerà el 1987 a Alacant, on la situació era i és la més greu. Amb posterioritat, entre 1990 i 1997, naixerien com a bolets El Raig a Crevillent, El Tempir a Elx, El Bull a Monòver, L'Antina a Santa Pola, La Gola a Guardamar i El Rotgle a Novelda. Aquestes cíviques tenim com a primer punt de l'articulat (*El Tempir*, núm. 1 [1994]; *El Tempir*, núm. 17 [1999]):

Treballar per la normalització completa de la nostra llengua, estatutàriament valencià i acadèmica català, exigint-la a tot tipus d'autoritats, i la seua normalització en l'àmbit de totes les activitats socials i mitjans de comunicació, tant escrits com orals i d'imatges.

A la resta dels estatuts es trobaran referències al dret inalienable d'una escolarització en català, a l'exigència a l'Administració d'ampliar l'ensenyament en valencià i al compliment amb els compromisos adquirits en els centres educatius, com també al fet que no sempre es duen a terme. Es parla d'activitats culturals i lúdiques, de la formació integral de la persona i de la creació d'un mitjà de comunicació intern, la revista *El Tempir*, que arriba al número 17 i que ha estat l'única publicació trimestral en català de tot el sud del País Valencià, cosa que ens recorda, una vegada més, les mancances més esfereïdores que patim. És així com totes les cíviques fem una tasca silenciosa, sovint silenciada, menyspreada per les autoritats valencianes; atès que no mantenim les seues tesis, hem de funcionar pel dret de peatge, tot i que a Elx tinguem un cert suport per part d'una corporació contrària als actuals llogaters del Palau de la Generalitat d'Avall. Aquesta xarxa de cíviques està adscrita, a més a més, a la Federació d'Escoles Valencianes, amb una quinzena d'associacions d'arreu del País Valencià que organitzem, cada primavera, les Trobades d'Escoles Valencianes, que reuneixen més de cent mil valencians, i som el fet cultural i lúdic més important del país, malgrat tots els danys i paranys que la Generalitat valenciana ens infligeix.

Voldríem aprofundir, en aquesta darrera part, en el significat que va tenir per a nosaltres la presència de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. En primer lloc, és evident que el Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant tenia el dret i el deure de rebre la comitiva d'especialistes que s'hi desplaçà. Em consta —vaig ser-hi present— que aquelles jornades tingueren el ressò que correspon a aquell departament universitari, en plena eferescència docent i investigadora. És així com exigirem sempre, a l'Institut d'Estudis Catalans, una visió extensa i generosa (a través del temps i del territori), amb una defensa aferrissada i combativa de la unitat del català, per tornar així a bastir un únic estàndard, tot i les petites diferències, sempre assumibles en qualsevol llengua de cultura. Ha de ser la institució i el punt de confluència de tots els catalanoparlants i ha de valorar, conèixer i moure's per tot el territori, sense cap claudicació possible. No podem sinó meravellar-nos davant d'alguns filòlegs o pseudofilòlegs que (tot i no confessar-se secessionistes i des d'una pretesa unitat de la llengua) estigmatitzen la llengua d'una part tan vasta i poblada; uns elements que són nombrosos fora d'aquesta cambra i que s'estimen més els refrescs aigualits que els vins del Rosselló, del Penedès o del Vinalopó.

Hem de recordar, a més a més, que la Secció Filològica fou també rebuda per l'Ajuntament de Sant Vicent del Raspeig, municipi que fita amb el d'Alacant i que acull la seua Universitat.

El silenci de l'Ajuntament d'Alacant potser no fóra comentat per ningú si no ho féssim. Vivim uns temps massa florentins, elegants i políticament correctes. No culpem d'açò, però, el poc nervi d'aquella ciutat, sinó una corporació municipal que viu d'esquena al país. Per la seua banda, l'Ajuntament d'Elx rebé l'encàrrec amb satisfacció. Des d'El Tempir convocarem tots els afiliats, a més de les associacions germanes de l'Alacantí-Vinalopó, que estigueren representades a la Sala del Consell d'Elx. En aquesta noble sala del segle xv, on cada any es fa la prova de veu dels xiquets que canten en la Festa o Misteri d'Elx, es féu la sessió acadèmica. Caldrà que diga que la sala era plena, i no tan sols de filòlegs i lletraferits? Hi érem els homes i les dones d'Elx i de la rodalia; per trencar de nou clixés i tòpics, alguns amb estudis oficials escassos, però tots evidenciarèrem una fe inqüestionable en la unitat de la llengua catalana, el nostre valencià, un misatge que us porte, de part de tots els nostres, ací a Barcelona.

Amb anterioritat a tot allò, els membres de la Secció Filològica visitaren els carrers tradicionals i passejaren pels horts de palmeres, els que marquen, als llibres bellíssims de Gaspar Jaén i Urban, els límits de la llengua. A la Glorieta, hi organitzàrem una lectura de dotze hores ininterrompudes del *Tirant lo Blanc*, on participàrem uns quants centenars de persones, la major part joves, immigrants de primera i segona generació, il·licitans de soca-rel, tant del poble com de fora d'aquest. Amb el compromís que ha caracteritzat sempre els caps més clarividents del país, sentirem els fragments de Pere Verdaguer, d'Isidor Marí, de Vicent Pitarch i d'Antoni Maria Badia i Margarit, en cada una de les grans variants diatòpiques del català. Voldria, a més, retre homenatge a la memòria de na Maria Àngels Anglada (a qui dedicàrem el número 16 de la revista *El Tempir*), la qual ens envià, poc temps després de la seua visita, uns llibres que tractaven d'un extermini infamant, un dels exemplars dels quals incloïa una dedicatòria encoratjadora. Després, i per no perdre els bons costums, dinàrem plegades, entre palmeres, més d'un centenar de persones a l'Hort de la Mare de Déu, on ens diguérem a reveure.

Som ací, doncs, arribats al darrer paràgraf del discurs, asseguts al costat del doctor Badia i Margarit i del doctor Argenter i de tots vosaltres, per la qual cosa no podem més que regraciarnos per la delicadesa i per l'atenció prestades. En nom de tots els qui ens envien ens permetreu, aleshores, que acabem amb dues cites de la *Festa d'Elx*, amb el misteri d'uns versos que ens arriben des del cabal més popular; quan érem d'un país i d'un temps en què sovintejaven les aparicions inesperades i el suport mutu; quan els homes tornaven devers sa casa després d'una llarga espera, qui sap si enduts per alguna crida o per un imant atàvic. Els versos que us cantem els homes i les dones d'Elx diuen així: «De les parts d'ací estranyes, som venguts molt prestament, passant viles i montanyes, en menys temps d'un moment.» Els altres, complimentsos, es refereixen a la contentació que sentirem sempre en obrir-vos les portes: «Vosaltres siau benvenguts, parents i amics de grans virtuts.»

3

L'àmbit educatiu

3.1

La llengua en el sistema educatiu

Joan Miralles

Membre de la Secció Filològica de l'IEC
i catedràtic de la Universitat de les Illes Balears

Els organitzadors d'aquestes Jornades m'han demanat que explicàs sumàriament les vicissituds per les quals ha passat el procés d'estandardització lingüística a les Illes Balears durant aquests darrers anys i en el moment actual en relació amb les institucions públiques del Govern balear, la Universitat de les Illes Balears (UIB) i l'Institut d'Estudis Catalans. Ho faré com a ex-director del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB i com a membre de la Secció Filològica de l'IEC.

Corria l'any 1983, quan el nou rector de la UIB, Nadal Batle, feia pocs mesos que havia estat elegit. La nostra universitat era molt jove. Fou el 1978, durant la transició política, quan començà a navegar autònomament, després d'uns quants anys de funcionar com a delegació de la Universitat de Barcelona. En aquella avinentesa tots els qui compartíem responsabilitats en l'àmbit de la llengua érem conscients que la universitat podia ser l'organisme providencial que més podria contribuir a fer avançar el procés de normalització lingüística, i no podem oblidar que també començaven a arribar-nos peticions d'assessorament en matèria de normativització. En el discurs de presa de possessió de la Càtedra de Llengua Catalana, el 5 de febrer de 1983, qui us parla ja indicava com a funcions d'un departament universitari l'assessorament en matèria lingüística, al costat de la docència, la recerca i la projecció pública. Eren els signes del temps. Convé tenir en compte que aquell mateix any fou promulgada la Llei de reforma universitària; però el 1983 es produí també un esdeveniment absolutament fonamental, pel que fa al tema que ens ocupa. Els redactors del nou Estatut d'autonomia per a les Illes Balears, aprovat el 25 de febrer, havien inclòs una segona disposició addicional en què s'especificava:

Essent la llengua catalana també patrimoni d'altres Comunitats autònomes, a part dels vincles que es puguin establir entre les institucions de les Comunitats esmentades, la Comunitat Autònoma de les Illes Balears podrà sol·licitar al Govern de la Nació i a les Corts Generals els convenis de cooperació i de relació que es considerin oportuns per tal de salvaguardar el patrimoni lingüístic comú, així com efectuar la comunicació cultural entre les Comunitats abans mencionades, sense perjudici dels deures de l'Estat establerts a l'apartat 2 de l'article 149 de la Constitució i del que disposa l'article 145 d'aquesta.

La institució oficial consultiva per a tot quant faci a la llengua catalana serà la Universitat de Palma de Mallorca. La Comunitat Autònoma de les Illes Balears, d'acord amb una Llei de l'Estat, podrà participar a una institució que serà formada per totes les Comunitats que reconguin la cooficialitat de la llengua catalana.

D'altra banda, l'article 14 de l'Estatut disposava:

La Comunitat Autònoma té competència exclusiva, en harmonia amb els plans d'estudi estatals, per a l'ensenyament de la llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, d'acord amb la tradició literària autòctona. La normalització d'aquesta serà un objectiu dels poders públics de la Comunitat Autònoma. Les modalitats insulars del català seran objecte d'estudi i de protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma.

I, en efecte, el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General hagué d'emetre dictàmens sobre qüestions diverses en relació amb la llengua, des de propostes de catalanització de noves urbanitzacions i de noms de carrers i topònims en general fins a informes sobre el tipus de català estàndard adequat per als locutors de l'*Informatiu balear* de TVE o sobre els criteris de transcripció de les intervencions dels parlamentaris en el flamant nou Parlament, o sobre la grafia correcta de determinats llinatges, o sobre l'acceptació o no de determinades formes gramaticals illenques en l'àmbit escolar, etc.

Hi hagué, però, un tema que fou objecte de debat encès: el tractament de l'article dels topònims quan en la llengua col·loquial s'usava espontàniament l'article salat. El procés de discussió, en què intervingueren filòlegs i geògrafs toponimistes, durà llarg temps, des del 1985 fins al 1988, quan el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB donà com a bo el dictamen elaborat per la Secció Filològica de l'IEC. Aquell mateix any sortia publicat en el *Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears* (BOCAIB) del 28 d'abril el Decret sobre toponímia de les Illes Balears a partir d'un informe elaborat i aprovat per l'esmentat Departament a petició de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.

Entretant, però, l'any 1986 s'havien produït dos esdeveniments de gran transcendència: la celebració del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana i, sobretot, la promulgació de la Llei de normalització lingüística per a les Illes Balears. Els qui redactàrem l'avantprojecte de llei teníem molt clar que calia desenvolupar la funció de la Universitat de les Illes Balears en matèria d'assessorament que ja figurava en l'Estatut. És per això que a part de dues disposicions addicionals que recullen genèricament aquesta funció incloguérem un article sencer, el 14, referit a la toponímia, que disposa:

1. Els topònims de les Illes Balears tenen com a única forma oficial la catalana.
2. Correspon al Govern de la Comunitat Autònoma, d'acord amb l'assessorament de la Universitat de les Illes Balears, determinar els noms oficials dels municipis, territoris, nuclis de població, vies de comunicació interurbanes en general i topònims de la Comunitat Autònoma. Els noms de les vies urbanes han d'ésser determinats pels ajuntaments corresponents, també amb l'assessorament esmentat, donant preferència a la toponímia popular tradicional i als elements culturals autòctons.

3. Aquestes denominacions són les legals a tots els efectes i la retolació ha de concordar amb elles. El Govern de la Comunitat Autònoma ha de reglamentar la normalització de la retolació pública, respectant, en tots els casos, les normes internacionals que l'Estat hagi subscrit.

També, la disposició transitòria 2 diu:

Tots els rètols indicadors a què fa referència l'article 14, i que no són escrits en català, o que ho són incorrectament, han de ser escrits correctament en aquesta llengua en el termini màxim de tres anys.

No obstant això, a més de la nova retolació, es podran conservar els rètols o indicadors antics que tinguin un valor històrico-artístic rellevant.

Però hi havia, a més, el tema de les famoses modalitats, i cal dir que aquest era un tema realment obsessiu entre els governants d'aleshores. Feia la impressió que el raonament que feien —i perdonau-me l'estil col·loquial— era: «Ens heu marcat un gol amb això de la llengua catalana, però a canvi us donarem matadura amb això de les modalitats.» Havíem de resoldre allò de la unitat en la diversitat. Per això en l'exposició de motius de la llei decidírem la següent redacció:

La Comunitat Autònoma té, en suma, com a objectius dur a terme les accions pertinents d'ordre institucional per tal que el català, com a vehicle d'expressió modern, plurifuncional, clar, flexible i autònom, i com a principal símbol de la nostra identitat com a poble, torni a ésser l'element cohesionador del geni illenc i ocupi el lloc que li correspon en qualitat de llengua pròpia de les Illes Balears. Per això ha d'ésser present en els diversos àmbits d'ús oficial de l'administració, dels mitjans de comunicació de masses, de l'escola i de la vida social en general, amb el corresponent respecte a les modalitats lingüístiques pròpies de la tradició literària autòctona, però sense perjudici de la unitat de la llengua catalana.

D'altra banda, en el títol preliminar de la llei es reblava encara el clau:

5. Les modalitats insulars de la llengua catalana seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma.

I tornem a l'àmbit de la universitat. Vist el volum de peticions que arribaven al Departament de Català de la UIB, en el Consell de Departament del 28 d'abril de 1989 creàrem un grup de treball que seria el germen de la futura Comissió d'Assessorament Tecnicolingüístic. Aquesta Comissió, amb reglament propi aprovat en el Consell de Departament de l'1 de juliol de 1997, és la que ha anat elaborant durant aquests anys els diversos dictàmens sobre la forma canònica de tota una sèrie de llinatges i noms de pila i de topònims illencs; s'han elaborat unes propostes de normativització toponímica amb el vistiplau de l'IEC, s'han fet propostes encaminades a recollir aquelles variants dialectals dignes de tenir en compte en la futura gramàtica de l'IEC i, darrerament, s'ha revisat la proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears, que a continuació us presentarà el company de taula i de departament Antoni Ignasi Alomar.

Paral·lelament, el Consell Executiu de la UIB posà en funcionament el Gabinet de Terminologia, col·laborador del centre de terminologia TERMCAT, que fou creat gràcies al conveni de cooperació signat el 29 de gener de 1991 entre la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports i la Universitat de les Illes Balears, amb la finalitat de coordinar i potenciar les iniciatives en el camp de la terminologia en l'àmbit de les Illes Balears.

D'altra banda, donat el volum de peticions d'assessorament que arribaven en matèria d'onomàstica, el Consell Executiu de la UIB creà el Gabinet d'Onomàstica per acord executiu del 28 de març de 1995 «com a servei i suport per a la docència, la recerca i el desenvolupament en el camp de l'onomàstica i les tecnologies associades i línies que s'hi relacionin que es desenvolupin en el futur a la Universitat de les Illes Balears. També es constitueix amb la finalitat de difondre els noms de lloc i de persona normalitzats a través de la resolució de consultes puntuals i publicacions, i l'organització d'activitats de recerca onomàstica i el disseny de cursos de formació en onomàstica».

I anem ara al Govern balear i a l'àrea d'ensenyament. L'ordenament jurídic en l'àmbit de l'ensenyament es basa, com és sabut, en la Constitució espanyola del 1978, en l'Estatut d'autonomia per a les Illes Balears del 1983, en la Llei de normalització lingüística del 1986, molt pròxima a la catalana, en el Decret del 29 de novembre de 1990, que regula l'ús de les llengües oficials de l'Administració de la Comunitat Autònoma, en l'anomenat *Decret de mínims* del 4 de juliol de 1997, i en una sèrie d'ordres i reials decrets, entre els quals destacaria l'Ordre del 12 de maig de 1998, en què es regula l'elaboració del projecte lingüístic de centre d'acord amb l'esmentat Decret de mínims. Crec que val la pena esmentar de manera especial els punts del Decret de mínims en què d'alguna manera es toca el tema del coneixement i aprenentatge de la llengua estàndard al costat de la llengua oral de l'entorn.

Ja en el preàmbul es fa un breu esment a les modalitats insulars:

La resta de centres, d'acord amb les determinacions d'aquest Decret, ha de dissenyar, també, un projecte lingüístic que ha de preveure la implantació progressiva de la llengua catalana en l'ensenyament i ha de posar esment especial a les modalitats insulars.

Ja en l'articulat de la llei l'article 1 disposa:

La llengua catalana, amb especial atenció a les modalitats de les illes Balears, i la literatura catalana, fent incidència a les aportacions de les illes, s'ensenyaran obligatòriament, juntament amb la llengua i la literatura castelleses, en tots els nivells educatius i en tots els centres de l'ensenyament no universitari.

I en l'article 3:

L'ensenyament de la llengua catalana ha de considerar les modalitats lingüístiques pròpies de les illes Balears, sense perjudici de la unitat de la llengua, tal com preveu l'article 14 de l'Estatut d'autonomia per a les illes Balears.

D'altra banda, en l'article 16 del capítol 2, hom especifica com ha de ser la llengua vehicular:

c) En l'educació infantil s'usarà preferentment la varietat dialectal pròpia de l'entorn d'aprenentatge.

I en l'article 17:

d) En l'educació primària s'utilitzarà preferentment la llengua catalana oral pròpia de l'entorn d'aprenentatge i s'introduirà l'alumne de forma progressiva, i sobretot en el llenguatge escrit, en el coneixement de la varietat estàndard pròpia de l'àmbit de les illes Balears. Així, s'ha de garantir que al final d'aquesta etapa l'alumnat tingui un coneixement global i harmònic de la llengua catalana i de la castellana.

Encara, en el capítol IV, article 23, quan parla dels projectes editorials i dels llibres de text d'educació infantil, d'educació primària i d'educació secundària, hom especifica que «els projectes editorials han de respectar les modalitats insulars de la llengua catalana».

I anem a un altre tema, el de les darreres actuacions del Govern balear en matèria de normalització i d'ajuda a la recerca sobre temes en relació amb la variació lingüística a les Illes Balears. En aquest sentit es crea el 3 d'octubre de 1997 el Consorci per al Foment de l'Ús de la Llengua Catalana (COFUC), format per l'Administració de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears i la Universitat de les Illes Balears. Els objectius del COFUC són:

1. La investigació en el camp sociolingüístic i, de manera especial, sobre l'ús de la llengua catalana a les illes Balears i les seves modalitats.
2. La formació i el reciclatge de les persones adultes que accediren al lloc de treball sense els coneixements de la llengua que exigeix la legislació actual.
3. La formació lingüística no reglada dels ciutadans i ciutadanes de les illes Balears. En aquest àmbit, organitzarà cursos, seminaris, conferències, taules rodones i tota classe de tècniques i estratègies formatives.
4. La publicació de materials, impresos, fotogràfics i informàtics, relacionats amb la finalitat general del Consorci.
5. El foment dels usos socials de la llengua catalana, pròpia de les illes Balears.
6. La realització d'activitats d'animació sociocultural.
7. Totes aquelles iniciatives que s'adiguin amb la finalitat general del Consorci.

Crec que és important remarcar que el Consorci assumí des del primer moment dur a terme el Programa de Recerca Mn. Antoni M. Alcover, amb diversos projectes encaminats a estudiar, com ja he dit, la variació lingüística a les Illes Balears, o, si voleu, les famoses «modalitats lingüístiques» des de perspectives molt diverses. En aquests moments, els projectes en marxa són els següents: *Antologia de textos de les Illes Balears*, *Arxiu audiovisual dels dialectes catalans de les Illes Balears*, *Atles ornitòmic de les Illes Balears*, *Buidatge dels mots usuals de les Illes Balears en el DCVB*, *Creació de material fonètic en les modalitats balears del català per a les exploracions logoaudiomètriques*, *Desenvolupament del sistema fonològic en infants catalano-*

parlants (modalitats balears), *Diccionari de la cultura material de les Balears (segles XIX-XIX)*, *Diccionari de locucions, modismes i refranys de l'Aplec de rondalles mallorquines*, *Elaboració del mapa sociolingüístic de les Illes Balears (fase 1a)* i *Nomenclàtor toponímic de les Illes Balears*.

D'altra banda, cal tenir en compte que el 30 d'agost d'enguany el nou conseller d'Educació, Cultura i Esports, Damià Pons, com a president del COFUC, i el rector de la UIB, Llorenç Huguet, signaren un nou protocol per prosseguir les activitats dels gabinets de Terminologia i d'Onomàstica com a continuació dels convenis de col·laboració subscrits el 21 de desembre de 1990 i el 3 d'octubre de 1997, respectivament, entre la UIB i la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports.

I, ja per acabar, vegem aquest procés des de la perspectiva de l'Institut d'Estudis Catalans. Els dies 6 i 7 d'octubre de l'any 1990, la Secció Filològica es desplaçà a Eivissa seguint una tradició que perdura fins avui. Allà es contactà amb l'Institut d'Estudis Eivissencs i es feren unes sessions de treball entorn de la grafia correcta d'alguns topònims de les Pitiüses. Malauradament no hi hagué, com en els casos posteriors, publicació d'actes. D'altra banda, els dies 12 i 13 d'octubre de 1985 els membres de la Secció es desplaçaren a Palma, al monestir de la Real, amb altres membres de l'Institut Cartogràfic de Catalunya per participar en el debat sobre el tema de l'article dels topònims junt amb diversos professors dels departaments de Català i de Geografia de la UIB. La Secció Filològica revisà i aprovà l'informe sobre *Topònims de les Illes Balears* sobre un avantprojecte elaborat pel Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB en les sessions dels dies 11 de març i 2 de desembre de 1988.

A la tardor del 1985 arribaren a l'IEC comunicacions dels departaments de Filologia Catalana de les universitats de València i Alacant, de l'Estudi General de Lleida i de la UIB. Més tard s'hi afegí la Universitat de Perpinyà. Els signants de la petició eren «conscients del paper primordial que fa la televisió de casa nostra en el coneixement i la difusió de la llengua catalana (i que cal considerar ben positivament)», i constataven ensems que «el català que així es feia conèixer i es difonia era pràcticament el de la seva modalitat barcelonina». Es demanava, en definitiva, que l'IEC sol·licitàs a les instàncies pertinents la incorporació de professionals lleidatans, valencians i balearics a les tasques de la televisió catalana. La Secció Filològica, després d'estudiar la petició, acordà trametre-la íntegrament al president de la Generalitat de Catalunya.

A finals dels anys vuitanta, la Secció comença a treballar en una proposta d'estàndard oral. Fins a l'hora d'ara ha sortit publicada la part de fonètica, el 1990, i de morfologia, el 1992, i actualment s'està treballant en la sintaxi i en el lèxic. La Comissió de l'Estàndard Oral de la Secció Filològica ha tingut en compte també la tasca de les universitats, entre les quals hi ha la UIB, representades en la Comissió de Seguiment de la Llengua Normativa, amb representació inter-universitària.

El 15 de maig de 1992, la Secció Filològica aprovà un acord sobre la grafia de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs en els parlars balearics, tema sobre el qual hi havia hagut una certa diversitat de parers i que ens havia estat demanat que es resolgués adequadament.

Els dies 8 i 9 d'octubre de 1993 tingué lloc a Menorca la visita anual de la Secció Filològica de l'IEC. Els ponents, de la Secció i de l'Institut Menorquí d'Estudis, parlaren, a més de la introducció del president de la Secció, A. M. Badia i Margarit, sobre «Les *Normes* de 1913 i l'IEC a Menorca» (Antoni-Joan Pons i Josefina Salord), «El menorquí i el diccionari normatiu: problemes i propostes» (Pere Melis i Ignasi Mascaró), «El procés de normalització lingüística a Menorca (1976-1993)» (Francesc Florit i Nin i Joan F. López i Casasnovas), «L'estàndard oral des de les Illes Balears» (Joan Miralles i Monserrat), «La toponímia a Menorca. Estat dels estudis» (Joan F. López Casasnova) i «Els gramàtics i els lexicògrafs menorquins anteriors a F. de B. Moll» (Jordi Carbonell).

El 1995 sortí publicat el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC, a càrrec de diverses editorials dels Països Catalans. Qui us parla fou encarregat de proposar la incorporació d'aquelles variants dialectals illenques que podrien figurar en el nou diccionari d'acord amb els criteris sobre incorporació de variants lexicals en el diccionari general aprovats per la Secció Filològica en sessió del 14 de desembre de 1990. La Comissió, integrada pels professors del Departament de Filologia Catalana i Lingüística general de la UIB, la formàrem Joan Antoni Mesquida, Nicolau Dolç i jo mateix, i proposàrem uns sis-cents mots nous o noves accepcions de mots ja existents, la majoria dels quals foren aprovats per la Secció. Partírem de cinc llistes diferents i les condicions d'acceptació d'aquests mots i/o accepcions noves eren ésser vius, populars i genuïns, almenys en una de les illes balears.

Els dies 18 i 19 d'octubre de 1996, tingueren lloc a Mallorca les Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquesta ocasió, els ponents de la Secció Filològica i de la UIB parlaren dels temes següents: «L'aportació balear a la nova gramàtica de l'IEC» (Isidor Marí), «Dialectologia contrastiva» (Joan Veny), «Sobre l'estàndard composicional» (Gabriel Bibiloni), «L'aplicació de la *Proposta per a un estàndard oral* als mitjans de comunicació: el cas de TVE a les Balears» (Neus Picó), «Sobre la proposta de normativització toponímica de la Universitat de les Illes Balears» (Cosme Aguiló), «El paper de les institucions públiques en la normalització lingüística» (Aina Moll), «Entorn de la problemàtica de la introducció de mots usuals a les Illes Balears al Diccionari de la llengua catalana» (Joan Miralles), «Llengua catalana i escola a les Illes Balears» (Joan Melià) i «El paper de l'escriptor mallorquí en la conformació de la llengua literària» (Josep A. Grimalt).

El 17 de març de 1997, el president de l'IEC, Manuel Castellet, i el rector de la UIB, Llorenç Huguet, signen un conveni marc entre ambdues institucions. Acorden intercanviar informació sobre el procés de normativització de la llengua comuna; cooperar en la realització de programes científics de durada indefinida, que impliquin o no la creació i el manteniment de centres o de serveis tècnics i, així mateix, en projectes concrets, i cooperar en publicacions d'interès comú, intercanvi d'informació i assessorament mutu en la planificació, l'organització i l'execució d'estudis i recerques en temes d'interès comú i, en general, en tot allò que sigui considerat interessant per ambdues parts.

Conclusions

1. Crec que és absolutament necessari que en el futur hi hagi una interrelació estreta, per les vies que es considerin més adequades, entre les institucions del Govern balear, la Universitat de les Illes Balears i l'Institut d'Estudis Catalans, sense perjudici de les pròpies atribucions. En aquest sentit, és just i oportú dir que probablement mai no hi havia hagut una avinentesa política tan favorable com ara.

2. Crec que la tasca que s'ha de fer des de la UIB en matèria d'assessorament és molt àmplia, però em sembla que és just dir que els camins estan marcats, i tant la Comissió d'Assessorament Tecnicolingüístic del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General com el Gabinet de Terminologia i el Gabinet d'Onomàstica del Servei Lingüístic poden tenir ara i en el futur un paper fonamental.

3. Som del parer que el COFUC té també una immensa tasca a desenvolupar en l'extensió de l'ús de la nostra única llengua pròpia en l'àmbit de les Illes Balears, i no cal dir que el tema de les publicacions orientatives en matèria de llengua com la que ara presentarem és bàsic. També, pel que fa a publicacions, crec que hauríem d'assegurar els acords institucionals que facin falta entre els governs del nostre domini lingüístic i les editorials de manera que s'asseguri la presència d'aquelles formes gramaticals i/o lexicals d'àmbit regional que puguin ser acceptables en el codi general. D'altra banda, tant si és dins el marc com fora del COFUC, consider imprescindible que s'assegurin els mitjans per a dur a terme els projectes d'investigació en relació amb la llengua ara inclosos en el Programa de Recerca Mn. Antoni M. Alcover o, eventualment, sota un altre pla de recerca.

4. La responsabilitat de l'Institut d'Estudis Catalans en aquest procés no és mester dir que representa el pilar mestre de la construcció, d'acord amb l'esperit i la lletra del Reial decret de creació i amb els seus Estatuts. Aquests darrers anys, crec que l'IEC ha fet un esforç per obrir-se a la problemàtica de tot el territori lingüístic en matèria de normativització i de normalització. Tanmateix, crec que convé insistir una vegada més, i les vegades que faci falta, que l'Institut ha d'estrènyer encara més els lligams amb tots els territoris i sectors socials de la llengua.

I, ja per acabar, vull fer constar que, en relació amb la tasca d'estandardització de la llengua oral en àmbits públics i/o formals, el Consell de Mallorca ha publicat recentment el llibre *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*, a càrrec d'Antoni I. Alomar, Gabriel Bibiloni, Jaume Corbera i Joan Melià. També, aquestes darreres setmanes el COFUC i l'editorial Moll han tret els dos primers volums d'una col·lecció sobre llengua: *Reflexions i propostes per al tractament de les llengües en els centres d'ensenyament*, a càrrec de Joana Lladó i Miquel Llobera, i *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*, a càrrec d'Antoni I. Alomar i Joan Melià, llibre que serà presentat a continuació per un dels autors: Antoni I. Alomar.

Antoni I. Alomar

Professor de la Universitat de les Illes Balears

A les Illes Balears i al País Valencià, l'actualització de la tasca de codificació ha esdevingut urgent amb la implantació del català a l'ensenyament. En són les causes les circumstàncies dels períodes anterior i immediat posterior a la codificació de la llengua per Pompeu Fabra, les característiques i condicionaments d'aquesta codificació i la història política posterior.

Abans de l'enllestiment d'aquesta codificació i com a conseqüència del caràcter no monolític del model de llengua definit per Fabra i del paper de capdavanter del Principat en el procés de normalització lingüística, en els altres territoris històrics de la llengua catalana s'ha produït una gran difusió de llibres de text i d'obres literàries en la varietat estàndard, però amb les variants de la varietat central.

A la presència d'aquests trets s'ha afegit la recepció dels canals de televisió i ràdio de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, la qual ha estat més important a les Balears perquè ha suplert la manca d'unes emissions pròpies a les Balears que haurien difós un model de varietat estàndard amb els trets baleàrics fonamentals i que haurien tingut el prestigi procedent de la qualitat que aquestes emissions haurien hagut de tenir.

L'absència de prou missatges vehiculats en la varietat estàndard amb els trets baleàrics ha tingut com a conseqüència la manca de difusió d'un model de llengua pública i la manca de criteri d'algunes persones a l'hora de triar els trets propis de la varietat estàndard que calia usar a l'ensenyament a les Balears. La necessitat d'aquesta orientació s'ha fet palesa, i urgent per les seves greus conseqüències, en una part del professorat format en temps de la dictadura i al qual la participació posterior en cursos de l'anomenat *reciclatge* li havia estat insuficient.

Aquesta desorientació ha tingut diverses conseqüències. En primer lloc, i sols en alguns casos, s'ha ensenyat l'estàndard amb els trets de la variant central, abandonant-ne innecessàriament, doncs, alguns de les Balears d'igualment vàlids; en segon lloc, gent amb més criteri lingüístic ha expressat un rebuig, d'altra banda ben lògic, envers aquest abandó; en tercer lloc, ha estat la causa del trencament d'una determinada tradició literària, amb l'arraconament de determinats trets genuïnament catalans que tota la comunitat lingüística tenia el dret que es mantinguessin i fins i tot que se'n difongués l'ús, malgrat que hagin esdevingut endèmics de les

Balears; i en quart i darrer lloc, i n'és el resultat més greu, ha tengut com a conseqüència la manca d'identificació d'una part de la població amb el llenguatge formal difós, una manca d'identificació que l'ha allunyada del procés de normalització de l'ús, fins i tot en els casos —la majoria— en què hom admetia la unitat de la llengua.

La manca d'actualització de la normativa de la llengua ha esdevingut, però, greu quan els governs dels territoris històrics altres que Catalunya han començat a exercir la competència de control de l'ensenyament i, especialment, el control de la varietat de llengua usada en els llibres de text. Aleshores s'ha vist com era d'urgent aquesta normativa per la seva funció fonamental de punt de referència.

A les Balears, s'hi ha afegit l'article 17 del Decret del 4 de juliol de 1997, que regula l'ús i l'ensenyament de i en llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, en els centres docents no universitaris de les Illes Balears.¹ En l'apartat *d*) d'aquest article s'estableix que «en l'educació primària s'utilitzarà preferentment la llengua catalana oral pròpia de l'entorn d'aprenentatge i s'introduirà l'alumne de forma progressiva, i sobretot en el llenguatge escrit, en el coneixement de la varietat estàndard pròpia de l'àmbit de les Illes Balears. Així s'ha de garantir que al final d'aquesta etapa l'alumnat tingui un coneixement global i harmònic de la llengua catalana i de la castellana.» Aquest article, quan empra l'expressió «la varietat estàndard pròpia de l'àmbit de les Illes Balears», acaba de plantejar, doncs, i ara amb normes de compliment obligatori, la urgència de l'explicitació per l'autoritat acadèmica de les característiques que l'estàndard presenta a les Balears.

Justament el primer cas de col·laboració entre l'IEC i el món de l'ensenyament s'ha esdevingut a les Balears, i s'ha adreçat a posar remei a les mancances esmentades. La col·laboració s'ha fet mitjançant la institució universitària, és a dir, la Universitat de les Illes Balears (UIB), a la qual l'Estatut d'autonomia de les Balears nomena ens consultiu pel que fa a la llengua catalana a les Illes, sens perjudici, és clar, de l'àmbit de competència de l'IEC. El fruit d'aquest treball ha estat l'obra *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*, que s'ha publicat suau i que té com a tret tal volta més característic en les circumstàncies actuals el fet que hagi aparegut abans de la publicació de la gramàtica de l'IEC, de la qual, per això, en certa mesura és un avanç, atès que ha estat revisada per la Secció Filològica (els membres illencs de la qual havien participat en la Comissió Tècnica del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB).

Per l'origen professional dels seus autors o ponents, aquesta obra es basa en l'experiència educativa tant en l'ensenyament secundari com en la universitat.

L'obra repassa les principals divergències entre les varietats dialectals i l'estàndard i explica i justifica les opcions d'aquest dins el marc de la història de la llengua a les Balears i de la varia-

1. Decret, del conseller d'Educació, Cultura i Esports, 92/1997, del 4 de juliol, que regula l'ús i l'ensenyament de i en llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, en els centres docents no universitaris de les Illes Balears, BOCAIB, núm. 89 (17 juliol 1997).

ció intradialectal. L'objectiu fonamental és sempre de remarcar el caràcter autòcton de les solucions, el seu arrelament en la pròpia tradició de llengua formal i literària, i alhora de mostrar com la unitat de l'idioma es presenta fins i tot en els casos de divergència aparent.

No és el moment ni hi ha temps per fer història, però cal recordar els precedents dels pioners en la difusió del model de Fabra, és a dir, Jaume Busquets i Francesc de B. Moll, aquest amb un paper més rellevant i el primer com a capdavanter.

Un precedent més proper en la divulgació dels fonaments de la normativa és la tasca desenvolupada pel mateix Francesc de B. Moll a la premsa i les intervencions radiofòniques d'Aina Moll, i finalment la secció a la premsa «Línia directa amb la Campanya de Normalització Lingüística», de diversos autors.²

Com a actualitzacions de l'obra de Francesc de B. Moll, i també com a precedents fonamentals que hom ha tingut en compte, cal esmentar la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*, de l'IEC, en els apartats de fonètica i morfologia. En aquest sentit, l'obra que comentam també és el resultat de la col·laboració amb l'IEC. I, finalment, cal esmentar entre els precedents l'obra de Jaume Corbera, Joan Melià i Jaume Morey *Alfa. Mètode d'autocorrecció gramatical assistida*, sortida també de la UIB.

Pel que fa a la norma legal citada suara, que estableix en l'ensenyament primari l'ús de la llengua oral de l'entorn com a punt de partida, cal esmentar la redacció i l'ús d'ençà de fa anys a les Balears d'un material d'introducció a la lectura, unes beceroles, obra d'Aina Moll.

Tornant a l'obra que presentam, els ponents que reberen l'encàrrec de la comissió tècnica esmentada de redactar un esborrany de model de llengua per a l'escola de les Balears van voler fer una obra que, malgrat el que hem dit, s'adreçàs a un públic més general que el del magisteri de les Balears.

Seguint la tradició, l'obra tracta primer qüestions de fonètica i després de morfologia, amb sols alguns paràgrafs dedicats a la sintaxi. Una segona part comenta una sèrie de geosinònims, l'existència dels quals de vegades és adduïda contra la unitat de la llengua. Es presenten amb un tractament diacrònic i des del punt de vista de la formació de paraules per tal de refermar la consciència d'unitat del català. S'hi fan recomanacions sobre la conveniència de difondre mitjançant l'ensenyament el coneixement de la parella de sinònims (de vegades són més de dos) i, en alguns casos, d'usar en els registres formals la forma d'àmbit més general.

Cal recordar, per acabar, una qüestió important pendent de resoldre. Em referesc a la dosificació o graduació de la introducció a les escoles del coneixement tant del llenguatge formal com de les variants d'aquest model de llengua amb trets altres que els de l'àrea de referència. Dit això, cal assenyalar que la realitat s'ha avançat al plantejament, perquè els infants de les Balears estan més en contacte amb la varietat formal del català central, a través de la televisió, que no amb la del baleàric, pels motius que ja hem esmentat, i els trets del seu llenguatge es van atracant als d'aquella varietat.

2. Els autors són Aina Moll, Valverde, Antoni I. Alomar i Cèlia Riba.

Vull acabar insistint en la urgència de la resolució del problema pel vessant econòmic de la qüestió. Em referesc a la inconveniència de fragmentar el mercat editorial, especialment per la petitesa del mercat illenc i per donar una visió d'unitat de la comunitat lingüística, indispensable per a l'esdevenidor.

3

L'àmbit educatiu

3.2

Noves possibilitats tecnològiques: el CREL i els recursos lingüístics per al món educatiu

El projecte de constitució de recursos lingüístics per a les escoles. Plantejaments inicials

Toni Badia

Professor de la Universitat Pompeu Fabra i membre del CREL

En aquesta ocasió em pertoca presentar-vos el projecte *Constitució de recursos lingüístics per a la xarxa telemàtica educativa*, que l'Institut d'Estudis Catalans ha posat en marxa dins del projecte més ampli *El català en la societat de la informació*, dirigit per M. Teresa Cabré. El projecte es troba actualment en els seus estadis inicials, de manera que en aquesta presentació no podré sinó referir-me als seus plantejaments inicials.

El projecte té com a objectiu fonamental crear una xarxa lingüística per al sistema educatiu català que es vehicularà a través d'Internet, aprofitant la infraestructura proporcionada pel projecte Educàlia. Aquesta xarxa lingüística ha de fer possible en primer lloc que es posin a disposició de les escoles i els instituts de Catalunya els materials i recursos de què disposa la Secció Filològica de l'IEC, de manera que els mestres i professors els puguin usar directament, sigui per a les seves classes, sigui per a la seva formació i preparació. A la vegada, la xarxa ha de permetre que els mestres i professors de Catalunya interaccionin amb l'IEC, per tal de disposar d'informació permanentment actualitzada sobre la normativa, de poder fer consultes lingüístiques i de plantejar les seves necessitats i neguits a l'IEC. En el seu conjunt, doncs, aquest projecte pretén reforçar l'ensenyament de la llengua catalana i en llengua catalana, i en general la labor educativa dels mestres. A la vegada, i d'una manera indirecta, el projecte contribuirà a reconèixer el valor social de l'ensenyament, en fer palès que els recursos i materials de la Secció Filològica, convenientment adaptats, són també útils per a finalitats didàctiques, per a les quals, és clar, no havien estat pensats inicialment. Finalment, aquesta xarxa lingüística contribuirà també a prestigiar la llengua catalana davant dels nens i nenes del nostre país: l'accés a informació a través d'Internet, així com els exercicis i materials de consulta respecte de la llengua catalana que s'hi poden trobar, faran que l'aurèola de prestigi que tenen per als nens les noves tecnologies cobreixi també una mica la llengua catalana.

S'ha previst, naturalment, que el projecte es desenvolupi en diverses fases, que resumim a continuació. En primer lloc, es du a terme un estudi previ sobre les necessitats reals de les escoles catalanes i sobre la manera com aquestes necessitats poden ser cobertes per recursos existents a l'IEC. A continuació caldrà fer el disseny tècnic dels mòduls de què es compondrà la

xarxa: a partir de les necessitats detectades i dels recursos assenyalats s'haurà de preveure l'estructura tècnica dels diversos mòduls i de l'enllaç entre les bases de dades de la Secció Filològica i la interfície amb els usuaris escolars. La tercera fase consistirà en la realització efectiva dels mòduls; serà fonamentalment, per tant, una etapa de programació informàtica. El resultat d'aquesta fase de programació haurà de ser posat a prova i avaluat, abans de generalitzar-ne la implantació en les escoles del país. És clar que les tres darreres etapes (realització dels mòduls, experimentació i avaluació i implantació general) es podran dur a terme de manera esglaonada: no tots els mòduls hauran d'estar acabats al mateix temps, ni hauran de ser avaluats a l'hora. Tenint en compte, doncs, que l'estudi previ estarà acabat a finals de 1999, hom pot preveure que les primeres proves experimentals es deuran poder fer durant el curs 2000-2001.

En el que resta d'espai per a aquesta presentació em centraré en l'estudi previ que estem realitzant actualment. Per a aquest estudi calia comptar amb mestres que tinguessin un coneixement complet de la realitat de les escoles catalanes. Així doncs, coordinat per qui signa aquest escrit, l'equip que col·labora en aquesta etapa està format per quatre mestres:

— una mestra d'una escola del Raval (Barcelona), especialista en educació infantil (de tres a sis anys) i cicle inicial de primària (de sis a vuit anys);

— una mestra de l'escola de Santpedor (Bages), especialista en cicle mitjà de primària (de vuit a deu anys);

— una mestra d'un institut de Manresa (Bages), especialista en cicle superior de primària (de deu a dotze anys) i educació secundària obligatòria (de dotze a setze anys);

— una mestra de suport del Servei d'Ensenyament del Català que treballa a diverses escoles de Barcelona.

Com es pot veure, s'ha procurat que l'equip constituït cobreixi tant la diversitat sociològica de les escoles de Catalunya com els diferents nivells de l'ensenyament obligatori. Així doncs, entre les quatre, aquestes mestres aporten una visió força representativa de les diverses situacions en què es desenvolupa l'ensenyament obligatori en el nostre país.

Els objectius de l'estudi previ són fonamentalment dos: analitzar les necessitats bàsiques de les escoles respecte de la llengua catalana i estudiar els projectes de la Secció Filològica per veure com poden cobrir, parcialment, és clar, aquestes necessitats. Es tracta, per tant, de saber exactament què convé fer per tal que la xarxa resultant del projecte sigui realment útil per a les escoles. Noteu que amb l'anàlisi de necessitats no n'hi hauria prou. Cal, també, analitzar els materials de la Secció Filològica; la raó és molt senzilla: aquests materials i recursos no han estat pensats amb cap finalitat didàctica, sinó estrictament per a la recerca. No és evident, doncs, que puguin servir per a cobrir necessitats de les escoles de primària i secundària; cal veure-ho, cal analitzar què pot servir i què no. Així doncs, en acabar l'estudi previ, disposarem d'una anàlisi detallada de cada un dels grans projectes de la Secció Filològica que comporten la constitució de recursos lingüístics: el *Diccionari de la llengua catalana* i altres materials de les Oficines Lexicogràfiques, el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, l'Atlas Lingüístic del Domini Català, l'Oficina d'Onomàstica i la Gramàtica Catalana. D'aquests projectes, però, els que hauran

estat analitzats més a fons seran els dos primers (els materials de les Oficines Lexicogràfiques i el Corpus Textual), perquè són els que aporten més materials útils per a finalitats didàctiques. Els altres, sigui per la limitació dels materials que recopilen, sigui per l'estat incipient del projecte, no proporcionen gaires recursos que puguin ser usats ara mateix a les escoles.

En aquests moments, estem en disposició de presentar un avanç dels resultats, sobretot pel que fa a l'anàlisi de necessitats i als recursos que es poden derivar dels dos projectes majors que hem mencionat. L'informe sobre les necessitats de les escoles catalanes detecta que la llengua catalana es troba en una situació relativament precària, a pesar de la generalització del català com a llengua vehicular de l'ensenyament. Hem constatat tres factors bàsics per a aquesta relativa precarietat: la situació sociolingüística de les escoles, la formació dels mestres i els materials didàctics.

La realitat sociolingüística de les escoles és, naturalment, el reflex de la situació general de la societat; i el que apareix amb molta claredat és que hi ha, cada cop més, una gran varietat lingüística, que afecta, cada vegada més, més escoles. La llengua familiar dels nens d'una escola no és, en general, uniforme, i el grau de coneixement de la llengua catalana varia molt. A més, en anar-se estenent la immigració procedent de fora de l'Estat, es produeixen situacions noves: nens que ni tenen el castellà com a llengua materna o que, fins i tot, desconeixen totalment tant el català com el castellà.

En general, no és fàcil per als mestres adequar els coneixements adquirits en la seva formació a les necessitats específiques de cada escola i de cada col·lectiu de nens. La formació inicial, bàsicament teòrica, no és suficient per a respondre a les noves necessitats. A més, des de l'aplicació de la reforma, a les escoles ja no hi ha mestres especialistes en llengua (i, per tant, en llengua catalana): actualment, els únics mestres especialistes ho són en gimnàstica, música o idioma estranger, mentre que la resta són tots «generalistes», és a dir, mestres preparats per a cobrir totes les facetes de l'ensenyament primari. Això comporta, necessàriament, una dificultat a l'hora de respondre a noves situacions lingüístiques. La resposta general que s'està donant a aquests problemes consisteix a promoure la formació a l'escola, de manera que resulti adequada a les necessitats reals de cada lloc. Això, però, té el problema que alenteix el procés de formació, i que normalment hi ha assumptes més urgents que passen davant de les qüestions plantejades sobre la llengua.

Els materials didàctics, finalment, de què es disposa a l'escola (tant els llibres com els materials complementaris en format electrònic), no solen tenir en compte la diversitat lingüística que pot haver-hi a les aules. Per una banda, no estan pensats per a ser usats en entorns amb una varietat gran de nivells lingüístics; i, per l'altra, no contempen situacions extremes, però cada cop més usuals, que comentàvem abans.

En detallar les necessitats actuals de les escoles, ens hem fixat en els aspectes que ens han semblat més significatius:

- els alumnes, que mostren la varietat de situacions lingüístiques que acabem de comentar;
- la llengua oral, que és (ha de ser) el vehicle de comunicació a l'escola, funció que, a vegades, es veu dificultada per la manca de fluïdesa i naturalitat del mestre;

— la formació del professorat, que massa vegades no és prou adequada perquè pugui donar resposta a les situacions noves amb què es troba;

— l'autoaprenentatge, per tal com és una de les respostes didàctiques més adequades a la varietat de situacions d'aprenentatge en una mateixa aula i, a més, es veu clarament afavorit amb les noves tecnologies, i

— la relació de la llengua amb les altres matèries, ja que només en la mesura que el català és la llengua vehicular de tot l'ensenyament es pot garantir l'adopció d'hàbits lingüístics que suposin algun ús del català.

Quant als projectes de l'IEC, actualment hem analitzat ja amb un cert detall els dos que preveiem que oferiran més possibilitats amb vista al nostre projecte: els materials de les Oficines Lexicogràfiques i el Corpus Textual Informatitzat. En tots dos casos, la metodologia que hem emprat ha estat la mateixa. En primer lloc, hem analitzat la informació continguda a les bases de dades de l'IEC, per tal de saber quina informació ens podien proporcionar que resultés útil per a les escoles. En aquesta observació no ens hem centrat només en el format aparent de la informació, sinó que hem tingut en compte l'estructura i el contingut interns de la base de dades. La diferència entre les dues aproximacions és molt evident en el cas del diccionari. La base de dades amb què treballen a les Oficines Lexicogràfiques té molta més informació de la que surt publicada en el diccionari imprès; en ser el nostre un projecte que ha d'aprofitar els recursos en format electrònic, la informació realment rellevant és la que apareix a la base de dades, independentment de si apareix també en el diccionari imprès.

En segon lloc, i a partir d'aquesta informació, hem estudiat en quines activitats escolars podria ser usada. Així, hem anat examinant per a tots els nivells de l'ensenyament obligatori quins dels aspectes de la formació lingüística que s'hi preveuen podrien ser reforçats amb aquest tipus d'informació, i hem proposat models d'exercicis que la podrien aprofitar. El resultat d'aquesta anàlisi és un llistat de classes d'exercicis segons la temàtica en què es basen; aquest llistat, a més, està classificat per nivells d'ensenyament, segons la gradació següent:

— exercicis que poden ser usats a partir de l'educació infantil i el cicle inicial de primària;

— exercicis que poden ser usats a partir del cicle mitjà de primària;

— exercicis que poden ser usats a partir del cicle superior de primària;

— exercicis que poden ser usats a l'ensenyament secundari obligatori i pels mestres per a la seva formació o per a la preparació de les classes.

Finalment, hem identificat a les bases de dades de l'IEC la informació que pot ser útil en cada cas. D'aquesta manera, disposem d'una primera aproximació de quines coses poden ser aprofitades de cada base de dades i amb quina finalitat.

Respecte dels materials de les Oficines Lexicogràfiques, hem observat que podien ser útils en dues operacions bàsiques: la classificació i la cerca de mots. En molts casos, no obstant això, el corpus lexicogràfic a partir del qual s'hauria de fer la tasca de classificació o de cerca no pot ser el de tota la base de dades lèxica, sinó el d'un subconjunt d'aquesta. Hi ha una diferència notable entre el vocabulari rellevant per a les edats escolars i el vocabulari general recollit en aques-

ta base de dades; per això, si volem que el recurs sigui realment útil, no podem usar la base de dades general, sinó que s'haurà de partir d'un subconjunt d'aquesta, escollit amb criteris didàctics. Amb la finalitat de mostrar efectivament el tipus de vocabulari que és convenient de tenir en compte, hem elaborat també unes taules de mots classificats per temes, d'acord amb el que és habitual en els exercicis de vocabulari de cada nivell de l'ensenyament.

Les activitats de classificació i cerca previstes hauran de poder-se fer a partir de diversos criteris, que contemplen aspectes gramaticals, de forma i de significat. Així, s'hauran de poder classificar i cercar mots a partir de:

- les seves propietats ortogràfiques i de partició sil·làbica;
- la seva categoria gramatical;
- les seves propietats de flexió;
- els processos de formació de mots a què estan sotmesos;
- la seva definició;
- les relacions semàntiques codificades (sinonímia i antonímia).

Respecte del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, hem vist que hi havia dos tipus d'informació que podien ser útils per a les escoles: la selecció de textos segons algunes de les seves característiques i l'observació de mots en el seu context. Aquí també hem vist que habitualment convindria partir d'un subconjunt dels materials continguts en el Corpus. Per una banda, els textos inclosos a la base de dades textuals són massa nombrosos per a poder-hi fer cerques amb finalitats didàctiques; i, per l'altra, hi ha textos d'èpoques massa allunyades perquè puguin representar un model de llengua en les activitats escolars. Així doncs, creiem que caldrà partir d'una selecció prèvia dels materials del Corpus, efectuada amb criteris didàctics.

Per a l'obtenció de textos representatius, preveiem que es podran utilitzar diversos criteris, com ara la distinció (bàsica en l'organització del Corpus) entre textos literaris i no literaris, la classificació en subgèneres (de cada un dels dos grans blocs que acabem de mencionar), la classificació per l'època de producció del text, o fins i tot el nom de l'autor del text. En aquest ús del Corpus Textual, la finalitat bàsica serà l'obtenció de textos per a l'observació i l'anàlisi (i la posterior producció de textos similars).

La segona utilització dels materials del Corpus Textual serà l'observació de les paraules en el seu context. Així, si amb el diccionari es poden extreure les propietats intrínseques de les paraules, a partir del Corpus Textual es pot observar com aquestes propietats repercuteixen en el seu ús. Com a conseqüència d'això, preveiem que els criteris de cerca seran pràcticament els mateixos que per al diccionari, en la mesura que formin part del marcatge del Corpus Textual, és a dir, seqüències de formes, lemes i etiquetes gramaticals per a observar:

- la capacitat de combinació de cada una de les categories bàsiques;
- l'estructura dels diversos sintagmes;
- l'estructura de l'oració simple;
- les oracions compostes;
- l'estructura discursiva del text.

Ara mateix estem acabant aquesta anàlisi prèvia amb relació als altres projectes de la Secció Filològica, cosa que està prevista que estigui llesta aquest any 1999. Després convindrà fer una anàlisi dels resultats des del punt de vista tècnic, amb l'objectiu de preparar la primera implementació dels mòduls. Aquesta anàlisi tècnica consistirà bàsicament en la classificació de les operacions d'extracció de la informació que hi ha al darrere de les propostes d'activitats didàctiques previstes en l'estudi previ. En aquest moment, sembla raonable preveure que aquesta classificació s'haurà de fer atenent, almenys, els criteris següents:

- la base de dades de partida;
- el tipus de programes que s'hagin d'usar;
- la interfície amb l'usuari que convingui preveure.

Amb aquesta anàlisi s'acabaran les etapes prèvies a la implementació i ja es podrà començar a treballar en la construcció efectiva dels primers mòduls del projecte.

D'aquests primers passos del projecte, ja en podem treure alguna conclusió, que resumeixo breument aquí. En primer lloc, es constata clarament que les escoles catalanes tenen necessitats clares amb relació a la llengua catalana, fruit en gran part de la situació sociolingüística del nostre país. En segon lloc, s'observa, ben clarament també, que algunes d'aquestes necessitats poden ser cobertes adequadament amb informació que és present a les bases de dades que la Secció Filològica ha anat constituint en els seus projectes dels darrers anys. Finalment, es comprova que aquesta informació, convenientment classificada segons els criteris rellevants, pot ser tractada adequadament en cada cas.

M. Teresa Cabré

Membre de la Secció Filològica de l'IEC, directora del CREL
i directora del projecte *El català en la societat de la informació*

L'objectiu d'aquesta comunicació és informar sobre el Centre de Referència en Enginyeria Lingüística de Catalunya (CREL) i sobre els treballs que s'hi duen a terme.

El CREL, Centre de Referència en Enginyeria Lingüística, aprovat per la Generalitat de Catalunya el 1996, és un centre creat en el marc del II Pla de Recerca de la Generalitat de Catalunya, que aplega grups d'investigació en enginyeria lingüística, lingüística computacional i lingüística aplicada. El propòsit fonamental dels treballs és de dotar la llengua catalana dels recursos i les eines que la facin apta per als usos digitals i la incorporin a les noves tecnologies que la societat de la informació requereix.

Formen part del CREL els grups de recerca següents:

- a) Grup de Recerca de l'Institut d'Estudis Catalans:
 - Equip del *Diccionari del català contemporani* de l'IEC.
 - Equip de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC.
- b) Grup de Recerca en Tractament del Llenguatge Natural de la Universitat Politècnica de Catalunya i de la Universitat de Barcelona.
- c) Grup de Tractament de la Parla de la Universitat Politècnica de Catalunya.
- d) Grup de Recerca en Lingüística Aplicada al Tractament del Llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra.
- e) Seminari de Filologia i Informàtica de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- f) Grup de Recerca en Variació en el Llenguatge de la Universitat de Barcelona.
- g) Grup de Lingüística Aplicada de la Universitat de Girona.
- h) Grup de Gramàtica Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona.

En total, el CREL està constituït per nou equips pertanyents a sis institucions diferents. El CREL s'organitza internament en el Consell Científic, el Consell de Direcció i la Direcció. La gerència del centre l'exerceix l'Institut d'Estudis Catalans.

El contracte programa del CREL amb la Generalitat de Catalunya especifica els treballs que s'han de realitzar en un període de quatre anys i estableix les seves tres funcions bàsiques:

1) Realitzar recerca i desenvolupament en enginyeria lingüística, lingüística computacional i lingüística aplicada en llengua catalana.

2) Desenvolupar projectes comuns en aquests àmbits.

3) Potenciar les infraestructures de R+D en enginyeria lingüística.

Al costat d'aquests treballs específics, el contracte programa també preveu la confecció d'un llibre blanc dels recursos informatitzats en català, la interconnexió entre els grups per mitjà d'una intranet i el disseny d'un centre de recursos ubicat a l'IEC a través del portal del qual s'oferiran els recursos constituïts.

Els camps de treball previstos s'organitzen en tres eixos:

1) La constitució de recursos lingüístics (textuals, lèxics i gramaticals).

2) L'elaboració d'eines de tractament de les dades.

3) La creació de prototips.

Vegeu, com a mostra, els treballs específics corresponents al bienni 1999-2000:

LLENGUATGE ORAL

1) *Constitució de corpus orals*

1.1) Acabament de la constitució del corpus Speechdat.

1.2) Anotació i compleció del corpus prosòdic, ja constituït, amb vista a facilitar la conversió de text a parla.

1.3) Creació d'un corpus d'interacció oral simulada persona-màquina.

1.4) Transcripció i anàlisi del corpus de diàlegs persona-persona.

2) *Eines de tractament de la parla*

2.1) Transcripció automàtica a partir de regles externes.

2.2) Elaboració del *Diccionari fonètic de suport a la transcripció automàtica*.

2.3) Segmentació de corpus orals i paral·lelització.

2.4) Convertidor de text a parla amb mòduls controlables externament.

3) *Eines de conversió de text a parla*

3.1) Extensió i millora del preprocessador lingüístic.

3.2) Construcció d'una eina de selecció òptima del conjunt d'unitats fonètiques a partir de corpus.

3.3) Elaboració d'un model d'assignació de pauses.

3.4) Elaboració d'un model d'assignació dels patrons locals d'entonació.

4) *Eines de reconeixement de la parla*

4.1) Modelatge estadístic basat en semifonemes.

- 4.2) Entrenament discriminatori de les unitats sublèxiques.
- 4.3) Creació de models robustos a les condicions de l'entorn.
- 4.4) Consideració de la coarticulació entre paraules.

5) *Prototip d'accés oral*

- 5.1) Increment del vocabulari de l'aplicació a un miler de paraules.
- 5.2) Adaptació del modelatge prosòdic del convertidor de text a parla a la situació de diàleg.
- 5.3) Modelatge del diàleg per a l'aplicació de sol·licitud d'informació i reserva de bitllets de tren.

LLENGUATGE ESCRIT

1) *Constitució de corpus escrits*

- 1.1) Compleció del corpus de llenguatges d'especialitat.
- 1.2) Actualització del corpus de català contemporani.
- 1.3) Constitució d'un corpus paral·lel català-castellà.
- 1.4) Compleció del corpus de premsa.

2) *Eines de tractament de l'escrit*

- 2.1) Documentació final del preprocessador.
- 2.2) Documentació final dels analitzadors morfològics.
- 2.3) Documentació final del desambiguador lingüístic.
- 2.4) Documentació final del desambiguador estocàstic.
- 2.5) Finalització de l'analitzador sintàctic de primer nivell.
- 2.6) Eina de gestió de diccionaris.
- 2.7) Actualització dels diccionaris disponibles.
- 2.8) Tancament del *Diccionari de locucions i frases fetes*.
- 2.9) Incorporació del *Diccionari de locucions i frases fetes* a la cadena de processament.

3) *Eines de detecció d'informació*

- 3.1) Programa de detecció de neologismes.
- 3.2) Programa de detecció de terminologia (primera fase).
- 3.3) Elaboració de l'Eurowordnet català.

4) *Recerca per a l'elaboració d'eines*

- 4.1) Disseny de l'analitzador sintàctic de segon nivell.
- 4.2) Preparació de l'anàlisi i marcatge semàntics.
- 4.3) Anàlisi semàntica.

4.4) Sistema de recuperació d'informació.

4.5) Conversió del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans en un diccionari computacional.

5) *Prototips*

5.1) Acabament de l'estació de treball lexicogràfic.

L'any 2001 acabarà el contracte programa signat per l'IEC, en representació dels grups científics, i la Generalitat de Catalunya. Cal esperar que aleshores ja disposarem del Centre de Distribució de Recursos Lingüístics situat a l'IEC, que oferirà a la comunitat investigadora les dades del CREL, juntament amb les eines que permetin de tractar-les automàticament.

3

L'àmbit educatiu

3.3

Debat:

La cooperació en l'àmbit educatiu

Els papers respectius dels professionals de l'ensenyament,
de l'Administració educativa, de les universitats i de l'autoritat acadèmica

Moderador: **Vicent Pitarch**, membre de la Secció Filològica de l'IEC

Joan Miralles

Antoni I. Alomar

Toni Badia

Joaquim Arenas, cap del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC)
de la Generalitat de Catalunya

Al voltant del tema *Els papers respectius dels professionals de l'ensenyament, de l'Administració educativa, de les universitats i de l'autoritat acadèmica*, els ponents del debat fan les seves respectives aportacions.

Alomar, tot posant de relleu la competència de l'IEC dins el conjunt dels Països Catalans, classifica els àmbits d'actuació de l'IEC, pel que fa a les seves relacions amb el món educatiu, en quatre apartats: consultes (demana sistemes més flexibles per tal de canalitzar l'intercanvi informatiu), assessorament (cal que les publicacions normatives de l'IEC arribin a tots els centres de secundària i d'ensenyament superior), incorporació de noves tecnologies (l'IEC hauria de crear material de suport a l'ensenyament a través de la xarxa) i didàctica (l'IEC hauria de contribuir a la renovació pedagògica).

Badia remarca la distància que hi ha entre les publicacions de l'IEC i els problemes quotidians que tenen els mestres, sobretot a primària i secundària. Pel que fa a la dimensió de formació del professorat, pròpia de les universitats, emfasitza el camp d'actuació en la dinamització de l'estàndard, una tasca que es presta força a la planificació conjunta amb l'IEC. Aquest, d'altra banda, té un àmbit extens d'intervenció en el camp específic de la tecnologia aplicada a la recerca lingüística. Indica, finalment, que fóra perillós, dins els programes informàtics, que la comunitat catalanòfona promocionés correctors ortogràfics diferents.

Arenas proclama que la Generalitat de Catalunya considera com a element bàsic del sistema educatiu l'estandardització lingüística. En aquest sentit, esmenta les tasques del seu departament en l'elaboració i difusió de materials educatius i en la formació del professorat. També fa referència al projecte d'elaborar subestàndards adreçats als nivells baixos del sistema educatiu. Respecte de la comissió conjunta Generalitat-IEC, suggereix que potser convindrà intensificar els contactes i dinamitzar les clàusules actuals.

Abans d'invitar els assistents a participar en el debat, el moderador comunica el projecte que acaba d'aprovar l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) d'elaborar un model de llengua adreçat a la realitat educativa del País Valencià.

Miralles insisteix que, en darrera instància, l'autoritat lingüística l'ostenta en exclusiva l'IEC;

la resta d'instàncies són simples assessors. I, pel que fa als diversos models de llengua (territorials o sectorials) que es puguin plantejar, propugna que siguin enfocats rigorosament des de l'òptica del conjunt del sistema.

En el debat intervenen Joan Carles Martí (president de l'associació cívica El Tempir d'Elx), que demana que es tinguin en compte les varietats meridionals; Joan Pere Lebián (Catalunya Nord), que demana que el material didàctic que arriba als centres educatius nord-catalans sigui elaborat amb criteris d'adaptació adequada, i Miquel Àngel Pradilla (URV), que expressa les pròpies inquietuds envers el projecte anunciat de l'IIFV.

Finalment, el debat se centra entorn de l'estandardització en l'àmbit educatiu. Hi aporten diversos matisos conceptuals Joan Miralles i Aina Moll (membres de la Secció Filològica de l'IEC), Isidor Marí (membre de la Secció Filològica de l'IEC i coordinador d'aquestes Jornades), Joaquim Arenas i Rosa Artigues.

4

L'àmbit de l'assessorament lingüístic

4.1

La divisió de funcions en l'assessorament lingüístic

Roser Vernet

Responsable de l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica de l'IEC

En el moment de plantejar-nos l'aportació de l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica a aquestes Jornades, tenint en compte la seua temàtica i la seua finalitat, ens va semblar més interessant i oportú fer una reflexió sobre la cooperació en l'assessorament lingüístic en el cas concret de l'Oficina de Consultes. No farem, doncs, una exposició detallada de la feina d'aquest servei. Aquesta informació, amb les corresponents dades estadístiques, es pot consultar en les memòries anuals de l'IEC. D'altra banda, Marta Xirinachs, en la seua intervenció, sí que exposarà algunes dades generals comparades amb dades més específiques.

1. Antecedents històrics

El mes de maig de 1991 es promulga la llei que confereix a l'IEC autoritat lingüística. Arran d'aquest fet, la Secció Filològica elaborà un primer projecte d'una oficina de consultes entesa com a eina per a contribuir al desplegament de la llei.

Al llarg de la seua història, de manera desigual però continuada, l'IEC ha rebut consultes, suggeriments, propostes concretes i comentaris diversos provinents de particulars, de sectors professionals i d'institucions nacionals i foranes. De totes aquestes consultes i propostes, les més nombroses han estat sempre les relacionades amb la llengua —qüestions normatives, qüestions sociolingüístiques, demandes d'informació diversa, o, fins i tot, qüestions de política lingüística.

El reconeixement oficial de l'autoritat lingüística de l'Institut va incrementar considerablement aquest costum d'adreçar-se a una institució que era i és considerada un referent decisiu per la comunitat nacional. I això és així tant a l'hora d'esgrimir la seua autoritat, com a l'hora d'exigir-li unes determinades preses de posició.

2. Constitució: context i gènesi

El mes de setembre de 1995 surt publicat el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (DIEC). A partir d'aquesta data, a les consultes esmentades s'afegeix una allau considerable de comu-

nicacions de tot tipus —suggeriments, comentaris i més consultes—, relacionades molt directament amb l'aparició del diccionari.

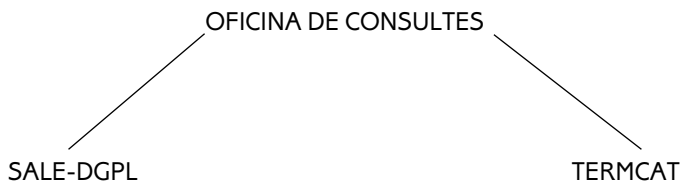
La situació que s'origina posa de manifest la necessitat de trobar un sistema que permeti atendre i canalitzar aquestes consultes de manera sistemàtica. És llavors que la Secció Filològica reprèn el projecte d'oficina de consultes de l'any 1991 per adequar-lo a les condicions del moment. L'abril del 1996 es crea l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica per tal de poder respondre a les necessitats generades per l'increment de consultes lingüístiques.

Tot això pot semblar una obvietat, però creiem que no ho és pas si volem explicar la divisió de funcions en l'assessorament lingüístic en el nostre cas concret.

3. Procés de delimitació d'objectius i divisió de funcions. Integració en l'estructura dels serveis lingüístics (eixos vertebradors, interrelació i condicionament): usuaris, continguts, mecanismes

Un cop creada l'Oficina de Consultes, s'iniciaren contactes amb els serveis lingüístics institucionals existents al Principat. Aquests contactes estaven encaminats a definir i delimitar les tasques de cada servei per tal de rendibilitzar-les al màxim, evitar duplicacions innecessàries i establir un marc de col·laboració eficaç.

Aquests contactes van culminar amb una reunió entre el Servei d'Assessorament Lingüístic de la Direcció General de Política Lingüística (DGPL), el Servei de Consultes del TERMCAT i l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica. En aquesta reunió s'acordà que l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica s'integraria a la xarxa d'assessorament existent. Responent a la jerarquització implícita que li atorgava el fet de ser el servei lingüístic de la Secció Filològica, els usuaris prioritaris d'aquesta oficina —sempre centrant-nos en el Principat— serien els serveis lingüístics de la Direcció General de Política Lingüística i el TERMCAT. Aquests dos serveis, per la seva banda, ja tenien regulats, i ben estructurats, l'atenció selectiva dels usuaris i el tractament de les consultes.

D'aquesta manera, doncs, i seguint l'esquema jeràrquic adoptat, els serveis lingüístics havien de fer arribar a l'Oficina de Consultes aquelles qüestions que, per part seua, havien tingut una resposta provisional i que requerien una decisió de la Secció Filològica (o d'alguna altra oficina o comissió de la Secció, com, per exemple, les qüestions relacionades amb toponímia i antro-

ponímia que es desvien a l'Oficina d'Onomàstica). Aquestes consultes plantegen, en general, qüestions que no han estat previstes per la normativa o que presenten solucions conflictives. Evidentment, l'Oficina de Consultes havia de rebre aquestes consultes acompanyades de les propostes i de la documentació que havien generat, ja que, tal com hem dit, els diferents serveis d'assessorament, en aquests casos, han donat sempre una resposta provisional.

Amb aquesta estructura i amb els mecanismes adequats, es tractava d'establir la primera arca d'un pont entre la instància normativa i el dia a dia dels professionals de la llengua i els seus problemes concrets, amb la finalitat de facilitar un intercanvi d'informació útil a tots plegats.

En aquest sentit, la Secció Filològica, a través de l'Oficina de Consultes, es va comprometre a fer arribar a aquests serveis informació complementària sobre els acords presos amb relació a la nomenclatura i als continguts del diccionari (entrades, subentrades i accepcions, mots o expressions explícitament rebutjats o pendents d'estudi). I, de manera regular, els acords lingüístics que periòdicament va prenent la Secció. Els serveis lingüístics, a més de les consultes que hem esmentat, es comprometien a facilitar tota la informació que tinguessin relacionada amb les qüestions lèxiques i gramaticals pendents.

Aquesta integració en l'estructura existent en el Principat estableix la part central del primer dels eixos vertebradors de les tasques de l'Oficina de Consultes: els usuaris. Paral·lelament als serveis esmentats com a prioritaris apareixen, però, altres usuaris que també s'adrecen directament a l'Oficina de Consultes, fet que més endavant comentarem.

El segon eix vertebrador de l'Oficina de Consultes, els continguts, està força condicionat pel primer. D'una estructuració estricta com la que hem perfilat més amunt, es desprèn que les consultes que s'haurien d'adreçar a l'Oficina de Consultes són, estrictament, les que fan referència a qüestions normatives (és a dir, que altres tipus de continguts, com ara convencions, llenguatges d'especialitat o informacions diverses, en són excloses).

En una primera etapa, de manera gairebé exclusiva, les consultes rebudes plantegen dubtes i fan suggeriments relacionats molt directament amb el DIEC i les conseqüències que es desprenen d'alguns canvis normatius que s'instauren arran de la seua publicació.

La importància i l'especificitat dels continguts en aquesta primera etapa obren les portes a altres grups d'usuaris, sobretot professionals de la llengua en general i serveis lingüístics particulars, que s'adrecen directament a la Secció Filològica per plantejar els seus dubtes sobre tot allò que es refereix directament o indirectament al diccionari: mots acceptats o rebutjats explícitament, dubtes sobre el contingut d'alguns articles, sobre l'ordenació i formalització d'accepcions, dades estadístiques, etc.).

L'Oficina de Consultes absorbeix aquestes consultes perquè, de fet, es fa difícil argumentar un trajecte diferent o un esglaonament que s'adapti estrictament a la jerarquització de serveis establerta, tot i que, en alguns casos, tant la Secció d'Assessorament i Llenguatges d'Especialitat (SALE) com el TERMCAT podrien respondre algunes de les consultes d'aquests usuaris, perquè, tal com ja hem explicat, tenen accés a un grau d'informació determinat (com ara els acords que es van prenent amb vista a la segona edició del DIEC, mots rebutjats, etc.). Amb tot, aquest

tipus de consultes continuen arribant i són ateses per aquesta oficina, com també ho són, independentment dels continguts, les que provenen de serveis lingüístics de fora del Principat. En el cas concret dels serveis lingüístics d'arreu dels Països Catalans, creiem que no han d'estar sotmesos a la jerarquització que s'ha fixat per als del Principat; per aquest motiu, s'han d'afegir a l'organigrama, juntament amb els professionals de la llengua, que continuen plantejant qüestions sobre el DIEC.

Pel que fa al tercer eix, el que estableix els mecanismes de funcionament, podem parlar de dues vessants interrelacionades estretament:

a) La vessant externa, que consisteix a establir amb els serveis lingüístics un protocol que permeti canalitzar la informació en els dos sentits (periodicitat d'emissió de les consultes, classificació i selecció temàtica, etc.).

b) La vessant interna, és a dir, la manera com la Secció Filològica es dota d'una infraestructura i uns recursos que li permeten assumir les consultes que arriben a través de la seua Oficina de Consultes, resoldre-les i retornar-les als usuaris.

En aquest apartat dels mecanismes, es planteja també una qüestió més general: de quina manera es pot canalitzar la informació pública que la Secció Filològica fa o hauria de fer dels seus acords lingüístics o de la resolució de certes consultes puntuals d'interès general. Aquesta qüestió, plantejada però no resolta de manera definitiva, tot i que ja s'hagin fet alguns assajos i propostes, pot ser un dels temes que, en aquestes Jornades, s'haurien de tenir presents a l'hora d'estudiar suggeriments i a l'hora d'establir compromisos. Les noves tecnologies, i les possibilitats que ofereixen per a l'aprofitament de recursos en l'assessorament i la difusió de la informació, haurien de ser tingudes en compte de manera prioritària.

4. Desfasament entre l'objectiu teòric i ideal i els fets reals: causes contextuais i d'altres.

Evolució dels usuaris de l'Oficina de Consultes: usuaris, continguts, mecanismes

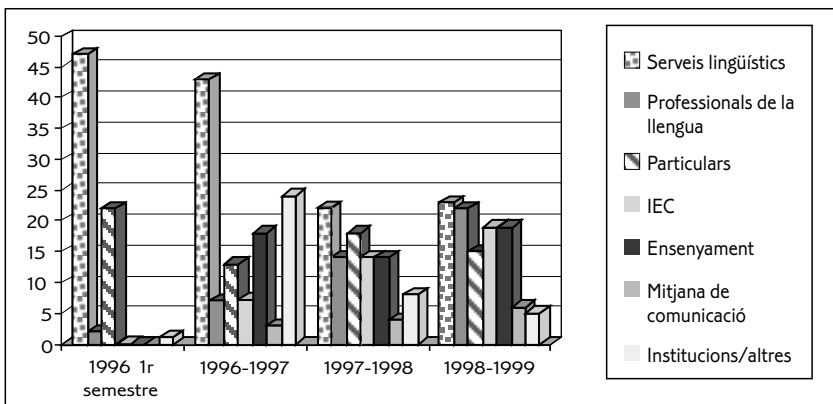
Pel que fa a l'eix dels usuaris, les dades que ja hem esmentat expliquen fins a cert punt el desfasament que existeix entre els plantejaments teòrics de divisió de funcions entre els diferents serveis lingüístics i els fets reals. A més d'aquest desfasament, que en podríem dir «controlat», hem de parlar d'un altre fet que també incideix en aquest estat de la qüestió.

Tal com ja hem apuntat al començament, l'IEC té un valor simbòlic que condiona o hauria de condicionar la seua actuació de cara a l'exterior. I quan diem això no ens referim necessàriament a les grans actuacions, sinó a tots els nivells de l'activitat institucional i, en concret, a allò que té relació directa amb l'atenció de consultes, d'aquelles consultes que, de manera indiscriminada, s'adrecen a aquesta institució i no a una altra. Això ens obliga a afegir un altre grup heterogeni a l'organigrama de partida.

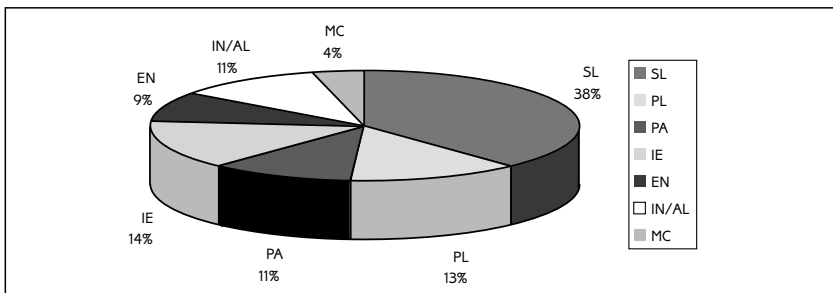
Assumir aquest valor simbòlic fa que, a l'hora d'establir de manera estricta i conseqüent els eixos vertebradors de l'Oficina de Consultes, ens trobem amb un problema afegit: de quina manera fem compatible la necessitat de delimitar i filtrar les consultes (és a dir, amb altres paraules, no atendre aquells usuaris que es consideri que no responen al perfil establert) amb la voluntat de continuar assumint aquest component simbòlic que, a la pràctica, implica una dispersió que s'aparta dels objectius ideals marcats.

Un exemple d'aquesta resposta a una demanda que surt fora de les línies marcades és el compromís formal amb *El Periódico de Catalunya*, que adreça a aquesta oficina totes les preguntes que els seus lectors els fan sobre llengua catalana. Aquesta col·laboració puntual ha suposat, darrerament, una mitjana d'una consulta mensual.

L'estudi estadístic dels usuaris de l'Oficina de Consultes ens il·lustra sobre l'evolució que s'ha seguit i posa de manifest aquest desfasament entre els objectius teòrics i els fets reals. Sense entrar en valoracions qualitatives, ni dels uns ni dels altres.

Els dos primers anys hi ha una distribució molt marcada, gairebé podríem dir d'una proporció d'un a dos, entre els usuaris dels serveis lingüístics i tota la resta. Aquesta distribució canvia radicalment en els dos darrers anys i s'observa un anivellament entre tots els usuaris, encara que els serveis lingüístics continuen sent els més nombrosos, com demostra el gràfic total de les consultes complexes rebudes a l'Oficina de Consultes fins ara.

Tal com ja quedava demostrat més amunt, la dispersió d'usuaris també ha influït sobre els continguts de les consultes, que no s'han limitat a qüestions pendents de la normativa, sinó que s'han diversificat en una proporció similar (informacions diverses, convencions, etc.).

Una altra dada que s'ha de tenir en compte per a explicar aquest desfasament és el context intern, posterior a la posada en funcionament de l'Oficina de Consultes, és a dir, a partir de l'abril del 1996 fins avui. Amb la publicació del DIEC no s'acaba pas l'elaboració del corpus lexicogràfic normatiu. Hi ha en preparació una segona edició que, entre altres coses, aplicarà al text del diccionari alguns dels criteris que en una primera edició no van poder ser aplicats. Això vol dir que pot haver-hi, per exemple, consultes de lèxic que depenen de les resolucions que ara s'estan prenent. D'altra banda, com tothom sap, actualment també s'està elaborant la gramàtica de l'IEC, cosa que reproduceix, en el camp de la normativa en general, la mateixa situació que acabem d'esmentar amb relació al lèxic.

Aquest context també incideix en el tractament dels continguts de les consultes i en els mecanismes que han de permetre la seua resolució, tant pel que fa a la capacitat real de cada instància implicada a l'hora d'absorbir un determinat volum de feina continuat, com pel que fa a la infraestructura i els recursos existents per a assumir la tasca que implica l'existència de l'Oficina de Consultes —en aquest sentit, cal precisar que aquesta oficina és un servei unipersonal.

5. Situació real vs. situació teòrica. Previsions de futur

La situació real, doncs, és la que es dibuixa a partir de les dades i els contextos esmentats. El desfasament existent pot esdevenir permanent, pot minvar o pot créixer. Ja hem vist que l'eix dels usuaris es perfila com a decisiu per a determinar una tendència o una altra. Però els usuaris prioritaris, els serveis lingüístics, han de poder veure acomplertes les seues expectatives i, alhora, assumir els compromisos que calgui per ajustar mecanismes d'intercanvi efectiu. D'altra banda, el filtratge i la selecció sempre tindran el contrapès imposat per la dimensió simbòlica que no crec que es tracti de bandejar del tot en aquest espai de la relació amb l'exterior. I, per acabar, els mecanismes han de possibilitar realment aquest acompliment de les expectatives assumides com a objectiu prioritari de l'Oficina de Consultes.

Es tracta, doncs, de saber si s'han de mantenir els objectius fixats d'entrada. O si, per contra, s'imposa una redefinició d'aquests objectius. Tenint en compte, però, que, tant en l'un cas com en l'altre, cal el compromís dels implicats i cal adequar les infraestructures corresponents i explicitar els mecanismes necessaris perquè siguin efectius.

Estem segurs que les aportacions a aquestes Jornades seran profitoses per a avançar, entre tots, en la direcció adequada.

Marta Xirinachs

Cap de la Secció d'Assessorament i Llenguatges d'Especialitat
de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya

L'objectiu d'aquesta comunicació és presentar dades que permetin conèixer i avaluar el sistema organitzatiu actual pel que fa a l'assessorament lingüístic; identificar els usuaris de cada servei i els aspectes de la llengua que generen més dubtes, i exposar mecanismes de comunicació i difusió de criteris existents.

En aquest sentit, doncs, partirem de l'activitat que es duu a terme a la Direcció General de Política Lingüística (DGPL). Concretament, ens centrarem en el servei d'atenció de consultes lingüístiques adreçat als professionals de la llengua, atès que aquest servei es presta de manera complementària —d'aquí el títol inicial d'aquesta comunicació, «La divisió de funcions»— amb el TERMCAT, centre de terminologia, i l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica (OC-SF).

Antecedents

Tenint en compte que aquestes Jornades van adreçades als diferents col·lectius del que anomenem, en sentit genèric, «professionals de la llengua», i que és la primera vegada que es duu a terme una convocatòria tan àmplia —han estat convocats els serveis lingüístics públics i privats; professorat universitari, de secundària i d'adults; agències de traducció; professionals lliures de la correcció, la traducció i la interpretació; assessors de doblatge; etc.—, ens sembla adequat començar fent una descripció breu de l'evolució de l'activitat d'assessorament a la Direcció General de Política Lingüística.

Així doncs, pel que fa a l'assessorament lingüístic podem distingir dues etapes. La primera comença amb la creació de la Direcció General de Política Lingüística, el 1980, i s'acaba l'any 1993, quan la Direcció General passa a ser, en relació amb aquesta activitat, un servei especialitzat, orientat principalment cap als professionals de la llengua. La segona etapa va des del 1994 fins avui.

Durant la primera etapa, 1980-1993, l'objectiu era facilitar a les institucions i als organismes públics i privats i als particulars l'assessorament lingüístic necessari per a l'ús correcte del català

en totes les seves comunicacions. Es tractava d'un servei en sentit ampli: obert a tothom i sobre qualsevol aspecte de la llengua.

A la vegada, però, es treballa per poder atendre de manera organitzada les necessitats d'assessorament lingüístic de la societat. Així, fruit de la política lingüística del moment, en aquest mateix període es crea i es va consolidant el model organitzatiu de què avui disposem:

— El 1985 comença a funcionar el TERMCAT, centre de terminologia, creat per acord entre la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans.

— El 1986 (Decret 41/1986, avui modificat pel Decret 36/1998) es crea la Xarxa Tècnica de Normalització Lingüística, avui anomenada de Política Lingüística, que és la xarxa de serveis lingüístics dels departaments de la Generalitat de Catalunya.

— El 1989 es posa en funcionament el Consorci per a la Normalització Lingüística, xarxa territorial de serveis lingüístics que presta servei a tot Catalunya (Administració local, entitats, empreses i particulars). El Consorci va ser creat per la Generalitat i l'Administració local. Avui té cent trenta-vuit punts, entre centres, serveis i oficines.

— Durant el període 1988-1994 aproximadament, es creen els serveis lingüístics universitaris (el de la Universitat Politècnica de Catalunya és del 1979) i els anomenats *sectorials*, és a dir, serveis lingüístics d'organitzacions empresarials, sindicals, esportives, de col·legis professionals.

Des del punt de vista de l'assessorament, doncs, l'aparició del TERMCAT significa que la terminologia passa a ser atesa per aquest organisme especialitzat. I la creació del Consorci i les altres xarxes de serveis lingüístics signifiquen per a la DGPL la possibilitat de poder-se organitzar com a servei especialitzat adreçat als professionals de la llengua.

Arribats en aquest punt, cal fer una petita precisió. Hem vist que el Consorci es va crear el 1989. Durant els primers anys de la creació del Consorci, el volum de consultes ateses per la Direcció General era de més de 17.000 consultes l'any, i més del 80 % eren de particulars o empreses; per tant, usuaris del Consorci. En canvi, hem dit que la primera etapa no s'acaba fins al 1993. Aquest fet és així perquè la canalització de les consultes de les empreses i dels particulars cap al servei territorial que els corresponia es va anar fent de manera gradual.

En la segona etapa, que va des del 1994 fins avui, la Direcció General de Política Lingüística canvia consegüentment els objectius de l'assessorament lingüístic. Vegem-los tot seguit:

- a) Atendre les necessitats d'assessorament lingüístic dels professionals de la llengua.
- b) Millorar l'accés a la informació sobre assessorament lingüístic tant dels professionals com dels particulars.
- c) Facilitar l'increment de dedicació dels professionals de la llengua a les consultes que necessiten atenció personalitzada.

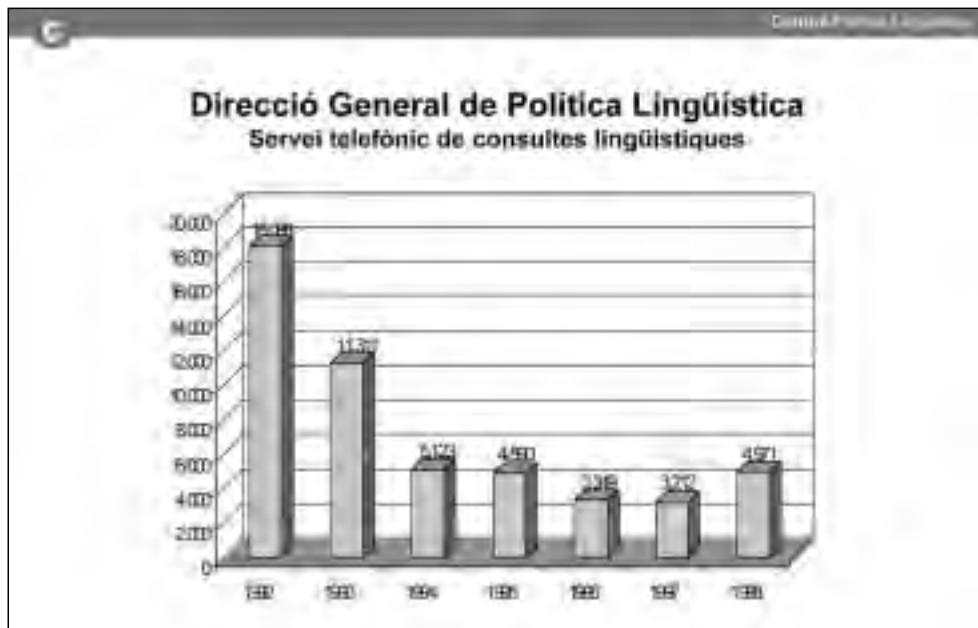
Els dos darrers objectius estan estretament vinculats: si es vol millorar l'accés a la informació i dedicar els recursos humans a les consultes que ho necessiten, cal pensar en l'automatització del sistema.

L'experiència acumulada per la Direcció General i pel Consorci en l'atenció de consultes sobre la llengua va permetre determinar que hi havia un seguit de qüestions que es repetien molt sovint. Així, com a resposta als objectius enumerats, el juliol de 1993 es va posar en funcionament el Telèfon Lingüístic, el primer servei automàtic de consultes lingüístiques per telèfon i per fax, que contenia dos-cents quaranta-quatre textos. Aquest servei, basat en la tecnologia de l'audiotext, de reconeixement de veu en català, va atendre, des del juliol de 1993 fins al desembre de 1998, 123.161 consultes, fetes totes a partir dels dos-cents quaranta-quatre textos esmentats.

Al cap de dos anys, el 1995, seguint la línia de l'automatització de l'assessorament, es va posar en marxa el Linguatex, sistema basat en el videotext, que ben aviat va ser desplaçat per Internet. A més del tipus de textos que es difonien per mitjà del Telèfon Lingüístic, el Linguatex també oferia informació bibliogràfica sobre la llengua catalana (estudis i gramàtica, diccionaris i vocabularis, manuals i exercicis d'aprenentatge del català, etc.).

Aquests dos serveis automàtics ja no funcionen. Han estat desplaçats, com hem dit, per Internet. Avui gairebé tots els serveis lingüístics ofereixen recursos sobre el català als seus usuaris per Internet. Des del 1 de setembre d'enguany funciona el Web de la Llengua Catalana de la Direcció General de Política Lingüística.

A tall de resum i centrant-nos en el servei d'atenció de consultes, vegem quina ha estat l'evolució d'aquest servei entre la primera i la segona etapa:

C

Direcció General de Política Lingüística

Evolució de les consultes

Primera etapa: fins al 1993

C

Direcció General de Política Lingüística

Evolució de les consultes

Segona etapa: 1994 - 1998

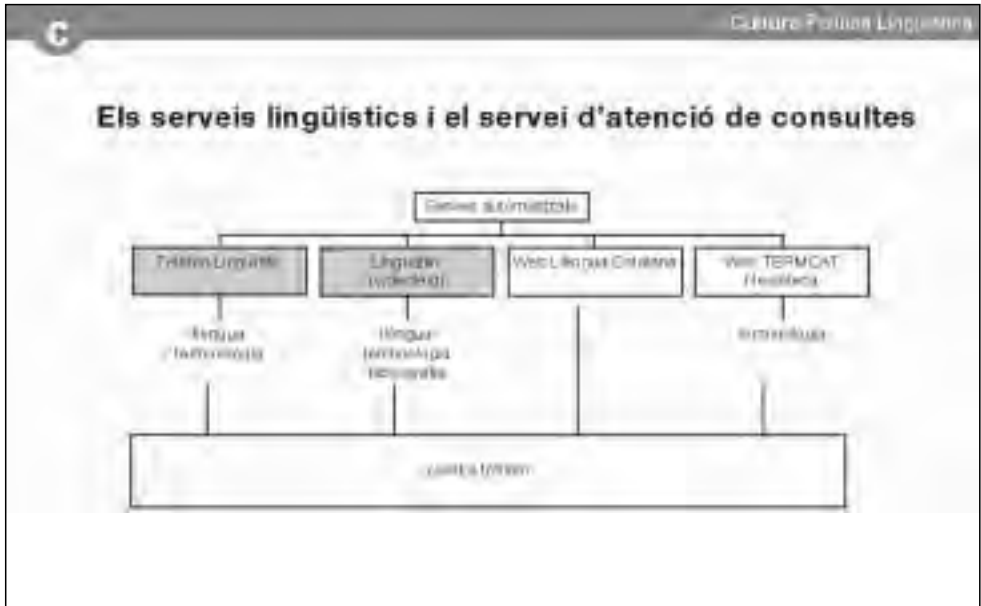
Com podem observar, els canvis més significatius són els següents: les consultes sobre gramàtica disminueixen un 16 %; les convencions (ús de majúscules i minúscules, formes i criteris d'escriptura de les abreviacions, tipus de lletra, etc.) passen de l'11 % al 16,8 %; el bloc dedicat a la informació es duplica; l'onomàstica passa a ser rellevant, i el llenguatge administratiu augmenta una mica.

Amb aquestes dades donem per acabat aquest primer apartat sobre les dues etapes que hem distingit. Passem tot seguit a comentar el Servei d'Assessorament Lingüístic tal com és avui.

Els serveis lingüístics especialitzats

El títol de l'exposició parla de la divisió de funcions. Aquesta divisió s'ha d'entendre en el sentit de complementarietat en la prestació del servei, tant pel que fa al tema com pel que fa als usuaris. A partir de l'esquema següent ens podem fer una idea sobre el sistema organitzatiu pel que fa a l'atenció de consultes, a la vegada que podem identificar a grans trets les diverses xarxes existents i els usuaris als quals s'adrecen.

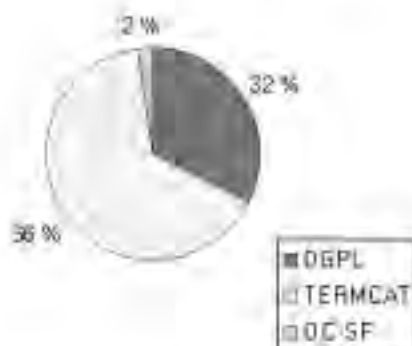
Si ens tornem a centrar en l'activitat de la DGPL, i a partir dels serveis que presta, podrem veure amb una mica més de detall l'abast que té el concepte d'assessorament lingüístic per a aquest organisme, que està condicionat, com és lògic, pels seus usuaris.

Com hem vist a l'esquema anterior, el TERMCAT s'ocupa de la terminologia; l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica atén principalment les consultes de gramàtica provinents de professionals de la llengua que la DGPL o el TERMCAT li fan arribar un cop estudiat el cas, i la DGPL atén consultes sobre llengua dels professionals i assessora sobre diversos aspectes.

En els esquemes següents podem observar quin és el volum de consultes ateses pels serveis lingüístics especialitzats i el nombre d'aquestes consultes que correspon a preguntes formulades per professionals de la llengua. Les dades que hi reproduïm corresponen al 1998.

Dades globals sobre atenció de consultes lingüístiques 1998

• DGPL	4.971
• TERMCAT	10.000
• Oficina de Consultes de la Secció Filològica*	332
Total	15.303

* Període 1997-1998.

Dades globals sobre atenció de consultes lingüístiques 1998

Segons els usuaris

■ Professionals de la llengua		
DGPL	3.828	(77 %)
TERMCAT	6.400	(64 %)
OC-SF	166	(50 %)
Total	10.643	
■ Administració, empreses, entitats i particulars		
DGPL	1.143	(23 %)
TERMCAT	3.600	(36 %)
OC-SF	166	(50 %)
Total	4.660	

A més, pel que fa als usuaris de la Direcció General de Política Lingüística, podem detallar la informació següent:

	1994	1995	1996	1997	1998
lèxic	38,4 %	41,9 %	29,8 %	28,3 %	28,7 %
sintaxi	17,8 %	12,8 %	16,1 %	18 %	17,3 %
convencions	17,2 %	18,6 %	18,3 %	16,9 %	13,5 %
informació recursos	7,4 %	7,2 %	9,9 %	8,3 %	9,8 %
ortografia	5,5 %	3,9 %	7,7 %	5,8 %	4 %
onomàstica	4,4 %	5,5 %	4,5 %	5,4 %	10,3 %
fraseologia	3,8 %	3,3 %	2,9 %	3,1 %	3 %
morfologia	1,7 %	1,4 %	2,5 %	2,4 %	2,5 %
llenguatge administratiu	0,8 %	1,1 %	2 %	10,8 %	9,9 %
altres	3,2 %	4,3 %	6,3 %	1 %	1 %

Per acabar aquest punt i per fer més transparent l'àrea temàtica d'informació, detallarem les preguntes més habituals:

- a) Informació sobre professionals i empreses de traducció i correcció.
- b) Bibliografia.
- c) Tarifes de traducció i correcció.
- d) Sistemes de traducció automàtica i assistida, verificadors ortogràfics.

Mecanismes de treball i mitjans de difusió de criteris

Un tant per cent força elevat de les consultes que atén la Direcció General, una mitjana del 80 %, té el que internament anomenem «resposta immediata» (es contesten el mateix dia). La majoria d'aquestes consultes, doncs, no generen una nova fitxa de recerca sobre el cas. De totes maneres, no podem pensar que totes es corresponen amb aspectes ja resolts, perquè una part d'aquestes consultes coincideix amb aspectes pendents de resposta normativa, per als quals ja es disposa de la recerca feta i la resposta provisional adoptada, atès que ja han estat formulades per altres professionals anteriorment.

Un cop feta la recerca, documentat el cas i adoptada la solució provisional, si es tracta de qüestions de gramàtica, la Direcció General adreça la documentació a l'Oficina de Consultes de la Secció Filològica perquè la Secció resolgui el cas. A més, l'any 1997 la Direcció General de Política Lingüística i l'IEC van signar un conveni de col·laboració per mitjà del qual la Direcció

General va passar una còpia informatitzada a l'IEC de 1.794 fitxes del fitxer de consultes gramaticals acumulades des dels anys vuitanta.

D'altra banda, si es tracta d'aspectes convencionals i de llenguatge administratiu o jurídic, la Direcció General de Política Lingüística compta amb l'assessorament de la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (CALA), integrada per especialistes en llengua i per especialistes en dret de diverses organitzacions. Tot i que ara no és el moment d'estendre'ns en l'activitat duta a terme per la CALA, sí que volem esmentar que la seva activitat d'elaboració funcional de la llengua ha estat bàsica a l'hora de fixar el model del llenguatge administratiu i jurídic català.

Hem comentat breument els mecanismes interns per a la resolució de casos. Passem ara als sistemes de comunicació i difusió de la DG adreçats als usuaris. A partir de l'esquema següent podem veure quins són.

Mecanismes de difusió de criteris

a) Servei d'atenció de consultes

Tel. 935 671 021

Adreça electrònica: dgplconsultes@correu.gencat.es

b) Web de la Llengua Catalana

Adreça d'Internet: <http://cultura.gencat.es/llengcat>

c) Publicacions:

- *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Normalització Lingüística.*

- Col·lecció «Criteris Lingüístics»:

 - Majúscules i minúscules*

 - Abreviacions*

 - Criteris de traducció de noms, denominacions i topònims*

 - Criteris de traducció de textos normatius* (en premsa)

d) Pla de formació anual adreçat a les xarxes de serveis lingüístics

Des de l'inici de l'especialització del servei, la Direcció General de Política Lingüística ha posat a l'abast dels professionals un telèfon per atendre exclusivament les seves consultes. Ara, a més, els professionals també disposen d'una adreça electrònica i de la possibilitat de formular consultes des del Web de la Llengua Catalana. L'apartat «Per a més informació» que hi ha al final de cada pàgina està connectat a una adreça electrònica que atén, segons el tema, la unitat encarregada de la matèria dins de la Direcció General. Pel que fa als blocs d'assessorament lingüístic, serveis i professionals de la llengua i bibliografia, les consultes s'atenen des de la Secció d'Assessorament i Llenguatges d'Especialitat.

D'altra banda, també hem de considerar en aquest apartat les publicacions sobre criteris lingüístics que ha anat editant el Departament de Cultura. Per mitjà de *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Normalització Lingüística*, la Direcció General difon, entre altres temes, criteris i models de documents aprovats per la CALA, informació sobre aspectes organitzatius i experiències d'assessorament dutes a terme per serveis lingüístics, ressenyes i valoracions sobre recursos disponibles, etc.

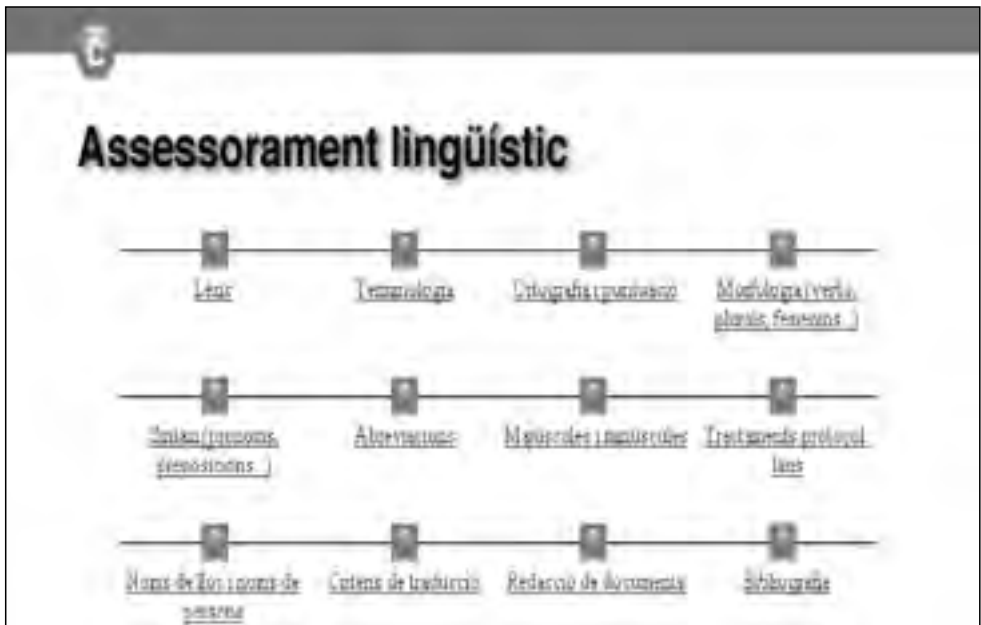
La col·lecció «Criteris Lingüístics» és una altra eina de difusió. Fins ara han estat publicats els treballs *Majúscules i minúscules*, *Abreviacions* i *Criteris de traducció de noms, designacions i topònims*, i esperem que a final d'any aparegui l'opuscle *Criteris de traducció de textos normatius del castellà al català*. Aquests criteris es poden considerar una resposta sistemàtica i àmplia a les diverses preguntes que els professionals de la llengua ens han adreçat sobre aquestes qüestions convencionals.

Una altra via de coordinació i difusió de criteris és la formació. Anualment, la Direcció General organitza cursos de l'àrea d'assessorament lingüístic per al personal tècnic de les xarxes de serveis lingüístics que coordina. També forma part de la Comissió de Formació del Consorci per a la Normalització Lingüística. La formació pretén atendre tant les necessitats de coneixements lingüístics o gramaticals com les d'informació i ús sobre les noves tecnologies aplicades a l'assessorament.

Per acabar aquest apartat, farem referència a la darrera de les eines de difusió d'informació i criteris de la Direcció General de Política Lingüística: el Web de la Llengua Catalana, al qual ja ens hem referit quan parlàvem de l'automatització de l'assessorament lingüístic. Si fem una repassada ràpida a la pàgina inicial, podrem identificar els diferents blocs d'informació:

Si anem a l'apartat «Assessorament lingüístic», podem veure que la consulta es pot fer per menú i per formulari. A més, el formulari preveu dos nivells de recerca: la recerca simple i l'avançada. La recerca avançada està pensada especialment per donar servei als professionals de la llengua.

D'entrada, cal dir que el mateix sistema inclou l'ajuda, és a dir, les orientacions per fer cerca. De totes maneres, comentarem alguns aspectes bàsics de les possibilitats que ofereix aquest mecanisme.

A partir del menú d'assessorament i de la cerca simple s'accedeix al mateix corpus d'informació. S'accedeix a la informació que es considera definitiva i que ha estat redactada pensant en tots els usuaris.

En canvi, a partir de la cerca avançada, pensada específicament per als professionals de la llengua, tenim accés al mateix corpus d'informació considerada definitiva, però a més també es poden consultar altres textos amb propostes provisionals. A la cerca avançada també s'indica la font de cada criteri. Per tant, el format de la informació varia una mica. A tall d'exemple, us proposem que consulteu l'expressió *a no ser que*. En aquest cas veureu que se citen totes les fonts i els resultats de la recerca, i que al final es fa una proposta, que cal considerar provisional. També hi ha textos amb solucions definitives que només formen part del corpus de la recerca avançada, perquè el tipus de comentari o exposició s'ha fet pensant en el professional de la llengua (vegeu, per exemple, *en l'actualitat*). Ara per ara, aquest segon nivell de consulta és el que té menys informació, perquè vam començar introduint la informació d'abast general, és a dir, la que va adreçada a tothom i considerem definitiva.

Serveis i professionals de la llengua

C Cultura Política Lingüística

Cerca per serveis i zona geogràfica

Si des d'aquí es cerca per un servei, i no s'indica més per a la localització geogràfica, i per tant el límit de cerca. Si no s'indica cap valor, obtindreu una llista de tots els serveis i professionals.

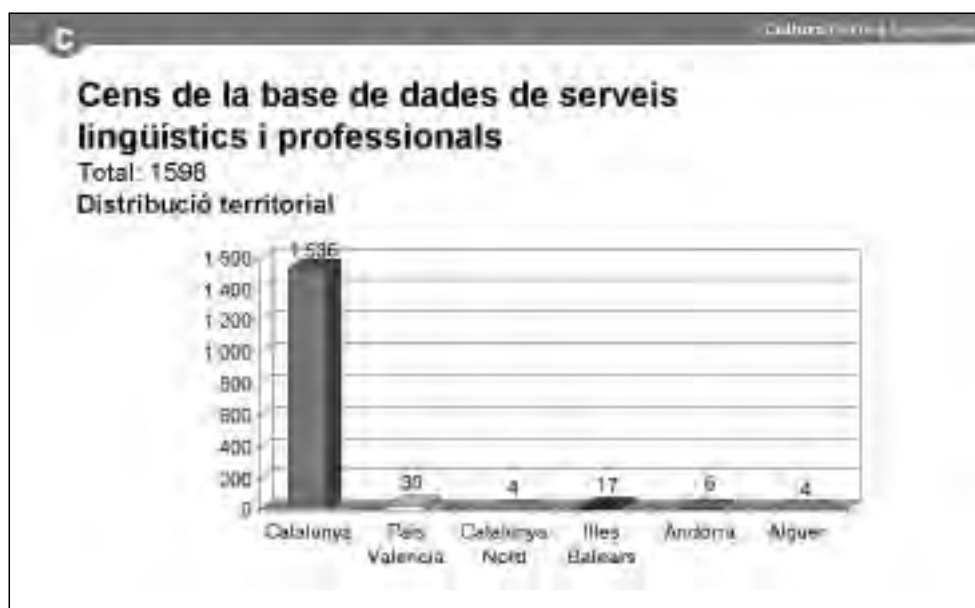
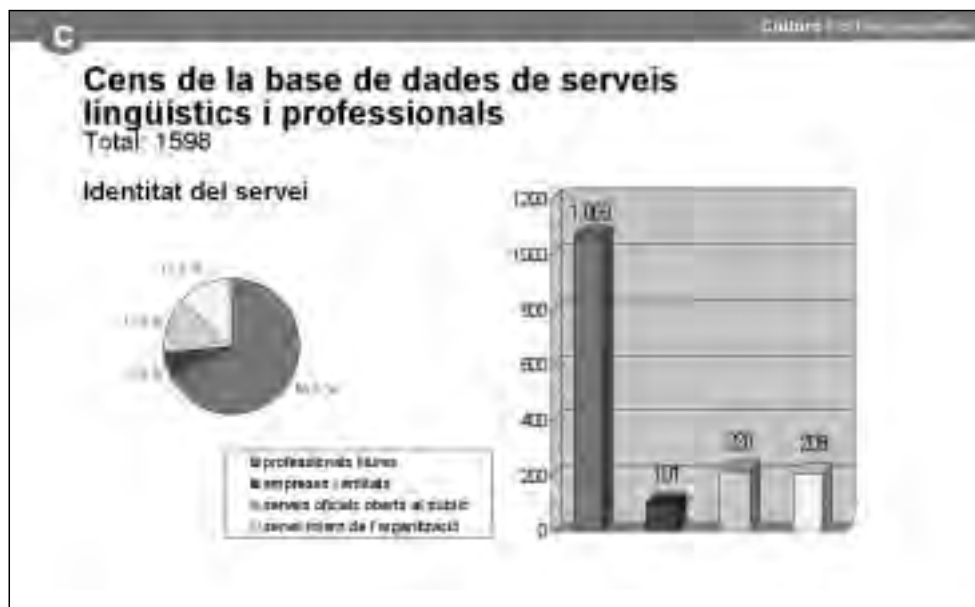
Serveis:
(Sense específic) [▼]
[0] [▼] ([Sense específic] [▼]
[0] [▼] (Sense específic) [▼])

País: (Sense específic) [▼]
Comarca: (Sense específic) [▼]
Província: (Sense específic) [▼]
Població: []

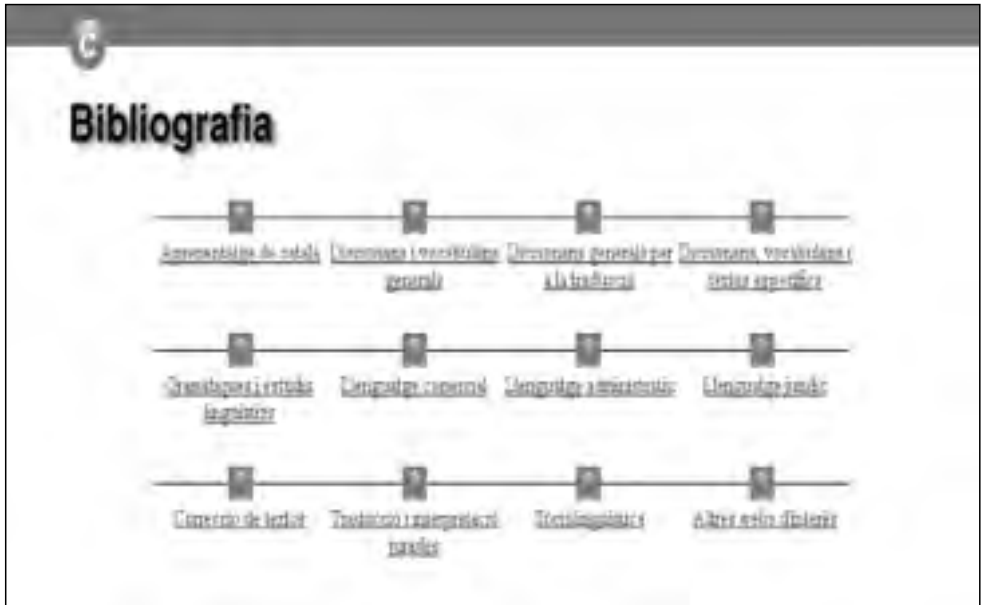
[Cercar] [Navegar] [?]

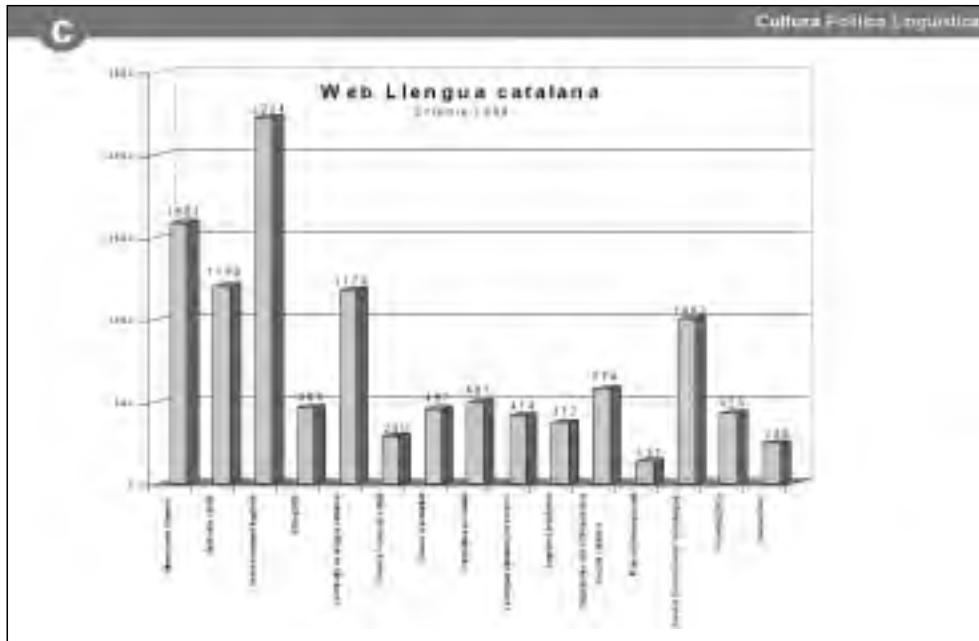
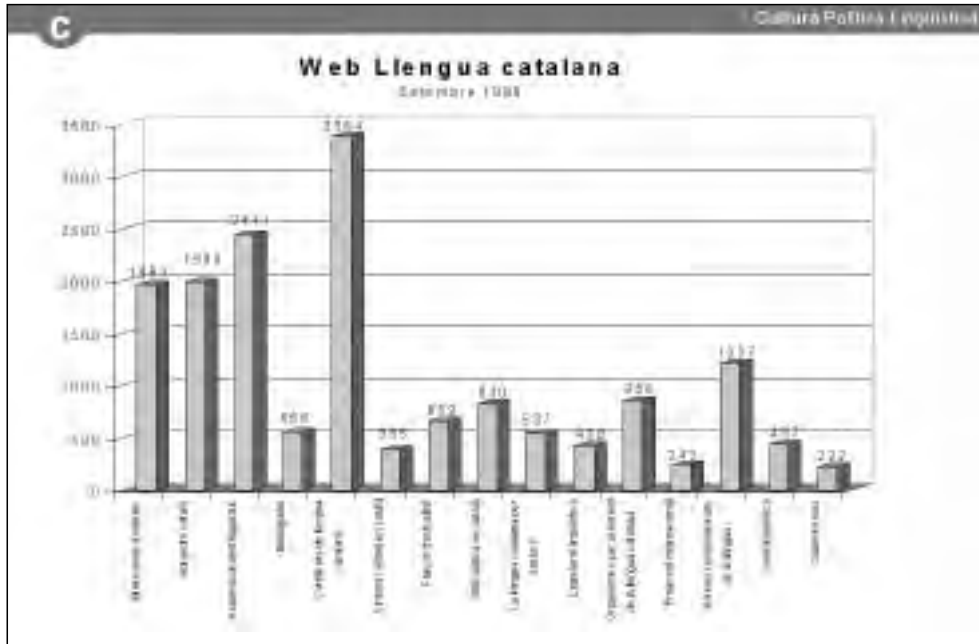
Veure més informació

Pel que fa al cens de professionals de la llengua, em sembla un bon moment per fer un petit resum dels serveis i professionals que consten a la base de dades de la Direcció General de Política Lingüística. Aquesta informació, tot i que no és exhaustiva, ens pot ajudar a identificar mínimament el col·lectiu de professionals de la llengua.

Per acabar aquesta intervenció, m'agradaria comentar l'estructura de la informació bibliogràfica que conté el web de la Direcció General i les dades sobre les consultes dels diferents blocs d'informació del Web de la Llengua Catalana corresponents als dos primers mesos de funcionament. Vegem-ho tot seguit.

Amb aquestes dades donem per acabada la intervenció i esperem que després, en el debat, podrem reflexionar sobre els sistemes de coordinació actuals i les millores que s'hi podrien introduir.

4

L'àmbit de l'assessorament lingüístic

4.2

La revisió de textos

1. Introducció

El Servei de Correcció de l'Institut d'Estudis Catalans, que, entre altres responsabilitats, té cura de la revisió lingüística i tipogràfica dels textos que publica aquesta institució, fa passar les obres que li són confiades pel sedàs de la bibliografia bàsica de consulta —que comentarem més endavant—, a fi de garantir la correcció i l'adequació de les formes que hi són contingudes.

Els dubtes que es poden presentar durant la revisió d'un original es poden agrupar en cinc classes:

- a) Dubtes de contingut.
- b) Dubtes de normativa lingüística.
- c) Dubtes de lèxic.
- d) Dubtes sobre la grafia de noms propis.
- e) Dubtes de convencions gràfiques i tipogràfiques.

Com és ben fàcil d'intuir, segons la classe a què pertany un dubte determinat, la identificació i l'actuació posterior del Servei de Correcció són diverses. Vegem-ho classe per classe.

2. Dubtes de contingut

Els dubtes de contingut fan referència a suposades confusions de mots o expressions que han pogut cometre els autors en redactar l'obra (*lapsi calami*), a aparents incoherències o contradiccions internes de l'obra mateixa, a errors numèrics o d'altra mena en les dades que forneix el text, a una estructura deficient del treball (absència o excés d'apartats, numeració incompleta o irregular dels epígrafs, etc.), a peus de figura que no es corresponen amb la il·lustració que acompanyen, a referències internes a apartats o il·lustracions que no existeixen o han desaparegut de l'última versió de l'original, a absència de parts bàsiques de tota obra (com ara la taula

o sumari o la llista d'abreviacions), a llistes alfabèticament desordenades, a bibliografies amb dades incompletes o errònies, etc.

En general, l'experiència del corrector o correctora, la contrastació amb els criteris tipogràfics de l'Institut i la comparació amb l'obra de mostra que ha estat lliurada al col·laborador o col·laboradora juntament amb l'original permeten d'identificar aquesta mena de possibles errors.

La resolució dels dubtes que es plantegen en aquesta part de la revisió és evacuada (si em permeteu el tecnicisme burocràtic) amb el cap del Servei o amb els autors o curadors corresponents. Excepcionalment, es demana l'assessorament d'un membre de l'Institut especialitzat en la matèria de què tracta l'obra per acabar de resoldre els dubtes «rebels».

3. Dubtes de normativa lingüística

Pel que fa als dubtes sobre normativa lingüística, i atès que tot sovint els col·laboradors externs de què disposa el Servei de Correcció (bàsicament, correctors i traductors) demanen quina bibliografia s'ha de considerar normativa amb vista a la correcció o la traducció de textos per a l'Institut d'Estudis Catalans, mentre la Secció Filològica no indiqui oficialment una altra cosa, en aquests moments el Servei de Correcció únicament considera com a normatives les obres següents, per aquest ordre de prelación:

1r) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a reimpr., corr. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Edicions 62: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; València: Tres i Quatre; Palma: Moll, 1997.

2n) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Documents normatius 1962-1996: (Amb les novetats del diccionari)*. Barcelona: IEC, 1997.

3r) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica*. 1a reimpr. de la 3a ed. Barcelona: IEC, 1999.

4t) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia*. 1a reimpr. de la 4a ed. Barcelona: IEC, 1999.

5è) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Documents de la Secció Filològica, III*. Barcelona: IEC, 1996.

6è) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Documents de la Secció Filològica, II*. 3a ed., rev. Barcelona: IEC, 1996.

7è) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. *Documents de la Secció Filològica, I*. Barcelona: IEC, 1990.

8è) FABRA, Pompeu. *Gramàtica de la llengua catalana*. 7a ed. [1933]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995. [Edició facsímil]

Aclarit aquest punt, podem dir que els dubtes que es plantegen sobre normativa lingüística afecten, sobretot, aspectes ortogràfics (més aviat pocs), aspectes morfològics i aspectes sintàctics (els més abundants). Deixo a banda l'estudi del lèxic normatiu.

Els aspectes ortogràfics que es presten a vacil·lació fan referència especialment a alguns usos del guionet en la composició —real o aparent— de mots i sintagmes i a l'apostrofació davant les sigles i els símbols.

Els aspectes morfològics que més fan dubtar els correctors són, en canvi, els relacionats amb les variants dialectals, que hom procura de respectar d'acord amb la voluntat explícita de la Secció Filològica i segons les normes emanades d'aquesta.

Quant als aspectes sintàctics, que són els que més freqüentment plantegen dubtes, hem de dir que els diccionaris encara són pocs explícits a l'hora de definir i exemplificar l'ús de les unitats lèxiques.

Els casos de normativa lingüística que no es poden resoldre d'una manera indubtable segons la normativa actual són comentats amb l'Oficina de Consultes per prendre una decisió provisional (atès que les urgències editorials no permeten una altra cosa) i, en acabat, són recollits i tramesos a la Secció Filològica per mitjà de les Oficines Lexicogràfiques en unes llistes que periòdicament elabora el Servei de Correcció. Des del 2 de setembre de 1991 fins al 31 d'agost de 1999, el Servei de Correcció ha lliurat mil dues-centes tretze propostes, tant de normativa lingüística com de lèxic, amb vista a l'actualització del diccionari normatiu i de la normativa en general. Fins en aquest moment, la resposta de la Secció Filològica a totes aquestes consultes ha estat molt limitada; aquesta manca de resposta és ben comprensible, ateses les múltiples tasques que la dita Secció té encomanades, però d'alguna manera ja en va tenir en compte vuit-centes divuit per a la primera edició del DIEC, dues-centes divuit de les quals han passat a figurar en aquest diccionari.

4. Dubtes de lèxic

Els dubtes de lèxic abasten els mots comuns, la fraseologia i la terminologia que presenten els textos que s'han de publicar.

Pel que fa a la llengua comuna, els mots o les expressions no recollits pels diccionaris de prestigi són sovint objecte de dubte quant a llur grau de correcció o d'adequació. Si, després d'estudiar un mot o expressió no recollit en els diccionaris damunt dits i de comentar-lo amb l'Oficina de Consultes, el Servei de Correcció decideix no esmenar-lo, en recull el context i el fa arribar a la Secció Filològica per mitjà de les Oficines Lexicogràfiques perquè tingui coneixença de la solució adoptada i valori la possibilitat d'incorporar-lo en una propera edició del diccionari normatiu, si escau.

Pel que fa a la terminologia, el recurs a les obres lexicogràfiques especialitzades, a l'Oficina de Consultes, al TERMCAT, a la secció corresponent de l'Institut i, en darrer terme, als mateixos autors permet de resoldre pràcticament tots els dubtes que es produeixen. Com en el cas del lèxic comú, el terme o l'expressió són recollits amb llur context i tramesos a la Secció Filològica perquè tingui coneixença de la solució adoptada.

5. Dubtes sobre la grafia de noms propis

La grafia dels noms propis és sovint una font de dubtes per al corrector o correctora que revisa una obra que ha de publicar l'Institut, puix que hi ha molts antropònims i topònims que no figuren en les obres de referència que més es consulten.

Pel que fa als noms de persona, la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC), el *Gran Larousse català* (GLC) i el *Directori de membres de l'Institut d'Estudis Catalans* són les fonts bàsiques de consulta; mentre que la GEC, el GLC i l'*Atles universal català* ho són pel que fa als noms de lloc.

Quan els dubtes no poden ésser resolt amb aquestes obres, la consulta a l'Oficina d'Onomàstica, o bé a la secció corresponent de l'Institut i als autors del text en qüestió, acaben de fer el fet.

6. Dubtes de convencions gràfiques i tipogràfiques

Sortosament, en el moment present el Servei de Correcció té al seu abast un bon ventall d'obres de consulta per resoldre els dubtes que es poden plantejar sobre convencions gràfiques i tipogràfiques i sobre la disposició del text.

D'entrada, el dossier *Criteris de distribució tipogràfica de les parts dels llibres de 17 × 24 cm de format (quart perllongat)*, elaborat pel Servei de Correcció amb la col·laboració del Servei de Producció Editorial del mateix Institut per a l'edició de les obres incloses en les col·leccions generals d'aquesta institució, és l'eina bàsica de consulta i general d'aplicació a les publicacions de l'Institut. Aquest dossier, la primera versió del qual data del 1994, es troba en revisió permanent, a fi de completar i millorar, si és possible, la disposició gràfica de les publicacions de l'Institut en general (tot i que s'adreça especialment a les que tenen un format determinat) i facilitar la tasca dels correctors i de les impremtes.

L'altre pilar per resoldre els dubtes sobre convencions gràfiques i tipogràfiques és el llibre *Manual d'estil: La redacció i l'edició de textos*, de Mestres, Costa, Oliva i Fité, publicat l'any 1995, la segona edició del qual —actualitzada— sortirà publicada ben aviat per Eumo Editorial, de Vic, i altres entitats en coedició.

A aquestes dues obres hem d'afegir la molt recent *Aplicació al català dels principis de transcripció de l'Associació Fonètica Internacional*, publicada enguany per la Secció Filològica, que fixa de manera inequívoca els criteris per a l'ús de l'alfabet fonètic internacional en les transcripcions fonètiques que apareixen en les publicacions de l'Institut.

7. Propostes de futur

D'acord amb els processos de resolució de dubtes que acabem d'exposar, les possibles millores en la cooperació de la Secció Filològica amb aquest Servei i amb els correctors i traductors externs que hi col·laboren podrien consistir, si més no, a:

1r) Disposar, tan aviat com sigui possible, de la nova gramàtica normativa de l'Institut, la qual hauria d'ésser, a més, prou completa pel que fa als temes estudiats i a la pregonesa i l'exhaustivitat en el tractament de cada tema.

2n) Publicar el diccionari ortogràfic i, si és possible, de pronúncia normatiu, perquè serveixi de referència normativa general.

3r) Trobar la manera de poder donar resposta amb agilitat a les consultes que —en forma de propostes d'estudi— el Servei de Correcció fa arribar a la Secció Filològica, bé sigui per mitjà d'una comissió específica de la mateixa Secció, bé sigui mitjançant la creació d'un òrgan tècnic dependent de la Secció que se'n pugui fer càrrec.

Albert Jané

Corrector i publicista

La multiplicat de paranys que presenta encara la llengua catalana és tan elevada que permet potser d'afirmar que si es volia assegurar la bondat absoluta d'un text destinat a la impremta caldria que, pel cap baix, l'haguessin revisat dues persones amb la capacitat necessària per a aquest difícil mester. Dit altrament: el corrector professional, o potser més o menys ocasional, el dia que lliura un text propi a una editorial o publicació en què ell no participa, aquell text és també usualment revisat escrupolosament per un col·lega de l'autor, el corrector de la casa, que potser creurà convenient d'introduir una petita correcció —«d'intervenir», com es diu— en el text sotmès a la seva revisió.

On voldria anar a parar és que els textos que un corrector professional ha de revisar —i intervenir-hi, si cal— són d'un nivell de correcció molt desigual. Els casos límit són el d'aquell text en què no cal sinó introduir un accent oblidat, afegir-hi o llevar-ne una coma i canviar una preposició, i el d'aquell en què no hi ha altre a fer que redactar-lo de cap i de nou. Entre aquests casos límit hi ha, ja no caldria ni dir-ho, tots els nivells de la gradació. Desgraciadament, els casos en què, sense arribar a l'extrem de la necessitat d'una nova redacció cal fer una esmena a fons (ortografia, morfologia, sintaxi, lèxic, accentuació, puntuació i redacció en general) són encara més nombrosos i freqüents del que molts podrien sospitar. Si es vol, més nombrosos del que caldria esperar, considerant els resultats que esperancem del procés de normalització lingüística.

No es veu, per tant, que de moment ni en un futur de molt llarga durada, es puguin prendre en consideració les veus dels qui voldrien veure eliminada la figura de l'anomenat *corrector d'estil* en el procés editorial, cosa que significaria un retorn a l'anarquia anterior a Fabra. Més: a la barbàrie lingüística. De fet, són molts els autors —escriptors professionals o publicistes ocasionals— que no voldrien prescindir en absolut de la intervenció del corrector en els seus textos, intervenció que té dos avantatges: l'eliminació de defectes dels quals s'haurien, en molts casos, d'averkonyir, i la justificació fàcil de tots els que puguin aparèixer un cop el text imprès, especialment pel que fa a un cert grau d'artificiositat, a l'excés d'arcaïsmes i de cultismes, de formes massa allunyades de la llengua viva. I fins i tot d'alguna incorrecció gramatical o lèxica, inadvertida pel corrector, o tolerada per raons de «flexibilitat». Dit ben curt: no costa gens de fer

aparèixer el corrector (sovint anònim, fet que facilita les coses) com a responsable de qualsevol aspecte negatiu o susceptible de crítica que aparegui en un text imprès. Atribuir al corrector d'un text la responsabilitat dels cultismes i arcaïsmes que podríem considerar innecessaris i que apareixen en un text imprès és des de sempre, i no ha deixat d'ésser-ho, un lloc comú. En molts casos aquesta atribució té una base real, és un fet objectiu. Però no pas sempre, ni de bon tros. Hi ha un consell a donar, una consigna a seguir que no demana cap mena de matisació ni d'atenuació, perquè ja hi són ben explícites. És el següent: no s'han de fer servir mai, en cap cas, arcaïsmes ni cultismes innecessaris a contrarcor. Com és ben sabut, certes formes, considerades poc o molt arcaïques o molt pròpies del llenguatge culte, són a vegades necessàries si es vol evitar l'ús d'altres formes no admeses per les normes vigents en matèria de gramàtica i de lèxic. D'altra banda, tothom té el dret a complaure's en l'ús d'aquestes formes literàries, o francament arcaïtzants, si creu bonament que escauen al seu estil i que el milloren. El fet, però, és que molt sovint, més sovint del que molts podrien pensar, l'autor s'ha servit d'algunes d'aquestes formes, de les quals hauria pogut prescindir perfectament, ben bé a contrarcor, probablement resignat a la necessitat de recórrer a l'ús d'aquestes paraules tan «dures» per salvar el principi de la correcció lingüística. A un corrector amb una certa experiència no li és gaire difícil d'endevinar aquesta actitud del seu autor, i és aleshores enraonat d'eliminar aquelles formes innecessàries que no són sinó el reflex de la falta d'informació de l'autor. Un dels nostres autors més distingits, es va creure un dia en la necessitat de justificar-se perquè havia decidit prescindir del possessiu *llur*, malgrat el gran respecte, deia, que sentia per Fabra i les normes que havia promulgat.

La realitat, però, és que en la gran majoria dels casos aquests cultismes innecessaris apareixen en textos d'un nivell de correcció més aviat baix. Això, al capdavant, dona al corrector un marge de llibertat d'acció molt ampli. Si en un text cal fer una mitjana d'una esmena necessària per línia (i encara que no sigui tant), no cal pas que el corrector es planteji gaires problemes de consciència i que s'aturi a pensar si el criteri que seguirà harmonitzarà gaire amb el de l'autor o si li modificarà l'estil d'una manera excessiva. Pot actuar lliurement, sempre, és clar, d'una manera honesta, servint el text i, doncs, l'autor, però sense que tingui mai cap necessitat d'entrar-hi en contacte a fi de sotmetre, fins on sigui possible i enraonat, el seu criteri a les seves conveniències o preferències. Vull dir, és evident, el criteri del corrector i les preferències o conveniències de l'autor.

La possibilitat d'un contacte directe entre el corrector i l'autor d'un text que aquell ha de revisar potser no s'ha pres prou sovint en consideració. Hi ha casos en què les circumstàncies el fan impossible (l'absència o desaparició física de l'autor). També pot escaure's que no ho permeti la mateixa dinàmica del procés editorial. Però, en principi, no cal bandejar o eliminar aquesta possibilitat des d'un bon començament. Un escriptor pot tenir raons legítimes i motius ben definits que hagin decidit l'ús d'unes determinades formes lingüístiques, i que aleshores, per tant, caldria respectar. Així mateix, la coneixença exacta del que vol dir l'autor, és a dir, del sentit precís de les seves paraules, és enraonat que condueixi a la seva formulació lingüística més adequada. Sempre, naturalment, que l'autor hagi volgut fer una afirmació precisa, ben definida, que

hagi volgut expressar una idea concreta i exacta. A vegades, però, no és pas així, encara que això pugui causar estranyesa. A vegades, la idea que volia expressar l'autor és absolutament vaga i imprecisa, i es pot deduir només, en línies generals, a partir de la significació dels mots principals, verbs i grups nominals, de la seva frase. No costa gaire d'adonar-se d'aquest fet, que fa del tot innecessari el contacte amb l'autor. El corrector ja veu per on va el «seu» autor, per quins viarans fa camí, i no li costa gaire de redactar una frase que faci sentit, i que no contradigui les idees de l'autor, amb els mots principals d'aquella construcció desproveïda de sentit.

Tot això no ha d'ésser interpretat ni com una falta de respecte a cap escriptor o publicista (per innominat i abstracte que sigui), ni com a mostra de menyspreu per tants i tants col·laboradors de bona fe de tota mena de revistes, butlletins i publicacions, molt entesos en la matèria en què s'han especialitzat, però encara molt verds en l'art de l'escriptura. Es tracta, simplement, de fer una constatació, de posar en relleu un dels aspectes que presenta, potser caldria dir amb una relativa freqüència, la pràctica de la correcció de textos originals. De fet, aquests casos no solen ésser conflictius. No tots els autors d'un text publicat tenen el bon costum de llegir-lo, és a dir, de rellegir-se. Però n'hi ha que sí, que ho fan, i al costat dels qui s'adonen de les esmenes que hi ha introduït el corrector hi ha els qui són incapaços de distingir-les, sense que s'hagin d'excloure, encara que siguin pocs, aquells que es meravellen sincerament de la seva traça en l'art d'escriure.

El cas, però, és molt diferent si es tracta de sotmetre un text original als criteris concrets, especials o específics, que tenen establerts algunes empreses o institucions, sovint amb solucions més o menys personals, potser caldria dir, en alguns casos, més o menys generals, o no inhabituals, però que en tot cas no s'ajusten exactament, o fins i tot en discrepen obertament, a les normes establertes per l'autoritat acadèmica. Parlo, ja s'entén, dels anomenats «llibres d'estil», que també, en aquest cas, comporten un ús abusiu, o que ultrapassa el seu significat habitual, de la paraula *estil*. Alguns d'aquests «llibres d'estil» prescriuen, si hem de jutjar pels resultats que originen, l'ús exclusiu de la preposició simple *per* davant infinitiu, la duplicació sistemàtica del pronom datiu, especialment del singular (quan el complement ja és representat per un grup nominal precedit de la preposició), així com la reducció a *li*, o a vegades a *l'hi*, de les combinacions *la hi i li ho*, i, potser d'una manera no tan sistemàtica, la substitució de les expressions correlatives tradicionals *no solament... sinó i no tant... com per no només... sinó i per no tant... sinó*, respectivament. Entre molts altres exemples que podríem adduir. I així, escriptors que han pervingut a un gran domini, a una coneixença excel·lent del llenguatge, del vehicle a través del qual expressen les seves idees i els seus pensaments, han de veure els seus textos ajustats a unes normes que no tenen validesa oficial, a uns criteris que encara que els qui els han formulat es vegin capaços de defensar i de justificar amb bones raons no són pas acceptats unànimement. I malgrat que ja s'ha dit que els exemples indicats no són sinó alguns dels que es podrien adduir, potser caldria no deixar de fer una referència a les grotesques i ridícules (no hem de tenir por de les paraules) deformacions de la naturalitat de la frase i del període que provenen d'una aplicació ultrancera i acomplexada de les directrius de l'anomenat «llenguatge políticament correcte i

no sexista». Prou trobaríem autors que s'hi resignarien sense gaire o sense gens de recança, talment com es resignen a altres modificacions dels seus textos. Però hem de convenir que és especialment en aquests casos, i tractant-se de textos redactats i revisats amb una cura amorosa pels seus autors, que potser no hi han planyut les consultes que han jutjat necessàries, que no s'haurien de fer certes modificacions o alteracions sense un contacte previ amb l'autor, és a dir, sense haver-l'en advertit anticipadament. No sembla pas lícit ni elegant —ni ètic ni estètic— d'emparar-se en la rigidesa d'un codi particular, això és, d'un «llibre d'estil», per a actuar amb l'arbitrarietat que suposa subjectar un text d'altri —i aquest «altri» pot ésser un literat de prestigi reconegut— a unes normes que, al capdavant, contradiuen les que ha establert la corporació a qui pertoca de fer-ho. Naturalment, això emmena a preguntar-se com s'ha de resoldre el problema que es plantejaria si l'autor, prèviament consultat, es negava a acceptar aquelles imposicions. Bé, tal com se sol dir, vivim en un país lliure. L'autor té tota la llibertat a negar-se a la deturpació, o desfiguració, o, simplement, alteració del seu text, de l'escrit que ha sortit de la seva ploma —si es vol, del seu ordinador—, i l'editor és ben lliure de no voler publicar-lo, el text en qüestió, si no se sotmet a les normes que s'ha pres la molèstia d'establir per a les seves publicacions. Dient-ho amb una altra frase popular, «aquí no s'obliga ningú», i això val per a les dues parts.

Em sentiria temptat a afirmar que seria desitjable que els «llibres d'estil» fossin innecessaris, superflus. Però és evident que això voldria dir que existia només un sol model de llengua, que no hi havia res que pogués ésser dit, en llenguatge «correcte», de dues maneres diferents, i aquesta uniformitat seria, gairebé, l'equivalent de la pobresa idiomàtica. Hem d'admetre, doncs, l'existència d'aquests «llibres», que, potser amb una bona dosi de flexibilitat —la tan considerada indispensable flexibilitat dels correctors—, imposés, per exemple, l'ús exclusiu del pretèrit perifràstic, o dels plurals *boscós*, *discós*, etc., o de l'ús exclusiu del possessiu *el seu*, o de les formes *duu*, *enduu*, etc., i de cinc o cinquanta coses més, a més d'aquelles que són merament convencionals. Res de tot això no contradiu les normes establertes, ben xifrades, i unànimement acceptades. Tot això es pot incloure dins «l'estil» —si més no, en el seu sentit ampli. Però un «llibre d'estil» no ha d'ésser una nova gramàtica, una gramàtica alternativa. De gramàtica, només n'hi ha d'haver una, que ha de reunir les condicions necessàries perquè ningú no se senti temptat a separar-se'n, a empunyar la bandera de la dissidència. Escau, una vegada més, de recordar Fabra. «Els partidaris d'una mateixa solució en una qüestió determinada, eren adversaris irreconciliables en una altra qüestió: en ortografia, hi havia els partidaris dels plurals en *-as* i els dels plurals en *-es*; entre els primers com entre els segons hi havia, per exemple, partidaris i adversaris de la *ç*», deia Fabra en un dels seus textos teòrics. I a continuació es referia als quatre camps en què es trobaven separats els escriptors per aquestes dues soles qüestions. Actualment, podríem parlar, lamentablement, d'una situació semblant: només caldria canviar els plurals en *-as* i en *-es* i la *ç* per la preposició *per* davant d'infinitiu i el guionet després de certs prefixos. Aquestes dues soles qüestions també ens divideixen en quatre camps, cosa que, per cenyir-nos al tema proposat, ha de deixar el corrector en una posició de dubte, de vacil·lació incòmo-

da, que, si no reeixim a posar-hi remei, no farà sinó agreujar-se. No sembla desenraonat de suggerir que convé no solament demanar una actitud més disciplinada als responsables dels textos destinats al públic, sinó també evitar les ocasions en què podem propiciar i estimular aquesta indisciplina —que, en alguns casos, voreja la dissidència.

I la dissidència podria ésser un cop mortal per a la nostra llengua.

4

L'àmbit de l'assessorament lingüístic

4.3

La qualitat lingüística en els grans mitjans

La qualitat lingüística a les emissores de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió¹

Francesc Vallverdú

Assessor lingüístic de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió

1. Abans d'entrar de ple en el tema que ens ocupa, recordem els problemes de base, les circumstàncies més determinants del marc sociolingüístic que entrebancava l'extensió social de la llengua en l'etapa inicial de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV). En primer lloc, partíem d'una situació de conflicte lingüístic, en la qual la llengua catalana era encaminada a un implacable procés de substitució. Certament, des de 1977 i, sobretot, des de 1980, les condicions havien canviat, però els danys derivats de la persecució franquista perduraven i potser llavors es feien més visibles.

En segon lloc —i relacionat amb la circumstància anterior—, la cultura catalana era essencialment una cultura escrita: l'estàndard escrit, dins les dimensions extremament minoritàries en què es trobava la cultura catalana, era àmpliament respectat, ni que fos gràcies a l'estrenu i anònim esforç dels correctors. No es tracta de cap tret especialment elitista de la cultura catalana, sinó que és, en part, una conseqüència directa de la política lingüística: recordem que les retransmissions de futbol o la primera ràdio en català no foren autoritzades sinó després de la mort del dictador.

En tercer lloc, el català estàndard tenia —i té encara— per part dels catalanoparlants una adhesió difusa i poc compromesa. En el pla simbòlic, l'adhesió, o lleialtat si voleu, sembla ferma i resoluta; en el pla de la realitat, en la pràctica quotidiana, sobretot en l'àmbit oral, l'estàndard es dilueix en realitzacions tan heterogènies que a vegades poden afectar la intercomprensió. El problema esdevé especialment greu quan aquests desajustaments heterogenis són detectats no pas entre els parlants corrents —desajustaments que sempre s'han tolerat—, sinó entre els professionals, sobretot quan aquests es mostren incapaços de practicar l'estàndard en els registres de la seva especialitat. Posaré un exemple prou impactant: una bona part dels professionals de l'àmbit bancari i financer parlen de *la compte*, encara que l'interlocutor di-

1. Aquesta comunicació ha estat possible, en gran mesura, gràcies als informes sectorials de Maria Alba Agulló, coordinadora general dels Serveis Lingüístics de Televisió de Catalunya, i d'Oriol Camps, cap de la Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio.

gui *el compte* i malgrat que, si ho llegeixen o ho escriuen, utilitzaran la forma estàndard. Aquesta mena d'esquizofrènia lingüística és molt il·lustrativa d'un dels perills més seriosos que assetgen avui el català com a llengua útil.

Finalment, la quarta circumstància que incidia —i incideix— en la consolidació de l'estàndard és la concernent al corpus. Val a dir que em compto entre els qui opinen que l'acadèmia —als països com el nostre, en què l'acadèmia té una intervenció decisiva en la codificació de la norma— no pot servir d'excusa per a les deficiències en l'ús de l'estàndard. (Per exemple, no és missió de l'acadèmia avalar o proposar nova terminologia: val a dir que la creació del TERMCAT, una agència que sí que pot actuar amb immediatesa, ha fet perdre urgència a aquesta polèmica i ha estat un dels encerts més rellevants en política lingüística, dins l'àmbit del corpus.) Ara: malgrat que entre les veus més crítiques a la «inoperància» de l'Institut trobem moltes incomprendions i confusions sobre els problemes reals de la situació sociolingüística catalana, no es pot negar, tampoc, que la poca receptivitat de l'acadèmia a certes propostes gramaticals i lèxiques avalades per una respectable tradició (Fabra, Coromines, Moll, per citar només alguns noms indiscutibles) ha pesat negativament en la seva consideració pública, i això és col·lectivament un llast del qual és difícil de desprendre's.

2. Amb aquests antecedents, podem entrar ara a analitzar els factors, materials i humans, amb què es comptava l'any 1983 en el desplegament de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. D'una banda, tot el personal mobilitzat per posar en funcionament aquelles emissores de ràdio i de televisió «n'havia d'aprendre». En efecte, encara que des de feia temps hi havia ràdios locals que emetien en català i fins i tot Ràdio 4 ja tenia set anys d'experiència, així com hi havia programes de televisió en català amb bons equips a Sant Cugat, les emissions de ràdio i de televisió de la Generalitat implicaven un salt quantitatiu i qualitatiu per la seva ambició d'esdevenir veritables mitjans de masses. Si quant als aspectes tècnics ens podíem inspirar en les experiències dels països més avançats (Estats Units, Gran Bretanya, o França) i quant als equips, en la tecnologia més recent, respecte dels continguts calia en gran mesura improvisar.

Més encara: els professionals no solament havien d'aprendre a fer ràdio i televisió de continguts catalans, sinó que també havien de reciclar-se lingüísticament, perquè en general tenien una formació deficient o insuficient en català. Sobre les dificultats d'aquest reciclatge voldria aclarir un tòpic que a vegades s'aplica injustament a aquests professionals. Quan s'assenyala que els comunicadors catalans, per demostrar la seva professionalitat, han de tenir un bon domini de la llengua, es proclama una gran veritat. Però quan s'exigeix que, al mateix temps, tinguin una formació enciclopèdica tal que puguin contrarestar les deficiències d'altres professionals, potser ja els demanem un esforç excessiu. En efecte, un comunicador pot ser criticat si pronuncia malament uns textos corrents, si s'equivoca en formes gramaticals absolutament fixades o utilitza paraules netament inadequades, però, en canvi, si es troba amb textos especialitzats (mèdics, judicials, financers, científics, etc.) o amb professionals de qualsevol activitat que prescindeixen de la modalitat estàndard que haurien de dominar millor que ningú i fan ús de pa-

raules o expressions inapropiades, no és lícit exigir al nostre comunicador que tingui una formació tan universal que li permeti d'esmenar aquestes deficiències alienes. Si un advocat diu que el jutge ha dictat «un *auto* per *sobreseir* la causa» o un metge declara que «la *diagnossis* confirma que pateix una greu *enfermetat*», podem sorprendre'ns que el comunicador no trontolli en el seu ús de l'estàndard? Jo crec que fóra molt injust d'exigir-li el que en principi no li correspon. És més: quan s'exigeix que els nostres comunicadors aprenguin dels francesos, dels italians o dels britànics, jo em demano: què farien aquests professionals si es trobessin a cada moment amb textos i interlocutors dubtosos?

És evident que la nostra situació necessita, ara com ara, crosses per poder avançar. En el nostre camp, aquestes crosses són els correctors o, per dir-ho més institucionalment, els serveis lingüístics. He seguit molt de prop la tasca dels correctors —primer en el món del llibre i més tard en el món de la comunicació audiovisual—, i no tan sols l'he valorada sempre amb respecte, sinó que les bromes fàcils sobre ells m'han semblat una mostra de poca serietat intel·lectual. Per això sé que no se m'entendrà malament en recordar que una vegada, als inicis de TV3, vaig avançar que els correctors eren, en la perspectiva de la normalització, «una categoria a extingir». Certament, de serveis lingüístics n'hi ha fins i tot a la BBC, però tenen la missió de respondre a consultes puntuals (com, per exemple, saber la pronunciació d'un vocable rar o bé d'un topònim estranger). Ara: el que no hi ha a la BBC o en altres països més normals són equips de lingüistes que revisen textos, fan advertiments d'elocució i ortologia, i fins i tot observacions de tipus cultural. Per tant, des d'un punt de vista sociolingüístic, la institució del corrector és una anomalia. El dia que en el domini lingüístic català es pugui prescindir de la feina dels correctors podrem dir que ens trobem en una situació normal.

3. Ara com ara, però, la correcció lingüística és necessària, i convé que els serveis lingüístics de la ràdio i la televisió mantinguin i refermin la seva estructura per assolir i millorar la qualitat lingüística. L'organització dels serveis lingüístics de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió té fórmules diferents en els dos grans mitjans.

A la ràdio funciona la Unitat d'Assessorament Lingüístic (vegeu annex), que coordina totes les tasques de consultes, correcció, reciclatge i seguiment de caràcter lingüístic. El fet que la ràdio s'expressi només oralment fa més homogènia l'activitat dels lingüistes, però al mateix temps hi ha una gran varietat de llenguatges. Als informatius, en general, els textos són llegits per l'editor i diversos redactors, però hi ha bastant marge per a la improvisació (unitats mòbils, corresponsals, «talls de veu» com a document sonor, entrevistes, intervencions d'urgència). A l'àrea d'esports, hi ha una part llegida (informatius), però la major part de l'activitat és improvisada (transmissions, entrevistes, documents sonors). Les entrevistes en directe o gravades solen fer-se amb l'ajut d'un guió. Els programes musicals solen fer-se a partir d'un guió, però no sol ser així en els de música moderna. Les tertúlies i els debats són totalment improvisats, si bé el conductor del programa pot ajudar-se d'un guió. Les falques publicitàries són de dues menes: les que es fan a l'emissora (solen ser molt controlades lingüísticament) i les que vénen d'agèn-

cies externes (la proporció és d'un 50 %). Els programes gravats, de caràcter monogràfic, solen ser fàcilment controlables; però si la gravació correspon a una entrevista, un magazín, etc., té òbviament els avantatges i els inconvenients del producte original.

A la televisió, en canvi, els serveis lingüístics no sols estan distribuïts per àrees, sinó que, a més, tenen organitzacions i funcionaments diferents (vegeu annex) El Servei Lingüístic d'Informatius, el més important en nombre de personal fix, corregeix els textos que seran llegits (i sovint subtítulats) i els que apareixen escrits en pantalla, la qual cosa vol dir que cada vegada més han de vetllar per la qualitat oral i escrita d'un mateix text. La mateixa dinàmica dels informatius dificulta a vegades la tasca de correcció: l'origen divers dels textos, la correcció per ordinador (a vegades no és el text corregit el que es llegeix), la manipulació no controlada de textos (en rètols, titulars, gràfics, etc.), són font d'errors. El Servei Lingüístic de Producció Aliena fa una tasca de control de qualitat dels productes que s'emeten, ja que els estudis de doblatge i de subtítolació són plenament responsables dels seus productes. La qualitat lingüística s'assegura així: aconseguint que els estudis treballin amb traductors i adaptadors homologats per Televisió de Catalunya (TVC); donant-los orientacions generals per escrit i la possibilitat de consultes per telèfon; demanant-los de fer modificacions puntuals (*retakes*) quan es detecta alguna deficiència en el producte; controlant les veus dels actors i les actrius de doblatge. El Servei Lingüístic de Producció Interna s'ocupa de corregir els guions dels programes i d'assessorar els actors o els comunicadors quan aquests es realitzen, si això és possible, i controlen els productes en què no intervenen directament (aquests solen tenir un corrector assignat per Televisió de Catalunya, el qual sovint assisteix als assajos i a les gravacions). Només una part dels programes de producció interna poden tenir correcció prèvia, ja que molts són directes o semidirectes, on la improvisació és decisiva. El servei lingüístic del Departament Comercial tradueix del castellà o revisa els textos dels espots publicitaris, però com que en general no pot intervenir en la seva realització, això fa que les deficiències més freqüents en la publicitat es detectin en les veus o en la pronunciació dels textos. Tots aquests serveis estan coordinats per la Comissió de Normalització Lingüística, que té la missió d'assessorar la Direcció en totes les qüestions de caràcter lingüístic.

4. Tant en ràdio com en televisió, un factor decisiu per a l'eficàcia del control lingüístic és el seguiment de la programació. El seguiment consisteix a escoltar o visionar un programa i anotar les errades que s'hi observen per avisar l'interessat o els responsables del programa dels errors que s'hi han detectat. Aquesta comunicació pot ser des d'una mera comunicació verbal o escrita fins a un informe més detallat. En efecte, els serveis lingüístics no poden funcionar en la seva plenitud sense comprovar com s'apliquen o s'interpreten les seves instruccions. En aquest sentit, sense un seguiment sistemàtic dels programes, l'actuació dels serveis lingüístics sempre serà aleatòria o provisional. Ara: un seguiment satisfactori, que sàpiga discernir l'ocasional del continuat, el nyap de l'error, el descuit de la ignorància, l'encert en la tria del registre d'un clar desencert, implica més personal dedicat a aquesta activitat i, per tant, més recursos.

Desgraciadament, aquests recursos no sempre són assumibles pel pressupost, i sovint hi ha urgències que n'impedeixen un funcionament correcte.

En qualsevol cas, la manera més eficaç de contribuir a la millora de la qualitat lingüística és la d'anar pujant, quan les condicions ho permeten, el llistó de la capacitat lingüística. En efecte, si en els moments fundacionals les circumstàncies obligaven a fer els ulls grossos quant a les habilitats lingüístiques dels comunicadors, perquè el que convenia urgentment era engegar uns mitjans audiovisuals potents, ara que no hi ha aquella urgència, els responsables de la ràdio i de la televisió poden i han de ser més exigents amb les condicions que ha de complir un candidat a comunicador. Per això, la capacitat lingüística no sols s'ha generalitzat com a factor determinant en l'avaluació de qualsevol candidat, sinó que, a més, el llistó d'aquesta avaluació ha anat pujant gradualment en les diverses categories. Certament, en algun programa hi ha col·laboradors que no tenen el nivell de capacitació lingüística desitjable, però la seva vàlua professional és tan rellevant que els responsables de la programació consideren que cal respectar aquesta singularitat. En aquests supòsits, els serveis lingüístics solen fer un seguiment més intensiu per mirar d'esmenar les deficiències més notòries, però com que quasi sempre es tracta de programes amb molta improvisació, la tasca és més aviat frustrant. De tota manera, el debat sobre aquests programes ultrapassa el tema de la qualitat lingüística.

La mateixa consolidació dels mitjans de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió fa que de dia en dia la selecció i la formació del personal siguin enteses com a condicions imprescindibles per a la millora de la qualitat lingüística. Per això es pot dir que el «personal de base», tant a les emissores de ràdio com a les de televisió, és cada vegada més capacitat lingüísticament. Cal tenir en compte també que aquesta exigència s'ha anat estenent a altres categories (guionistes, documentalistes, tècnics d'emissió, operadors de teletext, etc.).

5. Finalment, quant a la cooperació que els serveis lingüístics mantenen amb l'IEC, cal dir, en primer lloc, que la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió com a entitat de caràcter públic respecta i aplica la normativa derivada de les lleis de creació de l'ens (Llei de 30 de maig de 1983) i sobre l'autoritat lingüística de l'Institut (Llei de 24 d'abril de 1991). Paral·lelament, cal destacar la importància de la cooperació amb el TERMCAT, organisme que sovint és consultat pels serveis lingüístics de ràdio i televisió. Són importants, així mateix, els contactes puntuals amb diverses instàncies de la Direcció General de Política Lingüística (Assessorament Lingüístic, Gabinet de Didàctica) i, naturalment, amb les universitats, especialment amb les facultats o els departaments dedicats a la comunicació. També hi ha una cooperació puntual amb l'IEC, en forma de divulgació de les seves decisions sobre lèxic o gramàtica i a través de consultes, que, desgraciadament, no sempre són aclarides, potser perquè es tracta de qüestions massa conflictives.

Aquesta última observació ens porta a la pregunta final: es pot millorar la cooperació dels serveis lingüístics de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió amb l'IEC? Particularment, no crec en fórmules màgiques. Crec que es tracta d'una cooperació que no es pot materialitzar fàcilment

en propostes fantasioses o en comissions mixtes sense operativitat. Considero que l'important són canals de comunicació fluids i mecanismes àgils de relació.

Annex

Al marge del tema d'aquestes Jornades, sembla convenient de fer algunes referències històriques. La Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) —creada per llei del Parlament de Catalunya de 30 de maig de 1983— va estructurar-se com a projecte, sota la direcció d'Alfons Quintà, el qual més tard seria el primer director de Televisió de Catalunya. L'any 1982 Quintà, esperonat per l'exemple del diari *El País*, el primer rotatiu espanyol que havia elaborat un «llibre d'estil» per als seus redactors, em va encarregar una mena de promptuari d'elocució i ortologia que pogués servir de guia per als locutors —i aquí utilitzo el terme en el sentit etimològic— de les futures emissores de ràdio i televisió. Malgrat que entre nosaltres era un camp pràcticament per artigar, vaig acceptar el repte, i al cap de poques setmanes vaig presentar-li la meva proposta, la part substantiva de la qual va aparèixer tres anys més tard en forma de llibre: *Elocució i ortologia catalanes* (1986). (Per a aquells que no coneguin aquesta obra, avui difícil de trobar, aclariré que els criteris d'elocució i ortologia s'inspiraven en el memorable treball de Coromines «Sobre l'elocució catalana en el teatre i en la recitació», i de fet n'era un desplegament pràctic.)

Mentre jo preparava aquest encàrrec, es va produir un fet que li donava una nova dimensió. En efecte, a l'estiu de 1983 el Parlament de Catalunya va elegir el primer Consell d'Administració de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, i entre els seus membres hi figurava jo. La meua doble condició d'autor d'una guia d'elocució i de conseller em va conferir per part dels altres companys i companyes del Consell un reconeixement com a «expert en llengua» quan s'esqueia l'oportunitat de formular directrius o recomanacions. D'aquesta experiència en concret, en guardo un record personal excel·lent, i puc assegurar que en les qüestions lingüístiques i sociolingüístiques els acords d'aquest primer Consell sempre foren unànimes.

Aquests antecedents, doncs, poden explicar el fet que, quan vaig cessar com a conseller a mitjan 1984, el director general de la CCRTV —aleshores, Joan Granados— em convoqués de nou per designar-me com a assessor lingüístic de la Direcció, amb una especial dedicació a la televisió, com a mitjà més poderós i complex.

Els Serveis Lingüístics de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió estan estructurats actualment de la manera següent:

1) Assessorament lingüístic de la CCRTV, integrat per dues persones: el cap dels Serveis Lingüístics i una secretària.

2) Les emissores de ràdio de la CCRTV (Catalunya Ràdio, Catalunya Música, Catalunya Informació i Catalunya Cultura) tenen un servei lingüístic centralitzat, la Unitat d'Assessorament Lingüístic (UAL), integrada per un cap, nou lingüistes i de dos a quatre becaris. La UAL dona servei les vint-i-quatre hores del dia, excepte les nits de dissabte i diumenge.

3) Els centres de Televisió de Catalunya (TV3, C33, Teletext, Satèl·lit) no tenen uns serveis lingüístics centralitzats, però hi ha una Comissió de Normalització Lingüística (amb una coordinadora general fixa) que els articula. Els serveis estan estructurats així:

a) El Servei Lingüístic d'Informatius, integrat per vuit lingüistes (entre els quals hi ha una coordinadora). Regularment tenen també un becari.

b) El Servei Lingüístic de Producció Aliena, amb tres lingüistes fixos, té la missió de controlar els productes doblats i subtitulats. Els lingüistes i els traductors que treballen per als estudis de doblatge han estat homologats per Televisió de Catalunya. Actualment, hi ha vuitanta-tres correctors adaptadors, cent disset traductors d'anglès, vint-i-dos d'alemany, cinquanta-vuit de francès, vint-i-vuit d'italià i setanta-cinc de vint-i-nou altres idiomes. Aquests traductors homologats ocasionalment tradueixen textos per a altres departaments.

c) El Servei Lingüístic de Producció Interna té quatre lingüistes fixos (entre els quals hi ha una coordinadora). Coordinen, així mateix, l'activitat dels assessors lingüístics assignats a alguns programes, de nombre variable.

d) El Servei Lingüístic del Departament Comercial té dos lingüistes que es dediquen a assessorar i controlar els espots publicitaris.

e) El servei de teletext té una lingüista adscrita.

f) La Comissió de Normalització Lingüística té, com a col·laboradora fixa, una professora per a les pràctiques individuals i el seguiment lingüístic.

Ricard Fité

Coordinador lingüístic de l'edició catalana
d'*El Periódico de Catalunya*

D'entrada, s'ha de dir que el col·lectiu encarregat de realitzar l'edició catalana d'*El Periódico* assumeix alhora les tasques de traducció, edició i revisió dels textos, de manera que el control sobre la seva qualitat lingüística s'exerceix al mateix temps que s'elabora la pàgina des del punt de vista del contingut, generalment mitjançant la traducció del castellà al català. En aquest cas, per tant, no ens trobem davant d'un equip de lingüistes que entren en acció *a posteriori* per supervisar el que uns altres ja han donat per acabat, ni tampoc davant d'un col·lectiu d'assessors situat al costat dels protagonistes del procés de producció. Cada membre d'aquest col·lectiu és responsable del contingut de la traducció i alhora de la seva qualitat lingüística, i això és el que ens diferencia dels altres mitjans en català. Si remarquem aquesta peculiaritat organitzativa és perquè en general el concepte de «serveis lingüístics» s'associa a una activitat de caràcter formal que s'afegeix, de més a més, a la realització d'un contingut.

Els procediments seguits en el nostre cas vénen molt condicionats, per tant, per la singularitat del procés de producció triat per portar a terme l'edició en català. Això vol dir que hem hagut de donar resposta als problemes que es deriven de treballar amb textos servits per un programa informàtic d'ajuda a la traducció i sota una gran pressió horària, ja que la feina es concentra en quatre hores escasses (entre les vuit i les dotze de la nit), sovint arriba de cop, i en qualsevol cas hem de tancar l'edició amb puntualitat suïssa.

Per pal·liar aquests inconvenients hem seguit bàsicament dues línies d'actuació. D'una banda, hem adoptat una política de contractació de personal altament qualificat procedent de diferents sectors professionals (edició en premsa, ensenyament, periodisme, món editorial, traducció literària, serveis lingüístics), al qual s'ha demanat com a condició imprescindible l'acreditació *de facto* d'un profund coneixement de la llengua catalana. (Cal dir també que una gran part d'aquest personal ha estat contractat en règim de mitja jornada, per poder disposar de traductors en les hores punta.) D'altra banda, hem adoptat una política de control de qualitat del producte, basada en l'establiment d'un seguit de filtres que permeten detectar els errors, derivats sobretot de les condicions del procés de producció, generalment abans que arribin a sortir publicats. Aquests filtres permeten alhora fer un seguiment diari de les deficiències de traduc-

ció detectades, tant des del punt de vista humà com tecnològic, a fi de reduir al mínim la possibilitat que es tornin a cometre.

Des del punt de vista estrictament lingüístic, és prou evident que *El Periódico* ha fet una aposta per un model de llengua àgil i popular, sense apartar-se essencialment de la normativa, una aposta que segurament no hauria estat possible, com ja hem dit en altres ocasions, sense la feina feta en aquest terreny pels altres mitjans de comunicació orals i escrits que l'han precedit i que li són coetanis. En tot cas, la nostra aportació ha consistit a posar una mica més d'èmfasi en l'ús de formes i expressions més estàndard, i en els jocs de paraules més habituals, amb vista a la consolidació d'un registre periodístic ja força establert, aportació que d'alguna manera ens han exigít les característiques de l'estil propi del diari en castellà.

No cal dir que l'objectiu prioritari dels que fem aquest diari és que el lector no tingui cap motiu per dubtar que el text que té a les mans ha estat pensat i escrit en català, condició irrenunciable de qualsevol bona traducció, sigui novel·la, assaig o recepta de cuina. I això ens porta a ser especialment sensibles en la lluita contra el calc, perill constant causat per la inèrcia del procés de treball descrit. Aquesta lluita permanent, de vegades ingrata quan la frase és intradueïble perquè està travada amb altres parts del text concebut en castellà, de vegades satisfactòria quan es pot resoldre amb èxit sense traïr gens ni la lletra ni l'esperit de l'original, és la base primordial en què es recolza la garantia de qualitat que empeny gairebé noranta mil lectors de mitjana diària a fer-nos confiança al cap de dos anys d'existència. Davant d'aquesta realitat, sincerament creiem que l'índex d'errors lingüístics publicats és ben mínim, anàleg al de qualsevol diari ben editat, i som conscients que sempre es pot millorar.

I ja que parlem de qualitat, no és cap secret que des del punt de vista normatiu tots els mitjans es prenen algunes llicències, i que *El Periódico* no n'és precisament una excepció. Aquestes Jornades són un marc adequat per cridar l'atenció sobre aquest fet, és a dir, sobre l'abast d'aquestes llicències, sobre els límits de la normativa, sobre les relacions entre normativa i ús estàndard, i per tant sobre el grau de transgressió que és tolerable (i fins i tot gosaria dir que recomanable) amb vista al reconeixement social del català com a llengua normalitzada i normativitzada, però sobretot com a llengua normal i pròpia, coincident amb l'ús general estàndard.

No podem deixar de reconèixer l'esforç que ha fet aquests últims anys la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) per acostar ús i normativa, com ho prova la recent aparició del diccionari i de les propostes d'estàndard oral, així com la nova gramàtica que està elaborant i la segona edició revisada del diccionari. També és innegable el canvi de política constatat en aquesta última dècada pel que fa a les relacions de l'IEC amb la societat, sectors professionals, etc., pràcticament inexistent fins aleshores. No solament aquestes Jornades en són una prova. Se'n podrien citar altres exemples, i només recordaré que abans de la sortida d'*El Periódico* en català l'IEC va firmar-hi un protocol de col·laboració. Però fins ara, sense desmerèixer gens ni mica les paraules, potser no hi ha hagut prou fets. D'altra banda, també és evident que tots els mitjans de comunicació en català, sense excepció, estan preocupats per la seva qualitat lingüística, i en general es mostren respectuosos amb la norma establerta, llicències puntuals al marge. Però

si volem avançar en la consolidació d'un estàndard català fort, unitari, creïble i de prestigi, que pugui coexistir en peu d'igualtat amb l'estàndard castellà tot i la desigualtat sociolingüística en termes quantitativs, econòmics i polítics tan difícil de superar, tots plegats hem d'anar una mica més enllà.

Com a exemple del que entenem per anar una mica més enllà, creiem que la SF de l'IEC hauria de considerar la possibilitat de flexibilitzar uns quants aspectes de la normativa sintàctica de la llengua escrita, d'acord amb els usos més generals. Són en el pensament de tothom els casos de l'ús sistemàtic de la preposició *per* i de la contracció *a/* davant d'infinitiu, encara avui no normatius, així com de l'ús facultatiu de la doble negació i la concordança de participi, que requeriria una sanció explícita per part de l'autoritat. L'IEC s'hauria de posicionar clarament, doncs, respecte al gran nombre de llacunes normatives que hi ha en el terreny de la morfologia (formació de femenins nous), del lèxic (adaptació d'estrangerismes i flexió, termes d'argot actual impossibles de substituir sense perdre cap matís) i sobretot en el terreny de la sintaxi (règims verbals no prou clars, usos preposicionals dubtosos, etc.), i ho hauria de fer tenint en compte quina és la pràctica habitual conscient i responsable, controlada per experts, en els sectors professionals implicats en el procés d'estandardització del català (editorials, mitjans de comunicació, escola, etc.).

En aquest sentit, i això que diré ara constituiria un salt endavant espectacular, no seria gens sobrer donar un cop d'ull valent, amb esperit realista, a normes sintàctiques que la normalització no ha pogut ni segurament podrà mai imposar en la llengua oral per anys que passin, i que per tant originen frases de màxima duresa en la llengua escrita, on la normativa sempre s'aplica: ens referim a la flexió de certs adjectius només normativament invariables (bastant, massa, força, prou), a alguns aspectes del canvi de preposició davant d'infinitiu i a certes combinacions de pronoms febles.

També per anar una mica més enllà, els professionals que treballem en aquests sectors encara arrosseguem l'assignatura pendent de portar a terme una unificació de les llicències que cadascú es pren individualment en el seu àmbit d'actuació, així com d'anar recollint les solucions que hem d'improvisar per falta de solució normativa i fer-les arribar de manera sistemàtica i sistematitzada a l'IEC. D'aquesta manera, la nostra màxima autoritat acadèmica tindria constància del grau d'unanimitat de criteri pel que fa a l'extensió d'una llicència determinada, i alhora dels problemes tècnics que pot generar l'aplicació d'una norma en concret i dels buits normatius detectats. I, de passada, tots plegats desorientaríem menys el nostre públic receptor, que sovint no acaba d'entendre com és que, posats a transgredir, un mitjà admet *alfombra* com a llicència però no *invadir*, mentre que un altre fa just el contrari, i que la majoria admeten *disfrutar* i *làmpara* i no passa res, mentre que ningú accepta *barco* no se sap ben bé per què, o per què vés a saber. On són els límits del que es pot considerar ús tolerable entre el que no és sancionat com a normatiu? Ens podem posar d'acord?

Per aquest motiu, en el marc d'aquestes Jornades proposem que s'estudiï la viabilitat de la creació d'un òrgan d'intercanvi d'informació que vinculi els professionals de la llengua entre si

(com a mínim dels mitjans de comunicació i les editorials), i sobretot aquests mateixos professionals amb l'IEC. Posaré un exemple pràctic dels avantatges que tots plegats n'obtindríem. Durant la guerra de Kosovo, de cop i volta apareix per tots els mitjans, orals i escrits, un gentilici que tan aviat pren la forma *albanesokosovar* com *albanokosovar*. L'alternança dura uns quants dies, setmanes, mesos i tot, fins que Francesc Vallverdú, precisament qui m'ha precedit en aquest bloc d'intervencions, proposa des de TV3 a l'*Avui* i a *El Periódico* que en diguem *albanokosovars*, perquè la forma *albaneso-* no té fonament lingüístic. Des d'aquell dia, tots tres mitjans només hem parlat dels *albanokosovars*. Aquesta contribució a l'estandardització va ser fruit d'una iniciativa personal aïllada. La creació d'uns canals permanents de comunicació que desemboquessin en un òrgan que adoptés propostes d'actuació raonades i consensuades facilitaria la proliferació d'exemples com aquest i dotaria els professionals del sector d'una unitat de criteri que no faria sinó beneficiar la consolidació del model estàndard.

D'exemples menys afortunats n'hi ha a cabassos. Així, mentre en castellà parlen de *medicamentazo*, en català uns parlen de *medicamentada*, altres de *medicamentàs*, altres de *cop de medicament*, i encara altres de l'«anomenat *medicamentazo*»: tres propostes diferents i un calc entre cometes o en cursiva constitueixen un fracàs absolut amb vista a l'estandardització, i un triomf inapel·lable del castellà. Les discrepàncies en l'ús de certs topònims (preferència per la tradició o pel respecte rigorós a la llengua original), en l'ús de gentilicis no fixats, o bé en les transcripcions d'antropònims de llengües amb alfabet no llatins (amb les excepcions que exigeix la tradició, o no: els límits sempre fan de mal establir) circularien diàriament pels canals proposats, i finalment se'n podria obtenir un ús més ordenat i homogeni.

En definitiva, es tractaria de crear potser, salvant totes les distàncies, una mena de Departament del Català Urgent, anàleg al que existeix en castellà vinculat a l'Agència EFE, la finalitat del qual seria no solament donar resposta, si pogués ser immediata, als dubtes i problemes amb què es troben els mitjans de comunicació no resolts per la normativa, sinó també dur a terme un seguiment de la qualitat lingüística d'aquests mateixos mitjans.

Aquesta és la nostra proposta. Només parlant-ne veurem si és possible.

4

L'àmbit de l'assessorament lingüístic

4.4

Debat:

La cooperació en l'assessorament lingüístic

La cooperació en l'assessorament lingüístic des de la perspectiva de les llistes de distribució

Joan Vilarnau

Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona
i administrador de la llista de distribució electrònica Zèfir

El correu electrònic en la gestió de la informació

Les llistes de distribució han obert tot un ventall de possibilitats de col·laboració entre els professionals de tots els camps. El cas dels professionals de la llengua catalana no n'és una excepció. En aquest text analitzarem les possibilitats que donen les llistes de distribució, a partir del cas concret de la llista Zèfir, en la cooperació entre els professionals de la llengua catalana i entre aquests i les entitats relacionades amb la llengua, molt especialment l'Institut d'Estudis Catalans.

La ràpida difusió de les tecnologies de la informació i les comunicacions en els darrers anys ha comportat tot un seguit de novetats en la nostra tasca professional diària, no solament per l'ús generalitzat d'unes eines —les informàtiques— que fa uns quants anys desconeixiem, sinó també per la implantació, cada dia més generalitzada, de la xarxa Internet.

Probablement, els dos recursos més utilitzats fins ara han estat la xarxa Internet i el correu electrònic. Tradicionalment, hem utilitzat Internet per a cercar informació i el correu electrònic com a forma substitutiva del correu tradicional, una forma molt més barata i immediata. Quedar-nos, però, amb aquestes idees comporta, com a mínim, tenir una idea d'Internet absolutament reduïda i gairebé obsoleta. Hem estat uns quants anys relacionant *Internet* amb *informació*, i *correu electrònic* amb *correu*. Internet és, efectivament, informació (encara que no solament això) i, per tant, podem convenir que, com en qualsevol context, la informació va d'un origen a una destinació. L'origen és una persona (particular o membre d'una institució) que prepara una informació, que va cap a una destinació: una altra persona que, per algun mitjà, la recupera.

Però aquesta informació —la relacionada amb la llengua catalana, també— cada dia és més difícil de trobar, ja que cada dia n'hi ha més. Fa uns quants anys hi havia encara pocs recursos a Internet, els quals eren fàcilment localitzables. La gran implantació de la xarxa ha fet que el nombre de webs s'hagi anat multiplicant tant que actualment no hi ha cap cercador que pugui oferir entre el seu ventall de pàgines un nombre que s'aproximi de lluny a la meitat dels webs existents. D'aquesta manera, trobar informació a través d'Internet és cada vegada més difícil.

La resposta a això és el correu electrònic. El correu electrònic ha deixat de ser un substitut del correu tradicional i ha de ser un nou espai per a la informació. Si Internet cada dia té més problemes per a acostar la informació entre qui l'emet i qui la rep, el correu electrònic, a través de les llistes de distribució, permet posar en contacte totes les persones amb uns mateixos interessos per a convertir-se, tots ells, en emissors i receptors a la vegada. A més, la cooperació a què femiem al·lusió també pot consistir a intercanviar-se webs interessants.

D'acord amb això, el correu electrònic ja no és un mer substitut del correu tradicional, i l'hem de fer servir per a gestionar informació. Això vol dir que hem de ser capaços de saber fer servir el nostre programa gestor de correu electrònic (per mitjà de filtres i carpetes) per a passar de gestionar deu o quinze missatges diaris a gestionar-ne vuitanta o cent. No vol dir que ens els haguem de llegir tots, de la mateixa manera que no ens llegim els webs sencers (o un diari sencer, o una revista); simplement vol dir que hem de saber discriminar els missatges segons els temes tractats, els autors o qualsevol altre motiu.

Si volem definir què és una llista de distribució, ens és útil utilitzar la definició de RedIRIS, l'entitat que acull la llista Zèfir. Segons RedIRIS, una llista de distribució és un conjunt d'adreces electròniques que s'utilitzen per a enviar certs missatges o anuncis amb un contingut d'interès general per a tots els membres de la llista. La llista és gestionada per un o diversos coordinadors (administradors) la missió principal dels quals és fer que es respectin les normes mínimes. Les llistes de distribució són grups de persones que s'intercanvien missatges sobre una temàtica particular, compartint així els coneixements i debatent temes d'interès comú, i que formen una comunitat virtual.

La llista de distribució Zèfir¹

Zèfir, doncs, és una comunitat de professionals de la llengua catalana que té actualment uns dos-cents quaranta membres. Va néixer amb l'objectiu d'esdevenir un espai de debat i de cooperació. Per conèixer més de prop el perfil de Zèfir, podem dir que el 40,5 % de les persones subscrites pertanyen a alguna universitat (UAB, UA, UPC, UB, UJI, UdL, UIB, URV, UOC, UV, UdG, UPF, URL, per ordre de nombre de subscripcions), el 7,2 % treballen a l'ensenyament secundari, el 5,5 % són treballadors d'alguna de les administracions públiques (Generalitat de Catalunya, Generalitat de València, Diputació de Barcelona), el 19 % pertanyen a alguna institució pública (CPNL, CCRTV, Servei Català de la Salut, TERM CAT, EOI de València) o a l'IEC, el 3,8 % correspon a empreses (de traducció, editorials, bancs, mitjans de comunicació) i, finalment, el 24 % són persones que treballen autònomament (traductors, correctors, altres). També es pot afegir que a Zèfir hi ha deu països diferents representats.

1. Podeu trobar més informació sobre Zèfir al web <http://www.rediris.es/list/info/zefir.html>.

L'inici de Zèfir es va produir a finals del passat mes de juny, i fins ara ha tingut un trànsit de gairebé sis-cents missatges (la qual cosa dona una mitjana de cinc missatges per dia). Ha tractat temes de tot tipus, la majoria dels quals són dubtes puntuals —*fer/donar*, articles personals, *fins/fins a*, *ser/estar*—, qüestions lèxiques —*protector de pantalla*, *xatejar*, *clicar*, *hostetjar*, *velcro*, *site*, *peto...*—, dubtes gramaticals —guionet, preposicions— i criteris de traducció o d'adaptació. També s'hi han tractat qüestions de naturalesa ja no estrictament lingüística —el programa de traducció automàtica Salt, recursos per a aprendre català a la xarxa, l'estatus dels correctors— i, finalment, també s'ha utilitzat Zèfir per a difondre notícies d'actualitat lingüística. Cal dir que, atès el gran nombre de persones que hi ha, gairebé tots els dubtes plantejats han quedat satisfactòriament resolts, i generalment en poques hores, fet que converteix Zèfir en una llista d'una qualitat molt alta.

La llista de distribució Zèfir és al servidor de RedIRIS (www.rediris.es), que és la xarxa acadèmica i de recerca finançada pel Pla Nacional de R+D i gestionada pel Centre de Comunicacions CSIC RedIRIS del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). L'elecció d'aquest servidor significa tenir Zèfir al servidor de llistes de distribució amb contingut científic i acadèmic amb més prestigi de tot l'Estat. A més, aporta tot un seguit de característiques que constitueixen una garantia molt fiable per a tots els subscriptors. Característiques com la possibilitat d'ajuntar tots els missatges d'un dia en un de sol, la gestió absolutament discreta de les adreces electròniques dels subscriptors, la possibilitat de consultar tots els missatges enviats a la web i amb un excel·lent motor de recerca, la detecció i eliminació automàtica de missatges no desitjats (*spam*), l'optimització del trànsit internacional o la difusió de la llista entre les de més prestigi. A més, cal afegir que Zèfir és, en nombre de persones subscriïdes, la tercera més important dins de l'àmbit de llengua entre les onze que hi ha en aquesta categoria. Malauradament, no succeeix el mateix pel que fa al nombre de missatges.

Actualment, Zèfir és la primera —i, de moment, única— llista de distribució que tracta genèricament de la llengua catalana. Si observem la realitat d'altres llengües, podem veure que hi ha diverses llistes de temàtica lingüística en la llengua en qüestió. És previsible, doncs, que o bé Zèfir es converteixi en una llista molt àmplia dins de la llengua catalana al costat de llistes més especialitzades (de correctors, de docents, de documentalistes, de terminòlegs, etc.), o bé que Zèfir s'especialitzi en una d'aquestes temàtiques més concretes i que sobrevisqui al costat de llistes semblants.

Així mateix, pot succeir que, si Zèfir es va implantant més, es formi una Comunitat Virtual d'Usuari (CVU). Una CVU —figura prevista per RedIRIS— ja va una mica més enllà del que és una llista de distribució. Pretén facilitar al màxim la cooperació i el treball conjunt de grups de persones malgrat que es trobin físicament allunyades. Consisteix en un seguit d'eines informàtiques que permeten, només amb l'ús d'un navegador (per tant, també amb independència del sistema informàtic que utilitzi cada membre), l'elaboració conjunta de documents. Per exemple, fa un temps a Zèfir es va debatre sobre el sexisme a la llengua. Si haguéssim tingut una CVU activa hauríem pogut elaborar un document conjunt entre les persones més interessades, més enllà de límits geogràfics i de sistemes informàtics (PC, Mac, Unix, etc.).

L'IEC i la cooperació des del punt de vista de les llistes de distribució

La rapidíssima implantació de la llista Zèfir ha obert tot un seguit d'horitzons en diversos camps de la llengua catalana. Un d'aquests és la cooperació entre els diversos professionals, i amb finalitats ben diferents. I un cas ben específic són les possibilitats que dóna a una entitat com l'Institut d'Estudis Catalans en la tasca que discutim en aquestes Jornades: la cooperació en l'estandardització lingüística (més encara que en la codificació) s'ha de donar, sobretot, entre els professionals de la llengua, els quals, amb independència del camp en què treballin i del lloc de residència o de treball, actualment tenen, majoritàriament, correu electrònic i la possibilitat de formar part d'una llista de distribució.

Ja hem vist que una llista com Zèfir és, d'entrada, una manera de connectar els diversos professionals de la llengua. Si ens quedem només en aquest pla, ja tenim moltes possibilitats de cooperació, que van augmentant si les anem rendibilitzant fins a formar una Comunitat Virtual d'Usuaris. Suposem que l'IEC vol elaborar un document i es planteja utilitzar una llista com Zèfir per a aconseguir la cooperació amb els professionals de la llengua. Simplificant, podem establir quatre graus de cooperació entre l'IEC i els professionals, que, naturalment, permeten molts casos intermedis:

— Informar els professionals que en un web determinat hi ha un document que es vol aprovar. Si algú hi vol fer una aportació, ho pot fer a l'adreça electrònica de l'IEC.

— Oferir a la llista el text que es vol aprovar per si algú en vol fer algun comentari.

— Aportar a la llista aquells aspectes que les persones que han elaborat el document han vist menys clars per a discutir-los obertament a la llista, de manera que qualsevol professional de la llengua, en qualsevol moment, pugui fer-hi les seves aportacions.

— Explicar a la llista que es vol elaborar un document i que es demana la col·laboració dels professionals que vulguin per a redactar-lo a través d'una CVU, simultàniament a la feina de la ponència de l'IEC o accessòriament.

No proposo que l'IEC hagi de sotmetre les seves decisions a les votacions dels membres de la llista, però sí que l'existència de Zèfir facilita moltíssim el treball conjunt d'alguns temes que, si en un altre moment haguessin pogut ser discutits fent ús d'aquesta oportunitat tan senzilla i immediata, en alguns aspectes algunes coses haurien anat d'una manera ben diferent. De ben segur que si l'IEC, en la preparació de la nova gramàtica, utilitza Zèfir per a sentir l'opinió dels professionals de la llengua, el resultat serà un document normatiu molt més consensuat que altres documents anteriors i, a la vegada, també aconseguirà una implicació molt més gran d'aquests professionals amb la gramàtica aprovada i, per extensió, amb el mateix IEC.

Com veiem, la generalització del correu electrònic i la seva organització en llistes de distribució ofereix a l'IEC una oportunitat única d'obrir, debatre i consensuar les seves propostes amb la resta de la comunitat de professionals de la llengua catalana. I així com la codificació ja és una

activitat que ha de ser feta preferiblement amb un alt grau de consens per part d'aquells professionals que l'han d'aplicar i d'ensenyar, l'estandardització és, per definició, una activitat que ha de ser duta a terme simultàniament per tots els agents lingüístics, si bé sota el lideratge de l'Institut d'Estudis Catalans.

Els reptes de la societat actual ens demanen una llengua estandarditzada, i ara tenim l'oportunitat, per primer cop tan a mà, de treballar conjuntament per aconseguir-ho. Zèfir és a la disposició de l'IEC i de tota la comunitat de professionals de la llengua catalana. Val la pena, doncs, de treure'n tot el suc

La cooperació en l'assessorament lingüístic i les institucions que hi participen

Moderador: **Josep Gifreu**, membre de la Secció Filològica de l'IEC

Marta Xirinachs

Albert Jané

Francesc Vallverdú

Joan Vilarnau

Moderat per Josep Gifreu, membre de la Secció Filològica, aquest debat se centra a valorar algunes de les modalitats i institucions dedicades a la cooperació en l'assessorament lingüístic. Hi intervenen Marta Xirinachs, Albert Jané, Francesc Vallverdú —els quals ja havien presentat anteriorment les seves comunicacions— i Joan Vilarnau, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Marta Xirinachs recorda breument les dues etapes de l'assessorament desplegat per la DGLP: la primera, de 1980 a 1993, i la segona, des de 1994 fins avui. En aquesta darrera etapa, els canvis han estat importants: iniciatives com el Telèfon Lingüístic (1993) i el Linguatex (1995), foren desplaçades ràpidament per Internet. Des de setembre de 1999 funciona la Web de la Llengua Catalana de la DGLP. Pel que fa als mecanismes de treball i als mitjans de difusió, ressalta que el 80 % de consultes ateses per la DGLP obtenen el que internament anomenen «resposta immediata» (es contesten el mateix dia). Una part de les consultes sobre gramàtica es passa a la SF de l'IEC i les relatives a llenguatge administratiu o jurídic, a la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (CALA). A part del servei d'atenció de consultes a través de l'adreça electrònica, la DGLP compta amb l'esmentada Web de la Llengua Catalana, diverses publicacions i un pla de formació anual adreçat a les xarxes de serveis lingüístics.

Albert Jané menciona, seguint el fil de la seva comunicació anterior, les dificultats i els paranyes del procés de correcció de textos. Planteja el diferent tractament que cal donar als autors segons la seva competència lingüística i, també, segons si els són aplicables els anomenats «llibres d'estil», que solen desbordar la simple qüestió de l'estil. Seria desitjable que els «llibres d'estil» fossin innecessaris, però això voldria dir que existiria només un únic model de llengua, que una mateixa cosa no podria ser dita de dues maneres diferents i correctes. Cal admetre, doncs, l'existència d'aquests «llibres», això sí, amb una bona dosi de flexibilitat per part dels correctors.

Francesc Vallverdú aborda la situació específica dels professionals de les emissores de ràdio i TV de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Recorda l'esforç fet pels professionals de les emissores públiques en el doble sentit d'aconseguir un alt nivell de resultats en els dos mitjans i alhora de competència en el domini del català estàndard. Tot i així, la situació necessita enca-

ra unes «crosses», que són els correctors, és a dir, els serveis lingüístics. Aquests serveis es concreten en ràdio en la Unitat d'Assessorament Lingüístic, i en televisió estan distribuïts per àrees; el més important és el Servei Lingüístic d'Informatius. Un factor decisiu per a l'eficàcia del control de la qualitat lingüística és el seguiment constant de la programació per tal de detectar i comunicar els defectes als responsables.

Finalment, Joan Vilarnau, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, presenta la llista de distribució electrònica Zèfir, que dirigeix, com a eina útil per a l'intercanvi i consulta entre els professionals de la llengua. Per l'interès especial d'aquest text, s'ha considerat oportú de recollir-lo íntegrament en aquestes actes.

5

L'àmbit del lèxic i l'onomàstica

5.1

L'Administració i l'onomàstica

Josep Moran

Membre de la Secció Filològica de l'IEC i director de l'Oficina d'Onomàstica

Joan Anton Rabella

Tècnic de l'Oficina d'Onomàstica

Introducció

La planificació de l'ensenyament universitari recent en el camp de la lingüística ha estat dominada per models i escoles, ja sigui de tipus teòric o bé pragmàtic, que no han tingut en compte l'onomàstica, malgrat la importància social de l'ús dels noms propis. Així, els programes de lingüística aplicada no solen incloure (amb algunes excepcions) els aspectes d'utilització pràctica de l'onomàstica. Només en el camp de la lingüística diacrònica són tinguts en compte els noms propis pel seu valor històric i etimològic. Volem constatar, doncs, d'antuvi, aquest dèficit en l'ensenyament universitari, que afecta sens dubte l'exercici de la professió, cosa que podem comprovar en les feines per a la realització del *Nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya*.

Antroponímia (prenoms i cognoms)

Recordem que l'antroponímia oficial té com a instrument legal de base el Registre Civil, el qual fou creat el 1870, en temps del general Prim, en un període, però, en què el «liberalisme» espanyol bandejà absolutament l'ús oficial de la llengua catalana, de manera que la creació d'aquest registre comportà la castellanització total dels prenomes o noms de fonts, que tradicionalment s'havien escrit en català en els registres parroquials. Pel que fa als cognoms, foren enregistrats en un període anterior a l'establiment de la normativa lingüística moderna i en molts casos amb una voluntat clara d'assimilar-los a la grafia castellana, i sense gaires possibilitats de correccions ulteriors.

Aquesta normativa oficial s'ha mantingut ben rígida pràcticament fins a un període ben recent.

Pel que fa als prenomes, l'obligació d'enregistrar-los únicament en llengua castellana i la vinculació d'aquests noms amb l'imposat en el baptisme foren vigents fins al 1976, i més expressament fins a l'aplicació de la Llei estatal 17/1977, del 4 de gener. L'article 54 d'aquesta llei

establia que «quan es tracti d'espanyols, els noms s'hauran de consignar en alguna de les llengües espanyoles», sense altres limitacions que «els noms extravagants, impropis de persones, irreverents o subversius, així com la conversió en nom dels cognoms o pseudònims». Així doncs, es va suprimir la referència al nom imposat en el baptisme i es va ampliar a qualsevol de les llengües espanyoles la, fins llavors, utilització obligatòria de la llengua castellana, de manera que la llibertat en la imposició de noms no havia de tenir, en principi, altres límits que els exigits pel respecte a la dignitat de la pròpia persona. A més, la mateixa llei preveia que a petició de l'interessat o del seu representant legal, l'encarregat del Registre substituïria el nom propi imposat amb anterioritat a la vigència d'aquesta llei pel seu equivalent onomàstic en qualsevol de les llengües espanyoles.

Per a fer aquestes substitucions, els encarregats dels registres podien disposar de santorals, obres enciclopèdiques i altres llistes de noms coneguts, entre les quals volem destacar el *Catàleg de noms propis de persona*, realitzat per Joan Miralles i Monserrat i per Antoni Lluïl Martí i publicat per la Universitat de les Illes Balears el 1989.

En cas de dubte, els interessats o els mateixos encarregats dels registres, abans de la inscripció del nom, solien demanar (com ara) un certificat tècnic de caràcter lingüístic a alguna autoritat reconeguda, com l'IEC, les universitats o la Direcció General de Política Lingüística a partir de la seva creació. La casuística en aquest sentit era i és molt àmplia, però sobretot venia per les limitacions legals que establia la llei en defensa de la dignitat de la pròpia persona. Entre aquestes limitacions se solien incloure els anomenats *hipocorístics*, és a dir, derivats amb connotacions familiars o afectives, com *Pepet* per *Josep*, que es consideraven poc adequats per a un registre formal. A vegades, però, aquests derivats ja han perdut les connotacions originals fins a esdevenir noms independents, com *Laia* per *Eulàlia*, i, per tant, no susceptibles de cap restricció d'ús. A més, formes com *Quim* per *Joaquim* són utilitzades correntment d'acord amb la nova sensibilitat social. Cal dir que posteriorment la legislació i la pràctica registral han estat més permissives en aquest sentit, i ja no s'obliga a la substitució de noms estrangers pels seus equivalents en les llengües hispàniques.

Respecte dels cognoms, aquests romanien tal com van ésser enregistrats al segle passat, incloent-hi formes estafetes (com *Valdepérez* per *Valldeperes*), inapropiades (com *Roselló* per *Roselló*, *Suñé* per *Sunyer*) o simplement arcaïques (com *Bosch* per *Bosc* o *Caldés* per *Calders*), que es transmetien familiarment sense que els interessats poguessin intervenir-hi, puix que la normativa i la praxi en aquest sentit eren molt rígides. Així, es donava la paradoxa que qualsevol ciutadà podia tenir enregistrat el seu prenom d'acord amb la normativa vigent de les llengües espanyoles, però havia de mantenir la forma del seu cognom encara que presentés una grafia no normativa.

Recentment, la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística ha modificat la legislació en aquest sentit, de manera que els ciutadans que tinguin algun cognom d'origen català que presenti una forma inadequada segons la normativa lingüística vigent, poden demanar la substitució d'aquesta forma per la correcta, amb la mateixa facilitat administrativa amb què es pot cor-

regir un nom de fonts. En el cas dels cognoms, és preceptiva, almenys a la pràctica, la presentació d'un certificat de tipus lingüístic que acrediti la forma lingüísticament correcta del cognom. Aquests certificats són expedits de franc per la Direcció General de Política Lingüística (DGPL) i per l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC.

La dificultat es presenta a vegades per a destriar quins són els cognoms lingüísticament catalans i quins no ho són. En aquest cas, es consideren com a obres de referència, fins i tot per a la grafia, el *Diccionari català-valencià-balear* i *Els llinatges catalans*, de Francesc de B. Moll.

En el cas que un cognom es consideri lingüísticament català, a vegades es presenten dubtes respecte de la grafia més adequada en el cas de neutralitzacions fonètiques. En aquest casos, en primer lloc s'ha de tenir en compte, sobretot, que la grafia proposada respecti la pronúncia genuïna; també pot ésser útil la consulta dels repertoris antics publicats, com el *Repertori d'antropònims catalans* (RAC), I, de J. Bolòs i J. Moran; el *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, de J. Miralles; el *Répertoire-atlas patronymique des Pyrénées-Orientales au XIXe siècle*, de J. Costa, o l'*Antroponímia valenciana del segle XIV*, d'A. Rubio Vela i M. Rodrigo Lizondo.

Per facilitar l'aplicació de l'esmentada Llei 1/1998, de política lingüística, es va publicar el Decret 208/1998, del 30 de juliol, que regula l'acreditació de la correcció lingüística dels noms i cognoms, i també la Instrucció de la Direcció General de Política Lingüística del 20 d'octubre de 1998, que, d'acord amb l'IEC i per tal de facilitar aquesta operació, estableix uns criteris bàsics de regularització, que inclouen una descripció dels casos més freqüents d'adaptacions gràfiques normativament correctes en català, com *Coromines* per *Corominas*, *Perpinyà* per *Perpiñá*, *Ferrer* per *Ferré* (o *Farré*) i *Rossinyol* per *Rosinyol*.

Aquesta mateixa instrucció també preveu l'emissió de notes informatives en el cas, menys freqüent, de traducció o adaptació a la grafia catalana moderna de cognoms tradicionals en altres llengües de l'Estat (com en el cas de *Gómez/Gomis*) o de cognoms estrangers a fi de tramitar el canvi de cognoms a l'empara del que preveuen els articles 205, 206 i 209 del Reglament del Registre Civil d'àmbit estatal.¹

Finalment, direm que la rectificació oficial d'una forma incorrecta lingüísticament és una potestat de l'interessat i s'ha de fer, doncs, a petició d'ell, dins la normativa legal, però és convenient d'estimular els ciutadans perquè iniciïn, sense prejudicis, les correccions oportunes dels seus cognoms, i els organismes públics que hi intervenen, perquè facilitin aquesta operació.

1. Per disposar d'una informació completa de les disposicions de caràcter legal, vegeu el web <http://www.gen-cat.es/justicia/llengua/norma.htm>.

Toponímia

És possible que molts de vostès es preguntin què fa un representant d'un Departament de la Generalitat eminentment tècnic, com és el cas del Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP), en una jornada sobre estandardització lingüística. Sobretot parlant d'un tema, la toponímia, que, *a priori*, pot semblar minoritari.

És ben cert que altres organismes homòlegs al nostre, com el ministeri francès de Travaux Publics, o l'espanyol de Fomento, no han mostrat mai la més mínima preocupació per aquesta matèria, llevat de les reaccions, de vegades desmesurades, que han produït algunes de les nostres actuacions.

El cas és que el nostre model, forçat per les circumstàncies, ha hagut de ser diferent. Perquè la realitat és que, encara que l'Estatut estableix, al seu article 9.8, que la toponímia és una competència exclusiva del nostre Govern, i encara que diverses lleis, tant de l'àmbit de la normalització lingüística com del de l'Administració local, estableixin que la forma catalana és l'única oficial a Catalunya, llevat del cas aranès, la realitat és que materialitzar aquests mandats legals ha estat, a la pràctica, un camí ple d'esculls inesperats.

Permetin que els il·lustri la incidència del nostre Departament en matèria de toponímia a partir de tres exemples que considero prou significatius i prou clars, encara que, ni de bon tros, han estat els únics. En la majoria d'aquestes actuacions hem tingut el suport, la participació o la implicació, d'una manera o d'una altra, de l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC, i val a dir que la seva presència ha prestigiat les nostres actuacions, fins i tot davant de la direcció del Departament, cosa que, d'entrada, no és gens menyspreable, sobretot si tenim en compte que aquest prestigi ha servit per a generar el grau de confiança que necessiten tots els projectes importants.

Però potser que entrem a analitzar les actuacions que els comentava.

La GI de Girona

La primera de les actuacions que comentaré, vista des de la perspectiva actual, fa riure una mica, però mostra clarament com, si més no en aquesta matèria, no n'hi ha hagut prou guanyant la guerra de les grans lleis, sinó que ha calgut anar guanyant petites batalles administratives posteriors per a fer realitat sobre el terreny el que semblava obvi sobre el paper.

Els estic parlant de la famosa GI de les matrícules de Girona. No cal que els digui que les matrícules dels vehicles eren, i continuen essent, una competència de l'Estat, exercida amb zel pel Ministeri de l'Interior. Pel que fa a la incidència del nostre Departament en la matèria, es limitava a la regulació i el control dels anomenats *distintius de transport* (aquells adhesius circulars, quadrats o en forma de rombe que porten camions i furgonetes amb les inicials de la província).

El cas és que ens trobàvem a l'any 1990 i ens havíem plantejat normalitzar alguns dels aspectes vinculats amb el transport de mercaderies (fulls de ruta, llegendes de les caixes i lones, etc). Sabíem que no podíem incidir sobre les matrícules, però els distintius ens obrien una porta. Resulta que l'Estatut establia que la toponímia era competència nostra; la Llei de normalització lingüística fixava que els únics topònims oficials, a tots els efectes, eren els catalans, i hem d'afegir a això que el topònim de la ciutat de Girona ja feia anys que tenia com a única forma oficial la catalana. Pel que feia a les matrícules, la Llei corresponent establia que, llevat d'excepcions, s'havien de correspondre amb el codi provincial, en aquest cas GE, perquè, segons deien, el nom de la província no havia estat canviat, tot i que, si anàvem a la Llei de creació de les províncies —del segle passat, per cert—, trobàvem que afirmava que els noms de les províncies havien de ser presos del de la seva capital (en aquest cas, Girona).

En fi, tot apuntava que el canvi s'hauria hagut de fer de manera automàtica, però la qüestió és que anaven passant els anys i la GE continuava impertèrrita. Amb els vistiplaus polítics pertinents (en aquell moment, el nostre conseller era en Joaquim Molins), ens vam llançar a fer els nous distintius amb la GI. A partir d'aquell moment, els esdeveniments es van desencadenar d'una manera molt ràpida. Poques setmanes després de la posada en circulació dels nous adhesius (el 30 d'octubre de 1990), el Ministeri de Transports va publicar una ordre que regulava els distintius ignorant la nostra actuació i deixant clar que aquests havien d'anar d'acord amb les matrícules. Uns quants dies després (el 14 de novembre de 1990), el Grup Parlamentari Català va presentar a la Mesa del Congrés dels Diputats una proposició de Llei perquè passessin a denominar-se oficialment *Girona* i *Lleida* les províncies de *Gerona* i *Lérida*. S'hi incloïa una disposició addicional que facultava el Govern per a canviar les inicials GE per GI a les matrícules. El final ja el saben, però la qüestió és que vam trigar més de dotze anys a aplicar un principi tan bàsic i tan evident del nostre Estatut.

Per sort, quan es va voler aplicar el mateix cas a les matrícules de les Balears (1997) el camí ja estava obert i els tràmits van ser més senzills.

Els rètols de les carreteres

Però la col·laboració de prop amb l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC no va començar fins al moment en què ens vàrem plantejar la necessitat d'emprendre accions adreçades a posar al dia un procés general de millora de la qualitat de la senyalització viària, dins del qual la millora de la qualitat lingüística de les llegendes era clau.

Volíem fer-ho de manera sistemàtica, i per això vam signar un conveni a tres bandes entre l'IEC, el Consorci per a la Normalització Lingüística i el nostre Departament. Els tècnics de les diferents oficines comarcals del Consorci sortien armats amb màquina fotogràfica i llibreta i acompanyats pels responsables de les brigades de manteniment de carreteres que el Departament de Política Territorial i Obres Públiques té escampats pel territori. Posteriorment, els tècnics del Consorci i els del DPTOP revisaven les fotos, aplicaven uns criteris lingüístics recollits en un manual i passaven els informes als responsables de l'IEC per al seu vistiplau abans de procedir als canvis dels senyals.

En aquest cas, també es va produir una desafortunada intervenció de l'Estat, que, amb una modificació de la Llei de trànsit i seguretat viària, va aprofitar per a introduir el precepte que les llegendes de tots els indicadors havien de ser, almenys, en la llengua espanyola oficial de l'Estat. Com que aquest principi era contrari als tractats internacionals que el mateix Estat espanyol havia signat i aviat va sortir la Llei de carreteres de Catalunya, que regulava aquesta qüestió de manera més raonable, el precepte no es va arribar a aplicar mai.

Durant els treballs, es van detectar problemes de tota mena: topònims en versions castellanes, problemes tipogràfics, faltes d'ortografia pures i dures o errades curioses, com és el cas d'uns rètols a la sortida de Palafrugell que indicaven el camí cap a «T. de Montgrí».

Aquestes errades, al marge del cost que representava corregir-les, que no era gens menyspreable, no significaven cap problema. Les més complexes, però, eren aquelles que amagaven una certa intencionalitat. Em refereixo als topònims o a les formes de topònims defensades per una administració local, però contràries a les normes dictades per l'IEC. Casos com els de Figaró o Roda de Barà en són alguns exemples.

Però el que més ens preocupava era la proliferació d'indicadors que contenien topònims de nova creació.

Els topònims anunci

Els anomenats *topònims anunci* eren un problema que ja se'ns havia plantejat des de l'àrea d'urbanisme, i en aquest cas no podem donar les culpes als de fora. Es tracta de noms comercials d'urbanitzacions, en general de segona residència, que, per motius purament de màrqueting immobiliari, buscaven formes exòtiques totalment alienes a la nostra llengua i a la nostra tradició toponomàstica.

Molts d'aquests nuclis de població s'han anat consolidant i, amb ells, els seus noms, fins al punt que molts ja apareixen en llistes oficials. Alguns exemples són: El Borriquito (Vandellòs), El Cortijo (Roses), La Pava (Gavà), King Park (Sils), dues Califòrnies (el Masnou i Canyelles) o la famosa Miami Platja (Mont-roig del Camp).

La necessitat d'un nomenclàtor oficial

Els diferents agents que interveníem en aquest procés (IEC, Consorci per a la Normalització Lingüística, Generalitat, etc.) havíem comentat sovint la necessitat de tenir un element de referència.

L'Institut Cartogràfic de Catalunya, empresa pública vinculada al Departament de Política Territorial i Obres Públiques, tenia una base de dades de més de cinc-cents mil topònims; Enciclopèdia Catalana havia publicat una geografia comarcal completíssima, però ens faltava aquella obra de referència oficial.

Per a tirar-la endavant, calien feina i diners. Conjuntament amb l'IEC, la Universitat de Perpinyà i el Centre de Recerca Eduard Toda, de l'Alguer, vam preparar un projecte de col·laboració i el vam presentar a la Unió Europea per a unes subvencions de cooperació interregional. Suposo que se'ns va veure el llautó de Països Catalans i, com que aquestes subvencions les controlen els estats, ens la van denegar tot i elogiar el projecte i encoratjar-nos a continuar-hi treballant.

Nosaltres, evidentment, vam continuar buscant-hi la viabilitat. La solució va venir gràcies a una xerrada informal amb l'actual director general de Política Lingüística, senyor Lluís Jou. Li vaig explicar el cas i va ser ell qui va buscar la via del Parlament perquè, per mitjà d'una resolució, ordenés als diferents agents implicats tirar endavant un nomenclàtor oficial.

El Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya

Així doncs, el Parlament de Catalunya, en la seva Resolució 563/V, va acordar encarregar al Govern l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*.

El Govern va posar fil a l'agulla i va emprendre les tasques per a tirar endavant aquest projecte ambiciós i també engrescador. Per a fer-ho, es va crear una comissió formada pels quatre departaments de la Generalitat amb competències vinculades a la matèria (Governació, Cultura, Economia i Política Territorial), l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Cartogràfic de Catalunya, l'Associació Catalana de Municipis i Comarques, la Federació Catalana de Municipis i el Consorci per a la Normalització Lingüística. L'objecte bàsic d'aquesta Comissió, i dels grups de treball que forma, és tirar endavant les tasques de recollida de topònims, el seu estudi i verificació i tota la gestió dels acords amb els diferents agents implicats per tal d'arribar a una obra amb solucions basades en el consens i en el rigor científic.

Aquest consens i aquest rigor científic són elements clau per a l'èxit d'aquesta obra, perquè la toponímia, com a element lingüístic, ha de seguir les normes d'escriptura fixades per l'Institut d'Estudis Catalans, però, com a element d'identificació del territori, està sotmesa a una complexa regulació jurídica que reparteix el seu establiment entre diferents administracions territorials: municipis (noms de població i toponímia urbana), consells comarcals (comarques), Estat (províncies) i Generalitat (resta de noms).

Les entitats que formen la Comissió van establir en el conveni de col·laboració per a l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de Catalunya* que el futur recull incorporaria un volum de trenta-cinc mil topònims. Això significa que hi haurà una mitjana d'entre trenta-cinc i quaranta-cinc topònims per municipi i de set-cents cinquanta noms a cadascuna de les comarques de Catalunya.

El treball recollirà noms de comarques, de municipis, de nuclis de població o d'edificacions aïllades com castells, torres o altres monuments. També s'hi recolliran els noms orogràfics, com els de serres, pics, valls o planes, i els hidrònims, referents a rius, torrents o rieres. La xarxa bàsica de carreteres i els principals camins, així com els espais protegits o la toponímia turística consolidada, també hi seran recollits. Llevat d'alguns casos especials, no ens ocuparem d'aspectes de toponímia urbana, atès que això obriria una casuística d'una complexitat difícil de resoldre a l'escala a què ens hem proposat de treballar.

Però el nomenclàtor no vol quedar-se en una simple llista de noms amb un vistiplau oficial. Val la pena fer un esforç perquè es converteixi en una eina realment útil per a un ampli ventall de públics.

En aquest sentit, l'obra tindrà una estructura basada en el municipi. Cada municipi tindrà el seu full, on s'inclourà un mapa a escala 1:50.000 del terme amb els topònims georeferenciats i escrits amb tipografies que permetin saber si es tracta d'un nucli de població, d'un monument o d'un accident geogràfic. Aquesta base cartogràfica és facilitada per l'Institut Cartogràfic de Catalunya. La fitxa es completa amb un mapa comarcal de guia per a situar el municipi i els seus límits amb els termes veïns, i amb una informació estadística, facilitada per l'IDESCAT, amb dades bàsiques de tipus social i econòmic.

A més, en els casos en què sigui possible, es donarà informació sobre l'etimologia del nom del municipi o de la seva capital, segons el cas, i les altres dades lingüístiques i geogràfiques que es considerin pertinents.

El nomenclàtor també contindrà mapes més generals per a il·lustrar la toponímia major i llistes alfabètiques amb tots els noms que remetran als diferents fulls de cartografia.

Exemple de pàgina del Nomenclàtor oficial de Catalunya

nom del municipi

títol de l'obra

comarca

Nomenclàtor oficial de Catalunya **Sant Martí Sarroca (Alt Penedès)**

escala

Sant Martí Sarroca	
Cap municipal	Sant Martí Sarroca
Habitants	2496
PIB per habitant (milers de PTA)	1350,8
Altitud del cap municipal (m)	340
Superfície (km²)	35,6
Codi DOGC	082276
Codi Postal	08727
Estructura de la població	Sectors d'activitat

dades estadístiques

dades etimològiques

Mapa guia

mapa guia de la comarca

llista de municipis

número de pàgina

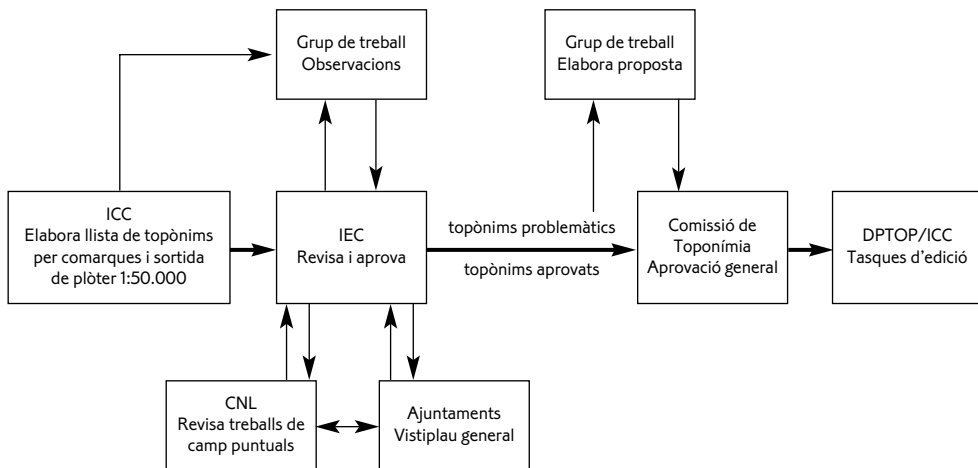
La feina

Com ja indicava la Resolució del Parlament, el material de base per a l'elaboració del *Nomenclàtor* havia de procedir dels reculls i de les bases de dades toponímiques que havia creat l'Institut Cartogràfic de Catalunya. La feina principal consisteix a fer una selecció dels topònims pertinents a fi que siguin estudiats i aprovats o, si escau, esmenats, per l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquesta feina, *a priori* senzilla, té unes complicacions tècniques i de gestió considerables. Les tècniques comencen a partir del moment d'establir els criteris de selecció de la toponímia que ha d'aparèixer al *Nomenclàtor*. Per a fer-se una idea de què significa això, només cal veure com el nom d'una edificació deshabitada —posem per exemple un mas— pot ser un topònim molt significatiu en una àrea deshabitada d'un municipi de muntanya, mentre que en una àrea metropolitana, amb una gran densitat de població i de noms, aquest topònim seria intrascendent.

A més, la importància de trobar el màxim consens entre els usuaris i tots els agents implicats ha fet que s'hagi hagut d'establir un sistema de consulta i supervisió que consideri l'opinió dels prop de mil ajuntaments catalans, amb la complicació logística i de gestió que això representa. En aquest aspecte, el paper del Consorci per a la Normalització Lingüística, per mitjà dels seus centres repartits per tot el territori, i el de les associacions de municipis serà clau per a fer possible recaptar informació i arribar a acords en la línia d'aconseguir establir un corpus toponímic basat en el rigor històric i científic.

Nomenclàtor oficial de Catalunya *Metodologia de treball*

5

L'àmbit del lèxic i l'onomàstica

5.2

La normalització terminològica

Rellevància del llenguatge especialitzat en el procés de normalització lingüística

Joan Martí

Membre de la Secció Filològica de l'IEC
i president del Consell Supervisor del TERMCAT

Hom sap que les funcions que l'Institut d'Estudis Catalans té reconegudes i encomanades per llei del Parlament de Catalunya pel que fa a la realitat lingüística del català són fonamentalment dues: *a)* la normativització i l'establiment de l'estàndard en les vessants oral i escrita, i *b)* la normalització sociolingüística, especialment a través de la difusió d'aquesta normativa i d'aquest estàndard, i sobretot afavorint l'extensió de l'ús habitual del català, en tant que única llengua pròpia i a més oficial en els seus territoris.

Quant a la normativa, amb els resultats de la Renaixença —la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, l'organització i les conseqüències del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i, per damunt de tot, la tasca gramatical, lexicològica i lexicogràfica dirigida per Pompeu Fabra—, tenim afortunadament el *canemàs* de què ell mateix parlava, sòlid pel rigor, pel seu sentit composicional de la llengua, pels criteris científics de la lingüística moderna que hi aplicà. Més complex és d'acomplir la funció de normalitzar socialment l'idioma d'acord amb el rang que ha de tenir en el conjunt dels Països Catalans, perquè hi pesen factors politicoadministratius i culturals que sovint sobrepassen les possibilitats d'intervenció eficaç des de l'IEC.

Això no obstant, la normativització forma part indestriable de la normalització. És cert que en determinades situacions de perill de substitució definitiva d'una llengua allò que més ha de preocupar és el seu manteniment i no tant la qualitat en l'ús. Però també ho és que, en la seva progressiva recuperació, si no se n'assegura la integritat com a sistema genuí i la capacitat de construir-hi qualsevol producte en qualsevol registre —culte, científic, familiar, col·loquial, etc., és a dir, formal i no formal—, no pot sostenir-se com a llengua de cultura; es dialectalitza, es fragmenta, es fa inepta per a accedir a tots els àmbits de l'activitat humana sense exclusió; i per aquesta via resta inevitablement destinada a la desaparició o, com a molt, a sobreviure com a patuès.

Els avenços que la democràcia ha comportat des de fa quasi vint-i-cinc anys ens han situat en un context en què el futur de la llengua catalana és condicionat tant per la seva extensió en l'ús social com per la competència dels parlants, que han de veure viable el recurs a l'idioma, sense les interferències que són característiques de les llengües subordinades; interferències que

procedeixen, és clar, de les respectives llengües dominants. Usar la llengua pròpia tothom i per a tot, però emprar-la adequadament, sense la desfiguració que produeix una dominació, són, doncs, dues coordenades que s'intercomplementen en la normalització lingüística global. No debades la sensibilitat social respecte a com s'ha de parlar i escriure el català ha estat des de començaments de segle un fenomen de gran importància, el qual ha generat, ultra una notable quantitat d'escrits, una apassionada divisió de punts de vista, que podem simbolitzar en els extrems del *català que ara es parla* enfront del català immaculat i arcaic dels puristes o, més recentment, en els del *català light* enfront del *català heavy*: denominacions curioses i simptomàticament rellevants per a allò que a nosaltres aquí ens interessa.

En els debats ha predominat i encara predomina la inquietud gramatical i la lèxica, centrada aquesta en el que denominem «vocabulari comú» o «general». Tanmateix, a partir dels anys setanta i vuitanta, el nostre país s'obre al món científic i tecnològic; sent la necessitat peremptòria de recuperar el temps que se'ns havia robat des d'una dictadura autàrquica que obligava o a l'exili o a la clandestinitat també en aquests camps. I en l'embranchida es fan evidents —no podia ser altrament— les mancances lingüístiques per a tot el que afecta el llenguatge especialitzat. Consegüentment, la normativització es veu empesa a establir-lo i/o, molt sovint, a modificar-lo o a substituir-lo. La gramàtica es caracteritza arreu pel fet de ser especialment conservadora: en contextos sociolingüístics sense conflictes, la fonètica i la fonologia, la morfologia i la sintaxi canvien molt i molt lentament. Així doncs, si el català ja disposa de l'esmentat canemàs de Fabra, en aquests nivells de la llengua cal solament una tasca de compleció i de clarificació, més que no pas de modificació, de canvi; Fabra no va poder aprofundir igualment en tots i en cadascun dels problemes gramaticals; en alguns casos no va gosar resoldre determinades ambigüitats, que, doncs, han perdurat; algunes qüestions, ni les va abordar; etc.; i en aquest sentit hem de fer les aportacions que contribueixin a ampliar i millorar la seva tasca.

Ara, el lèxic és tota una altra cosa. En ser l'expressió de significats, de conceptes, està més sotmès a transformacions. L'anàlisi continuada de la realitat condiona constantment els signes lingüístics, els quals poden esdevenir obsolets i fins i tot haver de desaparèixer; pot canviar la relació significant/significat, amb definicions distintes o accepcions noves; amb relativa freqüència, hem de crear lèxic per a poder referir-nos rigorosament als avenços de tota mena, també, i potser de manera especial, als més profundament ideològics, etc.

Una llengua sense restriccions ha de comptar amb els mitjans que li permetin la competitivitat amb les de major categoria; la seva modernitat, lluny de manifestar-se en la incorporació indiscriminada de solucions no autòctones, es fa palesa en la capacitat de generació dels recursos per a la intercomunicació dels seus usuaris i dels d'idiomes diferents, la qual cosa implica que la normalització lingüística del català li exigeix poder equiparar-se a qualsevol altra llengua del món més avançat. Volem subratllar, doncs, la incorporació del concepte *competència* en l'àmbit lingüístic, ara amb el sentit de 'rivalitat', exactament idèntic a quan es parla d'economia, de producció, de qualitat, etc., consideració que valorem com a essencial en el procés de mundialització.

La capacitat de generació de recursos a què ens hem referit suara es manifesta molt específicament en la creació terminològica pròpia, en l'establiment del llenguatge especialitzat, treball que és de gran envergadura i urgent en totes les llengües, per tal de poder esdevenir vehicles de comunicació en el progrés científicotecnològic i artístic, i en els àmbits professionals, però que ho és objectivament molt més, per raons òbvies, en les llengües minoritàries, encara més si han estat i són minoritzades, és a dir, subordinades, com és el cas del català. També és cert que els idiomes oprimits els usuaris dels quals saben reaccionar a la pretesa dominació tenen l'avantatge de gaudir d'una voluntat de defensa no tan notòria en les llengües sense especials conflictes. És a dir, poden comptar amb unes actituds sociolingüístiques favorables que col·laboren decisivament a emparar la genuïnitat i a rebutjar la interferència gratuïta.

Tornant a la interrelació, la interdependència de la normativització i la normalització a què hem al·ludit al començament, haurém d'acceptar que avui la normativització terminològica és bàsica perquè es conclou el procés de normalització sociolingüística.

* * *

En la normativització terminològica cal que destaquem quatre aspectes:

1) La [r]evolució científica i tecnològica que caracteritza el final d'aquest segle. Aquest fenomen exigeix l'actualització dels camps semàntics especialitzats i la creació de denominacions precises per a nous conceptes o per a conceptes que no tenen nom en llengua catalana.

2) L'eficàcia i, doncs, la rapidesa dels mitjans de comunicació en la difusió de nous termes en la llengua pròpia de la comunitat on han nascut. En aquest sentit, hem de tenir en compte la normal voluntat d'hegemonia lingüística de qui ha format un neologisme.

3) La preeminència de la llengua anglesa en la creació de terminologia i la seva conversió creixent en una llengua franca, a causa sobretot de la potència socioeconòmica, científica i tecnològica dels Estats Units d'Amèrica i de la seva capacitat de liderar canvis en les distintes àrees del saber i d'envair els mercats de tot el món.

4) La globalització o la mundialització, que incentiva una homogeneïtzació en el llenguatge especialitzat que s'ha de controlar per tal que sigui justa i convenient, i evitar així el colonialisme o l'imperialisme lingüístic.

D'aquests quatre aspectes, en resulten sengles conseqüències:

1) Si volem comptar en el concert mundial, hem de ser competitius i fins i tot capdavanters en el progrés científic, tecnològic i artístic. La llengua no és aliena a aquest fet. En qualsevol cas, hem de vigilar perquè el català sigui un sistema apte per al món d'avui i per al futur que s'albira, la qual cosa demana una revisió constant per a estar al dia en la terminologia; altrament seria un idioma poc precís, insuficient i fins i tot anacrònic, arcaic.

2) Cal que fem un seguiment en l'oralitat i en l'escriptura de tot el que apareix com a nova terminologia; copsar-la immediatament, analitzar-la adequadament i, si escau, adoptar-la, adaptar-la i integrar-la a la llengua, i difondre-la; és a dir, assegurar-ne la socialització.

3) Hem d'evitar que la necessitat de la llengua anglesa anul·li o neutralitzi la genuïnitat de la catalana. Hem de cercar l'equilibri entre l'actitud de rebuig sistemàtic a acceptar calcs o manlleus i la servitud d'ignorar que disposem de procediments per a denominar els conceptes amb la pròpia llengua.

4) El respecte a la genuïnitat no ha de repercutir negativament en l'exigència de facilitar al màxim la intercomprensió a escala mundial. És a dir, no seria bo ni que el català fos una llengua sotmesa a cap altra, ni que fos una llengua «curiosa» que tot ho resol de manera diferent, encara que sigui aplicant escrupolosament criteris científics.

* * *

La tasca de normativització avui afecta tant o més el llenguatge especialitzat que el lèxic comú i general. Per això l'acadèmia de la llengua, l'Institut d'Estudis Catalans, ha d'ocupar-se particularment d'aquest àmbit.

Aquesta feina imprescindible no té una tradició llarga i consolidada entre nosaltres. Per tant, tampoc no coneixem mètodes i pràctiques en el si de la societat catalana que ens serveixin de punt de referència. Hem hagut de crear estructures noves, tot observant com altres comunitats lingüístiques —sobretot les que es troben en una situació comparable a la nostra— l'han duta i la duen a terme. Aquestes noves estructures i els mètodes de treballar-hi han de connectar-se amb l'Administració, per tal que no perilli l'èxit social de la normalització neològica. Han de comptar encara més amb l'aportació dels especialistes, en primer lloc de totes les seccions de la mateixa acadèmia, de l'IEC, però també dels qui, sense ser experts en llengua ni potser investigadors, han de posar en circulació la terminologia adequada; en aquest sentit, les noves estructures constitueixen el nucli essencial perquè puguin acomplir-se dues condicions indispensables:

a) Fiabilitat en la consideració de la conveniència o no d'una proposta, a partir de l'experiència quotidiana dels qui estan en contacte constant amb l'àmbit a què pertany un neologisme.

b) Facilitació de la seva acceptació i de la seva divulgació.

A l'hora de decidir la normativització de qualsevol terme s'ha de practicar, doncs, l'exercici d'harmonia entre les raons estrictament lingüístiques objectives que justifiquen una determinada solució i les possibilitats reals que un neologisme no resti —tan justificadament com es vulgui— solament en els vocabularis, rebutjat precisament per aquells a qui principalment va adreçat. De res no serveix un excés de purisme que, al capdavall, impedeixi el consentiment de grat dels parlants de la llengua.

En aquesta mateixa direcció, és ineludible el seguiment de l'ús habitual de tot el llenguatge especialitzat que ja ha estat normativitzat, per tal de verificar l'encert en les propostes i de conduir les que calgui en benefici de la integritat i compacitat de la llengua catalana.

* * *

Hom sap que l'Administració pública, més concretament el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, ha creat el consorci del centre de terminologia TERMCAT, integrat inicialment per la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans i el Consorci per a la Normalització Lingüística. Aquest consorci s'encarrega de l'establiment de la terminologia. L'article 5.3. b dels seus Estatuts defineix, com una de les finalitats:

Organitzar la revisió dels termes catalans i la normalització dels neologismes que ho requereixin, que s'ha de fer d'acord amb l'Institut d'Estudis Catalans.

Per facilitar aquesta entesa amb l'IEC, el TERMCAT compta amb el Consell Supervisor, el qual treballa amb el suport dels comitès tècnics, que són òrgans sectorials que s'ocupen de la normalització terminològica en els aspectes conceptuals i d'acceptació sociolingüística.

El Consell Supervisor és compost per un president designat pel president de l'IEC entre els membres de la Secció Filològica; dos membres més de l'IEC designats per la Secció Filològica entre científics o tècnics experts que poden no ser membres de la Secció; el director o la directora del TERMCAT i un terminòleg que ell o ella designen, i el secretari, que és un terminòleg del TERMCAT, designat també pel seu director o la seva directora. És previst i habitual que hi intervinguin, a més, diversos experts en la matèria de què puntualment es tracti.

D'acord amb els esmentats Estatuts (article 12.2.), correspon al Consell Supervisor:

- a) La fixació de criteris lingüístics i terminològics [...] en aplicació de les normes establertes per la Secció Filològica de l'IEC [...].
- b) La revisió i aprovació de la nova terminologia en el seu aspecte formal, tenint en compte les valoracions dels comitès tècnics corresponents pel que fa a l'acceptabilitat i al valor conceptual dels termes.

El Consell Supervisor, doncs, actua sobre la feina que prèviament s'ha fet al TERMCAT, amb els seus recursos humans i materials, de recopilació, anàlisi, comparació amb les llengües romàniques i les principals d'Europa, aportació de dades de tota mena que aconsellen o desaconsellen determinades solucions, estudis bibliogràfics, etc., per a cadascun dels termes que s'han de normalitzar. Consegüentment, examina les propostes àmpliament argumentades des del punt de vista formal, semàntic i d'ús, amb la valoració dels aspectes positius i dels aspectes negatius (sobretot quant a la facilitat/dificultat d'extensió entre els especialistes), que els tècnics presenten contrastats.

La sol·licitud de normalització de termes pot provenir de les àrees de treball del TERMCAT o de qualsevol persona o organisme que en senti la necessitat.

En les sessions del Consell Supervisor les argumentacions en el procés d'anàlisi de la terminologia es basen en uns determinats criteris complementaris, que es classifiquen en lingüístics, terminològics i sociolingüístics.

1. Criteris lingüístics

Fan referència a tots els nivells del sistema:

a) *Adequació fonètica i ortogràfica*. Un terme nou ha de ser coherent fonèticament amb el sistema del català i sotmetre's a les normes ortogràfiques.

b) *Adequació morfològica*. Els termes proposats s'han de poder incorporar al sistema flexiu regular del català (un final en *-es* femení plural és preferible a un final en *-as*), així com als paradigmes de derivació i de composició (*transferir* és preferible al manlleu anglès *transfer* perquè permet de fer-ne derivats més fàcilment: *transferidor*, *transferiment*, etc.).

c) *Adequació semàntica*. Convé que la nova terminologia compleixi els següents requisits:

— Precisió en la designació de la noció que representa.

— Coherència sòlida entre allò que diu el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC i les formes neològiques i les seves definicions, amb la consciència, tanmateix, que una cosa és el lèxic general i una altra molt diferent, l'especialitzat.

— Transparència i motivació de la forma, tot procurant que la denominació sigui descriptiva del concepte. Així, és preferible *telepeatge* a *peatge dinàmic*, perquè descriu millor la noció que representa ('Sistema que permet el pagament d'un peatge a distància sense haver d'aturar el vehicle').

d) *Adequació sintàctica*. És preferible *craquejar* que no pas *fer cràquing*, perquè el verb s'utilitza transitivament en molts contextos.

2. Criteris terminològics

N'assenyalem els principals:

a) *Relació unívoca* entre concepte i denominació, per tal d'evitar ambigüitats i homonímies. Són rebutjables termes excessivament genèrics que contenen més d'una noció.

b) *Cada terme forma part d'un sistema*, no es pot considerar solament com una unitat aïllada. Per tant, el neologisme no ha d'entrar en conflicte amb el sistema de denominacions de la seva àrea.

c) *Analogia formal amb els termes del mateix camp* o d'altres de propers (així, per exemple, *coixí de seguretat* és analògic amb *cinturó de seguretat*).

d) *Analogia formal amb els termes de les llengües de comunicació internacional*.

e) *Tradició en la formació terminològica de l'àrea*. Hi ha algunes àrees que tradicionalment s'han basat més en una o altra llengua estrangera, o en la formació culta.

f) *Acostament formal a l'ètim i tendència a les formes grecollatines*, especialment en algunes àrees científiques (medicina, botànica, geologia, etc.).

g) *Adequació a recomanacions d'organismes competents*.

h) *Consens dels especialistes*. Els comitès tècnics i els especialistes dels diversos àmbits han d'assegurar l'acceptació social dels neologismes i, doncs, la seva fàcil difusió.

3. Criteris sociolingüístics

Són indispensables per a l'èxit en la creació terminològica. En citarem alguns:

a) *Formació dels usuaris*. Cal tenir en compte que segons quin sigui el camp a què pertany un nou terme és més recomanable un major acostament a la llengua comuna que no pas partir de constituents amb elements cultes.

b) *Actituds lingüístiques dels usuaris*. Igualment, la consciència de lleialtat lingüística varia molt segons els àmbits.

c) *Necessitat de creació d'un neologisme*. Cal comprovar que realment es necessita crear un terme nou i que no existeix ja una denominació per a una noció determinada o que simplement és superflu.

d) *Evitar connotacions pejoratives*. Per exemple, rebutjar formes malsonants, que puguin semblar ridícules, tabús, etc.

e) *Eufonia*. Convé evitar neologismes de difícil pronunciació, perquè en dificulta la difusió.

f) *Economia del llenguatge*. Té moltes més facilitats d'implantació normal un terme curt, breu, simple i sintètic. A més, si el neologisme és massa llarg acaba deformant-se per reducció.

g) *Arrelament d'una forma* entre els usuaris. La freqüència i l'antiguitat d'ús poden ser determinants en la implantació de neologismes. Per això mateix diem que és imprescindible de fer un seguiment molt immediat de les formes neològiques que apareixen en l'ús oral i escrit de tots els registres, per tal de frenar la divulgació de solucions que no són aconsellables, però que si s'estenen i arrelen entre els usuaris es fa difícil després substituir-les.

* * *

Òbviament, no sempre és possible el respecte de tots aquests criteris assenyalats. Ja hem indicat que són complementaris; en cada cas, caldrà veure si s'ha de triar entre la renúncia a un o altre, i tirar pel camí més rigorós, però també més eficaç. Quan en el si del Consell Supervisor resten dubtes sense aclarir, se sol·licita que es pronunciï la Secció Filològica de l'IEC.

* * *

Volem acabar aquesta intervenció fent referència al títol de les Jornades en relació amb el que hem exposat. La cooperació en l'estandardització lingüística és sempre essencial, però d'una manera especial en la normativització terminològica, perquè representa el camp on es manifesta molt clarament l'encaix entre una llengua i el món científic, tecnològic, artístic i professional; és a dir, unes parcel·les que relacionen qualsevol idioma amb el desenvolupament i el progrés, i, doncs, que li atorguen prestigi —imprescindible per a la normalització— si les cobreix convenientment o, al contrari, posen de rellevància el seu caràcter marginal i obsolet en no accedir-hi com les llengües sociolingüísticament més destacades.

Les relacions internacionals, cada vegada més esteses i freqüents, exigeixen una homogeneïtat, una cohesió que, sense lesionar la fesomia peculiar de cada comunitat i de cada llengua, possibiliti al màxim la intercomprensió dels científics, els investigadors, els professionals de tots els rams.

Remarcarem encara una singularitat en la competència lingüística quant a la terminologia especialitzada. A diferència de la gramàtica i del lèxic comú, els llenguatges especialitzats no s'adquireixen progressivament des que hom és infant, ni en la formació escolar primària, sinó que s'incorporen molt més tardanament, o en la formació secundària i sobretot en la superior, o bé en la pràctica de la professió de les persones. Per tant, la normalització terminològica exigeix un aprenentatge i una disciplina dels usuaris en edat madura; aprenentatge i disciplina en l'ús que han de supeditar-se a un constant reciclatge, perquè les transformacions en el bagatge dels llenguatges especialitzats són relativament ràpides; posar-se al dia en l'especialitat professional de cadascú significa estar al corrent dels canvis més recents i inclou —ha d'incloure— posar-se al dia també en les conseqüències lingüístiques que tenen, les quals afecten generalment la terminologia: nous termes, desaparició d'altres, modificació o exclusió o addició d'accepcions.

Els òrgans i les persones encarregats de la normalització terminològica tenen una responsabilitat que no poden eludir: oferir oportunament els mitjans d'expressió adequats que permetin una comunicació fluida. Però la societat ha de cooperar perquè la normalització es faci real i no sigui solament un plantejament teòric que ningú o que molt pocs posen en funcionament; perquè la terminologia es difongui unitàriament i genuïnament en tots els sectors. Cal, doncs, insistir en la necessitat de la lleialtat lingüística, en les actituds sociolingüístiques dels parlants, sense la contribució dels quals la llengua catalana no podria ser mai una llengua moderna de cultura que s'endinsa amb prou seguretat —malgrat tot— en el segle XXI.

Ester Franquesa
Directora del TERMCAT

L'evolució del coneixement i el progrés de la ciència condueixen a l'actualització constant de les unitats lèxiques que usem per a la denominació de nous conceptes (neologismes terminològics o *neònims*). Les noves necessitats de comunicació sorgeixen de manera natural al món socioeconòmic, científic i cultural. El llenguatge i el coneixement científic evolucionen alhora i els mots de la llengua en són testimoni: en neixen de nous, d'altres envelleixen, s'obliden o modifiquen el significat o la forma.

El món contemporani manté les comunitats lingüístiques en relació. Generalment, les noves realitats, i també les denominacions que les acompanyen, s'originen en una comunitat i s'estenen més tard a altres entorns culturals i lingüístics. Les llengües reben la influència de la llengua anglesa, llengua de comunicació internacional, a més de la de les llengües veïnes. Les interferències terminològiques de procedència anglosaxona són múltiples en els àmbits tècnics i científics.

Les llengües que compten amb un marc jurídic que fomenta la seva presència a la vida cultural, econòmica i social articulen sovint processos més o menys estructurats per tal d'actuar davant els neologismes, sobretot amb relació als manlleus, que pertorben el sistema lèxic propi. Els processos, planificats i organitzats, de normalització terminològica tenen, doncs, l'objectiu últim d'enriquir la llengua per facilitar-ne l'ús especialitzat en els diversos sectors d'activitat, formen part d'un procés més general i s'apliquen com un instrument de política lingüística.

El codi lingüístic i les condicions sociolingüístiques

Sabem que els mecanismes interns per a formar neologismes són diversos: procediments de derivació, composició, canvi semàntic i lexicalització de sintagmes. Les decisions de normalització terminològica es basen en primer lloc en el respecte dels mecanismes de formació lèxica que el codi lingüístic accepta com a propis. Els termes han de ser conformes a les regles fonològiques, morfològiques, lèxiques i sintàctiques de la llengua.

Per a emprendre estratègies eficaces en el procés de normalització de neologismes, cal tenir presents, a més dels aspectes relacionats amb el codi lingüístic, els aspectes relacionats amb les condicions socials de la llengua en què s'han d'inserir. Aquestes condicions pesen tant que poden fer que un terme sigui rebutjat encara que sigui lingüísticament correcte.

No es poden aplicar regles uniformes en la creació de nous termes. Generalment, a partir d'una anàlisi completa de l'entorn lingüístic i sociolingüístic, cal seleccionar la proposta que permet designar millor una noció, abandonar usos no adequats des del punt de vista conceptual o formal o, quan no es disposa d'una alternativa genuïna, adaptar els manlleus o els calcs d'altres llengües. És evident que la normalització és més complexa en aquest últim cas perquè els termes formats per elements que ja existeixen a la llengua o construïts sobre la base de formants grecs o llatins s'integren més fàcilment que no pas els que es formen a partir d'unitats de procedència forana.

La cooperació amb la societat

La normalització terminològica és el resultat de la cooperació entre institucions. La naturalesa de les institucions que l'assumeixen varia segons la comunitat lingüística: acadèmies de la llengua, centres de documentació, organitzacions administratives, institucions universitàries, consorcis industrials, associacions professionals o organismes de normalització tècnica, etc.

En virtut del seus Estatuts,¹ el TERMCAT s'ocupa d'organitzar la revisió dels termes catalans i la normalització dels neologismes que ho requereixin, d'acord amb la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans. La normalització de la terminologia catalana s'articula entorn del Consell Supervisor, un òrgan permanent i col·legiat que, en el marc del TERMCAT, vetlla primordialment pels aspectes vinculats amb la forma lingüística dels neologismes i per la seva adequació a la normativa general de la llengua. El Consell Supervisor està integrat per membres del TERMCAT i per membres designats de l'Institut, un dels quals, membre de la Secció Filològica, n'exerceix la presidència.

La normalització de la nova terminologia es duu a terme per mitjà de reunions periòdiques del Consell Supervisor.² Les reunions ordinàries són quinzenals. Les necessitats de normalització són estudiades prèviament per la Secretaria del Consell Supervisor, la unitat de treball del TERMCAT que es dedica específicament a elaborar els *dossiers de normalització*. Els dossiers contenen la documentació sobre els casos que han de ser normalitzats, amb les diverses propostes de denominació, argumentades des dels punts de vista formal, conceptual i d'ús, i es configuren com a eix central del procés.

1. Decret 217/1997, del 30 de juliol, pel qual s'aprova la modificació dels Estatuts del consorci Centre de Terminologia TERMCAT.

2. Per exemple, al llarg de 1998 es van celebrar 21 sessions en què es van estudiar i aprovar 435 termes de diverses àrees d'especialitat.

Els professionals de la llengua

Les necessitats de normalització sorgeixen sempre en relació amb l'ús de la llengua en les comunicacions especialitzades. Els professionals, quan redacten o tradueixen textos d'especialitat, necessiten sovint denominar en català un concepte encara sense nom o amb una denominació d'origen extern, o necessiten fixar una entre les diverses formes existents. S'adrecen aleshores al Servei de Consultes Terminològiques del TERMCAT per saber si ja existeix una denominació o perquè formulem una proposta d'unitat nova. Aquestes propostes responen, doncs, a demandes concretes i urgents i s'han d'establir necessàriament sense un estudi exhaustiu de les alternatives possibles i dels criteris que les poden validar com a solucions definitives.

Els assessors lingüístics del Consorci per a la Normalització Lingüística, dels departaments de la Generalitat de Catalunya i dels organismes que en depenen, dels serveis lingüístics universitaris i d'organitzacions sectorials i empresarials i les empreses de traducció actuen com a primers observadors de les necessitats de normalització de neologismes i són també els primers agents de difusió d'aquests. A fi de facilitar la seva cooperació en el procés de normalització, el TERMCAT posa a la seva disposició a les pàgines web una *Guia per a l'elaboració del dossier de normalització* i un model de dossier. També, amb aquesta mateixa finalitat, des de 1997 el TERMCAT ha organitzat nou edicions de les sessions de formació per a l'elaboració de dossiers de normalització a què han assistit més d'un centenar d'assessors lingüístics, i d'aquí a uns dies s'inicia la primera edició de les sessions de neologia terminològica, que en complementaran la formació.

Les propostes formulades des del Servei de Consultes Terminològiques són sovint el primer pas d'un procés complet de normalització. Els terminòlegs del Servei fan arribar a la Secretaria del Consell Supervisor els casos que cal normalitzar, especialment els neologismes que contravenen el sistema propi de la llengua, amb les seves propostes perquè siguin estudiades i validades o modificades, quan cal. També els terminòlegs del mateix TERMCAT o d'altres institucions que elaboren diccionaris i lèxics d'especialitat canalitzen a la Secretaria casos que consideren que cal normalitzar. No és necessari normalitzar els neologismes que no han aparegut consignats a cap diccionari general o especialitzat català si segueixen les regles de conformitat lingüística i sociolingüística. Sovint en són absents només perquè els termes no són usats per tota la col·lectivitat, sinó per grups d'usuaris delimitats i per a unes situacions de comunicació determinades.

El Consell Supervisor va estudiar la política que es podia emprendre davant dels manlleus i dels calcs d'altres llengües i, l'any 1990, va elaborar unes recomanacions, consultables al web del TERMCAT, sobre els criteris essencials que han de permetre un equilibri entre la seva admissió indiscriminada i el seu refús sistemàtic, útils en la preparació de propostes per a la normalització de terminologia.³

3. TERMCAT, Consell Supervisor, *Manlleus i calcs lingüístics en els treballs de terminologia catalana*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990. (Criteris Lingüístics per a la Terminologia, 1)

La intervenció dels especialistes

Els especialistes col·laboren activament en la normalització de la terminologia, contribueixen a resoldre dubtes sobre els conceptes i les relacions que mantenen, opinen sobre l'acceptabilitat de les denominacions i proposen criteris per a l'aprovació de nous termes. Alguns especialistes, com a representants d'institucions de cada sector d'activitat, constitueixen comitès tècnics sectorials. Els comitès treballen per mitjà de sessions de normalització en què els especialistes estudien les propostes que són possibles per a denominar un concepte del seu àmbit i els arguments a favor i en contra, a fi d'obtenir el consens en les decisions que es prenguin. Màrqueting, publicitat, tecnologies de la informació o esports han estat alguns dels àmbits centrals de les últimes sessions que hem celebrat.

En aquestes sessions els especialistes estudien amb els terminòlegs, que han elaborat el material de treball i que moderen la reunió, les propostes possibles per als casos que presenten dificultats conceptuals, denominatives o d'ús. Fonamentalment, els especialistes avaluen si cal un nou terme en una àrea determinada, si les definicions descriuen adequadament un concepte i remarquen els elements que no són pertinents o que hi falten, identifiquen els termes que són sinònims i si mantenen jerarquia semàntica, assenyalen les nocions que es confonen sota una mateixa etiqueta terminològica, confirmen l'adequació de determinades denominacions, en proposen de noves, etc. Un cop celebrades les sessions,⁴ les resolucions preses són ratificades, si és el cas, pel Consell Supervisor del TERMCAT.

La informació que aporten els especialistes, sens dubte, és de gran valor, perquè coneixen bé l'àmbit a què pertanyen els termes que s'estudien, les tendències neològiques que s'hi observen o les condicions que fan que els termes puguin ser rebutjats o acceptats. La seva participació és decisiva, perquè ells són els qui s'han de sentir còmodes amb els nous termes que es normalitzen.

El pas cap a la normativització

La normalització no sempre és el punt final del procés. Els termes normalitzats que tenen un ús general i passen a formar part del conjunt de lèxic comú continuen el camí amb el procés de *normativització* per part de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Per això, en ocasions la normalització és un banc de proves per a l'acceptació posterior, i definitiva, de noves peces lèxiques per la màxima autoritat normativa. El Consell Supervisor fa arribar, per mitjà del seu president, al president de la Secció Filològica informació sobre els casos que poden afectar el lèxic comú i també demana l'estudi dels casos terminològics que proposa quan difereixen, per alguna raó, de les unitats o dels criteris normatius.

4. Al llarg de 1998, per exemple, s'han estudiat un total de 116 casos en sessions de normalització de diversos sectors d'activitat.

La funció primordial de la normalització és facilitar la diversificació de la llengua perquè sigui apta per a les comunicacions especialitzades. La normativització, en canvi, pretén la unificació i la selecció de les unitats que han de constituir la varietat lingüística comuna des de la diversitat formal, social, geogràfica, diacrònica, d'ús, etc. Són dos processos amb finalitats ben diferents, però que es complementen.

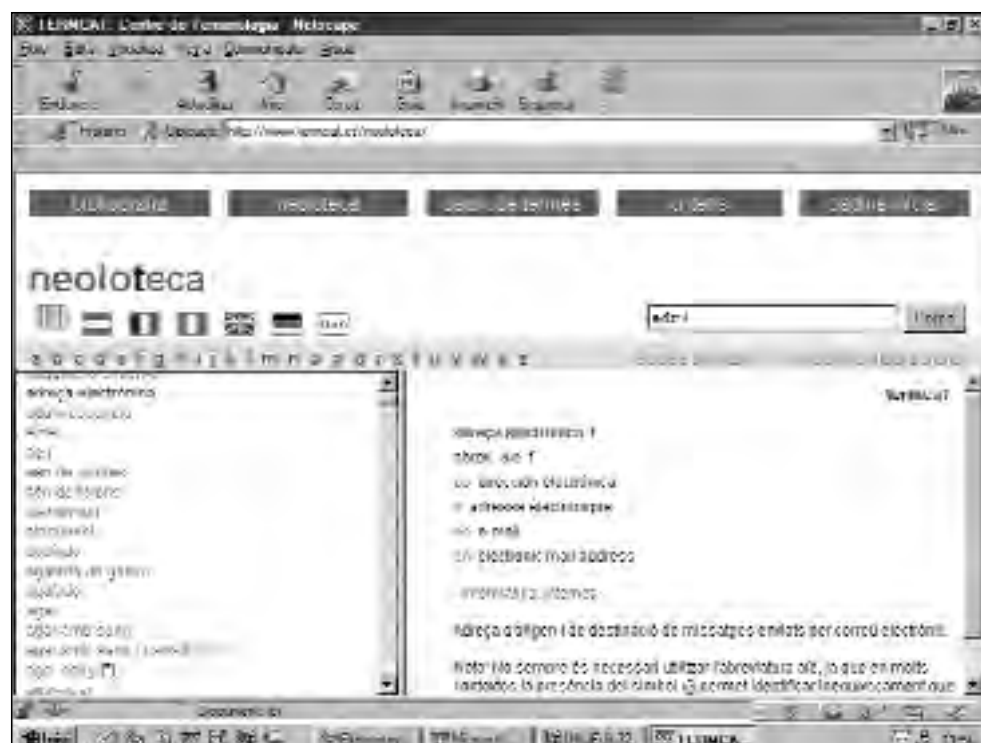
L'èxit dels neologismes

La normalització de la terminologia catalana s'articula d'acord amb la coneguda distinció entre planificació del corpus i planificació de l'estatus. En aquest procés no s'intervé únicament sobre la forma, sinó també sobre la funció de la llengua, sobre el seu aspecte i condició social, i sobre les relacions que té amb les altres llengües. Després de prendre les decisions de normalització, s'apliquen modalitats diferents de difusió i d'implantació per promoure l'ús dels termes normalitzats en els entorns propis de la ciència i la tècnica: ensenyament secundari i superior, mitjans de comunicació, món editorial, indústria i empresa, etc.

Els termes normalitzats es difonen entre els usuaris potencials perquè puguin incorporar-se en els textos tècnics i científics. Els neologismes deixen de ser-ho quan passen inadvertits entre tota la resta de paraules conegudes. Massa sovint els termes que es normalitzen no s'usen simplement perquè no es coneixen prou o perquè arriben als usuaris per unes vies que els són estranyes.

Actualment, la terminologia normalitzada segueix vies diverses de difusió. Es fa conèixer per mitjà del Servei de Consultes i dels diccionaris i lèxics especialitzats que es publiquen. A més del *Diccionari de neologismes*⁵ —que recull els termes normalitzats fins a l'any 1995—, es poden consultar a la Neoloteca (<http://www.termcat.es/neoloteca>) les més de quatre mil denominacions catalanes normalitzades fins avui, i amb equivalents en castellà, francès, anglès, alemany i italià. Es pot accedir a les informacions terminològiques també a partir de les àrees temàtiques a què pertanyen els termes, i en el cas de les espècies zoològiques o botàniques, també des de la nomenclatura llatina.

5. TERMCAT, *Diccionari de neologismes*, Barcelona, Edicions 62, 1997.

Per tal de fer més fàcil el coneixement dels termes normalitzats més recentment entorn de l'Administració, també es difonen per mitjà de la seva publicació quadrimestral al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*.⁶ És un sistema paral·lel al que segueixen la Delegació General de la Llengua Francesa, que publica els nous termes al diari oficial de la República Francesa, i l'Oficina de la Llengua Francesa, que els publica a la gasetta oficial del Quebec. Aquests canals de difusió es complementen cada cop més sovint amb actuacions de difusió sectorial. N'és un exemple el recull dels neologismes normalitzats, amb equivalències en castellà, francès i anglès, preparat pel TERMCAT per al CD-ROM *Meteorologia a Catalunya*, de l'Associació Catalana d'Observadors Meteorològics de Catalunya.

Les decisions que resulten d'un procés de normalització terminològica s'han d'acompanyar de la divulgació adequada entre els usuaris i s'han de complementar amb actuacions específiques per a la seva implantació en el discurs tècnic i científic, en les situacions reals d'ús: material didàctic, memòries, documentals de televisió, obres de referència, llibres de text, productes informàtics, catàlegs de productes, contractes mercantils, manuals d'instruccions, publicacions científiques, disposicions legals, etc. Els especialistes adopten realment els termes normalitzats quan ho poden fer de manera natural i espontània, sense esforç, perquè són usats en els textos especialitzats amb què treballen.

El procés de normalització de la terminologia catalana està directament relacionat amb la política lingüística i l'Administració en general, l'autoritat lingüística, i la seva vinculació amb les organitzacions professionals i empresarials s'ha anat fent cada cop més estreta. És un procés per a la denominació, planificada i col·lectiva, de noves unitats terminològiques en català i per a l'adaptació de la llengua a les noves necessitats comunicatives de tota la societat que sorgeixen contínuament en el nostre món contemporani.

6. D'acord amb el Decret 36/1998, del 4 de febrer, de mesures per a l'aplicació de la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística, que estableix que la Direcció General de Política Lingüística ha de garantir l'aplicació de la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans i l'ús de la terminologia que elabora el TERMCAT perquè sigui emprada als departaments de la Generalitat en la seva documentació tècnica i científica, el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* publica la terminologia aprovada pel Consell Supervisor.

5

L'àmbit del lèxic i l'onomàstica

5.3

La identificació i el tractament dels neologismes

L'objectiu principal d'aquesta ponència és presentar l'Observatori de Neologia, un projecte d'investigació en neologia lèxica, actualment de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA) de la Universitat Pompeu Fabra, al qual la Secció Filològica de l'IEC ha donat suport gairebé des del seu naixement, ja fa deu anys. Ens proposem també d'incidir en els objectius generals d'aquestes Jornades i de reflexionar sobre com l'Observatori ens informa de les necessitats d'orientació normativa i serveix per al seguiment de les propostes normatives, sempre en l'àmbit del lèxic.

1. Presentació de l'Observatori de Neologia

L'Observatori de Neologia va néixer l'any 1988 a la Universitat de Barcelona, impulsat i creat per la doctora M. Teresa Cabré, que n'ha estat la directora des d'aleshores. L'any 1994 el projecte es va traslladar a la Universitat Pompeu Fabra, acollit per l'IULA, on va disposar d'uns espais i d'una infraestructura que van fer possible un creixement important. Des d'aquell moment, l'Observatori està coordinat per Elisabet Solé i jo mateixa, professores i investigadores d'aquesta Universitat. Des de 1996 és una figura de recerca amb nom propi dins de la universitat.

A banda de la direcció i la coordinació, l'Observatori és un grup de recerca amb una quarantena de col·laboradors, tots ells joves investigadors i investigadores, llicenciats en filologia catalana o en traducció i interpretació, i estudiants de segon cicle, que es van incorporant al projecte per un interès comú, l'anàlisi del nou lèxic.

Com ja hem dit, la Secció Filològica de l'IEC ha donat suport a l'Observatori des dels inicis i també l'empresa Enciclopèdia Catalana ha estat, des de 1994 fins a l'actualitat, una font important de finançament. Aquest suport econòmic ha servit principalment per finançar l'automatització de les dades, amb la creació de beques de col·laboració (adreçades únicament a membres del projecte). Tant l'IULA com la Universitat Pompeu Fabra han participat en el finançament del projecte.

L'Observatori de Neologia és un projecte que analitza la neologia lèxica en català i en castellà que apareix a la premsa d'àmplia difusió. El corpus d'extracció dels neologismes és, doncs, un corpus de textos de la llengua general. Des dels inicis hem treballat amb la premsa diària d'àmplia difusió editada a Barcelona (primer van ser el diari *Avui* i el *Diari de Barcelona*, i actualment són el diari *Avui* i *El Periódico*),¹ i des de fa uns anys hem incorporat també el setmanari *El Temps*.

A partir del desè aniversari del projecte, que vam celebrar el desembre passat, i recollint un suggeriment del doctor Badia i Margarit, hem iniciat l'observació de la neologia en la llengua oral i també l'estudi de la neologia en altres tipus de textos escrits. Per a la llengua oral, ja comptem amb una adequació de la metodologia i amb uns primers resultats aproximatius, i pel que fa als altres textos escrits, ens trobem encara en una fase molt embrionària.

Diríem, doncs, que els textos amb què hem treballat aquests deu primers anys ens informen d'un ús real i particular de la llengua que conté neologia espontània, però que bàsicament reflecteix usos neològics no espontanis, ja que els textos dels diaris són majoritàriament revisats pels serveis de correcció. Els altres textos escrits amb què comencem a treballar, en canvi, són textos més espontanis, no revisats, i també el buidatge a partir de la llengua oral combina els usos no espontanis (espais de notícies) amb els usos espontanis (debats).

2. Identificació dels neologismes

Els objectius de l'Observatori de Neologia són els següents: a partir de la creació d'un corpus de neologia de gran difusió, es pretén contribuir, d'una banda, a l'actualització dels repertoris lexicogràfics per a la llengua catalana i, d'altra banda, a la descripció d'aquest lèxic i els seus mecanismes d'actualització, cosa que ens ha de permetre descriure i avaluar la vitalitat interna de la llengua. Més enllà d'aquests objectius n'hi ha d'altres com, per exemple, la difusió periòdica d'aquestes noves creacions lèxiques i també l'establiment d'una plataforma que permeti l'intercanvi amb altres grups de neologia.

Fins aquí hem afirmat que l'Observatori de Neologia analitza la neologia lèxica, però de fet les unitats que identifiquem com a neològiques representen només un subconjunt de tota la neologia lèxica. Aquest subconjunt se'ns restringeix, primer de tot, pel criteri a partir del qual se separa allò que és neològic d'allò que no ho és. En el nostre cas s'ha optat pel criteri lexicogràfic, de manera que es consideren neològiques totes aquelles unitats lèxiques que apareixen en el corpus de buidatge i que no apareixen en un corpus lexicogràfic d'exclusió, format per obres normatives i descriptives, que ha calgut anar modificant amb el pas dels anys. Són neologismes, doncs, les paraules que no trobem documentades ni en el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC ni en el *Gran diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana.

1. També han estat font de buidatge el *Nou Diari* i *El Punt*.

L'aplicació estricta d'aquest criteri ens va demostrar que s'obtenien algunes dades innecessàries per al projecte i que se'n perdien d'altres que es consideraven pertinents, i per això es van efectuar correccions al criteri; així, també es consideren neologismes les unitats que apareixen als diccionaris amb una marca de neologicitat i, en canvi, no es recullen les unitats que no apareixen als diccionaris perquè estan formades a partir de regles totalment predictibles, especialment els derivats amb prefixos o sufixos altament rendibles (com els adverbis en *-ment* i les unitats prefixades amb *ex-*).

La metodologia de treball per a la identificació de neologismes està fixada a partir de documents interns del projecte en els quals s'estableix el procés de detecció, marcatge i comprovació dels neologismes candidats. El resultat final d'aquest procés és una fitxa amb cada unitat neològica i amb diverses informacions lingüístiques i pragmàtiques. Actualment es treballa de manera semiautomàtica: des de l'IULA, i aprofitant la metodologia del corpus tècnic, s'ha desenvolupat el SEXTAN (Sistema d'Extracció Automàtica de Neologismes), una eina informàtica que permet detectar i extreure candidats a neologismes contrastant el text de buidatge automatitzat amb el corpus lexicogràfic d'exclusió, també en versió automatitzada (Vivaldi, en premsa). El programa ens ofereix com a resultat del procés una selecció molt fiable de candidats a neologismes que un cop verificats manualment es traslladen a una fitxa de buidatge pràcticament completa per a cada unitat.

Els avantatges de treballar semiautomàticament són obvis pel que fa al guany de temps i a la fiabilitat, però a més permet d'obtenir moltes més dades (buidar més diaris) i més informacions sistemàtiques d'aquestes dades (per exemple, sobre la freqüència d'aparició); els desavantatges també són evidents, ja que de moment aquesta eina només serveix per a la detecció de la neologia formal monolexemàtica, i en queda al marge la neologia semàntica.

3. Tractament (i aprofitament) dels neologismes

Deixem ara la identificació i passem a referir-nos al tractament dels neologismes, sobretot amb relació a l'aprofitament de les dades. I comencem destacant la constitució d'una base de dades neològiques que és el resultat del buidatge ininterromput efectuat durant més de deu anys, que conté, en aquest moment, més de trenta mil neologismes diferents.

La constitució d'aquesta base de dades ha permès d'obtenir-ne diversos productes ja acabats. D'una banda, uns llistats anuals, de difusió restringida, on apareixen ordenats alfabèticament els neologismes detectats, amb informacions sobre la categoria gramatical, la font, un context d'ús i altres informacions addicionals. Aquests llistats han estat utilitzats com a font d'actualització lexicogràfica, tant per al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) com per al *Gran diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana.

Però la base de dades de l'Observatori de Neologia ha estat també l'única font de nomenclatura del *Diccionari de paraules noves*, elaborat pels membres del projecte i publicat per

Enciclopèdia Catalana, que va aparèixer a finals de 1998. Aquest diccionari, concebut des d'un punt de vista totalment descriptiu, conté el miler de neologismes més freqüents apareguts a la premsa d'àmplia difusió entre 1989 i 1996. I també definicions, diversos contextos d'aparició, informació sobre la seva situació respecte de la normativa, variants formals i sinonímiques, etc.

Entre els productes ja acabats cal esmentar els treballs sistemàtics de descripció de les unitats neològiques. Així, per exemple, l'estudi elaborat per l'Observatori i publicat per l'IULA titulat *Descripció quantitativa dels neologismes documentats durant l'any 1995 a la premsa en català*, que ofereix uns primers resultats de l'anàlisi formal, semàntica i pragmàtica dels neologismes d'aquell any. Segons aquests resultats, la innovació del lèxic prové majoritàriament de la formació de paraules a partir del recurs de la derivació (un 41,1 %, del total de neologismes; un 23,2 %, de derivació per prefixació, i un 17,9 %, de derivació per sufixació); hi té un pes menor la composició (21,4 %), i encara molt menor la sintagmació (5,5 %), la conversió sintàctica (2,9 %) i la truncació (1 %).

El recurs al manlleu d'unitats d'altres llengües representa un 21,2 % del total de neologismes, la procedència dels quals és principalment l'anglès (55,2 % del total de manlleus), i també el castellà (20,7 %) i el francès (11,4 %), per esmentar les llengües d'on provenen més manlleus. La neologia semàntica té una importància quantitativa menor, en part deguda a la dificultat de detecció.

Considerem, però, que el màxim aprofitament es pot obtenir amb estudis concrets a partir de l'explotació sistemàtica i aprofundida de les dades de l'Observatori. Aquestes dades, per exemple, s'han utilitzat per a treballs individuals d'investigació acadèmica, com tesines i tesis de doctorat, i per a treballs d'investigació de caràcter col·lectiu de membres de l'Observatori, treballs especialment potenciats des del projecte mateix. En aquest moment, per exemple, s'han creat diversos grups de treball que analitzen el comportament d'un conjunt d'afixos del català, per veure si el funcionament que presenten en el corpus lèxic neològic s'acosta o se separa de la descripció que se'n fa a les gramàtiques.

L'aprofitament de les dades pot prendre encara direccions molt diverses, ja que les informacions de què disposem per a cadascun dels neologismes són també diverses (categoria gramatical, recurs de creació del neologisme, informació tipogràfica, un o diversos contextos —en funció de la freqüència d'aparició—, notes, dades d'identificació de la font i dades de gestió).

Aquestes informacions ens permeten estudiar i detectar, per exemple, des d'un punt de vista morfosintàctic, l'aparició de nous formants en la llengua i conèixer-ne la freqüència, les restriccions semàntiques, etc. (així, per exemple, els prefixos *ciber-*, *euro-* i *mega-* s'han convertit en formants rendibles per al català actual). I també es pot observar l'aparició de noves regles de formació de paraules o de nous funcionaments, restriccions o ampliacions, per a les regles existents i descrites per les gramàtiques. És en aquest nivell que considerem que l'Observatori de Neologia pot contribuir a l'actualització de les gramàtiques.

Un bon exemple dels canvis que es produeixen a les regles de formació de paraules és la regla per la qual s'ajunta el sufix *-itis* (Cabré *et al.*, 1997) a un radical nominal que denomina una

part del cos, per formar unitats que signifiquen 'inflamació de'. Les dades de l'Observatori il·lustren una ampliació important d'aquesta regla: en usos expressius, la base nominal ja no és necessàriament una part del cos, i només metafòricament es pot considerar que el resultat signifiqui 'inflamació de' (*majusculitis, dimissionitis, borbonitis, etc.*).

Des d'un punt de vista semàntic, l'anàlisi de les dades de l'Observatori permet detectar nous significats per a formes existents. A l'Observatori comptem amb un conjunt molt important de contextos d'ús dels neologismes, que permet diferenciar sentits i, amb vista a l'actualització lexicogràfica, permet definir més adequadament les unitats i/o incorporar noves accepcions. L'anàlisi dels contextos és especialment important en els neologismes perquè sovint presenten un significat menys estable o fixat, i també perquè permet anar observant els canvis semàntics d'unitats ja existents.

En el *Diccionari de paraules noves*,² aquest fenomen es reflecteix sistemàticament en la diversitat d'accepcions que presenten la majoria de neologismes. Així, per exemple, la paraula *voyeur*, que inicialment s'utilitza per designar les persones que tenen el costum d'espionar escenes íntimes o sexuals alienes, ha passat a designar també les persones que tenen una actitud espectral davant de la vida («Éts un voyeur a qui no agrada participar en res»); o també *tot-terreny* (segons el DIEC, *tot terreny*), que s'aplica als vehicles preparats per circular tant en terreny llis com en terreny accidentat, i que trobem ara aplicat a persones («És en aquest moment de calma que Ricard Pérez Casado haurà de posar tota la carn a la graella, demostrar que és un tot-terreny...»).

Des d'un punt de vista formal, l'estudi dels neologismes ens deixa veure les vacil·lacions de la llengua en la diversitat gràfica que presenten moltes unitats. Els manlleus, per exemple, poden variar segons els diferents nivells d'adaptació al sistema de la llengua, però també d'acord amb les diferents possibilitats d'adaptació o de denominació que ofereix una mateixa unitat (*strip-tease, striptease, estriptís; skin, skinhead, skin head, skin-head*, i també *cap afaitat* i *cap rapat*). Però també les noves unitats lèxiques formades a partir dels recursos de la llengua ofereixen variació formal (*alegalitat* respecte d'*il·legalitat; altoelfoc, alto el foc, alto-el-foc*).

Altres informacions que l'Observatori ha anat recollint amb relació als neologismes ens permeten fer estudis de caràcter més pragmàtic; la informació sobre la freqüència d'aparició de les unitats neològiques dins d'un mateix any i al llarg dels anys ens mostra el grau d'estabilització dels neologismes i aquesta informació és útil en la valoració de la necessitat d'incorporació d'alguns neologismes a les fonts lexicogràfiques. Moltes unitats són hàpaxs —és el cas d'autèntics jocs lingüístics que no responen a cap necessitat denominativa (*nosaltrisme, favagírar, tradifesta, etc.*)—, i altres unitats apareixen, incrementen la seva freqüència d'aparició i després desapareixen, d'acord amb la presència del referent a la societat, del qual és reflex (*clembute-rol, perestroika, etc.*).

2. Els contextos que apareixen a continuació entre parèntesis són extrets d'aquesta obra.

També serien d'orientació pragmàtica estudis sobre la procedència dels neologismes; probablement hi ha neologismes només presents en la neologia oral, o bé només presents en els usos més espontanis; seria interessant analitzar si determinats neologismes es reparteixen igualment entre totes les fonts escrites amb què treballem, o si més aviat tendeixen a aparèixer en uns textos i no en els altres, etc.

A partir de la font de buidatge també es poden establir les seccions més productives en la creació de nou lèxic; esports, economia, cultura i societat, política, etc., poden tenir comportaments quantitativament i qualitativament diferents pel que fa a la neologia.

Amb aquesta breu exposició de l'aprofitament que es treu i que es pot treure de les dades de l'Observatori pensem que queda prou il·lustrat i justificat el fet de considerar que aquest projecte pot aspirar a oferir una fotografia sobre la vitalitat interna de la llengua, d'acord amb els últims treballs teòrics que hem presentat (Cabré *et al.*, en premsa; Cabré, en premsa).

4. Conclusions

A tall de conclusió i d'acord amb els objectius amb què hem iniciat aquesta ponència, voldríem acabar considerant l'Observatori de Neologia com una peça important, pel que fa al lèxic, per a la detecció de les necessitats d'orientació normativa i també per al seguiment de les propostes normatives.

Voldríem fer èmfasi també en les possibilitats d'aprofitament que ofereix el projecte, que van molt més enllà de l'estricta actualització lexicogràfica —objectiu que sempre s'ha considerat prioritari—, ja que aporta elements per a la descripció del lèxic amb vista a l'actualització de les gramàtiques.

Agraïm a la Secció Filològica que des d'un principi tingués confiança en un projecte jove i innovador, i que decidís de donar-li un suport sense el qual no hauríem fet aquest camí de deu anys; manifestem des d'aquí la nostra voluntat i el nostre compromís en l'obertura, ja iniciada, del projecte cap a nous horitzons que ens permetin oferir en el futur un retrat molt més ampli de la creativitat lèxica de la llengua catalana.

Bibliografia

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. «Risc i certesa de la neologia». A: CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet [ed.]. *Actes del I Simposi sobre Neologia*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. [En premsa]
- CABRÉ, M. Teresa. «La neologia com a mesura de la vitalitat interna de les llengües». A: CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet [ed.]. *Actes del I Simposi sobre Neologia*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. [En premsa]

- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet. «A la limite des mots construits possibles». *Sillexicales*, núm. 1 (1997): *Mots possibles et mots existants. Forum de morphologie (1ères rencontres). Actes du colloque de Villeneuve d'Ascq (28-29 avril 1997)*, p. 65-78.
- CABRÉ, M. Teresa [et al.]. «Evaluación de la vitalidad de una lengua a través de la neología». A: *Actes du colloque La néologie ibérique*. Paris: Université Paris-Sorbonne (Paris IV). [En premsa]
- FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet. «Neologia descriptiva i aplicacions lexicogràfiques: el *Diccionari de paraules noves*». A: CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet [ed.]. *Actes del I Simposi sobre Neologia*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. [En premsa]
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA. *Descripció quantitativa dels neologismes documentats durant l'any 1995 a la premsa en català*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 1998. (Papers de l'IULA, Sèrie Informes; 23). [Coordinació de M. Teresa Cabré, Judit Freixa i Elisabet Solé]
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA. *Diccionari de paraules noves*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998. [Coordinació de M. Teresa Cabré, Judit Freixa i Elisabet Solé]
- VIVALDI, J. «SEXTAN: prototip d'un sistema d'extracció de neologismes». A: CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet [ed.]. *Actes del I Simposi sobre Neologia*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. [En premsa]

5

L'àmbit del lèxic i l'onomàstica

5.4

Corpus i lexicografia

Joaquim Rafel

Membre de la Secció Filològica

i director del projecte Diccionari del Català Contemporani

Preàmbul

És un fet conegut que la lexicografia ha experimentat en els darrers decennis una pregona i intensa renovació metodològica. A partir de l'inici dels anys seixanta sorgeix la consciència que s'acaba un llarg període de la història de la lexicografia i que s'inicia una nova època del treball lexicogràfic, que s'ha de caracteritzar per una tasca cada vegada més sistemàtica i objectiva, per una descripció de la llengua cada vegada més acurada i per la incorporació dels ordinadors com a elements integrants d'aquesta activitat. Aquesta nova època s'ha anat obrint pas, primer lentament i després d'una manera cada vegada més ràpida; els primers articles crítics sobre aspectes concrets del mètode lexicogràfic i les primeres obres de conjunt han estat seguits per una munió de títols, tant sobre aspectes particulars com sobre qüestions de caràcter general, que s'han multiplicat amb profusió; en aquests anys, a més, han sorgit una sèrie de publicacions especialitzades en lèxic i en lexicografia. La bibliografia sobre aquestes qüestions és avui gairebé aclaparadora.

Aquest procés renovador sorgeix com a reacció davant el caràcter asistemàtic de la lexicografia tradicional, caracteritzada fonamentalment per l'acumulació de dades, sovint d'una manera acrítica, per l'absència d'unes bases teòriques i d'un mètode explícit i —salvat algunes obres comptades— per la servitud respecte de les obres lexicogràfiques anteriors. A l'origen d'aquest moviment renovador trobem, en canvi, la necessitat d'incorporar a l'activitat lexicogràfica, d'una banda, els avenços que s'han produït en el camp de la lingüística en els darrers decennis i, d'una altra banda, les innovacions tecnològiques que afavoreixen el tractament massiu de la informació, amb l'aparició i el ràpid avenç de la informàtica.

Ara no podem analitzar detalladament cada un dels aspectes afectats per aquesta renovació; només esmentaré que una de les fites principals de la nova lexicografia és l'objectivació del mètode: la subjectivitat i la intuïció deixen d'ocupar un lloc preeminent en l'activitat dels lexicògrafs i són substituïdes per les dades objectives. I en aquest procés d'objectivació del mètode els corpus textuals informatitzats tenen un paper molt destacat. La utilització d'un cor-

pus textual adequadament representatiu com a font principal en el procés d'elaboració d'un diccionari es converteix així en una de les característiques més rellevants de la lexicografia actual, fins al punt que s'estableix una frontera clara entre els diccionaris basats en corpus i els diccionaris no basats en corpus.

Voldria destacar des d'ara que aquest canvi d'orientació metodològica influeix d'una manera determinant en diversos aspectes de la configuració d'un diccionari; caldria precisar potser també que quan parlem de la utilització de corpus textuals com a base de l'elaboració dels diccionaris no ens referim a una utilització de la informació que conté el corpus com a mer auxiliar o complement d'una tasca lexicogràfica duta a terme a partir d'uns altres supòsits metodològics, a un ús accessori, com quan es restaura un edifici vell i se li dóna una aparença de nou, cosa també possible, sinó que al·ludim a la utilització, des del moment de la concepció del diccionari, de les dades fornides pel corpus, de tal manera que aquestes dades en condicionen l'estructura i la configuració tant en aspectes molt generals com en aspectes més particulars.

El català i la lexicografia basada en corpus

És en aquest context metodològic que ja fa uns quants anys, el 1984, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans prengué la decisió d'iniciar els treballs que havien de conduir a l'elaboració d'un diccionari descriptiu de la llengua catalana dels darrers cent cinquanta anys, és a dir, aproximadament des de la Renaixença, com a base d'un futur diccionari normatiu; aquesta decisió anava lligada a la idea que per a prendre de la manera més adequada les decisions que afecten la normativa lingüística cal disposar d'una descripció tan exhaustiva com sigui possible de la llengua amb criteris científics i sobre unes bases empíriques, cosa que lamentablement no sempre és possible. És per això que, com a primera fase o fase prèvia d'aquest projecte, fou concebuda l'elaboració del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC), un corpus suficientment extens i representatiu per a poder servir de base a l'elaboració del dit diccionari. La constitució del corpus s'ha dut a terme entre 1985 i 1997, i actualment està totalment acabat i etiquetat morfosintàcticament i disposa dels mecanismes de recuperació de la informació adequats per a la tasca lexicogràfica. Tot i que el seu objectiu principal és la utilització amb finalitats lexicogràfiques, a l'hora de constituir-lo es prengueren les mesures necessàries perquè tingués un caràcter multifuncional, i és així que avui, a més de la utilització específica en lexicografia, pot ser usat per a qualsevol tipus de treball lingüístic que requereixi l'anàlisi de dades textuals.

No és ara el moment de detallar les característiques d'aquest corpus; només diré que el CTILC està constituït per un total de més de tres mil textos, publicats entre 1832 i 1988, i que l'extensió total supera els cinquanta milions de mots de text; aquests es distribueixen en un 44 % corresponents a llengua literària i un 56 % corresponents a llengua no literària. Els textos, d'altra banda, han estat classificats tipològicament, cosa que permet disposar de la distribució de les

diferents unitats del corpus entre els diversos tipus de text; per a la llengua literària s'han classificat d'acord amb els gèneres tradicionals i per a la llengua no literària s'ha optat per un mètode mixt que combina els diferents temes o camps de coneixement i certs tipus funcionals de text.

En aplicació del programa de treball establert des de l'inici, després de l'acabament del corpus, durant aquests dos darrers anys (1998 i 1999) s'han establert les bases metodològiques i s'ha fixat l'estructura del nou diccionari descriptiu que s'ha d'elaborar sobre la base del corpus i s'han aprovat els criteris que han de presidir-ne la redacció. Després de fer les proves de redacció que s'han considerat necessàries, en els darrers mesos s'ha iniciat la redacció sistemàtica dels articles.

Corpus i diccionari

Sembla evident que a l'hora d'elaborar un diccionari descriptiu de la llengua basat en un corpus, són només les dades ofertes pel corpus les que s'han de tenir en compte en la redacció de l'obra, i encara potser prescindint d'aquells mots o d'aquells significats utilitzats per un sol autor en una sola obra per a donar solució a una necessitat expressiva d'una ocasió particular.

A l'hora d'elaborar un diccionari normatiu, tot i que hom haurà de tenir en compte factors diversos, i fins i tot diferents canals d'alimentació, d'acord amb els criteris d'establiment de la normativa lingüística que s'apliquin, crec que es pot afirmar que el fet de disposar d'un corpus suficientment extens i representatiu ofereix una base de discussió nova sobre els mots i els usos que hi han de figurar i els que no hi han de figurar; aquest fet pot contribuir, indubtablement, a alleugerir el pes mort que per a tot diccionari representen els mots o les accepcions de presència no justificada, i, per una altra banda, pot augmentar-ne l'operativitat en permetre la incorporació de mots i sentits d'ús viu, justificat de manera empírica, absents en els diccionaris elaborats prèviament.

Macroestructura

Si fixem la nostra atenció de moment només en els aspectes macroestructurals, és a dir, en l'inventari de mots que conté un diccionari i els que sorgeixen de l'anàlisi d'un corpus, trobem ja diferències significatives. L'existència en català del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana ens permet de comparar la situació en els diccionaris amb la d'un corpus suficientment extens i equilibrat per a poder ser considerat representatiu de la llengua del període cronològic que comprèn. Com que disposem també en format electrònic de la nomenclatura dels diccionaris que constitueixen el punt de referència lexicogràfic fins a la data dels darrers textos que formen part del corpus (*Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, amb les addicions de l'Institut d'Estudis Catalans, i *Diccionari de la llengua catalana*, d'Enciclopèdia Catalana, 2a

ed., 1983), podem establir una comparació rigorosa i sistemàtica entre el corpus i aquests diccionaris. El resultat d'aquesta comparació ofereix unes dades numèriques més que sorprenents; el corpus té un total de 149.075 lemes, i el conjunt d'aquests diccionaris en té 87.994. Per a obtenir la diferència entre un i altre inventari, no podem simplement restar aquestes xifres, perquè hi ha solament un cert nombre de lemes que són compartits pels dos conjunts: exactament 57.913; hi ha, per tant, 91.162 lemes del corpus que no es troben en els diccionaris i 30.081 lemes dels diccionaris que no són presents en el corpus, és a dir, el 61 % dels lemes del corpus no tenen presència als diccionaris i el 34 % dels lemes dels diccionaris no són representats al corpus. Tot i les matisacions que podríem fer a aquestes xifres si poguéssim entrar ara en una anàlisi no merament quantitativa sinó qualitativa (criteris de lematització, mots de freqüència baixa que corresponen a singularitats expressives o a allò que s'anomena *mots d'autor*, mots realment usats que no apareixen en els diccionaris per criteris normatius, etc.), de tota manera el resultat d'aquesta comparació continuaria sent espectacular. A la vista d'aquesta espectacularitat, no puc deixar de pensar en les opinions controvertides que s'han expressat sobre el valor dels diccionaris i el valor dels corpus textuais com a representació de la llengua. Al costat d'opinions que defensen que el fet de ser enregistrat en un diccionari qualsevol consagra l'existència d'un mot com a element lexical de la llengua, o que un inventari fonamentat en textos no té més probabilitats de representar el lèxic real de la llengua que un repertori lexicogràfic, en trobem d'altres d'absolutament contràries, com que la pertinença d'un mot a una llengua no es mesura per la seva inserció en un diccionari; fins i tot, dins aquesta segona línia, el fet d'utilitzar materials procedents dels diccionaris per a la realització d'estudis sobre el lèxic ha estat acusat de donar una imatge poc fidedigna de la llengua. No entrarem ara en la discussió d'aquestes opinions tan contraposades, però no les podem perdre de vista en qualsevol de les consideracions que fem sobre aquest tema.

Si fem una aproximació més de caràcter qualitatiu a les dades generals que acabem de presentar, observant la situació en alguns grups de mots formats amb procediments més o menys previsibles (prefixació o sufixació), podem constatar que es produeix una situació comparable a la que hem observat en la totalitat de les dades. Només en posaré un exemple: si prenem en consideració els mots formats amb el prefix *bio-*, observarem que en el corpus hi ha 133 mots amb aquest prefix i en els diccionaris de referència n'hi ha 99; d'aquests dos conjunts, només hi ha 42 mots que coincideixen, els del corpus i els del diccionari; això vol dir que n'hi ha 91 que apareixen en el corpus i no apareixen en els diccionaris i 57 que apareixen en els diccionaris i no en el corpus. Entre els que són exclusius del corpus, trobem mots com *bioclimàtic* (f = 3), *biocombustible* (f = 1), *biodinàmic* (f = 7), *bioelèctric* (f = 4), *bioestadística* (f = 3), *bioindicador* (f = 1), *bioinsecticida* (f = 4), *biomèdic* (f = 6), *biomatemàtic* (f = 4), *biomolecular* (f = 1), *biopolímer* (f = 4), *biopsíquic* (f = 5), *biosensor* (f = 5), *biotecnologia* (f = 196), *biotecnològic* (f = 52), *biotò* (f = 2), etc.; entre els que apareixen en els diccionaris de referència i no en el corpus tenim mots com *bioclima*, *bioconversió*, *biodeterioració*, *biodinamisme*, *bioflavonoide*, *biofotogènesi*, *bioherm*, *biòmetra*, *biometria*, *bioreacció*, *bioritme*, etc.; i entre els que apareixen tant en

els diccionaris de referència com en el corpus, tenim, entre altres, *biodegradable* (f = 13), *biofísica* (f = 8), *biogènesi* (f = 9), *biòleg* (f = 159), *biologia* (f = 480), *biològic* (f = 1.280), *biomassa* (f = 106), *biòpsia* (f = 21), *bioquímic* (f = 70), *bioquímica* (f = 53), *biosfera* (f = 104), *biosíntesi* (f = 14), *biòtop* (f = 65), etc.

Si ens fixem, d'altra banda, en mots que presenten una relació sistemàtica previsible, com són, per exemple, els que es formen amb un prefix negatiu, trobem també nombroses diferències entre el corpus i els diccionaris, i, en aquest cas, no és estrany de trobar que les dades freqüencials que ens ofereix el corpus es decanten en favor del mot absent en els repertoris lexicogràfics; posaré també només algun exemple d'aquest fet: el mot *deformable*, que apareix en els diccionaris, presenta en el corpus una freqüència menor que el mot *indeformable*, absent en els repertoris lèxics; el mateix passa amb la parella *repetible* i *irrepetible* i amb d'altres. D'altra banda, trobem també contradiccions entre mots d'estructura anàloga: *incontenible*, que apareix en el corpus amb una freqüència digna de ser presa en consideració, no apareix en els repertoris lèxics, i, en canvi, sí que hi apareix *incongelable*, que en el corpus apareix una sola vegada. Casos com aquests que he esmentat a manera d'exemple són molt nombrosos. Deixeu-me dir de passada que algunes d'aquestes incongruències ja han estat reconduïdes al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut, que inclou alguns d'aquests mots com *irrepetible* i *incontenible*, però no, en canvi, *indeformable*, tot i mantenir *deformable*.

Pel que fa a aquests mots que formen part de les possibilitats creatives del lèxic a través de procediments sistemàtics, podríem considerar que el diccionari, a través de la inclusió dels mots identificats en la realitat observable del discurs, ens hauria de donar la informació verídica sobre els límits factuais de l'aplicació de les regles que en permeten la formació, però els fets ens mostren que en el diccionari hi ha una sèrie de mots d'utilització dubtosa en la llengua real, i, contràriament, molts dels mots utilitzats en el llenguatge corrent, presents fins i tot en els textos escrits, no són recollits en els diccionaris.

A partir de la constatació de fets com aquests, podríem arribar a deduir que la inclusió o no de determinats mots derivats en el diccionari es guia per criteris basats en virtualitats més que no pas en realitats. És com si diguéssim: «Incloem *repetible*, però no *irrepetible*, que és merament un derivat previsible d'aquest amb sentit negatiu, l'existència del qual l'usuari pot deduir a partir d'unes regles conegudes», sense tenir així en compte que les necessitats comunicatives fan més probable la utilització del mot *irrepetible* que no pas la del mot *repetible*.

Com ja he dit fa un moment, a la base d'aquestes opcions hi ha opinions contraposades sobre la prioritat de criteris sistemàtics sense un suport empíric comprovat o de criteris basats en l'ús real de la llengua; no cal dir que deixem de banda el rerefons ideològic que hi pot haver a la base d'aquestes opinions contraposades.

Aquests aspectes que acabem de comentar afecten l'estructura de la nomenclatura d'un diccionari, però no tenen una transcendència normativa; ningú no interpretarà que infringeix la norma lingüística pel fet d'utilitzar el mot *indeformable*, encara que no sigui al diccionari normatiu. En altres casos, però, la informació que proporciona el corpus enfront de la que conté el

diccionari pot tenir una transcendència d'aquest ordre. En posaré un parell d'exemples que afecten la forma dels mots: en el diccionari normatiu tenim els mots *conhortar* i *consolar*, però no *aconhortar* ni *aconsolar*; en el corpus trobem tant els uns com els altres, però amb valors freqüencials contraposats; en el cas de *consolar*, aquesta forma és la més freqüent ($f = 779$), enfront de *aconsolar*, que té una freqüència més baixa ($f = 386$), considerable, tot amb tot; però en el cas de *conhortar*, aquesta forma és la menys freqüent ($f = 92$), enfront de *aconhortar*, que té una freqüència més elevada ($f = 252$); en el primer cas, la relació freqüencial va a favor de l'opció del diccionari, però en el segon les dades afavoreixen clarament l'opció contrària. Això convida a la reflexió, encara més si tenim en compte que en un altre cas comparable (*contentar* enfront de *aconcentrar*) l'opció del diccionari normatiu reconeix la forma *aconcentrar*, que és també la més freqüent en el corpus ($f = 1024$), i exclou *contentar*, que és la menys freqüent en el corpus ($f = 345$). Uns altres exemples relatius a la forma dels mots poden ser els de *temorós* i *temerós*, més problemàtics; el primer, l'únic que reconeix el diccionari normatiu, presenta una freqüència més baixa ($f = 186$) que el segon, que el diccionari exclou ($f = 353$), o el dels mots *tesar* i *tensar*; en aquest darrer cas ens trobem que *tensar* és més freqüent que *tesar* en el corpus, i no apareixia en els repertoris lexicogràfics de referència que hem esmentat, però ara ha estat incorporat al diccionari normatiu, al costat de *tesar*.

Deixant de banda els problemes de forma, en el corpus hi ha, a més, molts mots que no apareixen en els repertoris de referència; molts d'aquests són castellanismes evidents o mots tinguts per castellanismes, com, per exemple, *plàtica* ($f = 110$), *sublevació* ($f = 229$), *puro* ($f = 195$), *gasto* ($f = 1023$), *desterro* ($f = 137$), *despedir* ($f = 894$), *quantios* ($f = 136$), *certer* ($f = 71$), *dàdiva* ($f = 26$), *morador* ($f = 59$), *modals* ($f = 46$), *viril* (part de la custòdia) ($f = 18$). Altres, en canvi, són mots previsibles, almenys formalment, d'acord amb les regles de formació de mots del català (sigui per prefixació o per sufixació, per composició o per conversió sintàctica), no recollits, però, en els diccionaris de referència, com, per exemple, *absolut* (subst. masc.) ($f = 164$), *angoixant* (adj.) ($f = 42$), *autodomini* (subst. masc.) ($f = 14$), *carada* (subst. fem.) ($f = 10$), *culturalment* (adv.) ($f = 129$), *vertaderament* (adv.) ($f = 181$), *disjuntiva* (subst. fem.) ($f = 38$), *inconcret* (adj.) ($f = 84$), *lleument* (adv.) ($f = 284$), *obertament* (adv.) ($f = 413$). Aquests que acabo d'esmentar no han estat inclosos per ara en el diccionari normatiu; altres, en canvi, que tampoc no figuraven en els repertoris lexicogràfics que ens han servit de punt de referència, ja figuren en el diccionari de l'Institut, com, per exemple, *barracó* (subst. masc.) ($f = 24$), *bussejar* (verb) ($f = 12$), *comissionat* (subst. masc.) ($f = 170$), *commiseratiu* (adj.) ($f = 13$), *decorat* (subst. masc.) ($f = 491$), *delictiu* (adj.) ($f = 59$), *inigualable* (adj.) ($f = 27$), *nerviosisme* (subst. masc.) ($f = 123$), *rampinya* (subst. fem.) ($f = 45$), *sext* (adj.) ($f = 104$), *tardoral* (adj.) ($f = 169$), *voluntariós* (adj.) ($f = 67$), i altres.

Deixem, però, de banda les qüestions relacionades amb la macroestructura del diccionari, que —malgrat la seva importància— no constitueixen sinó una part molt petita de la contribució dels corpus a la configuració d'un diccionari, per a poder dir uns mots en relació amb els aspectes microestructurals.

Microestructura

Des d'aquest punt de vista, podem dir que la utilització d'un corpus textual com a base per al disseny i l'elaboració d'un diccionari determina molts aspectes de la naturalesa dels articles, tant des del punt de vista del contingut, com de l'organització interna d'aquest contingut; i això no és sinó una conseqüència lògica del fet que el lexicògraf, en el moment de redactar un article determinat, disposa d'una informació objectiva i exhaustiva sobre la unitat lèxica que l'encapçala.

Pel que fa a la determinació dels significats de la unitat lèxica, hom pot partir de l'anàlisi dels diferents contextos en què apareix, i arribar a establir la xarxa de significacions, en clar contrast amb els diccionaris no basats en corpus, que han de recórrer necessàriament a la tradició lexicogràfica anterior, a la intuïció del lexicògraf, o, en el millor dels casos, al buidatge selectiu de textos, amb la càrrega de subjectivitat que això suposa.

La informació freqüencial —inherent al concepte de *corpus*—, a part del valor merament informatiu, que indubtablement té, pot convertir-se en un element operatiu a l'hora d'estructurar el diccionari. La utilització més transcendent d'aquesta informació és la de classificar els diferents significats d'un element lèxic, és a dir, les diferents accepcions d'un article, amb criteri freqüencial; o, si més no, fer intervenir aquest criteri, al costat d'altres, en l'organització jeràrquica dels significats.

Una altra de les aportacions destacades de la utilització d'un corpus com a base del treball lexicogràfic és la informació exhaustiva que podem obtenir sobre les estructures sintàctiques de què pot formar part una unitat lèxica, i sobre les coocurrències lèxiques més freqüents; aquest és un tipus d'informació que manca gairebé del tot en els diccionaris convencionals, en els quals, si de cas, s'ha de cercar d'una manera indirecta, i sol estar en general molt lluny de donar un reflex fidel de la realitat de l'ús, sigui perquè és insuficient o asistemàtica, sigui perquè és inexacta o inadequada, o, simplement, perquè no hi és.

Altres qüestions relacionades amb la microestructura tenen una certa complexitat, i és per això que no ens podem entretenir a il·lustrar-les totes amb detall, perquè això requeriria un temps i un espai de què no disposem. Posaré només un exemple senzill d'alguna de les possibles conseqüències de la utilització d'un corpus en la informació que conté un article. L'examen del material del corpus relatiu al mot *calor*, en el sentit de '(sensació produïda per una) elevada temperatura ambiental', ens mostra que aquest mot es combina habitualment amb un nombre reduït de verbs, amb presència o absència controlada de l'article, i dóna lloc a algunes expressions que, per bé que molt usades, no són d'interpretació òbvia: *fer calor*, *tenir calor*, *passar calor*, *suportar la calor*, *entrar en calor*; d'altra banda, els adjectius que es combinen habitualment amb aquest substantiu són de caràcter magnificador (*forta*, *intensa*, *extraordinària*, *excessiva*), o bé indiquen qualitats negatives o no desitjables (*abrasadora*, *aclaparadora*, *asfixiant*, *enganxosa*, *espantosa*, *horrible*, *inclement*, *inexorable*, *insuportable*, *sufocant*, *terrible*, entre altres), sense excloure la combinació amb termes neutres, en menor escala (*estival*, *humida*, *natural*, *primavera*, *seca*, *solar*); hi ha l'expressió *fa una calor que empudega*, per a referir-se a una calor molt

intensa i insuportable, i la frase *no em (et, li...) fa ni fred ni calor*, en el sentit de *tant me (te, li...) fa*, molt habituals. Doncs bé, encara que pugui sorprendre, gairebé cap d'aquestes informacions no apareix en cap dels diccionaris generals a què pot recórrer l'usuari, ni en el *Diccionari català-valencià-balear*, tot i la pretensió descriptiva, històrica i dialectal que té; el diccionari Fabra duu *tenir, sentir calor* com a exemples, sense cap explicació, cosa que recull el diccionari de l'Institut; els diccionaris d'Enciclopèdia Catalana, en canvi, suprimeixen aquests exemples i incorporen l'expressió *fer calor*, que expliquen.

Aquestes consideracions, preses aïlladament ja tenen, em sembla, la seva importància; però, si les projectem en un marc lexicosemàntic més ampli, aquesta importància creix. Si prenem en consideració el mot *escalfor*, que des del punt de vista del significat conceptual té unes connexions molt estretes amb el mot *calor*, resulta que, a diferència d'aquest darrer, es combina d'una manera gairebé exclusiva amb adjectius que denoten qualitats desitjables o positives (*agradable, agradosa, amable, amiga, bona, benefactora, confortable, dolça, grata, tendra, sanitàosa, retornadora*, i altres); d'altra banda, la modificació apreciativa, que és magnificadora o pejorativa per a *calor* (*calorota, calorassa*), és minimitzadora o meliorativa per a *escalfor* (*escalforeta*).

A qualsevol observador ingenu li pot semblar que els fets lingüístics que acabem de destacar en relació amb aquests mots són pertinents per a l'elaboració d'un diccionari; això no obstant, cap lexicògraf no els ha fet objecte d'atenció preferent a l'hora de redactar els diccionaris catalans de què disposem fins ara.

Des del punt de vista de les possibles repercussions d'un mètode com aquest en un diccionari normatiu, és fàcil d'imaginar que una informació detallada i exhaustiva sobre aspectes com a) la xarxa significativa completa d'una unitat lèxica, avalada per l'ús, b) la relació exhaustiva de les estructures sintàctiques en què participa el mot, i molts d'altres, reconeguts o no per la normativa actual, permeten disposar d'un marc de reflexió sobre molts i molts aspectes que en un futur, esperem que no gaire llunyà, estarem en condicions de discutir sobre la base d'un coneixement empíric de la realitat de la llengua.

Els criteris de redacció del diccionari descriptiu que hem començat a elaborar preveuen que aquest diccionari recollirà totes les formes, tots els usos sintàctics, tots els significats que es dedueixen del corpus, tant si s'ajusten als criteris normatius actuals, com si no s'hi ajusten, distingint, però, amb una codificació adequada aquells que recull la normativa actual d'aquells que no recull, tant si els rebutja explícitament, com si no hi fa referència. No cal que faci remarcar a un auditori com aquest el valor d'una informació com la que resulta de l'aplicació d'aquest mètode per a un propòsit com el que ara ens ocupa.

Conclusions

Pel que fa a conclusions particulars, crec que si ens prenem moltes de les consideracions que acabo de fer com una invitació a la reflexió, el millor és que després d'haver reflexionat, cada u

en tregui les seves, que poden ser molt diferents, segons el tarannà propi, les conviccions arrelades, l'obertura intel·lectual, els horitzons professionals, o, fins i tot, com he suggerit al començ, segons els seus plantejaments ideològics sobre el concepte de llengua.

Per la meua part, em limitaré a unes consideracions que intentaré que siguin màximament objectives, lligades a l'enunciat general de la meua intervenció, *Corpus i lexicografia*, a les quals, com a generals que són, podríem fer molts matisacions:

1) La naturalesa, l'estructura i la fesomia d'un diccionari dissenyat i elaborat a partir de les dades que ens forneix un corpus textual representatiu de la llengua que es vol descriure poden donar a aquest una imatge o un aspecte molt diferents d'aquells que ens ofereix un diccionari redactat seguint els mètodes convencionals de la lexicografia tradicional.

2) Un diccionari elaborat a partir d'aquests plantejaments ofereix a l'usuari unes garanties que no pot oferir un diccionari tradicional, perquè *a)* tots els mots que conté la nomenclatura, a part del valor que els pot conferir el fet de pertànyer a un sistema lingüístic, tenen el valor particular i concret que els atorga el testimoni de l'ús, *b)* les diferents significacions de cada unitat lèxica tenen una base empírica absent en els diccionaris convencionals, i *c)* tant els mots com els significats poden ser valorats a partir de la freqüència en el corpus, cosa que dóna una dimensió nova a la informació continguda en el diccionari.

3) En resum, la garantia que ofereix un diccionari tradicional convencional és una garantia indirecta —els altres diccionaris—, subjectiva i limitada —el coneixement que els lexicògrafs tenen de l'estructura i funcionament de la llengua—, mentre que la garantia d'un diccionari basat en un corpus és una garantia directa, objectiva i general —el mateix corpus.

5

L'àmbit del lèxic i l'onomàstica

5.5

El lèxic especialitzat
en la segona edició del DIEC

Per a Fabra, quan escrivia el prefaci del DGLC (1932), «general» volia dir «literari», en el sentit que el diccionari serviria, deia, per al «millorament de la llengua escrita i la seva difusió entre la massa parlant catalana». Raó per la qual no hi havia dialectalismes que un escriptor no hagués elevat, afegia, «a la categoria de mot literari». Així, els mots que hi figuraven eren els que l'ús literari havia consagrat arreu del territori, i el conjunt d'aquests mots venia a ser el lèxic comú. Ara, al costat d'aquestes paraules, el DGLC també consignava, encara segons Fabra, «mots tècnics de formació grecollatina, mots internacionals d'un ben petit interès lexicogràfic, però que cal que s'integrin en un diccionari normatiu perquè interessa indubtablement a molts la coneixença de llur forma catalana». El conjunt d'aquestes altres paraules venia a ser el lèxic especialitzat.

Lèxic comú i lèxic especialitzat formen, doncs, el tresor lèxic del DGLC. Si el lèxic comú té una limitació explícita, que els seus mots hauran d'haver estat consagrats per l'ús literari, el lèxic especialitzat en té una d'implícita, més difícil de fixar en la pràctica i d'entrada potser paradoxal: que els seus mots no haurien de ser massa especialitzats, sinó que haurien d'interessar «a molts». Tal com el lèxic comú refusa allò que és només d'una part del domini, el restringit, perquè no és comú, així mateix el lèxic especialitzat refusa allò que és només d'un petit nombre d'especialistes, que és d'ús restringit àdhuc entre ells, perquè no sembla que hagi d'interessar «a molts» —als usuaris del diccionari.

De manera, doncs, que el lèxic especialitzat que té cabuda en el diccionari en certa manera és també comú, d'acord amb aquesta lògica. O bé és el lèxic especialitzat que forma part de la llengua comuna, per dir-ho com ho deia Riba en el prefaci de la segona edició (1954) del mateix DGLC. En aquest prefaci, Riba parlava d'«escriptors i homes de ciència i massa de parlants en general». Raonablement és possible d'inferir que el lèxic de la llengua comuna és el que escriptors i homes de ciència hi aporten i els parlants fan servir, normativament, en la llengua escrita i en els usos formals de la llengua oral.

De la llengua literària i la llengua comuna, la Secció Filològica ha passat a la llengua estàndard (Badia, 1992), entesa com a dialecte comú, el de «tota la comunitat lingüística en conjunt» (Marí,

1992, p. 86), com a «varietat lingüística» (DIEC, *ad uoc.*) «en què es tendeix a eliminar al màxim les diferències dialectals i que utilitzen normalment, en els diversos registres i nivells, els membres d'una comunitat». El concepte d'estàndard correspon a una visió més funcional, menys estàtica, de la llengua i del seu lèxic; a més de ser el resultat de la història —de la tradició literària i científica—, la llengua és també «una producció social contínuament en ús, protagonitzada per tota la comunitat lingüística en conjunt» (Marí, 1992, p. 86-87). Aquesta concepció és imparable perquè és solidària de l'auge contemporani dels mitjans de comunicació, l'incessant soroll dels quals, en periòdics, ràdios, televisions i ordinadors, és una característica indefugible de la societat postmoderna.

Pel que fa en concret al lèxic, la pressió d'aquests mitjans és constant i es manifesta arreu. Un diccionari general i normatiu ha de proveir-se d'observatoris que li permetin de considerar els canvis constants, les introduccions de neologismes i de noves accepcions. Però un diccionari d'aquesta mena és més un museu que una galeria, més el fons d'una biblioteca que l'aparador d'una llibreria. Així com no totes les pintures ni tots els llibres arriben als museus i a les biblioteques més generals, que són referència i norma, no tots els mots ni totes les accepcions que es forgen o apareixen han d'anar a parar a un diccionari general i normatiu, que no reflecteix l'ús, sinó que més aviat certifica i consagra el bon ús.

De manera que, tot i que el concepte de llengua estàndard hagi succeït al de llengua comuna i a l'anterior de llengua literària, de fet un diccionari general i normatiu el que ineludiblement ha de contenir és el tresor lèxic tradicional i allò que vagi incorporant dels usos correctes d'escriptors i homes de ciència. Però ha d'observar i controlar els usos procedents de totes les formes actuals de la comunicació i, evidentment, de les diferents ciències, disciplines i tècniques, perquè tant els uns com els altres constitueixen la font més freqüent, avui en dia, d'innovacions lèxiques, formals o semàntiques, que és lògic que exerceixin pressió, en principi només per la força de l'ús, sobre el tresor lèxic consolidat.

A hores d'ara, el tresor lèxic del català —general i normatiu, en l'ús formal de la llengua oral i en la llengua escrita— és el consagrat, després del DGLC, pel DIEC. I aquest tresor comú, que conté, és clar, el lèxic comú, quina part té de lèxic d'especialitat?

En el DIEC hi ha 67.000 articles i 128.000 accepcions; en 43.000 articles trobem accepcions especialitzades, i aquestes accepcions sumen 77.000. O sigui, tot plegat, que el lèxic d'especialitat representa entre el 60 % i el 65 % del total d'articles i accepcions del diccionari.

Aquest repartiment, ens ha de semblar normal? A finals de 1998 les Oficines Lexicogràfiques van calcular la proporció en el DIEC entre les diverses àrees temàtiques. Es tractava d'un estudi intern, quantitatiu, que responia a la preocupació de la Comissió de Lexicografia que no hi hagués àrees temàtiques ni sobre- ni infrarepresentades. Per arribar a tenir una idea aproximada, doncs, del pes proporcional de cada àrea van comparar el total d'articles que tenia en el DIEC amb el total de la mateixa àrea en tres altres diccionaris: el DRAE, el *Petit Robert* i l'*Hiperdiccionari*. Es tracta d'un estudi només indicatiu, no valoratiu, però algunes dades —que m'ha facilitat, diligentment i amable, Carolina Santamaria— poden resultar simptomàtiques, i,

en conjunt, palesa que els diccionaris catalans superen de molt l'espanyol i el francès en la incorporació de lèxic especialitzat.

El DIEC presenta en pràcticament totes les àrees valors molt alts; d'una manera excepcional, en algunes, valors fins per damunt dels de l'*Hiperdiccionari* (així en biblioteconomia: 291 contra 182, respectivament). Crida l'atenció que, mentre els diccionaris catalans es mostren amatents a la incorporació d'àrees recents, com ara l'ecologia (280 en el DIEC, 319 en l'*Hiperdiccionari*, contra 14 i 26 en el DRAE i el *Petit Robert*) o com les telecomunicacions (239 en el DIEC, i fins a 482 en l'*Hiperdiccionari*, contra 8 en el *Petit Robert* i 30 en el DRAE), el diccionari francès presenti, en canvi, 811 articles d'esports que no solament superen els 654 del DIEC, sinó àdhuc els 764 de l'*Hiperdiccionari* i, encara, 867 articles de filosofia contra 627 del DIEC.

No fóra del cas treure de tot plegat grans conseqüències. Entre d'altres coses, perquè són pocs els diccionaris comparats i perquè l'estudi només volia ajudar a anivellar les àrees, proporcionalment, en el DIEC. Ara, per comparació amb la mitjana dels altres tres diccionaris, sí que és clara la tendència del DIEC a la incorporació de terminologia i especialment la de les àrees de més actualitat. En aquest sentit, supera el DGLC, que ja era, de tota manera, un diccionari orientat, però força més irregularment, cap al lèxic d'especialitat, mentre que la situació en el *Petit Robert* o en el DRAE sembla, tot i que no en pugui adduir exactament els percentatges, decantar-se més de la banda del lèxic comú o del lèxic d'especialitats més consolidat i necessari, més proper al comú.

No solament hi ha més lèxic especialitzat, en el DIEC. Antoni M. Badia (1992) ha assenyalat «el pes que hi tenen les definicions científiques», en la línia sempre del DGLC, cosa que ha il·lustrat amb un exemple que em sembla força aclaridor i que també he sentit adduir, alguna vegada, a Joaquim Rafel, el de l'accepció botànica del mot «calze»: «verticil extern del periant d'una flor, generalment herbaci», definició una mica més explícita que «verticil periantal extern, generalment herbaci», que és la que l'havia precedida en el DGLC. Aquesta accepció botànica de «calze» la tenen també l'espanyol «cáliz», el francès «calice» i l'italià «calice» —per limitar la mostra a tres llengües romàniques—. El DRAE, que coincideix d'entrada amb el DIEC («verticilo externo de las flores completas»), després s'aparta de la precisió del català («generalment herbaci») per indicar, aproximativament, «casi siempre formado por hojas verdosas y más a menudo recias». Menys tècnic, però més entenedor que «verticil extern», deu ser «involucro esterno del fiore», que diu *Il nuovo Zingarelli*, i «enveloppe extérieur de la fleur», que diu semblantment el *Petit Robert*. També s'entén més el que afegeixen l'un («constituito da sepalii liberi o soldati tra loro») i l'altre («qui, le plus souvent, recouvre la base de la corolle», i, amb dos exemples, «Calice d'une seule pièce (monosépale), à sépales soudés (gamosépale)'). La definició no és tan precisa, però suposa un lector més comú, també perquè no l'obliga, com potser el DIEC, a consultar «verticil» i «periant».

La situació del català, del DGLC al DIEC, és haver de demostrar, amb la contundència de la inclusió de lèxic especialitzat i terminologia, que està al dia, que en català es poden dir tant les novetats de la ciència com tot allò específic de les disciplines més noves. En totes les llengües és

delicada, la frontera entre lèxic general i terminologia (Cabré, 1992, p. 206 i s.), però més en el diccionari d'una llengua petita, que hagi estat minoritzada en el seu propi territori i que hagi de deixar constantment clar que, tot i ser la llengua d'uns parlants que pertanyen a un estat que té una altra llengua oficial, ella és tan capaç com qualsevol altra llengua de cultura de dir totes les coses, fins les més tècniques i més recents. Una llengua de cultura, universalment reconeguda com a tal, no ha de demostrar en el diccionari que un seu físic o un seu arquitecte o un seu comunicòleg estan en condicions d'usar-la per parlar, cada un d'ells, de la seva especialitat o disciplina. Els diccionaris d'una d'aquestes llengües poden ser més lexicogràfics: mostrar el lèxic consolidat —el general, tant comú com d'especialitat— i il·lustrar els seus bons usos. Poden fixar més arbitràriament, sense jugar-s'hi el prestigi, la frontera més enllà de la qual els mots ja pertanyen a la terminologia. Les llengües petites no solament poden generar, com el català, una activitat terminològica remarcable —anostrament constant de neologismes, lèxics d'especialitat, etc.—, sinó que la terminologia té tendència a colonitzar l'espai del lèxic general, en els diccionaris, i les definicions sovint hi resulten més tècniques, menys a l'abast del profà.

D'altra banda, la idea que el futur del català com a llengua de cultura rau en la seva capacitat de vehicular la comunicació i la recerca científica, és tan antiga com l'Institut d'Estudis Catalans, que és la institució que n'elabora el diccionari normatiu i formada per savis i especialistes de pràcticament totes les matèries acadèmiques i disciplines científiques. En l'Institut, la Secció de Ciències i la Secció Filològica neixen el mateix any 1911, i en la de Ciències es concentra l'ambició última del projecte cultural nacionalista que havia situat l'Institut en el seu centre: l'ambició que el català fos no solament instrument de la recuperació de la cultura catalana, ni únicament la llengua de la seva literatura, de la seva filologia, sinó també la llengua de l'ensenyament, del conreu i de la investigació de totes les disciplines científiques (Miralles, 1999, p. 49-50). Entre els intel·lectuals aquesta ambició era compartida (Montoliu, 1912) i dins de l'Institut es traduí des del començament en la col·laboració entre les altres seccions i la Filològica, entre els científics i els filòlegs. Els científics es van acostumar així a percebre el diccionari de l'Institut també com a repertori normatiu, necessari i útil, dels termes més bàsics de cada especialitat.

La situació del català des de 1907 fins avui mateix, constantment havent de demostrar que és capaç de tot el que una altra llengua de cultura no cal que demostrï, i la responsabilitat normativa d'una institució com l'Institut d'Estudis Catalans, de totes les seves seccions, són factors decisius en la tradició lexicogràfica catalana d'aquest segle, cabdals a l'hora de mirar de comprendre les relacions entre lèxic comú i lèxic d'especialitat, entre lèxic general i terminologia en el DIEC.

Algunes referències

DGLC 1932 = FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a edició. Barcelona, 1954.

DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona. Palma de Mallorca, València, 1995.

DRAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española*, 21a edició. Madrid, 1992.

Hiperdiccionari = *Hiperdiccionari Català-Castellà-Anglès*, CD-ROM: versió 1.0. Barcelona, 1993.

Petit Robert = *Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. París, 1988.

Il nuovo Zingarelli = NICOLA ZINGARELLI. *Vocabolario della lingua italiana*, 11a edició. Bolonya, 1984.

BADIA, A. M. «Introducció» del DIEC. 1995.

CABRÉ, M. T. *La terminologia*. Barcelona, 1992.

FABRA, P. «Prefaci» del DGLC. 1932.

MARÍ, I. *Un horitzó per a la llengua*. Barcelona. 1992.

MIRALLES, C. «El Institut d'Estudis Catalans». *Arbor*, núm. 641 (1999), p. 47 i s.

MONTOLIU, M. de. «L'esperit científic i la literatura». A: *Estudis de literatura catalana*. Barcelona, 1912.

RIBA, C. «Prefaci» de la 2a edició del DGLC. 1954.

Punt de partida i plantejament general

De bon principi haig de fer dues advertències. La primera és que, tot i referir-me de manera genèrica al lèxic científic, em centraré més especialment en el que és propi de les ciències biològiques, simplement per raons de proximitat i de més bon coneixement per part meva.

D'altra banda, s'ha de tenir present que el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (d'ara endavant, DIEC) parteix necessàriament del *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de Pompeu Fabra. I per això els comentaris comparatius que faré interessaran precisament aquestes dues obres.

Per a l'elaboració del DIEC s'ha contemplat, com no podia ser d'altra manera, una estreta col·laboració entre les Oficines Lexicogràfiques, que centralitzen la feina, i les diverses seccions de l'IEC. Val a dir que per a aquesta segona edició, no tan constreta per imperatius temporals com la primera, les tasques de col·laboració han estat programades amb molt de detall i s'han establert canals de contacte flexibles i eficaços. Per a tot allò que afecta el lèxic científic, han estat requerides a intervenir en el DIEC, doncs, la Secció de Ciències i Tecnologia i la de Ciències Biològiques. Aquestes dues seccions han acceptat de prendre sota la seva responsabilitat principal la reconsideració de la tria d'entrades feta inicialment i la revisió de les definicions corresponents. Les seccions han encomanat aquestes tasques als membres considerats experts en les diverses àrees temàtiques que els concerneixen, i quan no han comptat amb cap especialista en una matèria han proposat persones externes per fer-se càrrec de la tasca. I això sens perjudici que qualsevol dels encarregats pogués encara demanar —com així ha estat— l'ajut o la col·laboració de terceres persones. D'altra banda, també les Oficines Lexicogràfiques han sol·licitat sovint el parer o l'ajut d'experts de fora de l'IEC.

El lèxic científic en el DIEC

Aspectes generals

Deixeu-me que recordi breument, malgrat que la majoria dels qui m'escolteu sou més versats que jo en qüestions de llengua, dos aspectes molt generals.

a) L'un és que qualsevol diccionari de la llengua ha de recollir, per a cada mot o unitat lèxica, informació clara i suficient sobre:

- la forma ortogràfica,
- el valor morfològic i sintàctic,
- el contingut significatiu.

D'aquestes tres unitats d'informació, em fixaré únicament en la primera i la darrera, sobre les quals puc fer, goso suposar, comentaris personals amb un cert coneixement de causa.

b) El segon aspecte és que el lèxic científic —com, en general, l'especialitzat— comprèn més que res neologismes, sigui neologismes formals (derivats del lèxic grec o llatí, obtinguts per composició, manllevats a una llengua moderna...) o semàntics (per atribució d'un significat especial a mots de la mateixa llengua). Els neologismes han d'estar d'acord, en principi, amb unes regles de derivació o amb un procediment de formació o d'adaptació rigorosos i coherents; no abordaré pas un tema que coneixeu molt més bé que jo mateix.

La classificació formal dels termes especialitzats pren en compte els significants. Però també podem considerar-los des del punt de vista dels significats, és a dir, de la mena de nocions que impliquen. I així podem distingir, bàsicament, els termes referents a conceptes abstractes, a processos i a objectes (naturals o artificials).

El conjunt de noms utilitzats dins de cada àrea científica constitueix allò que s'anomena *la nomenclatura*. Sovint, però, aquest terme s'aplica més específicament als sistemes de significants sotmesos a regles molt concretes, intencionalment de validesa universal; per exemple, les denominacions tècniques d'animals i plantes, els noms estandarditzats de productes químics, de minerals, d'unitats de mesura, etc.

La nomenclatura científica dels éssers vius constitueix una subdisciplina, de caràcter eminentment pràctic, dins de la taxonomia, i es regeix mitjançant uns codis particulars. De totes maneres, també són nomenclatura taxonòmica, en sentit ampli, els noms populars de plantes i animals, pertanyents al lèxic comú, però que el sistema lingüístic científic ha de recollir, descriure i sovint delimitar dins del seu camp; són termes que se situen, doncs, en la intersecció entre ciència i llenguatge comú. I en un cas semblant es troben les denominacions populars dels productes químics més corrents, dels minerals i les roques, etc.

Tria d'unitats lèxiques

En la primera edició del DIEC es partia d'una tria inicial de termes que volia recollir els mots científics d'ús més general, intencionalment fins al nivell de necessitats d'un estudiant universitari. Com que la referència era el DGLC, la llista de mots nous que s'havien d'incorporar havia de ser forçosament molt llarga. De termes científics nous, n'havien estat inclosos ja en gran quantitat, no solament en els reculls lexicals especialitzats, sinó també en altres diccionaris i enciclopèdies i en els suplementes al DGLC dreçats per la Secció Filològica, i molts eren emprats correntment en les publicacions científiques més elementals i en els mitjans de comunicació. De totes maneres, calia fer la tria, que sovint consistia en una tria del que altres havien ja triat. No costa gaire d'imaginar que moltes de les addicions eren indiscutibles. Vegeu només una petita relació de termes o significats pertanyents a diverses àrees científiques que el DGLC no recollia:

plaqueta, immunologia, biòpsia... (medicina)
cromosoma, antibiòtic, histamina... (biologia)
ecosistema, plàncton, biomassa... (ecologia)
soja, sotabosc, alvocater... (botànica)
hàmsster, piranya, parameci... (zoologia)
geodinàmica, laterita, trilobit... (geologia)
silicona, bioquímica, electroforesi... (química)
digitalitzar, matriu, conjunt... (matemàtiques)
neutró, resiliència, difàsic... (física)

No em podeu negar que tots aquests termes resulten ben reconeixadors per a un parlant mitjanament culte i que alguns li resultaran escandalosament familiars.

D'altra banda, com que la comprensió que cada disciplina té de la seva matèria d'estudi varia amb el temps —i les necessitats comunicatives també—, hi ha termes que esdevenen obsolets o que resten fora de l'ús normal. D'aquests termes, els que han caigut del lèxic científic (com és ara *animàlcul, ginàndria...*) i no han perviscut, ni que sigui amb un significat impropï, en el llenguatge comú, caldrà arraconar-los. Els que han tingut molt predicament, en la comunicació oral o escrita, en temps no gaire llunyans (posem per cas *flogist, miasma, èter...*), s'han de mantenir en el diccionari tot i assenyalar, però, llur condició d'obsolets.

No cal dir que la tria feta per qualsevol grup o persona (ni que es tracti de gent molt experta) té un component important de subjectivitat, de manera que sempre és susceptible de ser criticada, més que més per altres especialistes en la matèria. I no cal escandalitzar-se'n gens.

Incidint en la casuística de la selecció d'entrades en un diccionari de les característiques del DIEC, em situaré en el camp de les ciències naturals, que és el meu, i em referiré especialment a dos aspectes concrets: els noms populars dels organismes i les unitats taxonòmiques.

En relació amb els noms de plantes i animals, faré notar que la llengua comuna presenta força complexitat, a causa sobretot de:

- a) l'existència de nombroses formes dialectals i de localismes concurrents (sinonímia),
- b) l'atribució de diferents significats a un mateix significat (homonímia),
- c) la poca concreció del significat d'alguns termes,
- d) les denominacions científicament incoherents.

Un exemple de multiplicitat de noms, ja adduït per Masclans, el trobem en la planta coneguda científicament com a *Centaurea conifera*, que en el parlar comú acapara divuit apel·latius diferents (*pinya de Sant Joan, pinyera, capceta, guitarra, cigala, perdiueta...*). En el camp de la ictionomia, trobaríem molts exemples semblants o encara més complexos. És evident que en un diccionari general no poden pas entrar tots aquests noms. La tria s'ha de basar sobretot en l'extensió d'ús.

Com a exemple de diversitat de significats podem esmentar l'*herba prima*, un nom atribuït, segons els territoris, a set plantes diferents.

La sinonímia i l'homonímia ens porten a la qüestió de si cal donar preferència a algun dels noms i a quin, qüestió que deixo de banda perquè ens podria portar massa lluny i de fet no escau de tractar-la aquí.

D'inconcrecions en la denominació dels éssers vius, n'hi ha moltes, i la majoria s'expliquen perfectament perquè la gent no té necessitat pràctica d'afinar més. El terme *cuc*, posem per cas, s'aplica a molts invertebrats no artròpodes pertanyents a més de deu grups sistemàtics diferents, a moltes larves d'insectes i, fins i tot, a alguns insectes adults; però té una lògica.

Quant a les aparents incoherències entre interpretacions científiques i populars, cal considerar que el comú de la gent no pretén pas un coneixement rigorós i exhaustiu del món natural, i que les incongruències que en deriven són, al capdavant, formals. Pot semblar paradoxal que hi hagi líquens que s'anomenin *morses*, algues que rebin el nom de *líquens*, plantes amb flor que es qualifiquin d'*algues*, homòpters que es diguin *mosquits*, saures que siguin *serps*, blàtids lingüísticament disfressats d'*escarabats*... Però tot, o gairebé tot, té una explicació (i jo trobo que més aviat és divertit).

Cal dir, de totes maneres, que aquests dos darrers aspectes de la nomenclatura popular a penes si posen problemes a l'hora de dreçar un recull de lèxic.

Un cas especial és el dels noms d'organismes que resulten de la traducció de llur apel·latiu científic (funcionalment en llatí), perquè no en tenen un de comú. D'aquests, n'hi ha una colla en les obres de divulgació o en els catàlegs de jardineria. Al meu parer, les traduccions de noms específics (o genèrics) de plantes i animals haurien d'introduir-se al diccionari amb comptagotes, limitant-los als que són totalment necessaris i als més usuals en les obres de gran difusió.

Els noms de grups taxonòmics superiors (famílies, ordres, classes...) demanen dues menes de decisions: quins s'han d'aplegar i a quin sistema de classificació ens hem de referir.

Per a la tria d'aquesta mena de noms s'ha d'acceptar que en un diccionari general només hi caben els més usuals en obres divulgatives i en textos científics de nivell mitjà. Cada especialis-

ta pot tenir un criteri un xic diferent, però em penso que qualsevol solució serà bona mentre se situï dins un context poc extremós; i ja sé que amb això no he dit gairebé res, però així tothom podrà interpretar-me a gust seu.

Com a exemple d'acords presos per a la segona edició del DIEC, diré que, en el cas dels ocells, s'han admès tots els ordres taxonòmics del món, que tot plegat són una trentena, i totes les famílies representades als Països Catalans. Dins de les plantes amb flor, es deixen de banda, en canvi, tots els ordres (d'escassa tradició i encara mal definits) i se seleccionen les principals famílies de casa nostra i les exòtiques més importants, posat que incloquin representants recollits al mateix DIEC.

Pel que fa a les classificacions sistemàtiques de base, opino que no se n'ha d'adoptar una de sola; i, sobretot, que la tria no ha de recaure en els esquemes de darrera hora, perquè pot molt ben ser que l'últim crit de la interpretació taxonòmica resulti exageradament estentori, cosa sovint difícil d'escatir de primer moment.

Una altra qüestió és que hi ha grups taxonòmics avui deixats de banda per la ciència ortodoxa, però que, havent tingut molta acceptació en temps recents, encara es fan servir i es veuen escrits correntment (bé que de vegades mal interpretats). Seria el cas, per exemple, de paquiderms, ungulats, tal·lòfits, etc. El diccionari convé que els reculli, especificant la seva condició actual en sistemàtica o bé, si és el cas, atribuint-los només el valor genèric que puguin haver conservat.

És normal que els diferents sistemes taxonòmics actuals o recents difereixin notablement entre ells, i en tal cas la posició més assenyada és reflectir aquest fet. Pel que fa concretament a les unitats de rang superior, sembla apropiat aplegar les diverses interpretacions vigents en els darrers temps, indicant que tal grup o tal altre és, o ha estat, considerat dins d'aquesta categoria per uns o dins d'aquella altra per uns altres. El diccionari no s'ha pas de definir sobre la filogènia dels organismes; el que ha de fer és recollir les denominacions taxonòmiques no oblidades i assenyalar-ne els diversos valors possibles. Així, s'ha d'especificar que el terme *plantes* correspon a un dels antics regnes de la naturalesa que englobava tots els «vegetals», i que ara inclou solament els briòfits i les plantes superiors; que els *fongs* són considerats per alguns com un regne molt ampli, que aplega la majoria de vegetals heteròtrofs, mentre que altres classificacions en separen els ameboides i els cel·lulòsics, que van a parar a un regne diferent, etc. Per contra, no sembla raonable d'entrar al diccionari els neologismes proposats a darrera hora per denominar grups de validesa poc comprovada, talment com no es recullen els termes de l'argot més *in*, tot esperant que es consolidin o s'esvaeixin sense pena ni glòria.

Fixació de la forma ortogràfica

No m'atreveixo pas a endinsar-me gaire en un tema que no domino. De les regles per a la correcta grafia dels mots, la formació de derivats, l'obtenció de neologismes, etc., no m'escau de

parlar-ne. I menys encara vull embrancar-me en les darreres normatives sobre guionets i compostos amb e protètica interna que tanta polseguera han aixecat.

Anant al gra, vegeu simplement algunes grafies de mots científics que el DIEC ha proposat (sovint fent cas de propostes anteriors):

<i>nummulit</i> (i no pas <i>nummúlit</i>)	<i>gàmeta</i> (obviant <i>gamet</i>)
<i>sègle</i> (en comptes de <i>segle</i>)	<i>enclova</i> (i no <i>enclòver</i>)
<i>epicarpí</i> (bandejant <i>epicarp</i>)	<i>ecotò</i> (i no <i>ecòton</i>)
<i>gala</i> (corregint <i>gal·la</i>)	<i>eocè</i> (i no <i>eocèn</i>)
<i>ocel</i> (però no <i>ocel·le</i>)	<i>programari</i> (en substitució de <i>software</i>)

coliflor, centengrana, precambrià, fisicoquímic, ratpenat... (aglutinats)

supraescapular, antiescorbútic (tots dos com al DGLC), *subespècie...* (amb e protètica interior)

De vegades el DIEC admet dues formes totalment concurrents:

<i>vaccina</i> (preferible a <i>vacuna</i>)	<i>píleu</i> (millor que <i>pili</i>)
<i>glícid</i> (millor que <i>glúcid</i>)	<i>gastròpodes</i> (i <i>gasteròpodes</i>)

En altres casos la duplicitat queda polaritzada:

call (en medicina, botànica i citologia) / *cal·lus* (només en botànica i citologia)
cotilèdon (en botànica i medicina) / *cotiledó* (només en medicina)

Més xocants poden semblar els casos en què es bandeja una grafia molt estesa en tots els idiomes per adoptar-ne una altra, com passa amb els mots d'origen grec que porten el diftong *ei*, en català reduït a *i*:

clistogàmia, clistotecí, gitonogàmia, plistocè... (en contra de les formes amb *ei* —*cleistogàmia, pleistocè...*— que fan servir tots els altres idiomes cultes, incloent-hi els neollatins)

En casos com aquests darrers topem amb la conveniència (i el consens) que els mots científics tinguin un caràcter tan universal com es pugui, de manera que presentin les màximes coincidències en les diverses llengües. És clar que, si les regles de derivació s'oposen a una grafia tradicional, sempre es pot mirar de corregir-la. I no és pas insòlit que una proposta de canvi d'un mot ben arrelat, raonada i feta per un grup científic prestigiós, s'admeti en un idioma i es propagui a tots els veïns.

Una casuística més particular presenten encara els termes de nomenclatura fixats per organismes internacionals, de vegades amb força d'obligació, tal com passa amb els noms d'animals i plantes, regulats per uns codis internacionals acordats per votació, amb les denominacions

de substàncies químiques, establertes per la Unió Internacional de Química Pura i Aplicada (IUPAC), o amb el vocabulari electrònic que proposa la Comissió Electrònica Internacional (CEI). A part que també hi ha unes normes internacionals de terminologia científica.

Pel que fa als organismes vius, llurs noms tècnics són oficialment llatins o tractats com si ho fossin. La majoria de llengües no els tradueixen, tot i que els parlants solen pronunciar-los al seu aire, de vegades de manera tan poc ortodoxa que costen d'identificar. En canvi, els idiomes romànics tendeixen a traduir-los, atès que la major part de llur lèxic ja deriva del llatí. Evidentment, no cal traduir els noms de plantes i animals que ja disposen d'un nom vulgar prou inequívoc. Però els noms de tàxons superiors a l'espècie, i els d'espècies que no tenen equivalència popular, sovint són passats a la llengua comuna, cosa que, d'altra banda, no sempre resulta planera. Faré notar que en els noms de tàxons no cal procurar que la versió catalana s'acosti a la de les altres llengües, perquè els únics noms reconeguts com a oficials són els llatins. Per a la traducció d'aquests noms científics, el DIEC adopta les convencions que han seguit la major part de textos moderns en català. Resumidament, podríem dir que aplica les regles normals de derivació, tot conservant, però, les lletres *w* i *k* quan l'arrel del nom és un topònim o un antropònim. Vegeu-ne alguns exemples:

<i>Arenaria</i> → <i>arenària</i>	<i>Gastropoda</i> → <i>gastròpodes</i>
<i>Spirogyra</i> → <i>espirogíra</i>	<i>Phacochoerus</i> → <i>facoquer</i>
<i>Chiroptera</i> → <i>quiròpters</i>	<i>Washingtonia</i> → <i>washingtònia</i>
<i>Welwitschia</i> → <i>welwítsquia</i>	<i>Kerria</i> → <i>kèrria</i>

Les denominacions estàndards de substàncies químiques, unitats de mesura, unitats estratigràfiques, etc., construïdes en llengües modernes, sí que estan sotmeses a l'imperatiu de la universalitat. Moltes normes, com les de la IUPAC, que fixen els noms en anglès, recomanen insistentment que les adaptacions a altres idiomes es facin introduint-hi el mínim d'alteracions ortogràfiques, per tal que els noms siguin fàcilment reconeixadors. Això és especialment important en les lletres inicials, per tal que no es destaroti l'ordre alfabètic, i també en les terminacions, els guionets i altres convencions gràfiques significatives. La indiscutible conveniència d'acostar el català científic a un llenguatge universal pot obligar de vegades a admetre mots poc concordants amb el geni de la llengua, però aquest fet s'ha d'acceptar sense reticències. Així, tot i que Fabra, en el DGLC, proposi *vat* —i, en contrast, *wulfenita*—, el DIEC escriu *watt* i accepta altres transcripcions «desviants», com ara *wolframita*, *uran* (sense deixar caure la *n*), *pirrole* (conservant la *e* final), *jansky*, etc.

Qüestions més genèriques són la manera de fixar els neologismes i la de corregir o substituir els termes ja establerts que resulten discordants amb les regles de la formació de mots. Tots sabem que la tradició ha acumulat una bona pila de mots incorrectes, mal adaptats d'altres llengües o, molt sovint, presos de readaptacions castellanques mal fetes, i que modernament, amb l'evolució accelerada dels coneixements, abunden els anglicismes mal traduïts, malgirbats o, no rarament, innecessaris.

Els breus comentaris fets aquí dalt sobre la terminologia especialitzada demostren, em penso, que, per a la fixació de mots nous, cal que els lexicòlegs comptin amb els coneixements i l'experiència de científics competents. I ja sé que la competència professional no sempre va lligada, sobretot en la societat catalana, a una competència lingüística suficient.

Voldria subratllar, per acabar aquest tema (i això va dedicat als lexicòlegs), que la implantació de termes científics nous, modificats o corregits no ha de portar gaires problemes. D'una banda, perquè l'ús de termes viciosos per part d'un col·lectiu poc extens, més reduït com més especialitzat sigui el terme, és molt més fàcil de canviar que l'adoptat per la massa de la població. Si la introducció d'*entrepà*, *glaçó*, *farmaciola*, etc., i les correccions de «sello» a *segell* o de «busson» a *bústia* han tingut èxit entre la majoria dels parlants, no veig per què l'estament científic ha de ser més reticent en casos anàlegs. D'altra banda, s'ha de tenir en compte que els científics són, teòricament, proclius a admetre propostes lògiques i ben raonades i que tenen, per definició, la pruija de la coherència i el rigor.

Les definicions

Definir un terme exigeix coneixement i reflexió i no és pas sempre una tasca senzilla. Hi ha definicions que, si es volen exhaustives, han de ser bastant extenses, o bé han de recórrer a termes molt especialitzats que estalviïn les frases explicatives. Ara; en un diccionari general, ni una cosa ni l'altra són recomanables, perquè el consultant de l'obra no necessita ni demana altra cosa que rebre informació sobre la grafia i el valor gramatical d'un terme i fer-se càrrec del seu significat en el marc d'una visió molt general del coneixement.

Les definicions de conceptes poden ser breus i exactes. Per exemple:

resiliència *f.* Resistència que presenten els sòlids al trencament per xoc.

és una definició en la qual no es pot dir que hi falti ni hi sobri res.

Els processos també poden ser definits breument, bé que són susceptibles d'incloure informació addicional.

centrifugar *v. tr.* Separar els components (d'una barreja) per la força centrífuga.

és una definició certa i entenedora, tot i que no s'expliqui com es pot dur a terme aquesta operació (però això ja són figures d'un altre paner).

Les definicions d'objectes, en canvi, han de ser forçosament descriptives i, per això mateix, són teòricament, i paradoxalment, indefinides. Com que no arribarien mai a ser completes, cal reduir-les limitant-les a algunes dades prou significatives; i, per tant, algú ha de decidir quantes i quines han de ser aquestes dades. Malgrat això, la definició pot ser realment efectiva. Vegem-ne dos exemples, l'un d'un objecte artificial i l'altre d'un de natural.

anemòmetre *m.* Aparell per a mesurar la velocitat del vent i en general la rapidesa d'un fluid gasós.

Aquí el definidor ha considerat que n'hi havia prou especificant la finalitat o utilitat de l'objecte. Un lector ignorant es quedarà sense saber com és un anemòmetre, però no es pot negar que tindrà noció de què és (i de com s'escriu el nom).

aladern *m.* Arbre o arbust perennifoli de la família de les ramnàcies, de fulles esparses i coriàcies, freqüent a la regió mediterrània (*Rhamnus alaternus*).

Havent entès la definició, una persona no versada seria incapaç de trobar un aladern a l'alzinar de Collserola (i us asseguro que n'hi ha molts). Però ara coneix prou bé el significat del terme. En un diccionari general no sembla que calgui gaire res més, oi?

En el cas de les definicions d'espècies vegetals i animals, les Oficines Lexicogràfiques han proposat un model, molt més pautat que el de la primera edició del DIEC, i amb alguna novetat en esguard del que sol fer-se en obres equivalents. Entre altres extrems, i això és aplicable a tota mena de definicions, es demana d'evitar les fórmules metalingüístiques, de l'estil de «Conjunt de...», «Qualsevol de...», «Nom aplicat a...», «Dit de...». Les característiques de l'organisme que es cregui convenient d'esmentar han d'aparèixer sempre en el mateix ordre: aspecte i morfologia, altres caràcters intrínsecs, trets extrínsecs (ecologia, utilitat...) que poden ajudar a diferenciar-lo, etc., i, en darrer terme, el nom científic (entre parèntesis). La ubicació del nom científic al final de la definició s'aparta certament del costum rutinari. En favor d'aquesta norma —al meu parer, lògica i encertada—, aduiré que una definició no és un text discursiu i que la nomenclatura científica de l'animal o de la planta representa una informació complementària i discreta, ben destriada i útilment destriable de la descripció.

Per acabar, comentaré que la segona edició del DIEC pretén bàsicament, o hauria de pretendre, respecte de la primera, una moderada ampliació del lèxic científic (i jo sóc del parer que l'adjectiu *moderada* s'interpreti aquí amb molta moderació), la reconsideració de formes que podrien semblar sospitoses o poc felices i l'increment de la precisió i la simplicitat de les definicions.

Bibliografia

BOLÓS, Oriol de. «La formació del llenguatge botànic català». *Estudis Romànics* [Barcelona], núm. XII (1970), p. 209-224.

— «Consideracions sobre la terminologia científica i el seu ús». *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural* [Barcelona], núm. 50 (1985), p. 391-394.

CABRÉ, M. Teresa. «La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions». Barcelona: Empúries, 1992.

CASASSAS, Oriol [dir.]. *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1990.

Diccionari de la llengua catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1982.

Gran enciclopèdia catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1965-1990.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Edicions 62: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma: Moll; València: Edicions 3 i 4, 1995.

MARQUET I FERIGLE, L. *El llenguatge científic i tècnic*. Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 1993.

MASCLANS, F. *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Barcelona: CEC: Montblanc-Martín, 1981.

RIBA I ARDERIU, Oriol. *Diccionari de geologia*. Barcelona: IEC: Enciclopèdia Catalana, 1997.

RIERA, C. *El llenguatge científic català*. Barcelona: Barcanova, 1994.

5

L'àmbit del lèxic i l'onomàstica

5.6

Debat:

La cooperació en la normalització
del lèxic i l'onomàstica

La normalització del lèxic i l'onomàstica

Moderador: **Joan Veny**, membre de la Secció Filològica de l'IEC

Francesc Vilaró

Ester Franquesa

Josep Vigo

Judit Freixa

El tema d'aquesta taula rodona presenta un doble contingut, el lèxic i l'onomàstic, que no es troben tan distanciats com podria pensar-se, car topònims i antropònims, en llur major part, han estat —o són— lèxic comú en els seus orígens, i és indubtable que plantegen problemes comuns, sigui formals, sigui de difusió.

Els participants han estat convidats, en les seves breus intervencions, a subratllar aspectes, completar continguts i afegir matisos a les ponències anteriorment exposades, així com a establir possibles noves línies de col·laboració amb la Secció Filològica des dels respectius centres o institucions. Dic «noves línies» perquè, de fet, ja ha funcionat, de temps enrere, una cooperació fructuosa amb el Departament de Política Territorial i Obres Públiques, el TERMCAT, l'Observatori de Neologia i les seccions de Ciències Biològiques i de Ciència i Tecnologia del mateix Institut. Cal veure com es pot fomentar i dinamitzar aquesta cooperació i quines perspectives de treball compartit poden obrir-se.

Francesc Vilaró, que és el cap del Servei d'Informació i Documentació del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, és autor de llibres sobre criteris lingüístics per a la senyalització viària i per a la traducció de topònims, i ha intervingut en l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de Catalunya*, del *Diccionari visual de la construcció* i del *Diccionari de carreteres*.

Ester Franquesa, directora del TERMCAT, ha publicat articles sobre terminologia i és membre de diverses comissions, associacions i xarxes nacionals i internacionals de terminologia.

Josep Vigo, membre de la Secció de Ciències Biològiques de l'IEC i catedràtic del Departament de Biologia Vegetal de la Universitat de Barcelona, ha estudiat la flora vascular i de les comunitats vegetals, i, darrerament, treballa en la cartografia de la vegetació. Dirigeix dos projectes cartogràfics, un sobre la vegetació de Catalunya (IEC) i un altre sobre els hàbitats naturals de Catalunya (Departament de Medi Ambient). És coautor, amb el doctor Oriol de Bolòs, de la *Flora dels Països Catalans*.

Judit Freixa és coordinadora de l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra, de la qual és professora i investigadora. Ha treballat en la línia de la terminologia i de la neologia, i ha intervingut en l'elaboració del *Diccionari de paraules noves*.

Ester Franquesa
Directora del TERMCAT

He parlat abans de l'organització del procés que seguim per a la normalització de les unitats terminològiques catalanes, del procés d'identificació dels neologismes que requereixen ser normalitzats, del mètode de treball al llarg de tot el procés, del sistema que s'articula per garantir la participació dels lingüistes i, sobretot, dels especialistes dels sectors implicats, i, finalment, de les vies de difusió dels termes normalitzats per canals estables.

Joan Martí ha introduït el concepte *competència* —amb el significat comú del terme, «rivalitat d'interessos»—, que ha d'assumir el català respecte a les llengües més importants del món. Ha de saber generar amb recursos propis el llenguatge especialitzat, sense submissions innecessàries. Ha relacionat el futur dels idiomes amb la seva capacitat d'adequar-se a l'evolució científica i tecnològica i al potent procés de globalització. I ha remarcat l'especificitat de la normalització i la normativització dels neologismes, i, doncs, els criteris singulars que s'hi han d'aplicar.

El sistema de relació i interacció establert des del centre que dirigeixo amb l'autoritat normativa, els professionals de la llengua i els diversos sectors de la societat pel que fa a l'estandardització del lèxic ha quedat explicat en la meua ponència i en la del president de l'organisme que assumeix la normalització de la terminologia catalana.

En què es fonamenta la normalització de la terminologia catalana i què la legitima?

En què es fonamenta? Principalment, en la seva finalitat, que deriva de les necessitats comunicatives sorgides en els entorns socioeconòmics, tècnics i científics. Per això s'inscriu en una política específica en matèria lingüística. Les decisions de normalització són decisions que emanen de l'organisme que en té atorgada la potestat amb l'objectiu d'equipar la llengua amb les unitats especialitzades i de supplantar els manlleus que prenen lloc en el sistema lingüístic català de manera innecessària.

Què la legitima? El fet que aquest òrgan està connectat amb la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que té com a funció l'establiment de la normativa general de la llengua. Hi té un vincle directe que permet la coordinació i el transvasament d'informació, però manté una or-

ganització i un sistema de treball propis. El procés de normalització té en compte la participació d'agents de naturalesa diversa i permet la reconsideració de les decisions que es prenen, amb prou rapidesa perquè la terminologia vagi ajustant-se a les necessitats de la ciència i la tecnologia, que, com hem repetit avui diverses vegades, evolucionen constantment. El mètode de treball que he explicat abans facilita que els especialistes adoptin una posició reflexiva sobre les pròpies pràctiques lingüístiques i les dels col·legues que representen, s'hi impliquin i afavoreixin després la inserció dels termes que s'aprovin en el seu entorn professional. No es tracta d'imposar termes llançats a l'atzar sense que hagin estat estudiats i sense preveure les condicions per a la seva acceptació ni la seva utilitat en la llengua.

Què podem proposar-nos avui per perfilar millor les actuacions de normalització? Apuntem tres objectius concrets:

— Un primer objectiu: incrementar la participació sistemàtica amb representants de reconegut prestigi dels grans àmbits de la ciència, de la tècnica i de les humanitats en les reunions del Consell Supervisor.

— Un segon objectiu: diversificar els sistemes de propagació dels termes normalitzats i desplegar mecanismes concrets que n'assegurin la implantació, de manera que el seu desconeixement no sigui el motiu per què no siguin usats.

— Un tercer objectiu: sistematitzar canals de relació amb els usuaris dels neologismes amb la finalitat que ens indiquin els casos que, per a ells, són més necessaris de normalitzar i que, un cop aprovats, ens informin del seu funcionament en els contextos reals d'ús.

Els canals i els mètodes per demanar informació als especialistes, encara que són millorables, són força establerts. Però podem millorar el sistema perquè ens arribin, quan hi són, els problemes que han sorgit a l'hora d'usar-los en les diverses situacions de comunicació.

Treballar per fer possibles aquests objectius facilitaria que els neologismes que deriven del procés de normalització, després d'un temps determinat, s'integressin més fàcilment en el corpus del lèxic especialitzat del català. Deia abans que de fet els neologismes deixen de ser-ho quan passen inadvertits entre tota la resta de paraules conegudes. Massa sovint els termes que es normalitzen no es coneixen prou o arriben als usuaris per unes vies que els són estranyes.

6

Debat:

Parlar i escriure: estil i normativa

Moderador: **Isidor Marí**

Jaume Cabré

Joan F. Mira

Joaquim M. Puyal

Josep Lacreu

Aquest debat, el darrer de les Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, es proposa tractar del punt de vista dels escriptors —i, en general, de tots els qui usen el llenguatge en activitats creatives (traductors, directors de teatre o cinema, locutors, etc.)— sobre la seva relació amb l'autoritat acadèmica.

Hi participen l'escriptor Jaume Cabré, el també escriptor Joan F. Mira —membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC—, el comunicador Joaquim M. Puyal i el lingüista Josep Lacreu. Les seves paraules, que resumim a continuació, presenten aspectes ben interessants de la relació entre la normativa i la creació.

En la seva intervenció, Jaume Cabré parteix de la diferència entre l'escriptor i el comunicador, pel que fa a la seva relació amb la llengua. D'una banda, per a aquest darrer, la llengua té un caràcter més purament vehicular; de l'altra, però, la seva incidència social és més directa i immediata. La capacitat de la comunicació de massa per a generar models lingüístics és extraordinària. En canvi, hi ha comunicadors que difonen un llenguatge defectuós o empobrit. Jaume Cabré suggereix, per tant, que és amb aquests professionals que la Secció Filològica ha d'establir una relació que permeti millorar la qualitat lingüística. Un altre fet mereix, segons ell, una intervenció decidida de l'Institut: la facilitat creixent amb què la televisió pública catalana usa el castellà per pura comoditat.

Reprenent algunes afirmacions de Jaume Cabré, Joan Francesc Mira indica que ni els escriptors ni els comunicadors no tenen prou competència lingüística, en general. Pel que fa a la relació entre parlar i escriure, observa que els parlants tenen un cert acomplexament per manca de coneixements lingüístics. Posa en dubte, per tant, que hi hagi un model de parla estàndard que actui com a referent per al conjunt de la societat. Una producció televisiva valenciana, per exemple, no és acceptada amb naturalitat a Barcelona, i viceversa. En l'àmbit anglòfon, per contra, la variació no és entesa com un signe d'anormalitat. Respecte a la relació entre normativa i estil, sosté que la primera és el fonament del segon. Valora positivament la inclusió de variants valencianes en la normativa comuna. Conclou amb el lema «gramàtica i llibertat», entenent que és a partir del coneixement de la gramàtica que comença la llibertat dels escriptors i comunicadors.

Joaquim Maria Puyal parla de la responsabilitat específica que té un comunicador en l'ús de la llengua, i dels condicionaments de mercat que pesen sobre la seva activitat professional. La seva mateixa condició d'emissor està al servei del mitjà per al qual treballa. El seu èxit s'associa a l'audiència que aconsegueix. Li cal, per tant, conèixer molt bé els receptors, adaptar-s'hi satisfactòriament, usar una llengua que no li representi gaire esforç de comprensió. I òbviament també li cal dominar el seu ofici. Molts professionals catalans, a més, han de treballar amb una llengua que no és la seva pròpia. En aquest marc, qui vetlla pel català? En una societat normal, tot aquest entorn actua sòlidament a favor de la llengua. En el nostre cas, aquesta solidesa està almenys esquerpada. Cal aprofitar tots els esforços possibles, com els de les unitats d'assessorament lingüístic d'algunes empreses —les quals, però, no haurien de servir permanentment de cossa per a les deficiències dels professionals—. El comunicador ha de comptar amb un autèntic assessor davant de les exigències d'innovació expressiva a què ha de fer front. Així pot fer la seva aportació creativa a la llengua sense contravenir la normativa.

Finalment, Josep Lacreu se centra en la relació entre la normativa i l'ús literari i periodístic de la llengua, considerant la distància que hi ha entre el parlar habitual del carrer i la normativa. Davant d'aquesta situació, distingeix dues posicions: que els usuaris s'adaptin a la normativa o que la normativa s'adapti a l'ús lingüístic. El debat entre aquestes posicions sovint conté un component polític, que impedeix un diàleg prou fluid i serè. No hauríem de sentir-nos presoners, segons Lacreu, de la concepció noucentista de la llengua, en la qual nasqué el model normatiu. Per això refusa una concepció força estesa entre els professionals de la llengua: creure que cal corregir tot allò que no figura en el diccionari normatiu. Propugna, doncs, un equilibri ponderat entre el respecte a les convencions normatives i la renovació permanent d'aquestes mateixes convencions, de manera que s'hi pugui identificar la cultura popular de tot el territori lingüístic.

A continuació, algunes preguntes i comentaris dels participants en les Jornades permeten ampliar i matisar els punts de vista, en una sessió que resulta en conjunt del més gran interès.

Escriptors i comunicadors, referents per a la Filològica

Els escriptors, són un referent per a la Secció Filològica? És indubtable que sí. Com també és indubtable que els parlants són un referent per als escriptors.

És un referent, el comunicador? Són un referent, els mitjans de comunicació? En la mesura que usen la llengua per transmetre els seus missatges, són un referent per a la Filològica. Però en massa casos, els seus plantejaments professionals no contempen la llengua com un valor en si. Per a ells, la llengua és un vehicle que, en el millor dels supòsits, cal conèixer, respectar i usar; però el valor essencial radica en la notícia o el programa que s'ha transmès. Aquesta actitud de molts professionals dels audiovisuals és la que marca la diferència entre el comunicador i l'escriptor, ja que aquest últim dóna la mateixa importància al *què* diu que al *com* ho diu. Si no, no seria escriptor. El comunicador, en canvi, pot continuar treballant encara que mai no s'hagi fet cap plantejament d'estil i model lingüístics.

Importància social de la feina de l'escriptor i el comunicador.

Nivell ideal d'incompetència. Mals usos

Avui, si posem de costat l'escriptor i el comunicador, la història no té color: és el comunicador qui té una veritable incidència en els ciutadans. Si més no, incidència immediata. L'escriptor rigorós, amb la seva escriptura, fa aportacions, arriscades o no, però aportacions sobre l'ús de la llengua a partir d'un criteri basat o bé en la intuïció, o bé en la saviesa lingüístiques; o basat en totes dues qualitats. Però el seu poema o la seva prosa infecta parlants en una proporció molt limitada. Com a contrapartida, si la feina literària d'aquest escriptor és solvent, el seu model de llengua perviu i queda fixat en el temps i pot ser usat per la Filològica com a argument d'autoritat. Recordo que Josep Vicenç Foix em va explicar una vegada que davant de la incertesa de l'ús

d'una expressió o d'una paraula que en algun moment ja havia fet servir, es decidia a consultar un diccionari no normatiu, amb exemples d'ús, i al capdavant hi acabava trobant aquella expressió o vocable: però com a argument d'autoritat hi havien posat un exemple extret de la seva pròpia obra, de l'obra de Foix. La sensació de buit que l'envaia es veu que era notable.

Tot i així, és el comunicador qui té poder per fer seus o per crear girs i usar vocables que poden ser adoptats de manera immediata per la comunitat de parlants. Les llengües, amb els mitjans de comunicació, han accelerat el ritme de la seva vida i, per tant, de la seva evolució. Avui, des de la ràdio o la televisió, amb un programa fet amb cara i ulls, amb una activitat professional ben feta, amb un programa o un anunci, pots imposar, a la comunitat lingüística, un vocable o una expressió en qüestió de poques setmanes.

El comunicador es pot convertir en un model de llengua, si ho fa bé, o en un veritable depredador, si ho fa malament. Però sempre influirà en els parlants molt més que qualsevol escriptor.

Si un escriptor fa servir l'article neutre *lo* (*lo més bonic*), la incidència social de la seva decisió és relativa. L'escriptor, optant per la solució *lo*, sap el que està fent. *L'escriptor, per definició, sap llengua*. Em fa l'efecte que la majoria dels escriptors en saben. I si n'hi ha que no en saben, no passaran el sedàs; els seus textos sortiran escrits sense errors ni faltes perquè un corrector hi haurà entrat a sac. Però els textos que han hagut de passar pel quiròfan no passen a la història.

El comunicador, per definició, sap llengua. I el comunicador que no en sap, em temo que no queda arraconat com l'escriptor inepte. Si té altres virtuts que l'avalen com a comunicador, continua comunicant i, automàticament, es converteix en un perill públic. Pot ser que l'hagin advertit que no digui mai més «*lo més bonic*» i hagi optat per la solució «*el més bonic*»; però és capaç, sense adonar-se del que està fent, de dir: «El més bonic va ser que *vaig anar* i *vaig treure* una bona lliçó.» O: «Era tan baixet que es va *tindre de pujar* a la cadira per *ficar-s'hi* al telèfon.» Ambdues frases sentides, l'una per la ràdio, l'altra per la televisió, i que ens demostren que el llenguatge crea realitats virtuals múltiples, la més espectacular de les quals és la introducció d'un ciutadà baixet a l'interior d'un aparell telefònic. És fort que frases d'aquestes surtin per antena. És esparverador que qui les diu no sigui conscient del mal que està fent. L'escriptor incompetent que sigui capaç d'escriure frases com aquestes i quedar-se descansat no les pot publicar, si no és que s'autoedita. Però el comunicador en actiu del mateix nivell d'incompetència les pot dir per antena. Després, el filòleg d'ajut lingüístic de l'emissora, si n'hi ha, ja tindrà ocasió de desesperar-s'hi; però la frase ja està oferta a les ones.

Se'm fa impossible fer una anàlisi de la situació d'aprenentatge dels escriptors, perquè no hi ha una facultat universitària exclusiva d'on surtin. Però puc aventurar un dubte: realment s'ensenya llengua a les facultats de ciències de la informació o d'audiovisuals? O dit d'una manera més realista: es dóna importància acadèmica i social a les assignatures de llengua en aquestes facultats?

L'escriptor sap que el seu gran compromís és amb la llengua. Que quan crea està sol amb la llengua i no té més eines de treball ni cap més material que la llengua. Tot: personatges, senti-

ments, atmosferes, eufonies, ritmes, somnis, és llengua. «L'estil sóc jo», pensa l'escriptor (o penso que pensa l'escriptor). Tot això és molt bonic; però la incidència de l'escriptor en l'ús social de la llengua, com ja hem dit, és més que relativa. I si hi és, és a llarg termini.

El comunicador televisiu i radiofònic, els redactors dels diaris, els llibres d'estil dels diaris, els departaments de correcció de les emissores són els que marquen la pauta, crec. I és aquí on la Secció Filològica ha de fer un esforç de contacte permanent. És clar que els professionals de la correcció que treballen als mitjans audiovisuals es queixen que ja pots xiular si l'ase no vol beure. Però ningú no ha dit que la seva sigui una feina senzilla.

Una denúncia. Parèntesi

Vull aprofitar la plataforma que se m'ofereix per fer una queixa pública d'un fet preocupant, referit a TV3. Per què dins de la casa o dins de la Corporació ningú no s'immuta si un presentador usa sistemàticament, és a dir, com a criteri, el castellà per adreçar-se als seus convidats que parlen castellà, encara que vinguin de Catalunya mateix? Per què TV3 i de vegades el Canal 33 es passen un quart o vint minuts parlant en castellà? Ho volem així? En som conscients? La resposta cínica, perversa, quasi obscena atesa la situació diglòssica, és dir que som gent oberta i tant se val la llengua que parlem, que el cas és entendre'ns i quina mandra posar un auricular a l'invitat i tot el rotllo i tal. Usar la llengua pròpia, encara que de vegades comporti una aparent petita incomoditat, no és una qüestió que mesuri el grau d'obertura o tancament mental d'una persona. Si de cas, mesura el grau de consciència lingüística d'aquest professional. Per què la Direcció de TV3 no reacciona? És que ja li està bé? És que forma part de la recerca de l'audiència al preu que sigui? Mantenir aquest criteri és situar-se en una actitud lingüísticament suïcida. Crec que aquí sí que la Secció Filològica, l'Institut en pes, haurien de ser bel·ligerants, contundentment bel·ligerants, perquè, ens agradi o no, a través de la televisió ens juguem una bona part del futur lingüístic.

Mals usos. Continuació

Tan nefast és usar la llengua malament com usar una llengua pobra. I en això, per desgràcia, podríem aportar també l'esforçada col·laboració de molts escriptors que escriuen d'una manera només correcta. Fa anys en Joaquim Maria Puyal em va explicar com l'amoinava la desaparició de paraules de l'ús corrent dels parlants, fins i tot dels parlants cultes. I es va inventar la categoria lingüística de «paraules d'UVI». Amb el temps hem aplegat una bona colla de paraules o expressions d'UVI, entre les quals podríem citar *amoinar*, *desar*, *enfilat-se*, *tombar-se*, *tibar*, *atabalar-se*, *bellugar*, *plegar-se de braços*, *arronsar*... El problema és d'inconsciència dels parlants cultes a què em referia; perquè aquests mateixos parlants que no fan servir mai aquestes

paraules o expressions que, per altra banda, reconeixen com a pròpies quan les senten, són capaços d'incorporar neologismes en el seu discurs habitual. Em direu que segons quins neologismes ens acosten cap a un model mundial monolingüe, el *catanglès*, molt similar al *franglès* i al *portunglès*. Però és inevitable que les llengües creixin en l'àmbit del lèxic i que ho facin amb el préstec del neologisme.

Avui no espanta sentir frases del tipus «*Clica* la carpeta, i els arxius que hi trobis, imprimeix-los i *facsa-me'ls*, que aquest vespre he de *xatar amb* Tarragona.» És bo, que s'usin aquests mots? És bo que ningú no hi faci fàstics? Jo, al marge de raons estètiques, no ho sé. Podem argüir que qui els fa servir no es belluga del camp semàntic de la informàtica. És probable. Però, a poc a poc, aquests termes es van desenganxant del seu camp especialitzat i penetren en el corpus lèxic habitual dels parlants. Per exemple, fa deu anys, hom feia servir l'expressió *disc dur* només parlant d'ordinadors. Avui pots sentir aquesta expressió com a element metafòric substitutiu de *cervell* o de *memòria* de l'individu. Per exemple: «Davant de tantes preguntes, es va atabalar, se li va bloquejar el disc dur i no va saber què dir.» Segur que els entesos ja deuen haver fet estudis sobre el cas, però trobo curiós que hi hagi paraules, en el camp de la informàtica, que s'han adoptat directament de l'anglès, com *xip*, *pecé*, *hard*, *soft*, *mòdem* i *fax*, i ens les hem menjades amb ossos i pell, tot i tenir el seu vocable corresponent en català. D'altres, com *clicar*, amb l'onomatopeia explícita, gairebé ja no ens semblen neologismes. D'altres, com *reengegar*, són neologismes a mitges. I al costat d'aquests mots, n'hi ha que han resistit heroicament la invasió de neologismes substitutoris, com fóra el cas de *pantalla*, *arxiu*, *disc dur* i, la que considero la campiona de totes, procedent del món rural i pagesívol i instal·lada amb naturalitat al món urbà i progressiu de la informàtica, l'inefable *ratolí*, que ha guanyat la partida al *mouse* per golejada.

Per compensar la duresa emprada adés parlant de comunicadors incompetents, i aprofitant que a la taula hi ha un comunicador de luxe que ja he citat, vull recordar que en Puyal va impulsar l'ortografia a la catalana del neologisme *xip* a través d'un programa de televisió al qual molts s'entestaven a denominar *La vida en un «jeep»*.

Pluja de neologismes? Em sembla que com més va, més. És bo? Avui em sembla que la pregunta correcta és: és inevitable? No ho sé: només ho exposo, i també exposo que per a mi és molt més greu una cosa menys vistosa, que pot passar més desapercebuda, que és la ignorància sistemàtica de l'existència dels pronoms *en* i *hi*. Podeu pensar que m'he fet venir bé les frases dels exemples que he atribuït al comunicador inepte. Molts models lingüístics perversos com els dels exemples són en antena de manera constant i usats amb aquella innocència. Perquè qui els difon no és conscient del que està fent. Si de cas, se'n guardarà prou, de dir «tètxu» o «puestu» o qualsevol altre barbarisme lèxic. Però no sap que, amb la seva inconsciència i ignorància, està tocant la línia de flotació de qualsevol llengua, que és el seu nivell morfològic.

Jo tenia la intenció de parlar una miqueta sobre allò que diu el títol d'això que en diuen *debat* —que mai no és un debat, finalment—: *Parlar i escriure: estil i normativa*. Ho intentaré, encara que sigui dir quatre coses que tots vostès saben.

D'entrada, volia donar la meua resposta a dos interrogants. L'un l'ha posat en Jaume no com a interrogant, sinó com a asseveració molt optimista, a partir de la idea o del supòsit que els escriptors, i allò que se'n diu *comunicadors* —que jo no sé exactament què és—, saben llengua. Aquesta paraula, *comunicador*, m'emprenya moltíssim, em raspa els nervis. Avui anava pel carrer, i en una cantonada del passeig de Gràcia, al matí, hi havia un senyor que «comunicava» per aquest aparell de comunicar que portem —que, per cert, no n'hauríem de dir *telèfon mòbil*, perquè *mòbil* és una cosa que es mou, i aquests telèfons no es mouen; seran portàtils o transportables, però no mòbils— i estava explicant a un altre paio —això passa moltes vegades al tren; en els Euromed i els TALGO la gent es «comunica» contínuament: «Puri, que voy, que voy»; «que estoy en el tren»; «que estoy en Tarragona»... — que havia muntat una empresa de comunicació, i jo dic: «*Tate!*»; quan diuen «una empresa de comunicació», comença a tremolar. I ha continuat: «Sí, que es diu Paraula Viva», i jo he continuat caminant, perquè és sensacional: un senyor, un «comunicador», comunicava que havia muntat una empresa de comunicació que es diu «Paraula Viva!» En fi, deixem córrer això dels comunicadors.

En Jaume deia que ell pensa que normalment els escriptors i els comunicadors sí que en saben, de llengua. Bé, jo em permetré discrepar; crec que la major part dels escriptors, o sigui, d'aquells que habitualment es dediquen a escriure, i dels que es dediquen a comunicar el que sigui, no en saben. En segon lloc, voldria respondre una pregunta que ha quedat en l'aire: a les facultats corresponents —que vés a saber quines són—, s'ensenya realment i seriosament llengua? La resposta pura i simple és NO!!!, amb majúscules i uns quants signes d'admiració. Bé, en realitat no s'ensenya res, però això és una altra qüestió.

Comencem pel tema de parlar i escriure. En això, nosaltres mateixos, els catalanoparlants en general, els catalanocomunicants, anem per la vida una miqueta acomplexats; encara tenim

damunt aquella cosa del temps de la Renaixença, de fa un segle, o de vés a saber quan, però que no ha deixat mai de ser. Sembla —amb perdó de les venerables parets i tapissos d'aquesta casa—una insigne collonada, però no ho és: encara tenim aquella idea de «Ai punyeta! És que el català no s'escriu com es parla!» Molta gent encara té aquesta idea, subconscientment; en aquella mena de subconscient tètric, col·lectiu, encara està això de si un mot s'escriu com es pronuncia o no, i d'això poden procedir tota una sèrie de conflictes, de problemes, que en bona mesura vénen d'una cosa que cal aclarir. Jo m'he dedicat moltíssims anys a això de l'antropologia social i l'antropologia cultural, i el primer manament de la disciplina és observar la realitat fins que se't facin durícies a la retina, i després, en tot cas, ja elucubraràs i teoritzaràs, però no s'ha de fer mai la teoria abans, sinó que cal observar la realitat. Bé, això passa, encara que sembli que no hauria de passar, i ho dic per començar amb el que diu l'epígraf del programa que tots vostès tenen: «Parlar i escriure». Aquesta relació conflictiva entre el parlar i l'escriure, en la major part de les llengües considerades, amb totes les cometes que vulgueu, «normals» —espanyol, portuguès, francès, etc., que han tingut un estatus, un ensenyament regular des de la infantesa durant moltes generacions, no només des de fa uns quants anys—, aquesta espècie d'acomplexament, d'estrany distanciament, o de pensar que això no està gaire clar, no existeix. Això del parlar i l'escriure, en aquest subconscient cultural col·lectiu nostre, encara no ho tenim clar. No dic que la gent encara tingui aquella sensació que tenia aquell bon home... —em refereixo a una història de la qual vaig ser protagonista, i que jo i algun altre company que també hi era hem contactat després: cap a l'any 1960, un company meu de València i jo muntàvem, en aquells actes de patriotisme lingüístic elemental, càndid i adolescent, unes paradetes de llibres (algú d'aquí se'n recordarà, d'aquelles històries) a la plaça rodona de València; un diumenge al matí va passar un senyor, es va quedar mirant un llibre, el va obrir i va dir: «Ah! I per dins també està en valencià!»; és clar, a ell li resultava molt estrany, que això que ell parlava s'escrivís d'una manera regular—. Però, a banda d'això, tenim aquesta idea com si —sempre *com si*—, en el cas nostre, en el cas del català, hi hagués un marge molt gran d'arbitrarietat en el que és la normativa, en el que és la llengua escrita, que la gent no acaba d'identificar amb la llengua parlada. És possible que amb dues generacions més de mitjans de comunicació habituals i d'escola habitual, això passi. Tampoc no n'estic gaire segur, perquè si durant les pròximes generacions continuem passant per davant dels quioscs de Barcelona —que, per cert, són els millors d'Europa— i continuem observant que el 99,9 % de les publicacions, diríem habituals o normals, des de les revistes d'aeronàutica fins a les de moda o les porno, són en castellà, no sé fins a quin punt arribarem a aquesta relació desacomplexada i normal entre la llengua parlada i la llengua escrita, entre el parlar i l'escriure. I en tot cas, com que jo suposo que m'han convidat aquí com a ciutadà escriptor, sobretot, i ja que es parlarà després d'escriptors i de normativa, quan comencem a parlar dels problemes de la relació entre la llengua parlada i la llengua escrita, en el nostre cas —i en qualsevol cas—, la primera pregunta que jo faria, des d'aquella òptica de l'antropòleg que sempre pregunta i rarament contesta, seria: Parlar com qui? Parlar com quins grups de gent, com quin nivell?; com quina gent, per exemple, de la mateixa ciutat de Barcelona, on jo vaig sempre

amb l'orella ben oberta? Com totes aquestes quantitats enormes de senyoretetes i de criatures que parlen d'aquella manera que imitava paròdicament aquella senyora de televisió a qui deien la Llol? D'aquella manera? Parlar així, o parlar com qui? Aquesta és una qüestió que no sé si ens arribem a plantejar, perquè nosaltres mateixos tampoc no hem arribat encara a assumir —i no veig que hi hagi un procés clar per arribar-hi—, sigui veritat o no sigui veritat, això m'és igual —en aquestes coses les veritats no existeixen, sinó que hi ha fenòmens observables fins a un cert punt— que hi hauria unes certes maneres de parlar d'aquelles que habitualment en diem «estàndard». Ja sé que els lingüistes, sociolingüistes i altres especialistes de la colla hauran fet les seves elucubracions, cosa que no té cap importància, perquè jo em refereixo a l'assumpció per part de la gent que va pel carrer, no de vostès, que són més o menys experts i saben de què va. Han assumit l'existència d'uns nivells diríem d'«habitualitat» d'allò que no xoca i que més o menys és igual? Jo tinc els meus dubtes, fins i tot que estiguem en camí d'aconseguir-ho, i ja no parlo de les diferents, diríem, «variacions territorials», que continuen sonant com a rareses, com a no normals dels uns respecte als altres, cosa que en certa manera passa en moltes altres llengües, però tenen assumit que passa i han arribat a una visió de diversitat acceptada. En el cas de l'espanyol o de l'anglès, llengües que tenen una gran extensió territorial, totes aquestes variants o variacions són legítimes, i s'hi han més o menys acostumat. Per exemple, el mateix públic televisiu espanyol —i evidentment, català— s'ha acostumat fins a un cert punt, en uns quants anys, a sentir els *culebrons* sud-americans en llenguatge sud-americà; en canvi, encara no ens hauríem acostumat a sentir una pel·lícula doblada, per exemple, de l'anglès al mexicà, o de l'anglès a l'argentí. No ens hem acostumat a això, i en castellà —nosaltres també som públic de les televisions en castellà, alerta!; per això estem dient *nosaltres*—, però sí a acceptar aquestes variacions; probablement, en català això no passa, i és una mica difícil que comenci a passar. Tinc els meus dubtes que el públic del Principat de Catalunya i del Regne de València —que teníem prínceps i reis i totes aquestes coses; som un país que té molta prosopopeia— pugui acceptar-se mútuament en aquest camp. Si hi ha un serial televisiu fet a València amb personatges valencians i s'emet aquí, s'acceptarà; la viceversa ja no està tan clara. Però molt menys, possiblement, s'acceptaria una pel·lícula anglesa, francesa, americana o alemanya doblada a allò que diríem el «català barceloní estàndard» passada per la televisió valenciana, o viceversa, doblada al que podríem dir «valencià estàndard» i passada per la televisió catalana: a la gent d'aquí li sonaria ben estrany. I si això passa amb el parlar, ja m'explicaran si amb l'escriure no pot passar i continuar passant una cosa semblant. No hem assumit la variació com a normal, i no em refereixo a vostès, que després algú em dirà: «Escolta, jo sí que ho he assumit»; molt bé, és la seva obligació: per això s'ha apuntat a aquestes Jornades; si no ho hagués assumit, no hauria vingut. El que importa realment és tota la gent que no ha vingut a aquestes Jornades. Ho han assumit com a normal? Normal en el sentit *normal*, i ara sí que faig la redundància a propòsit; normal en el sentit *normal* de la paraula; no allò que segueix uns canons normatius, sinó allò que no xoca a la gent, no els crida l'atenció, no és una cosa ni exòtica, ni extemporània, ni tampoc una curiositat, com allò de posar a la televisió catalana un personatge valencià que deia «tonteries»

molt a la valenciana. Això no és normal; no hem assumit aquesta variació com a normal. També és cert que altres idiomes més grossos tenen un problema semblant, però sí que assumeixen —perquè tenen més tradició, i perquè han tingut un estat independent, o equivalent, durant molt de temps— una espècie de formes uniformes. A Itàlia tenen problemes molt greus, fins i tot en l'àmbit de la llengua escrita, però han assumit unes formes que són uniformes i dins de les quals hi ha una certa variació, entre el nord, el centre i el sud, o entre les grans àrees de variació lingüística o dialectal italiana, i més o menys s'assumeix. A França és més complicat; en el francès s'ignora la territorialitat. Fins i tot, per exemple, el francès diríem habitual en els mitjans públics o en la literatura canadenca s'assembla al francès de França més del que podríem esperar. Alguna vegada agafes la televisió belga i la poca variació que veus és que en comptes de dir *quatre-vingt* diuen *huitante*, i en comptes de dir *soixante-dix* diuen *septante*, però fora d'això, ben poca cosa. És molt difícil, en francès, assumir la variació com a normal. En anglès sí que hi ha variació: només han de canviar de canals, ara que tenim tots els canals de televisió a l'abast, i veuran que la diferència entre un noticiari anglès britànic i un noticiari anglès americà és ben clara. Però està assumida. Ningú no pensa que l'altre és «menys normal» que ell; aquesta és la qüestió. En canvi, en el nostre territori lingüístic i entre els nostres respectius territoris sí que hi ha —sobretot a aquesta banda d'aquí— qui pensa que l'altre és menys normal. Ho pensen i actuen en conseqüència, alerta! Pensen que l'altre és menys normal, mentre que en altres idiomes, molt més grossos, no està pensada la variació en termes de qui és més normal i qui és menys normal.

Passaré ara a la segona part, que fa referència a l'estil i la normativa. Sobre això els diria una cosa molt clara, amb la qual gairebé acabaria. El mateix epígraf ho diu, només a condició de posar-ho al revés: primer normativa i després estil, i s'ha acabat, no hi ha res més a parlar, i això ni tan sols hauria de ser un tema a debat. És a dir, cap llengua —no sé si els experts em diran que aquesta paraula no és correcta: què s'ha de dir?: sistema lingüístic?; és igual, ja ens entenem— no pot funcionar si no té una normativa, i això és de sentit comú. És com dir que si tiro l'aigua fora del got no estarà dins; són coses absolutament elementals. I la normativa comença, evidentment, per unes maneres concretes d'escriure, que es diuen *ortografia*, que vol dir grafia correcta; i la grafia correcta és això: grafia correcta, i difícilment pot haver-hi més d'una grafia correcta —és a dir, que estigui acceptada com a correcta—, i aquí la redundància sí que és elemental i claríssima, i gràcies a aquesta redundància podem funcionar. Amb això sembla que he dit una *parida*, però no és així, en absolut. Una grafia correcta —és a dir, una ortografia— és la part més elemental de la normativa; no sé si és la més important, però és la més elemental, perquè és la més visible, justament perquè és *grafia*, perquè la veiem. La llengua escrita és la llengua escrita i ja està, la llengua escrita amb lletres, una darrere de l'altra; aquesta és la part més elemental de la normativa. I aquesta és, justament, la part que moltes vegades ha marejat més; en el nostre cas, ha marejat molt històricament, fins que s'ha fixat quina és la manera correcta de fer aquesta grafia. Fixeu-vos que fins i tot qualsevol intent de tipus secessionista, la primera cosa que pretén és justament fer una heterografia. Per què? Perquè és la més gràfica, és a dir, la que més es veu, i serveix també de símbol i d'expressió de la diferència propugnada.

Evidentment que no és només l'*orto-grafia*, la grafia correcta. Fixin-se que això de la grafia és important. Vostès deuen haver sentit parlar d'una cosa que es diu Instituto Cervantes, que serveix per a expressar, sintetitzar, resumir i donar esplendor internacional a aquella cosa que es diu *cultura espanyola*. L'Instituto Cervantes funciona per l'*universo mundo* amb un sol emblema, que és la *ñ*. Va l'Instituto Cervantes a Roma, o a Guatemala, o a la quinta *ximbamba*, i la placa que hi ha a la porta és una *ñ*, és a dir, aquella grafia específicament distintiva de la llengua en la qual s'expressa aquella cultura —que paguem nosaltres, és clar, però això és un altre tema—: la *ñ*. O sigui, la grafia té un valor emblemàtic de tal categoria, de tal envergadura, que pot arribar fins i tot a ser un problema economicjurídic, com quan estaven entestats a Madrid —i no justament aquest Govern, sinó l'anterior: el Ministerio de Asuntos Exteriores, el Ministerio de Asuntos Interiores, el Ministerio de «Asuntos Sibilinos»... tots els ministeris— a no autoritzar la venda dels teclats d'ordinador que no portessin la famosa *ñ*. Era un assumpte de nivell, una «alta cuestión de estado». Mirin si la gent que té poder de veritat s'ho pren seriosament, això, tant el que és real com el que és simbòlic, i nosaltres anem fent el moniato, sense prendre les nostres pròpies coses seriosament. I aquesta sí que és una de les coses que hauríem d'agrair a l'Institut d'Estudis Catalans i a la Secció Filològica, que els últims anys han estès, han eixamplat, han ampliat el camp de la correcció, el camp d'allò que és *orto*, d'allò que és *recte*, *correcte*, i que, per tant, entra dins de la norma. L'ampliació del camp de la norma en les circulars dels últims anys de l'Institut d'Estudis Catalans ha estat una manera d'eixamplar, de fer respirar, de fer entrar en el camp de la norma, de la normativa, de la correcció, una sèrie de formes —de qual-sevol tipus— que abans no estaven en el camp de la norma acceptada per la més alta institució. Això és tan important que els secessionistes més espavilats —n'hi ha pocs, d'espavilats, perquè si fossin espavilats no serien secessionistes, però n'hi ha algun— van veure el truc, i van dir: «Ah! Aquells de l'Institut d'Estudis Catalans, mira si són dolents que fins i tot les coses que eren nostres les han agafat com a seves. Ens han furat el *vinga* i *tinga*; igual que ens havien furat el Miquelet, i la Mare de Déu dels Desemparats, i tot això, ens han furat el *vinga* i *tinga*. És clar, ara diuen que això també és correcte en català, i així ja és tot català. Ara sí que ens han fotut!» Allò va ser una de les poques reaccions intel·ligents que he vist jo per part d'aquell sector, perquè aquesta reacció volia dir que ells s'havien adonat de fins a quin punt això era important. I era important justament en contra d'ells, l'acceptació de la variació com a normativa; era important per a la preservació de la unitat. Ells mateixos havien dit: «Ja ens han furat la diferència.» En el moment en què la integren, la furten en tant que marca de diferència, en tant que marca separadora, i això és una cosa sensacional. És de les coses que més els hauré d'agrair, perquè poder escriure la variació amb bona consciència normativa produeix una tranquil·litat enorme. Un ja no s'ha d'anar a confessar cada setmana: «Pare, m'acuso que en comptes de posar *tingui* i *vingui* he posat *tinga* i *vinga*». «Va, fill, una avemaria, que no és pecat mortal.» Bé, ara ja no és ni pecat venial, i això és fantàstic; és de les poques coses que a alguns de nosaltres ens han omplert de satisfacció. I no m'estendré més en la qüestió. Només diré una altra cosa que crec que és molt important, i és que, en definitiva, a l'hora d'escriure —i aquí sí que m'agradaria, puntualment,

no parlar com a ciutadà, sinó com a escriptor—, un s'adona de la importància del que podem anomenar la «dimensió estètica» de la llengua, de com és d'important l'esforç o l'intent —un arribarà fins a un cert punt d'escriure bé o no hi arribarà—, i fins a quin punt és impossible escriure bé sense tenir perfectament marcats els límits de la norma, és a dir, sense estar perfectament encaixat en l'acceptació prèvia de la norma. Jo abans he avisat els meus companys de taula. Els he dit: «Acabaré amb una proclama de l'estil d'aquelles d'Emiliano Zapata en la Revolució mexicana» —allò de «Tierra y libertad». La meva proclama final seria «Gramàtica i llibertat», que torno a dir que és la manera de dir això de «normativa i estil». És a dir que el personal estudiï gramàtica, que tingui la gramàtica ben assumida en totes les seves possibilitats de variació, i després que facin el que els doni la gana, però primer la gramàtica. I m'agradaria fer una prova de quants escriptors i comunicadors saben gramàtica realment. Podrien fer unes jornades aquí. Jo crec que valdria la pena, i ho dic per l'experiència de lector.

Joaquim M. Puyal
Comunicador

Vull començar plagiant un escriptor, en Jaume Cabré, si em dóna permís. Serà, més que un plagi, aprofitar les seves paraules d'introducció; les faig meves amb el teu permís, Jaume: tot allò de la tremolor, de la pell de gallina, etc., quedi dit també de part meva, si els plau.

Vegin vostès en la meva exposició, per damunt de tot, la sinceritat de les meves paraules i el desig de fer una aportació que pugui tenir alguna utilitat, per bé que segurament jo no els he de descobrir res de nou. Observi el senyor Mira que, independentment de l'encert o no de la paraula *comunicador*, és un mot que aplega un grup de professionals que fan un ofici «nou», derivat d'un invent «nou» en la societat —la televisió— que genera una feina que involucra persones que no se senten correctament reflectides en la paraula *locutor*, pròpia d'un altre mitjà —la ràdio— que transmet més aviat la idea de persones que parlen llegint un text que han escrit altres. Així neix, per part d'un sector de professionals de la televisió, la voluntat de diferenciar-se, en tant que persones que parlen, però que també s'expressen amb el seu llenguatge corporal i que, a més a més, improvisen o incorporen al discurs elements no escrits prèviament per un guionista. És cert que —d'això, en sabia molt més qualsevol de vostès que jo mateix— hauria pogut fer fortuna alguna altra paraula. Atès que som els *media*, o els mitjans de comunicació, potser hauria pogut fer fortuna la paraula *mediador*, però tampoc no crec que això fos del grat de tothom, de manera que jo, sense entrar a discutir ara si està millor o pitjor que em diguin *comunicador*, de moment em sembla útil aquesta fórmula. Un altre dia en podríem parlar.

Permetin-me, en començar, establir dues consideracions prèvies. Primera, remarcar la diferència entre l'ús professional de la llengua que fem els que ens dediquem a parlar a través dels mitjans de comunicació i l'ús que fan de la llengua escriptors que —com els que m'han precedit en l'ús de la paraula en aquesta sessió— també l'empren professionalment, o bé professors, teòrics o erudits com molts de vostès. Al meu parer hi ha, a més d'altres, un factor diferencial definitiu: d'aquí a cinquanta anys, hi podrà haver lingüistes que investiguin sobre el català; d'aquí a cinquanta anys, hi podrà haver poetes que facin poesia en català; d'aquí a cinquanta

anys, hi podrà haver novel·listes que facin novel·la en català; però d'aquí a cinquanta anys, només hi haurà gent que parli per ràdio i per televisió en català si hi ha empreses que volen fer la seva feina en aquesta llengua, si hi ha receptors que volen rebre els missatges en aquesta llengua, si hi ha anunciants que volen sufragar els costos que aquesta feina comporta; és a dir, si darrere hi ha un reclam social, si darrere hi ha un país amb llengua pròpia.

Segona consideració prèvia: l'escriptor professional, quan treballa per a la televisió, ha de saber abans que res les flexions, les cotilles, les limitacions d'aquest ofici. El meu amic Cabré, que tantes coses m'ha ensenyat, fa molts anys em va ajudar a fer guions per a la televisió —de fet, els feia ell, els guions per a la televisió, però junts vam començar a investigar el camí—, oi, Jaume? Ell, com a escriptor, estava acostumat a situar el lector, amb una frase, en el territori que li convenia: el cim de l'Everest, per exemple. En el cas d'un guió per a la televisió, però, anar a rodar al cim de l'Everest ja no és tan fàcil. Aquí es planteja un problema operatiu i de recursos que s'ha de resoldre amb ofici i imaginació. Recordo concretament un dia que necessitàvem anunciar l'arribada d'uns japonesos a l'aeroport: havíem de buscar actors japonesos que parlessin català, demanar permisos a l'aeroport per a poder fer el rodatge, etc. Davant de les dificultats, al final ho vam resoldre amb una trucada telefònica i una veu que deia: «Els japonesos han arribat.» I llestos. Vull dir amb això que els peus forçats que té el professional de l'escriptura que treballa en el sector audiovisual tenen poc a veure amb l'enorme llibertat que té qui s'expressa —amb tota la dificultat inherent a aquestes especialitats, que naturalment no discutirem— en els àmbits clàssics de la creació literària, com ara la novel·la, l'assaig, la poesia, etc.

En començar, ara sí, pròpiament el desenvolupament que se'm demana, vull situar cinc idees que al meu entendre conformen el panorama en què s'ha de moure el professional de l'audiovisual i que tenen una incidència directa no solament en el registre lingüístic, sinó també en l'existència de missatges en català. Primera idea: un locutor, presentador o comunicador és un emissor, sí, però és un *emissor amb e petita*; els emissors reals són les cadenes, els diaris, les empreses de comunicació, els grups multimèdia... Aquests són els emissors; nosaltres som instruments d'aquests emissors. I els hem de conèixer. Saber quina és la seva dependència econòmica, quina és la seva adscripció ideològica, quines relacions tenen amb els poders, etc. —perquè, evidentment, la primera cosa que hem de fer és viure—: per tant, saber on som. Si parlem de llengua, n'hi ha prou de veure quins són els emissors reals, és a dir, quins són els diaris, les ràdios i les televisions que hi ha avui dia al nostre país, en quin percentatge fan servir la nostra llengua i en quin percentatge en fan servir una altra. Aquest és el primer condicionant d'una anàlisi lingüística dels *media* a Catalunya.

Segona cosa que ha de conèixer el petit emissor professional: els objectius de la seva cadena. Aquests objectius, sovint —per no dir sempre—, són l'audiència, el *share*. S'associa la idea d'èxit a la idea d'audiència; s'associa la idea d'èxit a la idea de *share*, paraula que s'ha de dir en anglès i que, com tots vostès saben, serveix perquè els responsables de les cadenes justifiquin tota mena de decisions, per bèsties que siguin, si en canvi són líders. Un dels llençols que es perd en aquestes bugades és el de la llengua.

Tercer punt: l'emissor ha de conèixer necessàriament el seu receptor, perquè òbviament es dirigeix a una persona que l'escolta, que és, finalment, l'element de carburació que activa les calderes de l'audiència i que permet donar el *share*. Per tant, ha d'ajustar el seu discurs, el seu to, la seva expressió, a allò que el receptor pugui entendre més fàcilment; no ha de tenir un discurs distant, un discurs que pugui obligar el receptor a fer un esforç. Els que ens dediquem a comunicar professionalment, a diferència del d'ací, tenim un auditori que no ha de fer cap esforç per escoltar-nos, tenim un auditori que no ha pagat res; tenim un auditori que no ha manifestat la voluntat de sentir-nos; tenim un auditori que, a més a més, quan vulgui, premerà el botó del costat i tindrà una altra oferta. Un auditori que vol que tot li ho donem mastegat. Això vol dir que no li podem donar un registre lingüístic allunyat del que identifica, perquè quan li demanem un esforç, quan li emmarquem un territori semàntic, ideològic, metafòric, de l'ordre que sigui, que no entén fàcilment, quan no arribem a la massa —nosaltres treballem per a la massa, som un mitjà de masses—, entrem en contradicció amb el primer punt (la naturalesa de l'empresa per a la qual estem treballant) o amb el segon (els objectius de la nostra empresa). Aquesta voluntat de ser entesos amb el mínim esforç i el màxim interès per part de la nostra audiència és inherent a la nostra feina, però *no* és la nostra feina. La nostra feina és el quart punt de referència que invoco: conèixer el mètode.

Què vol dir conèixer el mètode? Doncs, saber l'ofici. Tenir domini dels diversos elements que ens permeten expressar-nos: l'oratoría, la retòrica, els guions, la tècnica de l'entrevista, el llenguatge de la publicitat, el pla, la realització, la música, etc.; tot això forma part del nostre entorn i, per tant, ens condiciona. Deixin-me posar un exemple d'aquesta interdependència tan complexa. Nosaltres, amb l'ajut d'algunes persones que són aquí i a les quals mai no podré agrair prou la seva col·laboració, vam aconseguir l'any 1976 transmetre partits de futbol en català. Això ho va fer una empresa radicada a Madrid, la Cadena SER, de la Sociedad Española de Radiodifusión; havia fet la proposta un director *local* de Barcelona, i el vistiplau el va donar un director *general* de Madrid. Quin va ser el factor clau per tenir llum verda per al projecte? L'equació econòmica. La clau va ser que ens patrocinés La Caixa; si no, no ho hauríem fet.

Ara parlaré de la coherència personal dels periodistes. El cinquè punt de coneixement que ha de tenir un emissor, des d'aquest plantejament que faig avui, és conèixer-se ell mateix; però aquest és el *cinquè* punt que ha de tenir un comunicador. Hi ha molta gent en aquest país que està treballant en una llengua que no és la que hauria triat per a treballar —estic parlant de comunicació: de ràdio, de televisió, de diaris—. Hi ha molta gent que hauria volgut, fins i tot amb el cost i sacrificis personals, treballar en un altre lloc, en una altra plataforma professional, en una altra plataforma empresarial. Però el nostre teixit comunicatiu és encara molt més feble que la nostra vitalitat cultural enfront les cultures potents que avui difonen missatges a tot el món. Per tant, no podem demanar *fidelitats*, sobretot a la gent que comença, que prou fa de trobar feina on pot; en tot cas, podem exigir més coherència amb la pròpia convicció a aquells que hem arribat a un determinat grau d'èxit —que també, per tant, vol dir un determinat grau de llibertat— i, precisament per això, d'autoexigència i de compromís.

Arribat a aquest punt, em podrien dir: «I què té a veure tot això amb la qüestió que avui ens aplega aquí?» Per a mi, s'hi escau del tot. Perquè a la pregunta «Qui vetlla per la nostra llengua?», en una societat que té aquests cinc punts anteriors clarament definits en positiu, la resposta és òbvia: tothom. Què passarà si jo me'n vaig a treballar a Televisión Española a Madrid, o a la BBC a Londres, o a l'ORTF a França, i parlo com parlem el català els que estem treballant en comunicació a Catalunya? Què passarà si a mi em fan una entrevista en castellà a Televisión Española i parlo com parlen el català molts dels personatges públics a Catalunya? Pensaran que sóc un inculte. Em farien sentir tanta vergonya que la situació és absolutament inimaginable. Com ho seria, per exemple, un anunciant que veiés que el seu anunci s'expressa amb una llengua impròpia, bastarda, amb unes característiques fonètiques no ajustades a la norma, que veiés que el seu anunci no arriba a tenir el nivell de prestigi que ell atribueix al seu propi producte. Tothom s'escarrassa —el director general, el president del país, les multinacionals, etc.— a tenir un gran respecte per allò que es consideraria essencial d'aquella identitat, d'aquell territori en el qual estan operant. En canvi, a Catalunya hi ha una situació de fracció, d'esquerda global —per no parlar d'enderroc lingüístic— que permet l'ús de barbarismes de tota mena amb la inqualificable excusa (estem parlant de *professionals*) d'arribar a un sector d'audiència al qual, si tenim un respecte per la norma, potser —paraula important en aquest moment— ens resultarà més difícil d'arribar-hi. Per què és important la paraula *potser*? Perquè evidentment hi ha una altra manera de fer les coses i mantenir objectius similars, però per a fer això s'ha de tenir un bon coneixement de l'instrument professional. Amb un bon domini de l'eina més important en el nostre ofici, la llengua, i sense perdre el respecte per les qüestions essencials d'una norma ajustada, amb la capacitat de flexió que calgui a les circumstàncies oportunes, segons que marquin els científics, podem assegurar un estàndard que, compte!, com més usem nosaltres des dels mitjans, més directament incideix en la parla quotidiana. Als anys cinquanta a Barcelona ningú no deia que al Liceu hi hagués *lloges*; als anys cinquanta a Barcelona ningú no tenia *bústies* a l'entrada de casa seva; als anys cinquanta a Barcelona, a les Corts hi havia un «*céspedes*» que feia goig. No descobreixo res dient que els mitjans incidim poderosament en la parla popular. Però hi ha poca voluntat divulgativa des dels *media* i, en canvi, fàcilment resulta que ens deixem endur pel cofoisme, per l'eufòria, davant de situacions que aparentment semblen molt positives, però en les quals, si hi gratéssim un poquet, tal vegada trobaríem alguna realitat no tan plaent. Saludo amb entusiasme l'aparició d'*El Periódico* en català; és clar que és una bona iniciativa, però tinc un dubte. Quan llegeixo «S'acosten nevades al nord del país» no estic segur que tothom sàpiga on nevarà, si al Pallars o a Cantàbria, perquè el diari en castellà diu «Se anuncian nevadas en el norte del país». Si aquest dubte el comparteix algú més dels que som aquí, voldrà dir que potser hem començat a perdre el nord.

Què es pot fer davant d'aquest panorama? Evidentment aprofitar els esforços que puguin fer les empreses. Hi ha alguns detalls, però, que m'amoïnen; per exemple, la consolidació de departaments d'assessorament lingüístic, tot i el pas dels anys, i l'accés als llocs de treball de gent jove que teòricament hauria de necessitar un assessorament només en cas de consultes, en cas

de dubtes, però no un tractament sistemàtic. Em pregunto quan deixarem de tenir unitats d'assessorament lingüístic i passarem a tenir experts que intervinguin d'una manera tan sovintejada com calgui, però no en tots i cada un dels textos. Seria un bon senyal de competència lingüística per part dels col·legues. Faig des d'aquí una invocació a la consciència dels professionals usuaris de la llengua —els parlants, els guionistes, els locutors, els *comunicadors*—, que hauríem de preocupar-nos de resoldre dubtes nosaltres mateixos i anar a buscar l'ajut de l'expert només en els casos específics en què no trobéssim la solució. Els que som al mig del procés entre els científics i els parlants —els parlants entesos com el poble, com la gent—, que som els que usem la llengua en un mitjà de comunicació, hem de tenir, en primer lloc i com a premissa, la voluntat de ser competitius i d'existir: si no existim, ens passarà allò que deia al començament, que tal vegada l'any 2050 estarem fent debats, però no existirà la possibilitat de difondre misatges en català en el nostre propi país. Hem d'existir, i per a existir hem de ser competitius, i per a ser competitius hem de guanyar les batalles per l'audiència; aquesta és una premissa. Ara bé, des de l'estima per la llengua a mi em fa l'efecte que hem de poder fer aportacions, i a mi em sembla que tenim dret a fer aportacions creatives, sempre que estiguin justificades. És obvi que amb els panorames que ens trobem quan hem de descriure la realitat —una realitat canviant, farcida de novetats, una realitat que en molts casos era inimaginable no gaire temps abans—, ens veiem obligats a descriure situacions no previstes, que ens inviten d'una manera indefugible al neologisme, o a estructures sintàctiques, o a recursos lèxics que puguin solucionar la necessitat que se'ns ha plantejat en aquell punt. Però, per a fer això, hem de tenir uns bons interlocutors. Jo he tingut la sort de tenir-ne alguns. No podria dir res del que he dit, no hauria pogut fer el futbol en català l'any 1976, si no hagués tingut un interlocutor excel·lent, en Jordi Mir. Ell és la persona que m'ha acostat a la llengua, que m'ha ensenyat a estimar la llengua, i que m'ha fet prendre consciència de la llengua com a instrument professional, com per a un músic pot ser un instrument el piano, o pot ser un conjunt harmònic —un univers amb les seves relacions, les seves gramàtiques, els seus vocabularis, les seves notes— la partitura. I, per a mi, aquest és un equivalent vàlid; si les persones que treballem a la ràdio i a la televisió som capaces d'arribar a estimar la llengua, d'arribar a interpretar la llengua com un instrument, tindrem amb tota seguretat la capacitat de connectar amb el nostre oient, d'incidir i de configurar en ell un llenguatge referencial més ric i, a més a més, tindrem segur l'encert de poder fer-ho sense haver d'ultrapassar sovint els límits que ens marqui la norma. És clar que, per a això, fa falta que hi hagi alguna comunicació entre tots nosaltres, i amb aquest objectiu m'he permès parlar aquesta estona a manera de contribució personal per a aquest fi.

Josep Lacreu
Lingüista

Permeteu-me que comence la meua intervenció amb una pregunta: és possible, avui, desenvolupar sense problemes qualsevol gènere literari o periodístic, en un mitjà oral o escrit, sense desbordar els límits de la normativa gramatical? Siga quina siga la valoració que cadascú tinga d'entrada de la normativa, cal constatar que entre el parlar habitual del carrer i el vocabulari recollit al diccionari normatiu hi ha una distància considerable. Una gran quantitat de castellanismes, col·loquialismes i vulgarismes que apareixen en el parlar habitual de gran part de la població catalanoparlant estan absents, efectivament, del diccionari normatiu.

Un primer efecte constatable d'aquesta distància entre el parlar del carrer i el diccionari normatiu és la generació de diàlegs molt forçats en l'àmbit literari. Això produeix sovint unes situacions absolutament inversemblants i uns personatges poc creïbles. En els mitjans de comunicació orals, aquesta distància dona lloc a vacil·lacions expressives i a barreges lingüístiques que fan una forta sensació d'incoherència. I, socialment, la bretxa que separa el parlar habitual del codi normatiu encara té uns efectes molt més perniciosos, en la mesura que molta gent se sent dissuadida d'usar el català perquè creu que no el domina, i per a utilitzar-lo «incorrectament» prefereix fer servir el castellà —sobretot en determinats àmbits públics i a l'hora d'escriure. Amb tots els matisos i variants que podrien introduir-se en aquest raonament bàsic, el resultat que se'n deriva és ineludiblement una restricció de l'ús social de la llengua.

Tot i així, és clar que una cosa és el diagnòstic i una altra de ben diferent són els remeis. Es pot estar d'acord en el fet que hi ha una excessiva distància entre la parla i la norma i es pot discrepar radicalment, per descomptat, respecte a les solucions que convindria aplicar per a acurtar aquesta distància. Així, a grans trets, podem esbossar dues actituds bàsiques en relació amb aquest problema. D'una banda, hi ha els qui creuen que la normativa és si fa no fa perfecta, i per tant consideren que el problema es redueix a fer que els parlants interioritzin la gramàtica i el vocabulari «correctes», i, d'una altra banda, hi ha els qui pensen que la normativa requereix una certa actualització per a adequar-se a les necessitats i usos lingüístics de la societat actual.

El problema que estem plantejant no és sinó un reflex particular de la dialèctica universal entre les tendències més o menys puristes o més o menys innovadores en què es troben immerses totes les llengües vives. En el nostre cas concret, però, cal afegir si de cas un especial fragor en la batalla pel fet que sovint la llengua es veu com una senya fonamental de la nostra identitat col·lectiva. I això fa que qualsevol opinió sobre el tema es valore més aviat en termes subreptíciament polítics que estrictament filològics.

Aquest component polític, si bé és cert que en molts casos ha actuat com un estímul decisiu per a la recuperació de determinats àmbits d'ús per al català, també és veritat que altres vegades ha suposat una verdadera rèmora per a afrontar determinats canvis de la normativa amb la necessària amplitud de mires. Quan les paraules esdevenen símbols, les discussions resulten agres, i la comunicació es bloqueja. El cas de la paraula *barco* és especialment paradigmàtic en aquest sentit. Sense entrar en consideracions d'una altra índole, resulta difícil entendre per què es va acceptar al diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans la paraula *caldo* i no la paraula *barco*. Les explicacions, sens dubte, caldria buscar-les en l'àmbit de la simbologia sociopolítica més que en el camp estricte de la filologia.

En el fons, i tornant al tema central d'aquesta taula redona, totes aquestes controvèrsies s'han produït, al meu parer, com a conseqüència d'una identificació errònia entre la normativa i un determinat estil de llengua. Com ja han apuntat alguns autors, això és fruit de la concepció noucentista de la llengua. La codificació lingüística, efectivament, es va establir en un moment històric en què l'estètica noucentista estava en el seu punt àlgid. I, lògicament, la nostra situació és fruit de tots els avatars històrics pels quals hem hagut de passar. És inevitable. Però no podem sentir-nos-en presoners. Hem d'assumir el nostre passat, sí, i projectar-lo positivament sobre el futur. La normativa no és un codi estàtic. És —o hauria de ser— tan dinàmic com la mateixa llengua. Els adjectius *purista* o *populista*, o *light* o *heavy*, o com bonament vulga dir cadascú, haurien de ser atributs aplicables als escriptors, no al codi. Altrament, determinats gèneres literaris no podrien conrear-se adequadament per falta de recursos lingüístics. La normativa hauria de ser suficientment àmplia i flexible perquè cada autor pogués conrear sense especials problemes tots els estils i gèneres literaris. Els plantejaments puristes aplicats al codi normatiu són un entrebanc per a l'extensió de l'ús social de la llengua.

Ara bé, no seria correcte pensar que la font del problema està en els codificadors. Els responsables de la codificació lingüística de qualsevol llengua estan situats al final d'un procés. Però, en realitat, tots —lingüistes, escriptors, professors, mitjans de comunicació i usuaris en general— som responsables del nostre entramat lingüístic. Cadascú, lògicament, al seu nivell.

De fet, el procés normal d'incorporació de neologismes en qualsevol llengua sol passar, en primera instància, pels escriptors i els periodistes, els quals, en general, tendeixen a emprar noves paraules perquè s'enfronten, primer que ningú, a la necessitat d'expressar nous conceptes o nous objectes, o bé per la pruija d'originalitat que els impulsa a buscar noves maneres de dir les coses. En una segona fase, són els lexicògrafs els que, atents a la generació d'innovacions lingüístiques, recullen les paraules que constaten que són usades. I, finalment, en la me-

sura que el seu ús es consolida socialment, aquestes paraules noves passen a incorporar-se al diccionari normatiu. Tot aquest procés forma part —o hauria de formar part— de la més absoluta normalitat.

Per a exemplificar aquest procés, em permetré la llibertat d'al·ludir a les obres dels escriptors presents en aquesta taula redona, Joan Francesc Mira i Jaume Cabré. Aquests reconeguts escriptors han utilitzat, amb naturalitat i assenyadament, algunes paraules no acceptades normativament en les seues obres. Així, per exemple, Joan Francesc Mira, en certs passatges d'*Els cucs de seda*, per a donar versemblança als personatges dels seus relats, ha fet servir alguns mots propis del llenguatge col·loquial, poc habituals en la llengua escrita, com ara *aixina, vosatros, atre, vore, mos...* I Jaume Cabré també ha utilitzat reiteradament els tractaments de *don* i *donya* en la seua novel·la *Senyoria*.

Però, com deia més amunt, l'ús de paraules no recollides al diccionari normatiu cal considerar-lo com un fet absolutament normal. L'escriptor és el senyor i creador de les seues obres, i té, per tant, la llibertat absoluta d'usar les paraules que estime convenientes per a caracteritzar adequadament els seus personatges. Després, en la mesura que les seues innovacions lingüístiques s'estenguen a altres escriptors i es consoliden socialment, els lexicògrafs i la institució acadèmica hauran de valorar si incorporen o no tals innovacions als diccionaris.

El que no és normal, però, és considerar qualsevol innovació lingüística com una transgressió de la norma que cal reprimir. Aquesta concepció, tan estesa entre molts professionals de la llengua catalana, tendeix a identificar la institució acadèmica com una mena de concessionària de permisos per a l'ús de les paraules, de tal manera que fins que l'Institut d'Estudis Catalans no incorpore un determinat mot al seu diccionari no es pot usar, o més encara: fins i tot s'ha de corregir si algun escriptor gosa utilitzar-lo. Això és una inversió del procés natural: una perversió amb efectes nefastos sobre la salut de l'idioma, en la mesura que asfixia les fonts naturals d'innovació lingüística.

No crec, d'altra banda, que el reconeixement explícit d'aquesta capacitat bàsica d'innovació lingüística als escriptors i periodistes pugui considerar-se, ni remotament, com una porta al caos. Les interpretacions catastrofistes sovintegen a casa nostra. Però, sincerament, no crec que siga el cas. La llengua és una convenció dialèctica. I tan important és l'acceptació del codi, que exigeix respecte a les convencions, com el reconeixement del component dialèctic, que implica la necessitat d'ampliar i renovar el codi per a adaptar-se permanentment a les necessitats dels parlants.

Només mantenint adequadament un equilibri entre tradició i innovació una llengua pot satisfer el conjunt de necessitats globals d'una societat complexa, plural i dinàmica com la nostra. S'ha de superar la concepció que la normativa té com a únic objecte de referència la literatura «cultura». La televisió, el cine, els periòdics, els còmics, la publicitat, les administracions públiques, els centres comercials, el sistema educatiu, les falles o qualsevol altra manifestació de cultura popular... també són àmbits en què la llengua hauria de poder-se utilitzar amb absoluta normalitat. I a tot arreu del domini lingüístic: a Barcelona, a València, a Mallorca o a Perpinyà.

La normativa és el punt de partida des del qual arranca l'ús social de la llengua. I deixeu-me que concloga la meua intervenció amb una altra pregunta: està realment preparada la normativa per a donar respostes satisfactòries a les variades necessitats que es plantegen en tots aquests àmbits?

7

Balanç i conclusions de les Jornades
per a la Cooperació
en l'Estandardització Lingüística

Els dies 25 i 26 de novembre de 1999 van tenir lloc a Barcelona, a l'Institut d'Estudis Catalans, les primeres Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, organitzades per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, presidides pel senyor Joan Argenter, president de la Secció Filològica, i coordinades pels senyors Isidor Marí, membre de la Secció Filològica, i Josep M. Mestres, cap del Servei de Correcció de l'Institut d'Estudis Catalans.

Trenta-tres ponents dels diferents àmbits professionals i territorials de la llengua catalana van participar en aquestes Jornades i van contribuir a assolir-ne el principal objectiu, que era donar a conèixer les activitats de col·laboració de la Secció Filològica en tots els àmbits professionals relacionats amb la llengua en els diferents territoris de llengua catalana i valorar-ne l'eficàcia, a fi d'establir un marc adequat que faciliti i sistematitzi la participació dels sectors socials més directament implicats en el procés d'estandardització i elaboració funcional de la llengua, i d'aquesta manera garantir la disponibilitat de criteris i recursos lingüístics necessaris perquè el català pugui ser usat en totes les funcions socials.

Les Jornades van comptar amb tres-cents dotze participants, gairebé tots provinents d'arreu dels Països Catalans: 80,5 %, de Catalunya; 9,9 %, del País Valencià; 8,3 %, de les Illes Balears; 0,7 %, de la Catalunya Nord; 0,3 %, d'Andorra, i 0,3 %, d'altres orígens. Per la dedicació professional, els percentatges són els següents: lingüistes i lexicògrafs en general, 19,6 %; assessors lingüístics i/o correctors, 44,9 %; traductors i/o intèrprets, 7 %; professors universitaris i d'ensenyament mitjà, 19,6 %; altres professionals, 7 %, i estudiants universitaris, 1,9 %. Finalment, segons les entitats en què treballen tenim els següents percentatges: Administració, 28,5 % (l'Administració autonòmica és la que compta amb un major nombre de participants, 19,2 %); universitat i centres d'ensenyament, 27,2%; altres entitats, 32,4% (que inclou el TERMCAT, 3,2 %; el Consorci per a la Normalització Lingüística, amb un 4,2 %; els mitjans de comunicació públics i privats, 5,1 %; institucions privades, 7,4 %, i l'Institut d'Estudis Catalans, 12,5 %), i professionals autònoms, 11,9 %.

El text que segueix és la transcripció literal de les conclusions a què van arribar els organitzadors i els participants després de dos dies de ponències i taules rodones.

Arribats al final d'aquestes Jornades, ens correspon valorar en quina mesura s'han acomplert els objectius amb què havien estat convocades i recollir les propostes de cooperació que hi han estat presentades, a fi de traslladar-les al Ple de la Secció Filològica i, en la mesura que calgui, als òrgans de decisió de l'Institut d'Estudis Catalans en general.

I

El primer objectiu de les Jornades era donar a conèixer les activitats de col·laboració de la Secció Filològica en els diferents àmbits professionals i territorials de la llengua catalana, a fi de considerar-ne la idoneïtat i l'aplicabilitat futura en altres sectors o zones.

Aquest objectiu es pot considerar assolit en línies generals; en primer lloc, amb la presentació de les línies de treball de la Secció Filològica i de l'estructuració organitzativa d'aquesta Secció en comissions i oficines; en segon lloc, en una perspectiva territorial, amb la ponència relativa a les jornades que efectua anualment la Secció Filològica a llocs diversos del territori lingüístic, i, sobretot, en tercer lloc, amb l'exposició sectorial dels treballs realitzats en l'àmbit educatiu —conjuntament amb la Universitat de les Illes Balears o per mitjà dels projectes vinculats al Centre de Referència en Enginyeria Lingüística (CREL) i al desplegament de la xarxa telemàtica educativa—, en l'àmbit de l'assessorament lingüístic —tant pel que fa als serveis públics com a la supervisió de textos en el camp editorial i dels mitjans de comunicació—, en l'àmbit de l'onomàstica, el lèxic i la terminologia —al qual hem dedicat una atenció especial a causa de la seva pròpia magnitud i diversitat— i, finalment, en l'àmbit de la comunicació i la creació literària.

En futures jornades es podrà prestar atenció específica a algun d'aquests sectors i donar més cabuda a professionals de camps com la publicitat, els mitjans de comunicació o la traducció, sobre la tasca dels quals no hem tingut oportunitat d'aprofundir en aquesta ocasió.

La finalitat primordial de les Jornades era, precisament, analitzar les modalitats de cooperació que s'han donat fins ara per tal d'identificar les més indicades per al futur. Aquesta ha estat sobretot la funció dels debats, en els quals els ponents externs a la Secció Filològica i els participants a les Jornades han fet les seves observacions i els seus suggeriments.

Com a qüestió prèvia, al llarg dels debats s'ha considerat necessària la distinció entre la codificació normativa, l'estandardització i l'especialització funcional de la llengua. La codificació normativa és una responsabilitat de l'IEC, en la qual és positiu que col·laborin els professionals de la llengua. En l'estandardització —com a procés social d'establiment de la varietat comuna de la llengua— és on la cooperació entre els professionals de la llengua i l'autoritat acadèmica pot resultar més fecunda. Finalment, l'especialització funcional queda en bona part fora de l'àmbit de la codificació normativa —com és el cas dels registres argòtics o més col·loquials propis d'alguns gèneres de la comunicació— i és sobretot responsabilitat de determinats professionals de la llengua, per bé que també hi convingui l'orientació de l'IEC.

D'altra banda, els assistents han remarcat la importància que l'IEC difongui orientacions generals clares sobre les variants territorials de la llengua estàndard, per exemple en la nova gramàtica normativa en curs d'elaboració. Es considera especialment preocupant que algunes administracions educatives tendeixin a bandejar formes de la llengua comuna que són vives en el seu territori, encara que no siguin les més generals, amb l'afany d'accentuar la diferenciació respecte a la resta de la comunitat lingüística.

Alguns participants consideren igualment inadmissible que en els processos de correcció es modifiquin opcions lingüístiques de l'autor coincidents amb la posició normativa: tot i la utilitat dels llibres d'estil, aquests no poden ser gramàtiques alternatives dissidents.

II

Un dels objectius de les Jornades era estudiar les vies que podrien ser operatives per a identificar conjuntament les necessitats d'orientació normativa i de criteris per als usos específics de la llengua en els sectors més rellevants per a l'estandardització. De les aportacions fetes al llarg de les sessions es desprèn que algunes formes possibles de cooperació en la resolució d'aquest tipus de necessitats podrien ser:

1) L'establiment d'un sistema d'interrelació entre els serveis lingüístics de mitjans de comunicació, el TERMCAT i l'IEC, que permetés la resolució immediata i concertada —encara que fos provisional— de neologismes.

2) L'activació de la comissió de treball prevista pel conveni entre el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i l'IEC, i l'establiment d'altres acords semblants amb les administracions educatives; una de les possibles accions en el camp educatiu seria la realització d'una anàlisi de les faltes i dificultats d'aprenentatge més freqüents, a fi de valorar les eventuais necessitats d'adequació didàctica o normativa. L'escola pot contribuir decisivament a la familiaritat gradual de tots els infants amb les variants territorials de l'estàndard i aconseguir la integració en la llengua comuna de recursos lèxics i expressius de tots els parlars. Seria especialment important que el sistema educatiu de Catalunya fomentés un procés d'aquest tipus, ja que aquesta actitud facilitaria l'acceptació de la llengua comuna per la resta dels catalano-parlants.

3) L'elaboració, a iniciativa de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, d'unes orientacions lingüístiques per a l'escola d'acord amb la Secció Filològica, tal com ha fet la Universitat de les Illes Balears.

III

Un altre objectiu es referia a la viabilitat de fer un seguiment sectorialitzat de l'aplicació de les propostes normatives i als criteris adequats de difusió d'aquestes propostes.

Pel que fa als sistemes que adopti l'IEC per a la difusió de les noves propostes normatives, els participants han suggerit que pot resultar convenient recollir prèviament opinions sobre determinats punts especialment crítics, que cal expressar les propostes amb la màxima claredat argumentativa i que s'ha de preveure el procés social d'implantació progressiva d'aquestes noves directrius, amb els terminis adequats d'adaptació.

D'altra banda, tot reconeixent que la normativa lingüística fixa un marc d'actuació obert a propostes diverses d'elaboració funcional de la llengua per a necessitats particulars, és convenient que s'arbitrin sistemes de seguiment de l'aplicació de les propostes normatives i d'identificació dels problemes que aquella elaboració suscita. Pel que fa a les formes de seguiment sectorialitzat que s'han considerat viables, els participants han esmentat sobretot la conveniència d'organitzar un sistema de seguiment de la qualitat lingüística en els usos públics més rellevants, començant per definir operativament el concepte de *qualitat lingüística* i el procediment per a mesurar-la. La cooperació dels serveis lingüístics dels diversos sectors amb l'IEC seria especialment eficaç en aquest camp.

IV

Els altres dos objectius de les Jornades es referien a l'establiment de sistemes organitzatius adequats per a fer efectiva la cooperació dels professionals de la llengua en les tasques de la Secció Filològica i en el procés d'estandardització i elaboració funcional del català. Les propostes que han sorgit al llarg de les Jornades en relació amb aquest punt són les següents:

1) Continuar les visites anuals de la Secció Filològica als diversos indrets del territori lingüístic; en futures ocasions caldria accentuar els intercanvis amb els professionals de la llengua en aquella zona i buscar amb ells la manera més adequada de tractar les dificultats específiques del seu entorn. En algunes zones es pot pensar en l'organització de comissions territorials de treball com la que s'ha establert amb la Universitat de les Illes Balears, quan les necessitats ho justifiquin.

2) Conferir un caràcter periòdic a aquestes Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística —cada dos anys, per exemple— i dedicar primordialment les futures edicions a aprofundir en algun sector determinat i en punts concrets del llenguatge.

3) Consolidar i agilitar el sistema actual de canalització de consultes lingüístiques entre els serveis d'assessorament, el TERMCAT i l'Oficina de Consultes de l'IEC, a fi que disposi dels mitjans adequats i respongui en terminis raonables els dubtes puntuals que li siguin plantejats. Els articles sobre llengua publicats per membres de la Secció Filològica poden ser una via adequada per a la difusió d'algunes d'aquestes resolucions. En determinats àmbits territorials —com

les Illes Balears— es pot avançar en l'establiment d'un sistema similar de distribució de tasques en l'assessorament lingüístic. La constitució d'una base de dades comuna on es classifiquin els casos estudiats podria ser també de gran utilitat.

4) Pel que fa a la normalització terminològica, hom ha suggerit la conveniència d'ampliar la representació, en el Consell Supervisor del TERMCAT, d'especialistes en ciències, tècniques i humanitats, de promoure els mecanismes més efectius d'implantació terminològica i d'establir canals de relació directes amb els usuaris. Així mateix, és desitjable que s'avanci en els sistemes de coordinació amb els grups universitaris actius en terminologia.

5) En un altre ordre de coses, s'ha valorat la utilitat de l'ampliació del seguiment de la neologia en els usos espontanis i orals, i l'aportació que els materials recollits per l'Observatori de Neologia poden representar en l'elaboració de la nova gramàtica normativa.

6) Mantenir i ampliar les cooperacions entre els grups universitaris de recerca i l'IEC, tal com es fa en el marc del CREL, no sols en el camp de la recerca aplicada o R+D, sinó també en la recerca bàsica sobre la llengua.

7) Facilitar l'accés a les dades lingüístiques per mitjà de la xarxa telemàtica educativa o del portal específic que preparen el centre de distribució de recursos lingüístics del CREL i l'IEC.

8) Impulsar la incorporació del català a les tecnologies de la informació i la comunicació, requisit indispensable per al desenvolupament normal de la llengua en la nova societat del coneixement. Cal vetllar sobretot perquè les noves eines de tractament informàtic de la llengua siguin vàlides per a totes les variants territorials de la llengua estàndard.

9) Articular de manera complementària els sistemes telemàtics d'informació sobre la llengua (webs, portals) i els sistemes de participació existents (com la llista de distribució Zèfir). Iniciar un fòrum sobre l'estandardització que permeti als professionals de la llengua que ho desitgin fer arribar observacions, propostes o suggeriments a la Secció Filològica i faciliti a aquesta Secció la consulta als especialistes en un camp determinat sobre criteris o estudis en preparació. La modalitat anomenada *grup de notícies* pot ser especialment adequada per a aquesta funció. En la mesura que convingui, es poden crear grups de notícies sectorials o llistes de distribució per a grups de treball específics. A fi d'emprendre aquesta iniciativa d'una manera realista i d'avaluar-ne l'operativitat i les necessitats de gestió, hom ha suggerit d'iniciar-la amb una prova pilot. En aquest procediment d'intercomunicació, cal facilitar la reflexió i l'elaboració meditada de criteris, i distingir-la de la resolució ràpida de consultes concretes. En qualsevol cas, es tracta que el sistema permeti recollir opinions qualificades, i no de sotmetre a votació els criteris lingüístics normatius.

10) Preveure la constitució d'un cercle de professionals de la llengua que permeti ampliar la cooperació sectorial i territorial amb la Secció Filològica en l'adaptació de la normativa a les noves necessitats, l'estandardització i l'especialització funcional.

11) Establir formes permanents de coordinació entre totes les institucions polítiques de l'àrea lingüística catalana, les quals han de prestar un suport actiu inequívoc a les formes de cooperació establertes entre els professionals de la llengua i l'Institut d'Estudis Catalans, en reconeixement de la seva condició d'autoritat acadèmica. Aquesta coordinació resulta indispensable per

a garantir la difusió pública en tot el territori d'un model estàndard comú, per a l'adopció de criteris compartits en els nomenclàtors toponímics i per a la consecució de textos administratius vàlids per a tot el domini lingüístic. Més concretament, s'ha proposat que s'estenguin les mesures legislatives adoptades per algun dels poders autonòmics a fi de preservar el patrimoni toponímic —especialment en els topònims de nova creació— de denominacions alienes a la identitat històrica.

12) Intervenir, en la mesura que sigui possible, davant de les editorials que més incidència tenen en la publicació de llibres de text en llengua catalana i especialment de manuals de llengua catalana, per tal que —salvant-ne les adaptacions necessàries en els nivells més bàsics— siguin generalment vàlids per al conjunt del territori.

13) L'Institut d'Estudis Catalans ha de mantenir la seva defensa activa de la unitat de la llengua, perfectament compatible amb formes de coresponsabilitat amb altres institucions en la tasca d'orientació normativa, tal com es fa en el cas de les Illes Balears d'acord amb la seva Universitat.

V

Com a organitzadors, ponents i participants de les Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, presentem aquestes conclusions a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans amb la confiança que, en la mesura que les disponibilitats ho permetin, seran ateses dins de terminis raonables, i contribuiran a establir unes relacions més satisfactòries en la consecució de l'objectiu comú de consolidar una llengua estàndard plenament apta per a totes les funcions i plenament assumida per la societat.

INSTITUT
D'ESTUDIS
CATALANS